

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

5

C–Ć

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2006.

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

5

C–Ć

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2006.

UREDNIŠTVO
Slaven Bačić, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK
Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK
Tomislav Žigmanov

LEKTURA
Petar Vuković

KOREKTURA
Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA
Marija Prčić (prijelom)
Darko Ružinski (ilustracije)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42) (497.113) (031)
930.85(=163.42) (497.113) (031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata - Bunjevaca i Šokaca. [Knj.] 5,
C-Ć/ [glavni urednik Slaven Bačić]. - Subotica : Hrvatsko
akademsko društvo, 2005 (Subotica : Printex). - 74 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. - Tiraž 1.000.

ISBN 86-85103-03-7 (za izdavačku celinu)
ISBN 86-85103-06-X

a) Bunjevci - Leksikoni b) Šokci - Leksikoni

COBISS.SR-ID 214580743

ISBN 85-85103-06-X

SURADNICI NA PETOM SVESKU

Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bara, Mario, student povijesti i sociologije, Filozofski fakultet, Zagreb
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Beretić, mons. Stjepan, župnik Katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Bušić, mr. sc. Krešimir, prof. sociologije i kroatologije, Institut društvenih znanosti
Ivo Pilar, Zagreb
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti, knjižničarka-bibliografkinja,
Gradska knjižnica, Subotica
Černelić, dr. sc. Milana, izvanredni prof. Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb
Čota, Antonija, dipl. iur., tajnica Narodnog kazališta, Sombor
Čota, Zoran, dipl. iur, Sombor
Čović, Gavro, odvjetnik, Subotica
Čović, Ivan, Subotica
Dumendžić, Josip, Bođani
Duranci, Bela, prof. povijesti umjetnosti u mirovini, Subotica
Đanić, mr. sc. Matija, prof. geografije u mirovini, Sombor
Firanj, Alojzije, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos Gradskog muzeja, Subotica
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, izvanredni profesor Katoličkog bogoslovnog
fakulteta u Zagrebu, Teologija u Rijeci
Hovány, mr. sc. Lajos, asistent Građevinskog fakulteta u Subotici, Subotica
Ivanović, mr. sc. Josip, prof. Teološko-katehetskog instituta Subotičke biskupije,
Subotica
Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
Lončar, mr. sc. Đuro, stručni savjetnik Ekonomskog fakulteta u Subotici
u mirovini, Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Historijskog arhiva, Subotica
Mandić, Živko, odgovorni urednik, *Nemzeti Tankönyvkiadó* Rt, Budimpešta
Rudić, Blaženka, o. p., Subotica
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
Runje, Dujo, Subotica

Sedlar, Rudolf, slikar, Čantavir
Sekulić, dr. sc. Ante, znanstveni savjetnik u mirovini i dopisni član HAZU, Zagreb
Skenderović, Petar, Subotica
Skenderović, dr. sc. Robert, viši asistent, Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Stantić, Alojzije, ekonomist u mirovini, Subotica
Stantić, Nikola, novinar, *Subotičke novine*, Subotica
Stantić, Stipan, prof. geografije, OŠ *Ivana Milutinovića*, Subotica
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke,
Subotica
Štefković, Josip, župni vikar Župe Imena Marijina, Novi Sad
Ušumović, Neven, prof. filozofije i dipl. komparatist književnosti, Umag
Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti, Gradski muzej, Subotica
Vuković, Petar, znanstveni novak, Filozofski fakultet, Zagreb
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Subotica

C

CAJG (*njem.* Zeug; tkanina), hlačovina, tekstilni materijal. Budući da je čvrsta, služi za izradu raznovrsnih, većinom radnih, trajnih hlača, koje su nekad nosili muškarci. Boja joj je uglavnom tamnih nijansa, a može biti izrađena od pamuka, lana, vignonj-pređe (vuna manje kvalitete), poluvunene ili polulanene pređe.

Cajg je među bačkim Hrvatima bio u širokoj uporabi osobito na selu.

Lit.: B. Roller, *Tehnologija tekstila – Poznavanje odjevnih tkanina*, Zagreb, 1958.

K. Suknović

Ivan Car

CAR, Ivan – Ivša (Sombor, 22. VI. 1905. – Sombor, 23. X. 1982.), činovnik, nogometaš i trener. Sin Adama i Tereze, rođ. Raič. Bio je jedan od najboljih somborskih nogometaša između dvaju svjetskih ratova. Nogomet je počeo igrati s 15 godina za Somborsko radničko šport-udruženje. Igrao je na poziciji desnog krila, a isticao

se brzinom i vještinom. Četrdesetak je puta nastupao za reprezentaciju grada Sombora i Subotičkoga nogometnog podsaveza. Tijekom služenja vojske u kraljevskoj mornarici u Dubrovniku za dobro igranje nogometa kralj Aleksandar I. odlikovao ga je srebrnom medaljom. Nakon povratka u Sombor ubrzo je počeo igrati za apatinski klub *Tri zvijezde*, u kojem je proveo nekoliko godina. Ponovno se vratio u klub u kojemu je ponikao, u kojemu je onda i završio igračku karijeru. Nakon toga bio je trenerom u ova dva kluba. Bio je uključen u nogometne aktivnosti u Somboru i za Drugoga svjetskog rata.

Izvor: Arhiv NK *Radnički*, Sombor.

Lit.: S. Vasiljević, *Fudbalski klub Radnički Sombor 1912-1982*, Sombor, 1982.

Z. Čota

CAREV, Petar (Sombor, 30. V. 1914. – Sombor, 24. I. 1982.), šahist, društveni djelatnik. Sin Julija i Klare, rođ. Mandić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Somboru. Od svoje petnaeste godine igrao je šah, a članom Somborskoga šahovskog kluba postao je 1931. Od 1933. redovito je sudjelovao na državnim prvenstvima, a prvak Vojvodine bio je 1946., 1948. i 1951. Godine 1950. proglašen je za majstorskog kandidata, a ubrzo mu je priznat i naslov nacionalnog majstora. Bio je član šahovske reprezentacije Jugoslavije i član jugoslavenske reprezentacije u dopisnom šahu. Saveznim sucem postao je 1950., a na konferenciji FIDA-e u Havani 1966.

promoviran je u međunarodnoga šahovskog suca. Sudio je, među ostalim, i na 20. šahovskoj olimpijadi u Skopju 1972.

Kao tajnik Šahovskog kluba u Somboru 1932.-64. promicao je šah među mladima. Organizirao je mnogobrojna klupska, kotarska i pokrajinska natjecanja te međunarodni memorijalni šahovski turnir *Ivan Parčetić*, koji se održavao u Somboru u drugoj polovici XX. st. Sudjelovao je u organiziranju 9. šahovske olimpijade u Dubrovniku 1950. Bio je poznat i kao šahovski publicist i urednik vojvođanskog lista dopisnoga šaha *Bilten*. Kuverte tiskane za međunarodni memorijalni turnir *Ivan Parčetić* ušle su u svjetske filatelističke kataloge. Za svoj je rad dobio više važnih nagrada i priznanja, među kojima su Orden sa zlatnim vijencem Predsjednika Republike, mnoga najviša priznanja Šahovskog saveza Jugoslavije, visoka priznanja SOFKA-e Vojvodine i Listopadska nagrada Grada Sombora.

Bio je član HKPD-a *Miroљub* u Somboru od osnutka društva. Za Drugoga svjetskog rata bio je tehnički urednik *Naših novina*, političkoga, gospodarskog i društvenog tjednika, koji je izlazio u Somboru 1943.-44. U njemu i u *Našem kalendaru* je objavio nekoliko povijesnih članaka, zbog kojih je nakon rata optuživan za suradnju s mađarskim vlastima, iako u njima nije bilo ničega inkriminirajućega. Nakon rata u Društvu je utemeljio šahovsku sekciju.

U Povijesnom arhivu Sombora čuva se njegov osobni fond fragmentarno sačuvanih dokumenata koja se većinom odnose na njegov šahovski rad, a djelomice i na povijest HKPD-a *Miroљub* iz Sombora.

Izvor: Povijesni arhiv Sombora, Osobni fond Petra Careva.

A. Čota

CEMBULE (grč. kýmbalon: vrsta udaraljke) 1. bunjevačka dječja igra. Sudionici se uhvate za ruke ili pod ruke i hodaju sokacima, pjevajući i poskakujući. Bit igre sastoji se u ritmičkom koračanju uz pjesmu, a ime je dobila po pripjevju »cembule, cembule«. Povremeno tijekom igre dvojica čelnika povorke staju i podižu skopčane

ruke, ispod kojih tad prolazi cijela povorka. Postupak se ponavlja sve dok čelnici ponovno ne dođu na prvo mjesto; 2. pjesma koja se u božićno doba pjevala za pohoda slavljeniku, uz pripjev »cembule, cembule«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; I. Prčić st., *Bunjevačke pučke sigre II. dio, Subotička Danica (nova): Kalendar za 1998. godinu*, Subotica, 1997; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

P. Skenderović

CENZAR (lat. censor: procjenitelj), u bačkih Bunjevaca i Šokaca posrednik u kupoprodaji. Pojedini cenzari često su se specijalizirali za žitarice, životinje, trsku, zemlju, salaše, kuće i sl. Svoju proviziju (cenzariju) unaprijed su ugovarali s kupcem ili prodavačem, a najlakše se dolazilo do njih na tjednim tržnim danima (u Bunjevaca zvanim »hetijama«), nedjeljom pred crkvom, u krčmama i na sajmovima.

A. Stantić

CEPELIĆ, Milko (Mihovil) (Vuka, 21. IX. 1853. – Đakovo, 26. III. 1920.), svećenik, etnograf i povjesničar. Podrijetlom je iz obitelji koja se 1725. iz Slovačke doselila u Legrad. Pohađao bogosloviju u Đakovu, a zaređen je 1877. Najprije je bio kapelan u Osijeku, a od 1878. u Đakovu je obavljao službe ceremonijara, dvorskog kapelana J. J. Strossmayera i knjižničara biskupijske knjižnice. God. 1882. postao je biskupovim tajnikom, a đakovački župnik i dekan bio je 1894.-1910. Papin-skim komornikom imenovan je 1888., apostolskim protonotarom 1901., a đakovačkim kanonikom 1910. Djelovao je i u političkom životu te je bio suosnivač prvoga hrvatskog dnevnika u Osijeku *Narodna obrana* 1902. Proučavao je hrvatski narodni život i običaje u Slavoniji i objavio mnogobrojne članke i studije u periodici, kalendarima i spomenicima. Svoju bogatu zbirku tkanina i vezova ostavio je Etnografskomu muzeju u Zagrebu.

U sklopu svojih etnografskih istraživanja boravio je i među bačkim Hrvatima. Svoj trodnevni boravak u rujnu

1912. s oduševljenjem je opisao u opsežnom članku *Tri dana med Bunjevcima i Šokcima* u *Subotičkoj Danici* za 1914. Nakon rata u *Subotičkoj Danici* za 1919. objavio je i članak *Bunjevke, bavite se konopljom*, u kojem se zauzima za oživljavanje tradicionalnog tkanja među bačkim Bunjevcima.

Lit.: P. Pekić, Političke i kulturne veze između Bunjevaca i Hrvata u prošlosti, *Obzor. Spomenknjiga 1860-1935*, Zagreb, 1936; *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989.

S. Bačić

CIC (njem. Zitz < engl. chintz < hinski čint), pamučna tkanina razmjerno gusta tkiva izrađena u platnovezu (kretan, basma). Proizvodi se tvornički i pripada jeftinijim tkaninama. Razlikuje se finonitni i grubonitni cic – finonitni se upotrebljava za izradu ženskih haljina, katkad i zastora, a grubonitni za pregače, navlake i sl. Uporaba cica među Hrvatima-Bunjevcima raširila se 1920-tih godina, pri čemu su od nje šivali žensku odjeću (suknju, »leveš« i »keceljac«) za »poslendani«, tj. namijenjenu svakidašnjem nošenju. Tijekom 1940-tih i 1950-tih i dalje je zastupljen u izradi odjeće, no kako je građanska moda postala sve popularnija, od cica su šivane najčešće još samo jednodijelne ženske haljine, u narodu zvane »bekeš«. Korišten je također među Šokicama za svakodnevnu odjeću.

Lit.: B. Roller, *Tehnologija tekstila – Poznavanje odjevnih tkanina*, Zagreb, 1958.

K. Suknović

CICAMACA, pučki naziv u bačkim Bunjevaca za grančice vrbe ive (*Salix caprea*) s cvijetom, neki puta i drugih vrsta vrba. Vrba iva cvjeta tijekom ožujka ili travnja, prije listanja, a raste kao grm ili nisko stablo. Kora joj je zelenkasta, dugo vremena glatka, izbojci debeli, a pupovi pokriveni sitnim dlačicama. Cvjetovi su joj sitni, udruženi u uspravne cvasti – cicamace (mace), a razlikuju se zlatnožuti »muški« i žutozelenkasti »ženski«. Raširena je u sjevernome umjerenome klimatskom pojasu, a pogoduju joj mjesta s dosta svjetla i

vlage pa raste na siromašnu i pustu zemljištu uz vodotoke – u bačkom Podunavlju najviše u »dolovima«. Bački Šokci je nazivaju »macom«.

Cicamaca

Vrba je u starih Slavena simbolizirala pomlađivanje, buđenje prirode u proljeće, a ta je prvotna simbolika u kršćanstvu povezana s Isusovim uskrsnućem. Cicamaca je zastupljena osobito u bunjevačkim običajima vezanima uz Cvjetnicu, kad se grančice s pupovima nose na misu, a nakon njihova blagoslivljanja na groblje. U tom smislu u Bunjevaca, kao i u drugih kršćana u ovome dijelu srednje Europe, simbolički predstavlja palmine grančice, kojima su, prema biblijskoj predaji, djeca pozdravljala Isusa pri njegovu ulasku u Jeruzalem.

Lit.: *Opća enciklopedija*, 8, Zagreb, 1982.

S. Bačić i A. Stantić

CIGANČICA, narodni parovni ples baranjskih i bačkih Šokaca. Od mjesta do mjesta plesni se koraci razlikuju. Ples je nastao na osnovi polke, koja se na prijelazu iz XIX. u XX. st. iz Češke proširila po većem dijelu Europe. U hrvatskim se krajevima, pod utjecajem regionalnih stilova i instrumentalne pratnje, može naći niz varijanata. Takvi su od bunjevačkih plesova keleruj, tandrčak, ričići te mazuljka. Svi oni u prvom dijelu imaju modificirane trokorake tipične za polku, a u drugome tzv. iskvrcavanje. Bunjevačka je inačica cigančice ples poznat kao *ričići*.

Lit.: A. Ivančan, Narodni plesni običaji Hrvata Bunjevaca, u: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000.

Lj. Vuković

CINANJE, bunjevačka dječja igra koju su najčešće igrali čuvari svinja na strništu. Najprije se iščupanim busenjem označi kvadrat stranica dužine 10 koraka, a zatim u njegovoj sredini krug promjera dužine jednog koraka. U sredinu kruga zabode se »cina«, komad okrugla drveta dužine oko jednog »šuka« (oko 30 cm) i debljine oko 3 »cola« (oko 7,5 cm). Jedan od igrača čuva »cinu«, a ostali je, poredani po crti kvadrata, bacanjem batine pokušavaju izbaciti iz kruga.

Lit.: I. Petrekanić, Sigre bunjevačke muške mladeži, *Subotička Danica (nova): Kalendar za 2000. godinu*, Subotica, 1999.

A. Stantić

CINDRIĆ, Petar (Subotica, 29. IV. 1939.), agronom, znanstveni radnik, sveučilišni profesor. Sin Marijana i Lize (Elizabete), rođ. Gabrić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Diplomirao je 1962. na Poljoprivrednom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu, gdje je i magistrirao 1968. te doktorirao 1974. na području vinogradarstva. Radni je vijek proveo u Institutu za vinogradarstvo i voćarstvo u Srijemskim Karlovcima i na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu.

Bavio se skupljanjem, proučavanjem i selekcijom vinove loze. Proveo je klonsku selekciju u okviru sorte Rizling talijanski (priznati klonovi: SK-13, SK-54 i SK-61). Primjenom klasičnih metoda spolne hib-

ridizacije stvorio je više vinskih sorata visoke otpornosti prema niskim zimskim temperaturama, koje su često faktor ograničenja u uspješnom uzgoju vinove loze u uvjetima kontinentalne klime (*Liza, Petra, Kosmopolita, Petka, Rubinka, Morava*). Neke od novih sorata, osim otpornosti na mraz, imaju i visoku gensku otpornost na najvažnije gljivične bolesti vinove loze (peronospora, oidium i botritis) te su veoma pogodne za ekološku proizvodnju grožđa, kojoj je svrha zaštita ljudskog zdravlja i zaštita okoliša od pesticida. U tom su smislu posebno uspješne sorte *Bačka* i *Panonia*, priznate 2002. i 2003. Neke od novih sorata pokazale su vrlo dobre rezultate u eksperimentalnim vinogradima u okolici Subotice (Ljutovo i Palić). Sa suradnicima je na Oglednom dobru u Srijemskim Karlovcima stvorio i dvije stolne sorte fina ukusa i vrlo lijepa izgleda, koje su priznate pod imenima *Lasta* i *Karmen*.

Objavio je više od 100 znanstvenih i stručnih radova u domaćim i inozemnim časopisima (*Vinogradarstvo i vinarstvo*, Novi Sad; *Jugoslovensko vinogradarstvo i vinarstvo*, Beograd; *Jugoslovensko voćarstvo*, Čačak; *Savremena poljoprivreda*, Novi Sad; *Arhiv za poljoprivredne nauke*, Beograd; *Genetika*, Beograd; *Poljoprivreda*, Beograd; *Letopis naučnih radova poljoprivrednog fakulteta u Novom Sadu*; *Biljni lekar*, Beograd; *Revija agronomskih saznanja*, Novi Sad; *Zbornik Matice Srpske za prirodne nauke*, Novi Sad; *Svet pića*, Novi Sad; *Poljoprivredne aktualnosti*, Zagreb; *Vinski krug*, Zagreb; *Vignevini*, Verona; *Schweizerische landwirtschaftliche Forschung*, Bern; *Acta horticulturae*, Leuven, Belgija; *Szőlőtermesztés és Borászat*, Kecskemét; *Borászati füzetek*, Budapest itd.) te monografijama i zbornicima. Sudjelovao je na mnogobrojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima

Djela: *Vinova loza*, Beograd, 1968; *Razvoj voćarstva i vinogradarstva, prerade i prometa voća i grožđa na Subotičko-horgoškoj peščari od 1978. do 1990.*, Subotica, 1981; *Sorte vinove loze*, Beograd, 1990 (2. i 3. izd. suautor s N. Korać i V. Kovač; Novi Sad, 1994, 2000).

J. Ivanović

Stolna sorta
grožđa *Karmen*

CINDRIĆ, Skolastika, s. Imelda o. p. (Subotica, 25. II. 1938.), sestra dominikanka, vrhovna glavarica. Kći Marijana i Lize (Elizabete) Cindrić, rođ. Gabrić. Osnovnu i srednju glazbenu školu završila je u Subotici. Nakon toga stupila je u samostan sestara dominikanki sv. Anđela Čuvara u Korčuli te je 1957. primila redovničko odijelo i stupila u novicijat. U istome mjestu 1958. položila je prve, a 1963. i doživotne zavjete. Tijekom 1963. i 1964. boravila je kod sestara dominikanki u francuskome Mortefontaineu radi upoznavanja dominikanske duhovnosti i učenja jezika. Nakon povratka iz Francuske boravila je u kući matici u Korčuli te je vodila crkveno pjevanje u okolnim župama. Od 1967. do 1976. obnašala je službu učiteljice novicijata. Od 1976. do 1983. boravila je u samostanu Bezgrešnog Srca Marijina u Splitu, gdje je obnašala službu potprijore i vodila crkveno pjevanje. Istodobno je pohađala Institut za teološku kulturu laika pri Nadbiskupiji u Splitu. Od 1983. do 1995. bila je vrhovna glavarica Kongregacije sestara dominikanki sv. Anđela Čuvara, koja djeluje u dvadesetak zajednica u Hrvatskoj, Vojvodini, Njemačkoj i Kanadi. Od 1992. do 1995. organizirala je humanitarinu pomoć za prognanike i izbjeglice u samostanu bl. Hozane Kotorke u Zagrebu, što je označilo početak rada *Caritasa* u župi Krista Kralja u Zagrebu. Od 1995. do 1997. opet je boravila u kući matici u Korčuli, a 1997. premještena je u samostan Bezgrješne Djevice u kanadski Sherbrooke, gdje i danas živi.

B. Rudić

CODEX BACIENSIS → Bački zakonik

COL (*staronjem.* Zoll: klada), stara mjer-na jedinica za duljinu koja odgovara širini palca pa se u nekim krajevima susreće i pod narodnim nazivom palac. U podunavskih Hrvata col je bio u uporabi tek od druge polovice XVIII. st., ali se, kao i u cijeloj Habsburškoj Monarhiji, u XIX. st. znatno proširio. U Podunavlju se primjenjivao tzv. bečki col, koji je iznosio 2,634 cm. Danas se ta mjera zadržala u oznakama veli-

čine cijevi, cijevnih priključaka, drvene građe, metalnih svrdala, vijaka i sl. normiranih izmjera, no posrijedi je tzv. engleski col – anglosaska mjera *inch* (oznaka: ") koja iznosi 2,54 cm.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera*, 4, Beograd, 1974; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000.

A. Stantić

COLLEGIUM MUSICUM CATHOLICUM, komorni zbor. Osnovao ga je 1994. s. M. Bernardica Đukić iz reda sestara Naše Gospe pri subotičkoj župi Isusova Uskrsnuća. Isprva je djelovao pod nazivom Zbor Isusova Uskrsnuća. S vremenom je okupio veći broj mladih koji njeguju sakralnu glazbu, a pod imenom Collegium musicum Catholicum nastupa od Božića 2004. Izvodi djela iz različitih epoha i različitih stilova, no najviše skladbe hrvatskih skladatelja, osobito Albe Vidakovića. Od osnutka u zboru djeluje instrumentalni sastav, a surađuje i s Muzičkom školom u Subotici te s vokalnim i instrumentalnim solistima iz zemlje i inozemstva. Nastupao je u Subotici i drugim vojvođanskim gradovima te u središnjoj Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Mađarskoj. Od 2004. djeluje pod pokroviteljstvom Katoličkog instituta za povjest, duhobnost i kulturu Ivan Antunović iz Subotice. Sadašnji je dirigent i umjetnički voditelj Miroslav Stantić.

P. Skenderović

CONEN-JAKOBČIĆ, Vilim (Conen, Wilhelm, ml.) (Subotica, 25. V. 1903. – Neuminster, Njemačka, 25. I. 1993.), industrijalac. Roditelji su mu bili Wilhelm Conen i Jelena, rođ. Jakobčić. Kao sin industrijalca, osnivača poduzeća *Hartman i Conen*, rastao je u okružju koje ga je usmjeravalo da se uključi u obiteljsku tvrtku. Školovao se najprije u Subotici, zatim u inozemstvu (Zürich, Lausanne, London), učeći trgovački posao i jezike. Nakon povratka u rodni grad u svojoj 17. godini nastavio je naukovanje u obiteljskom poduzeću. Njegov dioničar postao je 1925., a u upravni odbor prvi je put izabran 1927. Istodobno je radio na utemelji-

vanju i razvijanju *Rotary*-kluba u Subotici te je bio njegov predsjednik 1936. Bio je i član masonske lože *Stella Polaris* te prvi predsjednik subotičkog Moto-kluba *Champion*. U nekoliko je navrata imenovan vijećnikom u gradskoj skupštini, tj. u proširenom senatu.

Osim što je imao udio u obiteljskoj tvrtki, nakon 1934. postao je i vlasnik klaoničkog poduzeća i hladnjače *Eskimo* te dioničar i u nekim drugim subotičkim dioničkim društvima: *Labor* d. d., *Industrija* željeznog namještaja i metala, *Neuhaus* i *Holländer*, *Jugomautner* – proizvodnja i trgovina sjemena d. d., *Opća kreditna banka* d. d., *Kon Mirko* k. d., *Balkan-metal*. God. 1939. postao je vlasnikom voćnoga i loznog rasadnika *Hortus* na Paliću, a 1940. registrirao je izvoznu trgovinu konja i poljoprivrednih proizvoda *Kosovo*, koju je u lipnju te godine prodao Vojislavu Milojkoviću iz Beograda. Pred rat je u bečejskoj pivovari imao 80% dionica. Ulagao je u radionicu limene robe *Balkan-*

pričuvni časnik u 125. bosanskom bataljunu, zarobljen na položaju kod Vrbovca, ali je ubrzo pušten kući. Nakon dolaska u Suboticu vlasti su ga uhitile i držale u kućnom pritvoru do rujna 1941., kad mu je dopušteno da otputuje u Budimpeštu. U Suboticu se vratio u veljači 1945.

Nakon rata, »sud za suđenje protiv nacionalne časti« osudio ga je 1946. na godinu dana prisilnog rada i konfisciranje imovine zbog »privredne suradnje s okupatorom«, tj. proizvodnje čahura, a kao olakotnu okolnost uzeo je u obzir da je materijalno pomagao pokretu otpora i njegovim članovima u Budimpešti. Nakon izlaska iz zatvora uspješno je radio kao upravnik na državnom imanju, ali je opet uhićen 1949. pod optužbom »za krađu, sabotažu i štetotinski rad«. Osuđen je na smrt strijeljanjem, no nakon nekoliko intervencija ipak je pomilovan te mu je ostala zatvorska kazna. Nakon desetljeća zatvorske kazne, koju je izdržao radeći u kolubarskim rudnicima te poslije u Srijemskoj Mitrovici, zaposlen je kao službenik u novosadskom *Novkabelu*. U borbi za goli život i zaštitu imovine uzdao se u svjetsku javnost te je o svojem slučaju i o odnosu jugoslavenskog režima prema privatnom vlasništvu općenito pisao mnogim državicima, vladama i javnim osobama. Zahvaljujući tomu, 1961. izdana mu je putovnica pod uvjetom da se više ne vrati u zemlju. Do kraja života ostao je u Njemačkoj. Ondje je 1979. izdao memoare pod naslovom *Unmenschen die sich für Halbgötter hielten* (*Neljudi koji su se smatrali polubogovima*), u kojoj je iznio sjećanja na djetinjstvo i poslovanje obiteljske tvrtke.

Lit.: S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

S. Mačković

Vilim Conen-Jakobčić

metal, koju su 1941. preuzele mađarske vlasti i koristile se njome za izradu čahura. Stekao je veliko bogatstvo i posjedovao nekretnine u Subotici, Novom Sadu, Beogradu, Debeljači, Senti, Bečeju, Budimpešti, Beču, Kölnu, Düsseldorfu i drugdje.

Prema potvrdi o narodnosti koju je dobio od gradskih vlasti 24. I. 1940., pripada »bunjevačkom plemenu«. U potvrdi stoji »asimilirani Bunjevac«. U ratu je, kao

COPKO, Antun (Senta, 9. I. 1889. – Subotica, 13. X. 1966.), nogometaš. Potječe iz brojne subotičke obitelji Josipa i Vite, rođ. Šandorkić. Najistaknutiji od trojice braća (uz Gezu i Martina) koji su bili zapaženi igrači subotičkoga NK *Bačka* u prvim desetljećima njegova postojanja. Stalni

član prve ekipe postao je ubrzo nakon osnivanja kluba, a igrao je na poziciji lijevoga krila. Jedan je od najzaslužnijih za dobre rezultate kluba, koji je osvajao prvenstva južne Mađarske 1908./09., 1911./12., 1912./13. i 1919. Copko i Remija Marcikić – Kapetan bili su prvi nogometaši *Bačke* koji su nastupali za reprezentaciju Mađarske. U lipnju 1913.

Antun
Copko

u susretu s Francuskom bio je strijelac jedinog zgoditka na utakmici. Kao nogometaš odlikovao se izvrsnom tehnikom, iznimnom brzinom i preciznošću, zbog čega je bio idol mladim klupskim naraštajima.

Lit.: *Fudbalski klub »Bačka« 1901-2001*, ur. Ž. Inić, Subotica, 2001.

N. Stantić

CRIPULJA (cripnja), glineni poklopac kojim se na ognjištu poklopi kruh ili meso, odozgo pospe vrućim pepelom ili žarom i tako peče; u drugim hrvatskim krajevima poznata kao peka (pekva), crijepnja ili pokljuka. Nekad su se njome koristili pastiri za pečenje kruha, kućanice na salašu za pečenje različitih vrsta mesa, osobito ljeti na »banku« ispred krušne peći, a nerijetko i u posebnom ognjištu u tlu. U bunjevačkih Hrvata u Podunavlju uglavnom se prestala upotrebljavati pred Prvi svjetski rat.

Lit.: A. Stantić, Hasniranje cripulje kod Bunjevaca oko Subatice, *Subotička Danica (nova): Kalendar za 2006. godinu*, Subotica, 2005.

A. Stantić

CRKVA, zajednica vjernika koji slijede nauk Isusa Krista; također, zgrada namijenjena kršćanskom bogoslužju. Iz isprva jedinstvene kršćanske crkve, zbog zemljopisnih, jezičnih, kulturnih, teoloških, političkih i institucionalnih razlika, tijekom povijesti su nastale posebne crkve. Najprije se na Efeškom koncilu 431. odvojila Nestorijanska crkva, a na Kalcedonskom koncilu 451. monofizitske crkve (Armenska, Koptska i dr.), koje su poslije nazvane starim istočnim crkvama. Nakon velikoga crkvenog raskola 1054. razlikuju se Zapadna crkva (Katolička crkva) i Istočna crkva (pravoslavne crkve). Od Martina Lutera 1517. na Zapadu se javlja reformski ili protestantski pokret, iz kojega je proizašlo nekoliko protestantskih crkava (luterske i evangeličke, reformatske te anglikanska crkva), koje su se u različitoj mjeri proširile u pojedinim zemljama (u sjevernoj Njemačkoj, Švicarskoj, Nizozemskoj, nordijskim zemljama; zatim Engleskoj i Škotskoj, u manjoj mjeri u Francuskoj, Mađarskoj i dr.). Nakon stvaranja nacionalnih država na Balkanskom poluotoku u XIX. i XX. st. na njihovu teritoriju nastaju autokefalne pravoslavne crkve, s bitnim državnim elementima.

Nakon što je kršćanska crkva postala državnom za cara Teodozija 380., izvršila je golem utjecaj na cjelokupni javni život, osobito u feudalnom razdoblju. Dok su istočne crkve ostale dominantno državne i nacionalne crkve, čuvajući narodnu svijest i za turskog razdoblja, na Zapadu su tijekom srednjeg vijeka učestale borbe između papinstva i careva Zapadnoga Rimskoga Carstva te drugih vladara. Formalno odvajanje crkvene i svjetovne vlasti donekle je definirano 1122. u Wormskom konkordatu između pape Kaliksta II. i rimsko-njemačkog cara Henrika V., ali su za razmah tog procesa u Zapadnoj crkvi bila potrebna stoljeća. Tek je francuska revolucija 1789. jasno odvojila crkvu od državne vlasti, a taj se trend postupno proširio i na druge europske zemlje. Najdrastičiji raskid proveli su komunistički sustavi, od teških progona u Sovjetskom Savezu do nastojanja da se

crkva podvrgne državnoj vlasti i stavi u njezinu funkciju u Kini i Jugoslaviji. Nakon pada komunizma u mnogim se bivšim socijalističkim zemljama crkve vraćaju u javni društveni život kao aktivni, katkad i presudno utjecajni čimbenici, čega nisu lišene ni manjinske zajednice u tim zemljama.

U građanskim društvima crkve se, osim kao nositelji određenoga vjerskog nauka, pojavljuju i kao važni čimbenici u nacionalno-integrativnim procesima, ali i kao nositelji određenih kulturološko-civilizacijskih struja i pogleda. Crkva kao institucija može imati iznimno važnu ulogu u formiranju nacija u XIX. i XX. st. i u slučajevima kad nije organizirana prema jezičnome i nacionalnom načelu, primjerice u nastanku američke, irske, poljske, mađarske, hrvatske nacije. Katkad pripadnost određenoj crkvi može biti i *differentio specifica* između pojedinih naroda, primjerice u slučaju Hrvata i Srba te drugih južnoslavenskih naroda. No u slučajevima zemalja u kojima su pripadnici katoličke crkve manjinska konfesija, ali su različita etničkog podrijetla, uloga crkve kao čimbenika očuvanja nacionalnih posebnosti vjernika gubi se u korist asimila-

cijsko-integrativnih procesa u društvenu cjelinu. Pripadnost pojedinoj crkvi često podrazumijeva i pripadnost određenim civilizacijskim i kulturološkim krugovima i sklonost određenim društvenim svjetonazorima (npr. osjećaj pripadnosti zapadnoj ili istočnim civilizacijama), određeni tip crkvenoga graditeljstva (crkve baroknoga ili bizantskog stila), specifičan moral (protestantska radna etika u povijesti SAD-a) i dr.

Pripadnost podunavskih Bunjevaca i Šokaca Zapadnoj crkvi u bitnome određuje i njihovo određenje kao dijela hrvatske nacije, kao jednoga od dvaju južnoslavenskih katoličkih naroda, a time i zapadnomu civilizacijskom krugu. Znatan broj bunjevačkih narodnih preporoditelja potekao je iz svećeničkih redova (I. Antunović, A. M. Evetović, B. Rajić, I. Petreš i dr.). Utjecaj crkve na nacionalni razvoj podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca ovisio je od državnih okvira u kojima je crkva djelovala: afirmativnu ulogu imala je u jugoslavenskom razdoblju, u kojem je postojalo državno i crkveno zajedništvo s matičnim hrvatskim prostorom, a negativnu ili indiferentnu, ali u konačnici asimilacijsku, u mađarskim i postjugoslavenskim državnim okvirima.

Lit.: *Opća enciklopedija JLZ*, 1-8, Zagreb, 1977-1982; E. Hobsbaum, *Nacije i nacionalizam od 1780*, Beograd, 1996; *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1998; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; P. Vuković, Kojim Bunjevcima je stalo da budu Hrvati, a kojima nije?!, *Zvonik*, 3/2006, Subotica.

S. Bačić

Katedrala sv. Terezije Avilske u Subotici

CRKVENČIĆ, Ivan (Slanje kod Ludbrega, 26. VI. 1923.), geograf, sveučilišni profesor u mirovini. Diplomirao je i doktorirao na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, gdje je bio i profesor na Geografskom odjelu. Osim što se bavio znanstvenim i pedagoškim radom, bio je angažiran i u organizaciji strukovnog rada te je pokrenuo i uređivao nekoliko stručnih časopisa. Osobito su važni njegovi radovi s područja socijalne (agrarne) geografije u kojima se bavio transformacijom agrarnog pejzaža i promjena-

ma ruralnih sredina. Potkraj 1980-ih i početkom 1990-ih objavio je nekoliko članaka u kojima se bavi pitanjem depopulacije Hrvata u Vojvodini: *Kretanje broja Hrvata u SR Srbiji i Srba i SR Hrvatskoj* (Radovi, Geografski zavod Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Zagreb, 1989.), *Population changes in the number of Croats in the Republic Serbia and the number of Serbs in the Republic of Croatia*, (Geographical papers, br. 8, Zagreb, 1991.) i *Intenzivno opadanje broja Hrvata u Vojvodini* (Geografski horizont, god. XXXVIII, br. 2, Zagreb, 1992.). U tim je radovima upozorio na dramatično smanjenje broja i udjela Hrvata u stanovništvu Vojvodine. Kao razloge je, među ostalim, naveo i različite vrste pritisaka: ukidanje hrvatskih ustanova, izjašnjavanje o nacionalnoj pripadnosti i sl.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989.

T. Žigmanov

CRNA GOSPA, slika bl. Djevice Marije u franjevačkom samostanu sv. Mihovila u Subotici. U samostanskoj kronici Crna se Gospa prvi put spominje 1692., a slika je u crkvi izložena početkom XVIII. st. Prikazuje bl. Djevicu s Djetetom u naručju, a naslikana je u bizantskom stilu, najvjerojatnije u Veneciji. Imenima Crna Gospa, Crna Bogorodica ili Crna Madona nazivaju se kipovi i slike na kojima je lik bl. Djevice crne ili zagasite boje. Tama lik bl. Djevice, često s Djetetom u naručju, na većini poznatih slika i kipova posljedica je kemijskih procesa ili utjecaja čađe svijetla, a u manjem broju slučajeva namjerna je umjetnikova ekspresija stiha iz Pjesme nad pjesmama (koju su egzegeti primjenjivali na Bogorodicu): »Crna sam, ali lijepa«.

Nije pouzdano utvrđeno kako je slika Crne Gospe dospjela u posjed subotičkih franjevaca. Prema jednoj predaji, tijekom XVII. st. donijeli su je Bunjevci iz stare postojbine. Prema drugoj predaji, slika je sve do XVI. st. čuvana u pavlinskom samostanu koji se nalazio na Pavlovcu, mjestu između Subotice i Đurđina. Taj je samo-

stan uništen tijekom turske vladavine, a sliku je narod čuvao na skrovitome mjestu te ju je poslije predao franjevcima. Prema samostanskoj kronici, Gospin kip koji se isprva štovao zametnut je u vrijeme proširenja Crkve 1736. pa je umjesto njega između 1736. i 1744. nabavljena slika Crne Gospe Czestochowske, koja se otad štuje.

Oltar Crne Gospe u kapeli franjevačkog samostana u Subotici

U samostanskoj kronici slika se naziva Gospom Czestochowskom, ali i B. V. *Maria Saracena*. Sličnost s Gospom iz Czestochowe, najštovanijom slikom bl. Djevice u Poljskoj, doista je velika. Poznato je da je Gospu iz Czestochowe, koju je prema predaji naslikao sam sv. Luka, poljski princ Ladislav Opolczyk 1384. darovao poljskim pavlinima. Prema mišljenju stručnjaka, subotička Crna Gospa uistinu je faksimil Crne Gospe iz Czestochowe, što ide u prilog teoriji da potječe iz srušenoga pavlinskog samostana.

Do 1908. slika je bila smještena kod stare sakristije, gdje je danas ulaz iz hodnika na propovjedaonicu. Prvotno je bila na malenu drvenom oltaru, a novi mramorni oltar, dar Bete Mamužić, supruge tadašnjega subotičkoga gradonačelnika Laze Mamužića, podignut je 1900. Taj je oltar 1908. premješten u današnju kapelu Crne

Gospe, koja je dio franjevačkog samostana. Kapela je 1929. preuređena, a slika Crne Gospe smještena je na mjesto na kojem se nalazi do danas. Slika je nekoliko puta čišćena i opremana. U XVIII. st. dobila je pozlaćen okvir koji je platio subotički kapetan Jakov Sučić. God. 1955. očistio ju je i konzervirao u Zagrebu akademski slikar Ivan Lončarić, dok su zlatarske, limarske i sl. radove napravili najbolji subotički obrtnici.

Crna Gospa se u franjevačkom samostanu u Subotici slavi 12. rujna, na Blagdan Presvetog Imena Marijina.

Lit.: *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 1942; D. Andrašec, Čudotvorna Crna Gospa u Subotici, *Subotička Danica: Kalendar za 1971. god.*, Subotica, b. g.; J. Šimunov, *Subotička Crna Gospa, Marija*, br. 8/1977, Zagreb.; P. Cvekan, *Subotički franjevački samostan i crkva*, Subotica, 1977; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978; G. Gabrić, *Stopama predaka, Marija*, br. 5/1981., Zagreb; A. Sekulić, *Marijanske pobožnosti kod podunavskih Hrvata*, Zagreb, 1985; P. Lubina, *Marijanska Hrvatska – Gospina svetišta među Hrvatima*, Split, 1995.

R. Skenderović

CRNKOVIĆ, Ana (Gornji Tavankut, 21. XI. 1934.), nastavnica, slamarka. Kći Albe (Bele) i Klare, rođ. Skenderović. Niže razrede osnovne škole završila je u Crnkovoj školi u Gornjem Tavankutu, žensku gimnaziju do tzv. male mature u Subotici, gdje je završila i srednju medicinsku školu. Na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu diplomirala 1963. i stekla zvanje nastavnika suvremene nastave (zemljopisa, biologije i kemije). U Novom Žedniku je radila 1961.-63., Crvenki 1963.-76., a poslije toga u OŠ *Matija Gubec* u Tavankutu do umirovljenja 1991.

U tavankutskoj je školi počela voditi slamarski odjel i aktivnije raditi na promoviranju slamarske umjetnosti. God. 1986. među utemeljiteljima je Kolonije slamarki u Tavankutu u sklopu tadašnjega KUD-a, poslije HKPD-a *Matija Gubec*, a prvih je osam godina bila i njezina voditeljica. I sama se bavi slamarstvom, osobito pletivom trodimenzionalne slike. Sudjelovala je na više od 300 zajedničkih

izložaba u zemlji i inozemstvu te na više kolonija naivaca u Hrvatskoj i Vojvodini. U Subotici je utemeljila i Likovno udruženje slamara amatera (LUSA) 1991. te Slamarsku radionicu penzionera (SRP) 1996. i bila njihova prva predsjednica. Dobitnica je Listopadske nagrade Grada Subotice i Ordena rada sa srebrnim vijencem 1986.

Lit.: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000; L. I. Krmpotić, *Umjetnost u tehnici slame*, Subotica, 2004.

B. Duranci

CRNKOVIĆ, Ivan (? – ?), političar, narodni zastupnik. Nakon osnivanja Kraljevine SHS uključio se u politički život u Subotici pristupivši skupini koja se zauzimala za jaču suradnju Bunjevaca i Srba. S Antunom Vidakovićem, Stanišom Neorčićem, Markom Jurićem i drugim prorežimski orijentiranim bunjevačkim političarima u Subotici je 1920. osnovao Zemljodilsku stranku, a na izbornoj skupštini izabran je za njezina prvog predsjednika. Svjesni da će politička koncepcija Narodne radikalne stranke imati slabu potporu u bunjevačkoj zajednici u Subotici te imajući u vidu malobrojnost srpskog stanovništva i veoma ograničenu popularnost prosrpske Zemljodilske stranke, subotički su radikalski prvaci s tom strankom pred izbore 1920. stvorili zajedničku predizborno koaliciju i jedinstvenu izbornu listu. Nakon izbora za Konstituantu 28. XI. 1920. s te su liste u subotičkome izbornom okrugu u parlament kao zastupnici ušli Ivan Crnković, Jovan Radonić i Jovan Manojlović. Iako su stranke koje su se protivile centralizmu, među njima i Bunjevačko-šokačka stranka, većinom napustile skupštinu prije donošenja prvog ustava Kraljevine SHS, Crnković je, za razliku od drugih bunjevačkih političara, ostao u parlamentu i glasovao za tzv. Vidovdanski ustav, za što ga je kralj Aleksandar poslije i odlikovao. Provladini su krugovi, svjesni slabih pozicija u sjevernoj Bačkoj te u želji da na kulturnome, gospodarskome i političkom polju oslabe utjecaj prvaka Bunjevačko-šokačke stranke, već 1921. izgradili paralelne gospodarske i kulturne institucije.

Tako su 28. III. 1921. osnovali Zemljodilsku kasinu kao protutežu Pučkoj kasini, čiji su članovi podupirali politička stajališta Bunjevačko-šokačke stranke. Na osnivačkoj skupštini Zemljodilske kasine Ivan Crnković izabran je u Upravni odbor. Bio je jedan od najagilnih članova te kulturno-gospodarske udruge, koja je, skupa s još nekoliko politički sličnih organizacija (Bunjevačka omladinska zajednica, Zemljodilska stranka) zapravo bila pod kontrolom prvaka Narodne radikalne stranke. Na izvanrednoj skupštini Zemljodilske kasine 1925. izabran je za njezina predsjednika, umjesto Marka Jurića, koji je podnio ostavku. Pomagao je subotičkoj organizaciji Jugoslavenske napredne nacionalne omladine. Njegova politička karijera završila je nakon što se Zemljodilska stranka potkraj 1920-ih godina utopila u Narodnu radikalnu stranku te nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića, kad je ukinut stranački život u zemlji.

Lit.: *Zemljodilski kalendar (sa slikama) za просту godinu 1926.*, Subotica, 1925; I. Prčić, *Subotica i Bunjevci - da se zna i ne zaboravi*, Subotica, 1936; R. Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942; R. Pavelić, *Bunjevci*, Zagreb, 1985; M. Grlica i G. Vaš, *Subotičko višestranačje 1919.-1929.*, *Pro memoria*, br. 9, Subotica, 1990; K. Bušić, *Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. (Uloga bunjevačkih elita i procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj)*, magistarski rad, Zagreb 2006.

K. Bušić i S. Mačković

CRNKOVIĆ, Pero (Tavankut, 6. IX. 1934.), vozač i trener konja kasača. Rođen je u velikoj obitelji od oca Grge i majke Marije, rođ. Milanković. Ubrzo nakon njegova rođenja obitelj se preselila u Lemeš, gdje je proveo djetinjstvo i mladost naslijeđivši od oca ljubav prema konjima. U mjesni Konjički klub *Vojvodina* učlanio se 1951., a do 1961. natjecao se na očevim konjima. God. 1962. kupio je svojega prvog konja Mlažnjaka, s kojim je pobijedio na Jugoslavenskom derbiju u Beogradu 1964. Nakon ženidbe s obitelji se preselio u Osijek, gdje je od 1968. radio kao trener u KK *Drava*. God. 1979. prešao je u

Konjičko društvo *Zagreb*, u kojem je nastavio trenersku i vozačku karijeru. Diplomom trenera kasača dobio je 1983. Nakon derbija 1987. s konjem Calypsom otišao je u Ljubljanu kod Luke Krušića, a odakle je nakon godinu i pol dana prešao u KK *Brdo* u Brdo pokraj Bleda, gdje se natjecao i trenirao sve do umirovljenja 1995. Nakon odlaska u mirovinu vratio se u Zagreb, gdje do danas trenira kasače.

Grlo Alli Bitter Oak vodi u utrci (3), vozač P. Crnković, Zagreb 2004.

Na Jugoslavenskome kasačkom derbiju osvojio je prvo mjesto 1964., drugo 1977., 1983., 1987., 1988. i 1990., a treće 1971. i 1989. Na Hrvatskome kasačkom derbiju prvo je mjesto osvojio 2002. i 2003., drugo 2004., a treće 2005. Drugo mjesto na Slovenskome kasačkom derbiju osvojio je 1996. Pobjeđivao je i na Prvenstvima za dvogodišnja i trogodišnja grla te u drugim klasnim trkama. S oko 80 konja koje je trenirao i vozio na utrkama pobijedio je 270 puta i osvojio 600 plasmana, od čega s kobilama Ally Bitter Oak i Atena Bitter Oak 23 starta, 9 pobjeda i 11 plasmana u sezoni 1970.; s Mlažnjakom 12 pobjeda, 10 drugih i 8 trećih mjesta; a s Calypsom, s kojim je pobijedio u dvogodačkom i trogodačkom prvenstvu i bio drugi na derbiju 1987., osvojio je ukupno 22 pobjede, 5 drugih, 1 treće i 1 četvrto mjesto. Natjecao se i u utrkama dvoprega, u kojima je 11 puta osvojio prvo i 5 puta drugo mjesto. Jednako se proslavio i kao trener i vozač.

Lit.: *Revija o konjih*, veljača, Ljubljana, 2005; *Konjska snaga*, br. 1, Zagreb, 2005.

A. Čota

CRNJAKOVIĆ, Dragutin (Subotica, 23. V. 1946.), kirurg. Sin Željka-Aleksandra i Mande, rođ. Milodanović. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici, a diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu 1969., gdje je 1977. specijalizirao opću kirurgiju.

Radio je u ambulantama Doma zdravlja i u Antituberkuloznom dispanzeru u Subotici. Osim općom, bavio se ponajprije kirurgijom perifernih krvnih sudova. Zauzimao se za ekipni rad – s anesteziologom i internistom – pri uvođenju elektrostimulacije srca u terapiji bolesnika s poremećajima srčanog ritma i težim srčanim smetnjama. U travnju 1978. uspješno je obavio prvu implantaciju elektrostimulatora srca pa je tako Zdravstveni centar u Subotici postao prvom nekliničkom ustanovom u zemlji koja je počela primjenjivati tu metodu.

Bio je šef Odsjeka za perifernu vaskularnu kirurgiju Odjela za kirurške bolesti, a načelnik Odjela od 1989. Za svojeg je mandata proveo opsežnu rekonstrukciju operacijskoga bloka kirurškog odjela i osigurao najsuvremeniju opremu za rad i instrumente te osnovao Odsjek za poluintenzivnu njegu. Ravnatelj Zdravstvenog centra bio je 1992.-94. Nakon toga vratio se na kirurški odjel, a od 1997. prešao je u Savezni sanitarni inspektorat – ispostava u Subotici. U mirovini je od 2001.

Bio je član Upravnog odbora kirurške i kardiološke sekcije Srpskoga liječničkog društva, član Komisije za elektrostimulaciju srca Udruženja kardiologa Jugoslavije, član predsjedništva Srpskoga liječničkog društva – Društva liječnika Vojvodine, predsjednik liječničkog društva u Subotici. Zvanje primarijusa dobio je 1991. godine.

E. Libman

CROATICA, neprofitno poduzeće za kulturnu, informativnu i izdavačku djelatnost Hrvata u Mađarskoj. Utemeljila ga je Hrvatska državna samouprava u Budimpešti u prosincu 1999., a ravnatelj mu je Čaba Horvath. Glavni mu je djelokrug uređivanje i tiskanje tjednika *Hrvatski glasnik*

i *Hrvatskog kalendara* te izdavanje beletristike i udžbenika, ponajprije za

Logo Croatice

škole u kojima se predaje hrvatski jezik. Osim na hrvatskome, objavljuje i knjige na mađarskome i na jezicima ostalih narodnosnih manjina u Mađarskoj. Od siječnja 2006. u sklopu *Croatice* djeluje i radio, koji svoj program emitira internetski. Voditelj mu je Andrija Pavleković.

Ž. Mandić

CROATICUM, nevladina udruga utemeljena početkom 2004. u Subotici. Statutarni su joj ciljevi promoviranje, ostvarivanje i praćenje ostvarivanja manjinskih prava hrvatske zajednice na području Srbije i Crne Gore. Većinu njezinih članova čine članovi i simpatizeri DSHV-a.

S. Bačić

CRO-BUSINESS, neformalna udruga hrvatskih gospodarstvenika iz Vojvodine. Utemeljena je u Subotici 1999. radi međusobnog povezivanja hrvatskih gospodarstvenika u pokrajini i njihova predstavljanja u Hrvatskoj. Politički je bila uz stranku Hrvatski narodni savez, a osnovana je kao pandan sličnoj neformalnoj udruzi *Econ*, koja je djelovala uz Demokratski savez Hrvata u Vojvodini. Udruga više ne djeluje.

S. Bačić

CROV, nevladina udruga mladih pripadnika hrvatske zajednice u Vojvodini. Jedina je takva udruga utemeljena nakon sloma socijalizma, a naziv joj je izveden od riječi *Croatia* i *Vojvodina*. Osnovana je sredinom 2001. u Subotici radi neformalne građanske edukacije i poticanja društvenog aktivizma hrvatske mladeži u Vojvodini. Glavni su joj ciljevi afirmacija ljudskih i manjinskih prava, osobito pripadnika

hrvatske nacionalne zajednice u Vojvodini, te njihova kulturnoga i povijesnog naslijeđa, zatim promicanje demokratskih i europskih vrijednosti te unapređenje međuetničke snošljivosti. U početku je bila bliska Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini. Rezultat njezina djelovanja bio je dvosatni tjedni program na hrvatskome na subotičkome Mini radiju 2001.-02., serija predavanja u desetak bačkih mjesta prije popisa stanovništva 2002. i dr. Nakon zastoja u radu tijekom 2003. i 2004. došlo je do smjene u vodstvu udruge te je njezino djelovanje opet oživjelo. Tomu je pridonijelo i to što se većina vodećih mladih ljudi iz neformalne

Logo udruge CroV

skupine *Inicijativa mladeži*, koja je u to doba bila prilično aktivna, a imala je problema pri postupku registriranja, 2004. priključila ovoj udruzi. CroV je članica međunarodne mreže nevladinih udruga mladih *Youth of European Nationalities – YEN*, koja okuplja slične udruge mladih pripadnika nacionalnih manjina u Europi.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 93, 113, Subotica, 2004., 2005.

T. Žigmanov

CSÁTALJA → Čatalija

CSÁVOLY → Čavolj

CSEPEL → Čepelj

CSERHÁTI, Grgur (Crnković, Grgo, Gergely) (Subotica, 6. X. 1901. – Stolni Biograd, 16. I. 1977.), svećenik, pisac molitvenika. Sin Albe i Anastazije, rođ. Viđaković. Gimnaziju je pohađao u Subotici do 1918., a maturirao je u Kalači 1920. Ondje je studirao teologiju 1920.-23., no diplomirao je u Zagrebu 1924. Zaređen je 27. VII. 1924. u Zagrebu, nakon toga bio

je kratko kapelan u Srbobranu (*madž. Szenttamás*) i Kupusini, a od 1925. u Dudvaru (*madž. Nemesnádudvar*), Aljmašu, Kačmaru i Gari. U Dušniku je bio pomoćni župnik te župnik 1932.-44., a u Bajmoku župnik 1944. Pred jugoslovenskom vojskom pobjegao je u Bajski trokut. U Bikiću je pomoćni župnik i župnik 1945.-53. Kad je 1949. uhićen pod izlikom da je odbio da mjesni partijski tajnik, inače reformata, bude kum na krštenju, optužen je da je protiv narodne demokracije i ubrzo osuđen na 3 godine zatvora, gubitak političkih prava i zabranu obavljanja službe na 10 godina te konfisciranje polovice imovine. Zatvorsku kaznu izdržao je u kaznionicama u Segedinu, Vacu i Budimpešti. Od 1953. djelovao je kao pomoćni duhovnik u Voktovu (*madž. Foktő*), Kecelju (*madž. Kecel*), Jankovcu, Čataliji i Santovu. Umirovljen je 1971.

Kad je sredinom 1920-ih godina počeo službovati u Madžarskoj, promijenio je prezime. Autor je triju molitvenika na hrvatskome koji su objavljeni u Madžarskoj u izdanju Društva sv. Stipana u Budimpešti. Prva dva izašla su za vrijeme rata, dok je treći tiskan šezdesetih godina.

Djela: *Duhovna radost. Molitvenik i pismarica za kršćansko katolički narod* (suautor s A. Priszlinger), Budapest, 1940; *Zdrav slatki Isuse*,

G. Cserháti, *Zdrav slatki Isuse*, Budimpešta, 1943.

Budimpešta, 1943; *Dodite k meni... (Molitvenik i pismarica za kršćansko-katolički narod* (suautor s A. Pereszlenyi [Priszlinger]), Pécs-Budapest, 1962.

Lit.: *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi 1942.*, Coloczae, b. g.; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969; *A Kalocsai főegyházmegye Schematismusa* 1975, Kalocsa, 1975; K. Hetényi Varga, *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*, 2, Abaliget, 1994.

S. Bačić

CSIKÉRIA → Čikerija

CSUKA, János (Segedin, 22. VIII. 1902. – Budimpešta, 1. I. 1962.), publicist, novinar, pjesnik i prevoditelj. Djetinjstvo je proveo u Slavonskom Brodu, zatim se preselio u Novi Sad, a veći dio međuraća proživio je u Subotici. Tu je 1925. pokrenuo tjednik *Az Ucca*, koji je nekoliko puta zabranjivan, a on je sam tripot zatvaran. Bio je suradnik nekoliko mađarskih časopisa i listova u Novom Sadu i Subotici. Tijekom rata uređivao je politički dnevnik *Délvidéki Magyarország*, koji je izlazio najprije u Subotici, a zatim u Segedinu. U Budimpeštu se preselio 1943., gdje je od 1945. radio u vladinu odjelu za nacionalne manjine i tisak. Otpušten je 1949., a bavljenje novinarstvom zabranjeno mu je te je radio kao noćni čuvar, skladišni radnik i službenik. Prevodio je na mađarski s južnoslavenskih jezika, a posmrtno su mu objavljene dvije knjige o povijesti vojvodanskih Mađara u razdoblju između dvaju svjetskih ratova.

U knjizi *A délvidéki magyarország története 1918-1941* spominje i bunjevačko izaslanstvo koje je 22. IX. 1919. otputovalo na Mirovnu konferenciju u Pariz. U njegovu su sastavu Vaso Dolinka, Blaško Rajić, Franjo Piuković, Šime Rudić i Ivan Abramović iz Aljmaša (*mađ.* Bácsalmás), Josip Vuković-Đido iz Bikića (*mađ.* Bácsbokod), Pajo Išpanović iz Kaćmara, Josip Velin iz Santova, Petar Pekić iz Sentivana (*mađ.* Felsőszentiván) i dr. Izaslanstvo se iz Pariza vratilo 3. X. 1919., a Csuka spominje zanimljivu epizo-

du iz Pariza o kojoj je pripovijedao Rajić na jednom predavanju u Subotici početkom 1941.: »Ponio sam zapisnike subotičkoga gradskog magistrata iz 1850-ih godina. Ti su zapisnici u vrijeme Srpske Vojvodine bili pisani na hrvatskom jeziku. Ponio sam i fotografije s nekoliko nadgrobničkih spomenika naših uglednika. Njima sam želio dokazati da Bunjevci nisu pokapali pod nadgrobne spomenike s mađarskim natpisom. Na fotografijama su bili spomenici s hrvatskim natpisima. U Pariz smo otputovali da ondje pred jednim povjerenstvom položimo ispit o svojem jeziku. Uveli su nas u jednu veliku dvoranu. Ondje je u jednom kutu sjedio gospodin s čibukom u ruci. Čitao je novine. Nije se osvrtao na nas. Mi smo čekali i o svemu razgovarali dulje od dva sata. Onda su došli Herriott i Loucheur te su razgovarali s Matićem. On je govorio francuski. Mi smo među sobom razgovarali našim dobrim, starim bunjevačkim jezikom. Onda je iznenada ustao onaj gospodin s novinama, pristupio nam te nam se obratio savršenim dalmatinskim dijalektom hrvatskog jezika: 'Gospodo, ja sam britanski diplomat. Desetljećima sam službovao na Sušaku i savršeno vladam hrvatskim jezikom. Izjavljujem da je vaš bunjevački govor ljepši i muzikalniji nego dalmatinski hrvatski jezik'. 'Taj je stari gospodin za nas bio veliko iznenađenje. Poslije nas je odveo u jednu drugu dvoranu, gdje je ovako govorio o nama: 'Ova su gospoda mađarski Bunjevci iz Podunavlja i Subotice. Njihov je jezik potpuno istovjetan hrvatskom jeziku. I oni sami sebe smatraju Hrvatima'. 'To je bilo veliko iznenađenje za Vesnića i Pašića. Oni su naime držali da su Bunjevci Srbi, štoviše, i priznati je južnoslavenski etnograf Cvijić smatrao da su Bunjevci Srbi te je o tome obavijestio i beogradsku vladu.«

Djela: *A délvidéki magyarország története 1918-1941*, Budapest, 1995; *Kisebbségi sorsban: a délvidéki magyarország húsz éve (1920-1940)*, Budapest, 1996.

Lit.: L. Gerold, *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918-2000)*, Újvidék, 2001; Zvonik, br. 94, Subotica, 2002.

S. Beretić

CSUKA, Zoltán (Zichyfalva /danas Plandište/, 22. X. 1901. – Andzabeg /madž. Érd/, 23. III. 1984.), pjesnik, prevoditelj. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Subotici, a višu ekonomsku u Pečuhu. Nakon sudjelovanja u socijalističkoj revoluciji u Madžarskoj 1919. emigrirao je 1921. u Kraljevinu SHS. Djelovao je kao organizator madžarskoga književnog života u Vojvodini, osobito u Novom Sadu. U Madžarsku se vratio 1933., a nakon 1945. postao je tajnikom Madžarsko-jugoslavenskog društva. U montiranom procesu 1959. osuđen je na 15 godina zatvora, no pomilovan je 1955. Pokrenuo je i uređivao više književnih časopisa u Vojvodini i Madžarskoj te uredio nekoliko antologija jugoslavenske i madžarske književnosti. Bio je najistaknutiji književni prevoditelj s hrvatskoga i srpskoga na madžarski jezik – nakon rata preveo je više od stotinu književnih djela, među kojima i radove M. Krležę, I. Andrića, I. G. Kovačića, A. Cesarca, M. Držića, S. Novaka, T. Ujevića i dr. Djela su mu prevedena na hrvatski i srpski, a dobitnik je više visokih priznanja, među ostalim i nagrade jugoslavenskoga PEN-kluba 1977.

Lit.: I. Bori, *A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-1945*, Újvidék, 1968; L. Gerold, *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918-2000)*, Újvidék, 2001; Z. Kalapis, *Életrajz kalauz*, I, Újvidék, 2002.

E. Bažant

CSÚSZÓ, Dezső (Rusko Selo, 8. XI. 1952.), specijalist urgentne medicine, publicist. Srednju medicinsku školu završio je u Senti 1971., Medicinski fakultet u Novom Sadu 1977., a specijalizirao je urgentnu medicinu u Beogradu 1994. Načelnik je službe hitne medicinske pomoći u Subotici. Bavi se i etnografijom, a osobito ga zanimaju sakralni objekti. O križevima na prostoru Subotice i njezine okolice objavio je tri knjige. U njima su zabilježeni i svi križevi koje su u povijesti podigli ovdašnji Hrvati – objavljena je fotografija svakog križa te navedeno mjesto na kojem se nalazi, godina kad je podignut i tekst koji je na njemu urezan.

Djela: *Könyörgésünk színhelyei I.*, Szabadka, 2003; *Könyörgésünk színhelyei II.*, Szabadka, 2004; *Könyörgésünk színhelyei III.*, Szabadka, 2005.

Lit.: E. Limbman, *Lekarska društva u Subotici*, Subotica, 2005; M. Miković, »U kamenu sačuvana predaja«, *Klasje naših ravni*, 7-8, Subotica, 2005.

P. Skenderović

CUPANICA, narodni bunjevački ples, danas se još rijetko kad pleše. Održao se ponajprije kao scenski ples, zbog čega je obično koreografski oblikovan te se izvodi na različite načine. Izvorno se izvodio u obliku kruga ili polukruga. Mješovite je naravi i uobičajeno je da u njemu sudjeluje jednak broj plesača i plesačica. Plesači se drže nisko za ruke, iza leđa, a u novije vrijeme, pri scenskom izvođenju, plesači plešu i zasebno. Prvi dio plesa izvodi se usporeno, a tempo se postupno ubrzava.

Lit.: S. Tonković, *Dragulji bunjevačke riznice*, Novi Sad-Petrovaradin, 2001.

Lj. Vuković

CVEKAN, Paškal (Vjekoslav) (Ferdinandovac, 25. V. 1913. – Virovitica, 25. XI. 1998.), franjevac, književnik i crkveni povjesničar. Osnovnu školu završio je u Ferdinandovcu. Pohađao je franjevačku klasičnu gimnaziju u Varaždinu, a maturirao 1936. u II. klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Teološki fakultet završio 1941., a licencijat teologije položio je 1955. Kateheta u franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu bio je 1941.-46. Kao lektor teologije radio je na franjevačkome filozofskom učilištu u Samoboru 1960.-64., Trsatu 1964.-65. te na Teološkom učilištu u Đakovu 1972.-75.

Objavio je više desetaka knjiga, ponajviše povijesnih monografija te nekoliko djela vjerske tematike. U svojim je monografijama prikazao povijesnu i kulturnu baštinu svih važnijih samostana Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. U znanstvenim radovima, koji su se uglavnom temeljili na neobjavljenoj arhivskoj građi iz franjevačkih samostana diljem Hrvatske, Madžarske i Vojvodine, obradio je mnogobrojne činjenice iz kulturne, znanstvene, pastoralne i glazbene

djelatnosti franjevacu kontinentalne Hrvatske te je javnosti otkrio imena mnogih franjevačkih redovnika koji su svojim radom unaprijedili hrvatsko kulturno i znanstveno stvaralaštvo. Bavio se također restauracijom crkvenih predmeta i umjetnina, najviše u franjevačkom samostanu i crkvi u Virovitici. Za bačke su Hr-

P. Cvekan, *Franjevci u Baču*, Virovitica, 1985.

vate posebice važne monografije *Subotički franjevački samostan i crkva* (Subotica, 1977), u kojoj se bavi značenjem franjevačkog djelovanja u Subotici od XVII. do XX. st., te *Franjevci u Baču* (Virovitica, 1985) u kojoj obrađuje povijest franjevacu u samostanu u Baču.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989; V. Fučijaš, Pater Paškal Cvekan: franjevački kroničar, autor 60 knjiga, propovjednik, restaurator, mislilac, *Podravski zbornik*, 30, Koprivnica, 2004.

R. Skenderović

CVETKOVIĆ, Dragiša (Niš, 15. I. 1893. – Pariz, 18. II. 1969.), političar. Studij prava završio je na subotičkome Pravnom fakultetu. Kao član Narodne radikalne stranke, bio je predsjednik niške općine, zastupnik u beogradskoj Narodnoj skupštini 1927. i ministar vjera 1928. Nakon uvođenja šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra 1929. priklonio se oporbi, a 1934., poslije ubojstva kralja Aleksandra u Marseillesu, politički se povezao s Bogom-

ljubom Jevtićem i Milanom Stojadinovićem. S ponovnom uspostavom parlamentarizma 1935. postao je narodnim zastupnikom te ministrom socijalne politike i narodnog zdravlja u vladi Milana Stojadinovića. Neko je vrijeme radio i pri Ministarstvu pravde te je upamćen po tome što je smijenio i premjestio mnogobrojne suce koji nisu bili naklonjeni vladajućoj Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici. Za trajanja koalicije Stojadinović-Korošec-Spaho približio se politici kneza Pavla Karađorđevića i Antona Korošca, koja je, zbog odnosa snaga u međunarodnoj politici, bila naklonjena rješavanju tzv. hrvatskog pitanja. Najveći je protivnik tog procesa bio Milan Stojadinović, u čijoj je smjeni Cvetković, na poticaj kneza Pavla, odigrao glavnu ulogu. U veljači 1939. Cvetković je sastavio novu vladu, a jedan od zadataka koje joj je postavio knez Pavle bilo je i brzo postizanje sporazuma s Vladkom Mačekom i HSS-om. Tijekom pregovora i utvrđivanja granica Banovine Hrvatske postavljeno je i pitanje dijelova Bačke naseljenih Hrvatima. Cvetković se sporazumio s Mačekom da se pri definitivnom utvrđivanju granica na tom području održi plebiscit, ali tu odredbu nije prihvatio knez Pavle. Naknadnim sporazumom, koji je proglašen je 26. VIII. 1939., ipak je stvorena Banovina Hrvatska. U nju nisu bili uključeni šest bačkih kotareva u kojima su Hrvati činili 90% slavenskoga stanovništva, već je to pitanje ostavljeno za kasnije razdoblje, u kojem je trebalo konačno preurediti zemlju. Sporazum Cvetković-Maček naišao je međutim na kritike i na srpskoj i na hrvatskoj strani – dok se u Srbiji smatralo kako je Hrvatima pruženo previše, hrvatska je emigracija osuđivala Mačekovo odustajanje od potpune neovisnosti Hrvatske. Najglasniji protivnik uspostave Banovine Hrvatske bio je Srpski kulturni klub, koji je bio iznimno aktivan na području Subotice i Sombora, a nezadovoljni su bili i vojni krugovi, koji su smatrali da se stvaranjem upravne cjeline s posebnim statusom slabi obrambena moć države. Nakon što je Cvetkovićeva vlada 25. III. 1941. potpisala pristupanje Trojnom paktu, vojni su krugovi, potpomognu-

ti stranim obavještajnim službama, svrgnuli vladu i kneza Pavla, čime je Cvetkovićeva politika sporazuma o unutrašnjem uređenju države i izbjegavanja rata doživjela potpuni slom. Marginaliziran u političkom životu, 1943. otišao je u emigraciju, gdje je ostao do kraja života.

Lit.: Lj. Boban, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd, 1965; Lj. Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941.*, Zagreb, 1974; *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; R. Skenderović, *Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918.-1941.*, *Hrvatska revija*, 3, Zagreb, 2005; K. Bušić, *Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti, Društvena istraživanja*, 4-5, Zagreb, 2005; S. Mačković, *Političko djelovanje i učinak Josipa Vukovića Đide 1926.-1941.*, *Klasje naših ravni*, 1-2, Subotica, 2005; M. Bara, *Hrvatska seljačka stranka u narodnom preporodu bačkih Hrvata, Pro tempore*, 3, Zagreb, 2006.

M. Bara

CVIJANOV, Beno (Subotica, 6. III. 1913. – Subotica, 11. II. 1996.), nogometaš, nogometni trener i sportski djelatnik. Rodio se u seljačkoj obitelji od oca Stjepana i majke Etelke, rođ. Perčić. U Subotici je završio Trgovačku akademiju te je najveći dio radnog vijeka radio kao državni financijski inspektor. S 13 godina počeo je igrati nogomet u NK *Bačka*, a sa 16 je zaigrao za prvi tim. Bio je jedan od najboljih krilnih igrača u klupskoj povijesti, a za *Bačku* je do kraja igračke karijere 1941. odigrao 600 utakmica. Ostao je upamćen i po iznimnom *fair-playu*, što ilustrira i podatak da mu nijednom nije izrečena sudačka opomena niti isključenje s utakmice. Osamnaest je puta igrao za reprezentaciju grada i Subotičkoga nogometnog podsaveza, a dvaput je pozvan da nastupi za reprezentaciju Jugoslavije. Kako je trčao iznimno brzo, često je nastupao i kao atletičar u štafeti Bačke na 4 x 100 m.

Usporedno je radio i kao trener te je isprva pomagao treneru mladih Ljudevitu Vujkoviću Lamiću, a poslije i u radu s najmlađima. Bio je jedan od prvih trenera u Europi koji je počeo masovno raditi s djecom u školi nogometa, no tu je njegovu aktivnost ubrzo prekinuo Drugi svjetski

Beno
Cvijanov

rat. Nakon rata u klubu je kratko bio trener, a poslije je bio aktivan u trenerskoj organizaciji Subotice te u upravi *Bačke*. Zbog velikih zasluga proglašen je doživotnim počasnim članom NK *Bačka*. Dobitnik je mnogobrojnih priznanja, među ostalim i srebrne plakete Nogometnog saveza Jugoslavije.

Lit.: »*Bačka*« 1901-1971 Subotica, Subotica, [1971]; *Fudbalski klub Bačka 1901-1991*, ur. Ž. Inić, Subotica, 1991; *Fudbalski klub »Bačka« 1901-2001*, ur. Ž. Inić, Subotica, 2001.

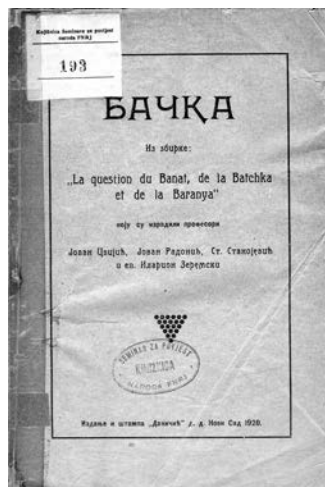
Lj. Vujković Lamić i N. Stantić

CVIJIC, Jovan (Loznica, 12. X. 1865. – Beograd, 16. I. 1927.), geograf, geomorfolog, geolog, etnograf i antropolog. Gimnaziju je pohađao u Loznici, Šapcu i Beogradu. Nakon studija na Matematičko-prirodoslovnom odjelu Velike škole u Beogradu, kao državni stipendist studirao je fizičku geografiju i geologiju na Sveučilištu u Beču, gdje je i doktorirao. Utemeljitelj je suvremene geografske znanosti u Srbiji. Osnivač je Geografskog zavoda 1894. i Srpskoga geografskog društva 1910., kojemu je bio stalni predsjednik. Bio je ujedno predsjednik Srpske akademije znanosti te počasni i dopisni član mnogih geografskih, etnografskih, prirodoslovnih i drugih društava. Za znanstveni rad dodijeljeni su mu počasni doktorati na Sorboni i Češkom sveučilištu u Pragu te mnoga priznanja europskih i svjetskih

geografskih društava. Proučavao je ponajprije Balkanski poluotok, o kojem se tad u Europi malo znalo. S vremenom se počeo zanimati i za društvenu problematiku te se, osim fizičkom geografijom, bavio i antropogeografskim istraživanjima. Pokazao je pritom veliku sposobnost u postavljanju novih hipoteza, a svoje je radove često objavljivao u inozemstvu te su europski znanstveni krugovi bili dobro upoznati s njegovim istraživačkim radom. Smatran je najboljim poznavateljem Balkanskog poluotoka, a ugled mu nisu umanjili ni propusti u pojedinim antropogeografskim radovima. U nekima od njih ističe se, primjerice, superiornost dinarske rase, a često su obilježeni i etnocentrizmom te razumijevanjem za ekspanzionističke težnje. Kao svjetski priznati stručnjak za Balkan i odnose među balkanskim narodima, bio je član jugoslavenskog izaslanstva na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. /20.

Važnost za podunavske Hrvate. U svojim se radovima Cvijić više puta doticao narodnosne pripadnosti i antropoloških obilježja podunavskih Bunjevaca i Šokaca. Smatrao je da Bunjevci potječu s područja Bosne, Hercegovine i Dalmatinske zagore, a Šokci iz zapadnih i sjevernih krajeva Bosne, no nije nijekao ni mogućnost da su se pojedine skupine doselile i iz Dalmacije. Pri određivanju narodnosne pripadnosti Bunjevaca često ih je nazivao »pokatoličenim Srbima«. Primjerice, objašnjavajući madžarizaciju Srba u južnoj Ugarskoj, naglašavao je da su lakše pomadžareni »katolički Srbi, koje su službene statistike bilježile kao Bunjevce, Šokce i Dalmate«. Smatrao je ipak da je madžarizacija po svojim obilježjima bila samo izvanjska, jer Bunjevci »po visokom stasu pripadaju dinarskoj rasi, tako isto i po osnovnim crtama psihičkim; oni su dobro sačuvali tradiciju balkanskih Srba«. Nakon obilaska područja sjeverne Bačke isticao je ipak da bunjevačko stanovništvo, »živeći pod pritiskom, bez svoje škole i crkve [...] nije dovoljno svjesno«. U kasnijim radovima priznao je i izvorno katoličanstvo Bunjevaca i Šokaca.

U znanstveno-informativnoj studiji *Severna granica južnih Slovena*, koju je izradio za potrebe Mirovne konferencije u Parizu, navodi da, prema popisu srpskih vlasti s početka 1919., u Subotici živi

J. Cvijić i dr., *Bačka*, Novi Sad, 1920.

»73.872 pravoslavnih i katoličkih Srba (Bunjevaca 65.135 i pravoslavnih Srba 8.737)«. U tom radu Bunjevce i Šokce naziva i »Srbo-Hrvatima«. Prema nalogu jugoslavenskog mirovnog izaslanstva Cvijić je u rujnu 1919. obišao velik broj bunjevačkih i šokačkih mjesta u Baranji i Bajskom trokutu te Suboticu s okolicom kako bi se na terenu uvjerio u etničku strukturu tih područja. U Baji se tom prilikom sastao i s tamošnjim župnikom Lajčom Budanovićem, koji mu je u ime Bunjevaca predao memorandum u kojem se traži pripojenje Bajskog trokuta Kraljevini SHS. Utvrdio je tada da u Bajskom trokutu živi 26.000 Bunjevaca i Šokaca i da je nužno poduzeti sve mjere kako bi se i to područje priključilo južnoslavenskoj državi, iako ta brojka tada nije predstavljala ni relativnu većinu tamošnjeg stanovništva. U tu je svrhu za Mirovnu konferenciju napisao opsežan memorandum na francuskom u kojem se traži revizija granice u Bačkoj i Baranji. Predstavnici Bunjevaca s Cvijićem su se dogovorili da memorandum na konferenciji u Parizu dostavi narodnim zastupnici-

ma iz Bajskog trokuta. Ta je akcija međutim, unatoč Cvijićevim naporima i njegovu znanstvenom ugledu, ostala bez uspjeha jer je pitanje razgraničenja na tom području već bilo riješeno.

Cvijićevo stajalište prema narodnosnoj pripadnosti podunavskih Hrvata bilo je sukladno političkom kontekstu u kojem je djelovao, pri čemu položaj Bunjevaca i Šokaca nije bio nikakva iznimka. Slično je stajalište Cvijić naime zastupao i kad su posrijedi bile druge skupine raseljenih Hrvata u kojima su bila raširena regionalna imena (npr. Bošnjaci u Baranji, Krašovani u Rumunjskoj, Janjevci na Kosovu), ali i Hrvati u drugim područjima za koja je onodobna srpska nacionalna ideologija bila osobito zainteresirana (Dubrovnik, Boka Kotorska, Bosna i Hercegovina).

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1929; P. Pekić, Bunjevci na Mirovnoj konferenciji u Parizu, *Klasje naših ravni*, Subotica, 1/1935; A. Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919-1920*, Novi Sad, 1975; *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; M. Vasović, *Jovan Cvijić 1865-1927*, Loznica, 1990; J. Stević, *Jovan Cvijić: iz života i rada*, Loznica, 1990. S. Žuljić, A critical assessment of certain of J. Cvijić's conclusions and messages in his anthropogeographic research, *Geographical papers*, 8, 1991, Zagreb.

M. Bara

CVIJIN, Andrija (Subotica, 22. X. 1927.), liječnik, ftizeolog. Sin Mihajla i Lize, rođ. Lukač. Maturirao je u Subotici 1948., a medicinu je studirao najprije u Sarajevu do 1951., zatim u Beogradu, gdje je i diplomirao 1955. Na specijalizaciji je bio u Pokrajinskoj bolnici za tuberkulozu na Iriškom vijencu i u beogradskom Institutu za tuberkulozu, gdje je 1963. položio specijalistički ispit. Stručno se usavršavao 1972. u bolnici za plućne bolesti u njemačkom Bad Reichenhallu, a poslijediplomski studij iz pulmologije pohađao je 1975./76. na Institutu za plućne bolesti na Golniku pri Medicinskom fakultetu u Ljubljani, gdje je magistrirao 1976. temom *Deficit Alfa-1 antitripsina pri emfizemnom i bronhitičnom obliku kronične opstruktivne bolesti pluća*. Nakon

završetka pripravničkog staža u subotičkoj Gradskoj bolnici 1956. radio je u ambulanti u Žedniku kao liječnik opće prakse 1956.-59., a nakon toga kao specijalist ftizeolog 1959.-63. u Pokrajinskoj bolnici za tuberkulozu na Iriškom vijencu. Nakon toga vratio se u Suboticu, gdje je radio u Antituberkuloznom dispanzeru 1963.-73. i u Gradskoj bolnici 1973.-87. Sudjelovao je na mnogobrojnim seminarima i stručnim sastancima te objavio više stručnih radova. U Hrvatsku je doselio 1993., živi u Kutini.

Stručni radovi: *Kretanje tuberkuloze za posljednjih dvanaest godina na teritoriju Antituberkuloznog dispanzera u Subotici* (Tuberkuloza, Golnik, 1968); *Antituberkulozski test – stalan metod rada dispanzera u proceni aktivnosti tuberkuloze pluća* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 1/1970); *Sudbina tuberkuloznih bolesnika otkrivenih 1965. godine u Antituberkuloznom dispanzeru u Subotici* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 2-3/1970); suator s B. Đendinovićem, *Teškoće dispanzerskog lekara povodom upućivanja tuberkuloznih bolesnika na bolničko lečenje i posebno nakon otpusta* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 2-3/1965.); suator s B. Đendinovićem *Hronični bolesnici u Antituberkuloznom dispanzeru u Subotici* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 2-3/1967).

N. Zelić

CVITNA NEDILJA (dijal.), Cvjetnica, nedjelja prije Uskrsa kojom počinje Veliki tjedan. Obilježava se kao spomen na Kristov ulazak u Jeruzalem. Tog dana svećenik prije mise blagoslivlja vrbove grančice (koje Šokci zovu »mace« a Bunjevci »cicamace«) te s narodom svečano ulazi u crkvu, a tijekom mise pjeva se ili čita muka Isusova. Cicamaca se poslije, skupa s raznim cvijećem, nosi na grobove. Prema bunjevačkim običajima, na Cvjetnicu se umiva u vodi u kojoj su namočene vlati mlade pšenice kako bi osoba bila zdrava kao mlada biljka. Djevojke bi često zorom odlazile u njive zasijane pšenicom i umivale se rosom s vlati kako bi im se lice poljepšalo. Između dvaju svjetskih ratova u selima oko Subotice pojedine su »mijandžije« na Cvjetnicu organizirali »igranku«, tj. ples. Ako bi djevojka došla na ples, značilo je to da rado čeka polivače na »vodeni ponediljak«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Stantić

CVITNJAK, suvrstica naziva za ivanjsku vatru i/ili za dan sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja), u bačkih Bunjevaca subotičkoga kraja često je dio složenog naziva (*sveti*) *Ivan Cvitnjak*. U naseljima somborskoga kraja javljaju se drukčije oznake za vatru: *ivanjska*, *Ivanova*, *svetog Ivana vatra*, dok je samo na salašima u Đurđinu i Bikovu-Gabriću zabilježen naziv *vatra svetog Ivana Svitnjaka*. U Žedniku naziv *cvitnjak* označava i baklje koje su se palile uz vatru, a ponegdje se javlja i u značenju cvijeća od kojega se pleo ivanjski vijenac ili u značenju samog vijenca (Tavankut, Žednik). Naziv *cvitnjak*, rjeđe i njegove suvrstice (*cv/ijetnjak*, *cvetnjak*) sporadično su potvrđene u Istri i srednjoj Bosni, a u srednjoj Dalmaciji javlja se kao oznaka za dan sv. Ivana Krstitelja. Zasad je samo jedna potvrda tog naziva i za vatru. Suvrstica naziva *svitnjak* zastupljena je na nešto širem prostoru srednje Dalmacije, u jugozapadnoj i srednjoj Bosni i zapadnoj

Hercegovini, ponegdje i kao oznaka za dan sv. Ivana Krstitelja.

Karakteristični običaji vezani uz ivanjsku vatru jesu paljenje cvitnjaka uoči dana sv. Ivana Krstitelja, pretežno tri večeri zaredom, te preskakanje vatre – pojedinačno ili u paru, s bakljama ili s vijencima u ruci, katkad s vijencima na glavi, a pletu se i narukvice od raznobojnog konca. Uz narukvice i vijence te uz običaj preskakanja vatre i trčanje s bakljama vezani su razni postupci i vjerovanja, koji imaju preventivnu i zaštitnu funkciju, u prvom redu od bolesti, ali i od štetnika i od požara. Rjeđe se primjenjuju i radi osiguranja boljeg uroda.

Lit.: A. Pokornik, Moj sokak (opis narodnog života i običaja), *Subotička Danica kalendar za 1989. god.*, Subotica, 1988; M. Čermelić, Tradicije paljenja godišnjih vatri kao indikator kulturnih razlika, *Etnološka tribina* 17, Zagreb, 1994 (isto kao: Tradicija paljenja godišnjih vatri, *Klasje naših ravni*, 2, Subotica, 1999); A. Stantić, Narodna virovanja Hrvata Bunjevaca, *Subotička Danica (nova) Kalendar za 2005. godinu*, Subotica, 2004.

M. Čermelić

Č

ČA → Čiča

ČAKŠIRE (čakčire), svečane muške hlače. Obično su jednoboje, uže u donjem dijelu nogavica, a šire u gornjem. U visini koljena nalaze se tzv. štenci, ušiveni dio hlača, koji je često bio ispunjen pamukom. Sprijeda nemaju razreza, nego »natkurnjak«, tj. preklopni, često trostruki raspork. Radi lakšeg odijevanja nogavice su pri kraju s vanjske strane bile razrezane te su se zakopčavale, a imale su i tzv. uzengije, koje su priječile da se izvuku iz čizama. Oko 1930. bunjevački su momci nosili i »šunkaste« hlače, na kojima su nogavice bile proširene oko koljena pa su hlače imale oblik pršuta.

Lit.: M. Đorđević Malagurski, *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica, 1940; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

ČANAD → Čenad

ČANTAVIR, selo na oko 20 km jugoistočno od Subotice, s kojom je povezano cestom. Nalazi se u blizini autoceste Subotica-Beograd, na Bačkoj lesnoj zaravni prekrivenoj crnicom. Nekadašnja stepa danas je plodna oranica. Kroz selo protječe potok Čik.

Etimologija imena sela nije razjašnjena. Prvi se put spominje kao Chontafeyér 1462. u darovnici kralja Matije njegovoj majci. Za turske uprave bio je u sklopu Segedinske nahije. God. 1580. imao je 29 domova, a 1590.-42 doma, ali ga je zbog teških poreza stanovništvo napustilo.

Potkraj XVII. st. pustaru je naselio manji broj Hrvata iz Subotice, koji su osnovali koloniju na zapadnoj strani današnjeg sela, preko puta staroga groblja. Slabo naseljena pustara 1702. priključena je Subotici. Današnje naselje nastalo je nakon što je stjecanje statusa slobodnoga kraljevskog grada Szent Márii, tj. Subotici, uvjetovano i ušoravanjem salaša na pustarama Čantavir i Bajmok. Formiranje naselja Čantavir trajalo je 1780.-85. godine, a nastanjivali su se u njemu doseljenici iz raznih krajeva Ugarske, među njima i Bunjevci iz Subotice, Baje, Segedina i manjih sela. Prvi pečat naselja potječe iz 1783., a zemljišna knjiga ustanovljena je 1786. Kad je selo formirano, ono je, poput Bajmoka, formalno ostalo u okviru gradskog teritorija, ali stvarno je bilo podložno Bačko-bodroškoj županiji. Dušobrižništvo su na tom području vodili franjevci od 1781., kada se počinju voditi matične knjige, a župa je utemeljena 1785. Prva mala trošna kapela jedva je izdržala do izgradnje nove

Čantavir

ČANTAVIR

neobarokne crkve 1815. posvećene sv. Antunu Padovanskomu. Ona je, zbog premala prostora, srušena 1928. te je na njezinu mjestu iduće godine sagrađena velika crkva u neoromaničkom stilu posvećena istom svecu, koja je danas znamenitost sela. Čantavir je bio zasebna općina sve do 1962., kad je, skupa s naseljima koja su mu dotad pripadala (Bačko Dušanovo i Višnjevac), ušao u sastav općine Subotica.

Naselje je depopulacijskog tipa:

godina	stanovnika
1948.	9397
1953.	9262
1961.	9341
1971.	9085
1981.	8596
1991.	7940
2002.	7178

Stanovništvo se bavi uglavnom poljoprivredom. Razvijeno je ratarstvo i stočarstvo. Industrija je slabije zastupljena i uglavnom se temelji na preradi poljoprivrednih sirovina (mlin) ili proizvodnji stočne hrane. Zastupljeni su još trgovina, ugostiteljstvo i obrt. Nacionalna struktura stanovništva 2002. bila je ovakva: Mađžari 6632, Romi 233, Srbi 54, Hrvati i Bunjevci 46, ostali 213.

Iako je Čantavir danas dominantno mađžarsko mjesto, potkraj XVIII. st. u njemu je živio podjednak broj Mađžara i Hrvata. Migracije su bile učestale zbog visoka oporezivanja i zabrane voćarstva, što je stalno nastanjivanje činilo neprikladnim. Osim spomenutog naseljavanja potkraj XVII. st., Bunjevci su se u Čantavir doseljavali 1780.-95. te 1810.-25., kad su naselili područje današnje Somborske ulice i Ulice 11. listopada, koja se i danas pamti po nazivu »racka ulica« (Rác-utca). Brojnost hrvatskog stanovništva naglo je pala sredinom XIX. st., kad su se zbog pojačane mađžarizacije mnogi iselili u većinska bunjevačka mjesta. Tako je

1910. bilo svega 250 Bunjevaca naspram 7300 Mađžara, a postupno su i oni izgubili identitet. Od 1918. u Čantavir se doselio veći broj Srba iz Hercegovine, Like i Crne Gore, što je bio dodatni asimilacijski poticaj.

Od ponovnog naseljavanja sela do danas u matičnim se knjigama susreće oko 420 bunjevačko-hrvatskih prezimena. Do danas ih se održalo oko 60, od kojih su najčešća Petrović, Šinković, Pletikosić, Kopunović, Kečenović, Sedlar, Palić i Zelić. Posljednjih se godina među čantavirskim stanovništvom bunjevačkih korijena javlja traganje za identitetom.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I, IV, Szabadka, 1909, 1907; *O proizvodnim snagama Subotice*, Subotica, 1964; M. Popović, J. Dinić, *Urbano-geografska proučavanja naselja Jugoslavije – primer velikog panonskog naselja Subotice*, Beograd, 1978; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978; *Schematismus Dioecesis Suboticanae*, Suboticae, 1993; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; R. Szedlár, *A Csantavéri bunyevác – horvátok eredete, Csantavéri Újság*, március-április, Csantavér, 2004.

S. Stantić i R. Sedlar

ČARDAK (*tur.* çardak < *perz.* čartaq: zgrada s četiri svoda), gospodarski objekt namijenjen skladištenju kukuruza. Uporaba u tom značenju uobičajena je u međuriječju Dunava i Tise te u Slavoniji, dok u južnijim krajevima riječ čardak označuje i drukčije građevinske objekte. U značenju spremišta za kukuruz u Bačkoj se javlja u drugoj polovici XIX. st., kad se kukuruz ondje proširio kao sjetvena kultura.

Čardaci se tradicionalno grade od drva, s dvovodnim krovom, koji je isprva pokrivan trskom, a poslije crijepom. Osnovna se konstrukcija izrađuje od bagremova drveća, s okomitim stupovima i vodoravnim gredama. U najnovije doba, zbog promijenjenih tehnoloških uvjeta, čardaci se grade i od čeličnih profila i žičane mreže.

Sukladno funkciji čardaka – očuvanje kukuruznog klipa, što zahtijeva njegovo sušenje i stalno vjetrenje – narodni je graditelj oblikovao i njegovu konstrukciju:

čardaci su uski i dugi, s po nekoliko funkcionalnih vrata – glavna, bočna i na zabatu. Širina im se tradicionalno kretala oko jednog hvata (1,896 m), dok je duljina ovisila o količini kukuruza koji je ondje trebao biti pohranjen. Postoje dva uobičajena oblika čardaka. Jednostavniji je uzdignut 2-3 stope (60-100 cm) iznad tla te omogućuje i vjetrenje s donje strane, ispod daščanog poda. Ispod takvih čardaka noćili su psi i živina. U složenijeg oblika pod je uzdignut dodatne dvije stope (na oko 1,60 m), što je omogućivalo racionalnije korištenje prostorom te se ispod čardaka smještao svinjac, a ispred njega tor za svinje. Prizemlje je zbog higijenskih razloga bilo obzidano opekam, ožbukano i okrečeno, a pod svinjca popločan ciglom.

Tipovi čardaka

Na gazdinstvu je redovito građen samo jedan čardak, rjeđe dva. Iako se javljaju u prvom redu na salašima, s obzirom na njihovu narav čardaci se grade i u selima, kako bi domaćin nad kukuruzom imao izravni nadzor. Na subotičkom području čardaci su podizani i u gradskim bunjevačkim četvrtima, kao posljedica postojanja dvojnih seosko-gradskih gazdinstava,

pri čemu su radno sposobne osobe živjele na seoskim imanjima, a starije osobe u gradu. Ondje je uskladišteni kukuruz bio namijenjen prodaji na gradskome tržištu.

A. Rudinski

ČASOPIS, vrsta tiskovine, serijska publikacija. Od novina se razlikuju užom predmetnom određenošću (npr. kultura, književnost, umjetnost, pojedina područja znanosti i drugi aspekti društvenog života: vjerski, gospodarski, prosvjetni, sportski...) i stoga računaju na užu krug čitatelja, zatim izostankom jednostavnih oblika izvještavanja, jer se predmet u njima obrađuje šire i svestranije, te otklonom od suvremenih zbivanja, jer češće tematiziraju predmete situirane u prošlosti. Izlaze uglavnom u razmacima od jedanput na godinu do svakih petnaest dana, danas sve češće i jedanput na tjedan, tj. zastupljeni su među njima godišnjaci (almanasi), mjesecnici, tjednici.

Prve periodične tiskovine bile su kalendari, jednogodišnje publikacije »koje čine prijelaz od knjige prema novinama i časopisima« (V. Brešić). Javljaju se u Europi u XVII. st. kao odraz modernizacije i demokratizacije društva, kulturnoga i znanstvenog napretka, razvoja tiskarstva i širenja pismenosti. Osim važne uloge koju su imali za razvoj znanosti i umjetnosti, osobito na razini institucionalizacije nacionalnih kultura, časopisi su često imali presudan utjecaj u širenju stajališta kulturnih elita te na tijek samih društvenih procesa, što im je osiguralo veliku društvenu važnost, a katkad i relevantnost na političkom polju.

U Hrvatskoj se časopisi javljaju početkom XIX. st., isprva na njemačkome (*Agrarmer Theater Journal*, 1815.), a poslije i na hrvatskome (*Danica*, 1935.; *Kolo*, 1842.; *Zora Dalmatinska*, 1844. i dr.), pri čemu su neki u početku izlazili kao prilozi novinama (npr. *Danica*). Videći u njima sredstvo pogodno za javno i prosvjetno djelovanje na puk, časopise su u Hrvatskoj pokretali najčešće prvaci udruga narodnog pokreta, a književni, jezikoslovni i povijesni sadržaji bili su važno oruđe u na-

cionalno-emancipacijskim nastojanjima njihovih osnivača. Gotovo u isto vrijeme javljaju se i prvi stručni časopisi u Hrvatskoj (*Gospodarski list*, 1842.; *Zagrebački katolički list*, 1849.; *Arkiv za povještnicu jugoslavensku*, 1851.; *Pravdonoša*, 1851. i dr.).

Potaknut ilirskim preporodnim idejama, nadahnut njihovim glasilima i ohrabren donošenjem Zakona o narodnostima u Ugarskoj, kalački je kanonik Ivan Antunović 1870. pokrenuo politički tjednik *Bunjevačke i šokačke novine*, prve novine među podunavskim Hrvatima. U njima je kao sastavni dio tiskan i književni prilog, isprva kao *Nadometak*, a od 1871. kao *Bunjevačka i šokačka vila*. Taj će prilog nakon gašenja *Novina* potkraj 1872. izlaziti samostalno kao četverolisni tjednik i dvotjednik, najprije u Antunovićevoj nakladi u Kalači, a nakon sedmomjesečne stanke od studenoga 1875. do kolovoza 1876. u Baji pod uredništvom Blaža Modrošića. Budući da je imala mnoge značajke časopisa, *Vila* se sa svojih osamdesetak brojeva smatra prvom takvom publikacijom ovdašnjih Bunjevaca i Šokaca. Iako se 1884. pojavio i časopis *Neven*, među podunavskim Hrvatima sve do 1930-ih godina neće biti objavljen nijedan časopis u modernom smislu, kao samostalna i opsežnija publikacija.

Časopisna produkcija u kulturnom životu podunavskih Hrvata nije bila kontinuirana, već obilježena prekidima, katkad i radikalnima, kao nakon Drugoga svjetskog rata. Nastajala je u sedam država (Austro-Ugarskoj; Kraljevini SHS; Kraljevini Jugoslaviji; Madžarskoj; SFR Jugoslaviji; SR Jugoslaviji i Državnoj Zajednici Srbije i Crne Gore) i u tri različita društvena uređenja (kapitalizam te dva totalitarna – fašizam i socijalizam), od kojih su im mnogi bili znatno nenaklonjeni. To je uzrokovalo probleme ne samo u uređivanju, financiranju i distribuciji nego i u reproduciranju stajališta kulturne elite ovdašnjih Hrvata. Časopisna je produkcija usto imala različitu institucionalizaciju (od nakladnika-pojedinca preko crkvenih župa do kulturnih institucija), no gotovo je uvi-

jek bila obilježena slabo razvijenom infrastrukturom, koja u mnogim segmentima do danas nije izgrađena (npr. redovita distribucija). To je često uvjetovalo slabo i neredovito financiranje, pa je izlaženje časopisa ovisilo o samoprijegornu radu bez naknade, zbog čega se mnogi od pokrenutih časopisa nisu dugo održali. Iako je u pojedinim razdobljima, osobito između dvaju svjetskih ratova, časopisna produkcija bila pluralna, ona ni tad nije iznjedrila kvalitetne proizvode jer su u časopisima često dominirale prevladane estetske, umjetničke i svjetonazorske paradigme. Vidljiv je u njima i izostanak znanstvenih sadržaja te dominacija književnih priloga, što je vodilo prevlasti književne tematike i pomanjkanju dubljega i svestranijeg promišljanja vlastita postojanja. Publikacije s elementima časopisa postojale su u vjerskom segmentu društvenog života (*Katolički nauk*, 1930.-33., izašla samo tri broja; *Bačko klasje i Zvonik*) i sportu (*Subotički športski list*, 1935.-38., vlasnik mu je bio Franjo Bačić, a urednik Ladislav Marković, objavljeno ukupno 156 brojeva), a neko su vrijeme objavljivani i sadržaji nevelika opsega namijenjeni ženama (*Subotička kućanica*, 1927.-39., isprva samostalni četverolist, poslije jedno- i dvolistni prilog u *Subotičkim novinama*, u uredništvu Lajče Budanoviće) i mladeži (*Kolo mladeži*, 1927.-39., namijenjen potrebama hrvatskih katoličkih organizacija za mladež u Bačkoj, isprva rubrika, poslije prilog u *Subotičkim novinama*, a objavljena su i dva samostalna broja). Časopis namijenjen djeci pojavio se tek početkom XXI. st. (*Hrcko*, povremeni prilog *Hrvatske riječi* od kraja 2003., a od 2005. mjesečni), a izlazio je samo jedan humoristično-satirični časopis (*Bunjevačko žackalo*, dvotjednik, 7 brojeva, prva polovica 1940.), što potvrđuje stajalište o nerazvijenosti časopisne produkcije u podunavskih Hrvata. Izdavanje većine časopisa u vojvođanskom dijelu Bačke bilo je vezano za Suboticu, čime se ona pozicionirala kao glavno središte kulturnoga života bačkih Hrvata. To je među-

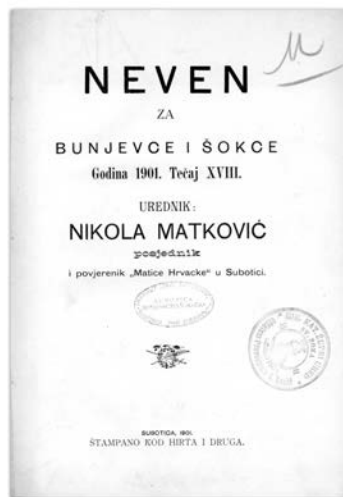
tim imalo i negativnih posljedica jer često nije bilo dovoljno sluha za rubna područja. Produkcija časopisa među Hrvatima u Mađarskoj pojavila se tek u osmom desetljeću XX. st., no ipak je ne samo bogatija nego i znatno kvalitetnija od vojvođanske. I nju će međutim karakterizirati neprikladna institucionalna uređenost i financijske teškoće pa će mnogi časopisi prestajati izlaziti, ali će se zato jednako učestalo javljati novi.

Kulturni stvaraoci podunavskih Hrvata s kašnjenjem se pojavljuju i integriraju u časopisnu produkciju u državama u kojima su živjeli. Do Prvoga svjetskog rata svojim radovima na materinskom jeziku gotovo da nisu zastupljeni u časopisima izvan Podunavlja, što govori o slabijoj kvaliteti njihove književne i znanstvene produkcije, ali i o nezainteresiranosti drugih kulturnih središta, pa tako i onih u Hrvatskoj, za prilike među podunavskim Hrvatima. Situacija se na tom planu donekle promijenila između dvaju svjetskih ratova, osobito 1930-ih, kad su književni prilozi ovdašnjih Hrvata zastupljeniji u zagrebačkim časopisima, ponajprije u katoličkoj periodici (Josip Andrić, Aleksa Kokić, Ante Jakšić, Petar Pekić). Ta će tendencija porasta vrhunac dosegnuti u vrijeme druge Jugoslavije, bez obzira na to što su neki imali stigmatu nepoćudnih. U jugoslavenskim književnim časopisima objavljivali su, primjerice, Petko Vojnić Purčar, Lazar Merković i Vojislav Sekelj, u društvima i humanističkima Ante Sekulić i Jasna Melvinger, u prirodoslovnima Gajo Alaga i Mirko Vidaković, a u filozofskima Tomo Vereš. Nakon raspada SFR Jugoslavije situacija se ponovno pogoršala – u srbijanskim časopisima tijekom 1990-ih njihovih priloga gotovo da nema, a slično je bilo i s časopisima u Hrvatskoj. Stanoviti pozitivni pomaci dogodili su se tek nakon 2000. Ipak, bez obzira na opseg zastupljenosti i stupanj integracije, podunavski Hrvati u drugim će sredinama rijetko postajati članovima uredništava časopisa, a nikad glavnim urednicima, što će samo potvrditi njihov rubni položaj. Hrvati u Mađarskoj snažniju će suradnju i inte-

graciju u kulturni prostor Hrvatske ostvariti nakon pada komunizma 1990. (Ernest Barić, Đuro Franković, Marin Mandić, Živko Mandić, Dinko Šokčević, Stjepan Lukač, Stjepan Blažetin i dr.).

Časopisi Hrvata u vojvođanskom dijelu Bačke. *Neven* je 1884. pokrenuo Mijo Mandić, a izlazio je s prekidima sve do 1940. Osim što je bio obilježen diskontinuitetom u izlaženju, *Neven* je često mijenjao nakladnike (nekoliko privatnika i dvije političke stranke), mjesto izlaženja (Baja, Sombor i Subotica), urednike (Mijo Mandić, Pero Skenderović, Nikola Matković, Vranje Sudarević, Šandor Rajčić, Mirko Ivković Ivandekić, Joso Prčić, Stipan Vojnić Tunić, Josip Vuković Đido, Mihovil Katanec i Joso Šokčić), dinamiku izlaženja (mjesečnik, tjednik, dnevnik), vizualni i grafički identitet, opseg i nakladu, ali i uređivačku koncepciju, jezik te stajalište prema nacionalnoj pripadnosti bačkih Bunjevaca i Šokaca – od narodnosne samobitnosti u početku preko integralnog jugoslavenstva početkom 1920-ih do stajališta da su »hrvatskog roda« potkraj 1920-ih.

Kultura (1930.-39.) bila je rubrika, dodatak i podlistak dvotjednika, tjednika i povremenika *Subotičke novine*. Sadržavajući uglavnom književne priloge i

Neven za Bunjevce i Šokce, tečaj XVIII., Subotica, 1901.

slijedeći tadašnju jezičnu praksu u Hrvatskoj, *Kultura* je, kao i *Novine*, bila pod snažnim utjecajem dijela klera i u njoj nije bilo dvoj-bi o hrvatskom podrijetlu Bunjevaca. Urednici su bili Pavao Bešlić, Andrija Moullion, Ive Prčić, Blaško Rajić i Lajčo Budanović.

Prvi samostalni časopis bio je književni mjesečnik *Bunjevačko kolo* (1933.-36.), »omladinski časopis za književnost i kulturu«, koji je pokrenuo i uređivao dvadesetjednogodišnji Balint Vujkov, a izdavač mu je bio Albe Rudinski. Vujkov će poslije, skupa s Markom Peićem, Blaškom Vojnićem Hajdukom, Julijem Tumbasem, Franjom Bašićem i Jovanom Mikićem, pokrenuti još nekoliko časopisa. Većina njih je u književnost ušla surađujući u prvome subotičkom časopisu za književnost na srpskom jeziku, mjesečniku *Književni sever* (1925.-35.), koji je uređivao njihov gimnazijski profesor Milivoj Knežević. Taj je časopis imao važnu ulogu u afirmaciji književnoga i znanstvenog stvaralaštva među Južnim Slavenima u poslijeratnoj Subotici i unapređenju književno-teoretske i književno-kritičke prakse, istina, uz dominantno stajalište da Bunjevci i Šokci nisu Hrvati. Sukladno tomu, i spomenuti mlađici bili su u to vrijeme gorljivi sljedbenici integralnog jugoslavenstva, a ujedno su s neskrivenim simpatijama gledali na političku i književnu ljevicu te ih klerikalni hrvatski kulturni krugovi u Subotici nisu prihvaćali. U časopisu je znatan prostor posvećen usmenoknjiževnoj tradiciji bačkih Bunjevaca, najviše narodnim pripovijetkama, koje su zapisivali Balint Vujkov, Marko Peić i Barnaba Mandić.

Ubrzo nakon toga kulturni djelatnici i pisci okupljeni oko Subotičke matice i Pučke kasine pokrenuli su »vanpolitički povremeni časopis za književnost i kulturu« *Klasje naših ravni* (1935.-44.) kako bi okupili »starije i mlađe pisce Vojvodine, koji se osjećaju hrvatski«. Časopis je u tome uspijevao i bio je dobro prihvaćen od kulturne i stručne javnosti u Hrvatskoj. Ipak, preferirao je nacionalno-romantičarski pristup književnosti i povijesti, a

bio je u njemu vidljiv utjecaj klera, prije svega Lajče Budanovića, Blaška Rajića i mladog Ivana Kujundžića. Imao je više urednika (Andrija Šokčić, Franjo Kujundžić, Marko Čović i Marin Radičev), mijenjao je mjesto izlaženja (Subotica i Zagreb), dinamiku izlaženja (dva broja na godinu, jedan broj, dvije godine bez ijednog broja pa dvobroj), no uvijek jasnu uređivačku orijentaciju, čija je glavna sastavnica bila afirmacija mjesnoga hrvatskoga književnoga, znanstvenoga i općenito kulturnog stvaralaštva. To je i jedan od razloga zbog kojih je nekim suradnicima *Klasja* nakon uspostave socijalističkoga društvenog sistema uskraćeno javno djelovanje, a neki su od njih i emigrirali (Marko Čović) ili su bili osuđeni na zatvorsku kaznu (Ivan Kujundžić).

Godinu dana nakon pojave *Klasja* i u godini kad je bilo jasno da *Kolo* više neće izlaziti zbog nedostatka sredstava Balint Vujkov i Blaško Vojnić Hajduk pokrenuli su »polumesečnik koji se bavi društvenim, kulturnim i ekonomskim pitanjima« *Stvara-*

Klasje naših ravni, br. 1, Subotica, 1935.

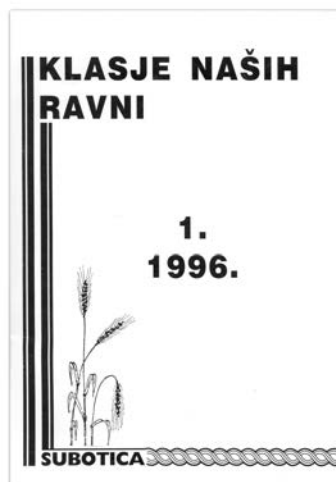
nje (1936.). Već je prvi broj, zbog ljevičarske uređivačke koncepcije i sadržaja napisao, zaplijenjen po nalogu Državnog odvjetništva u Subotici, nakon čega su pokretači odustali od daljnjeg objavljivanja. Nešto duljeg vijeka bio je književni mjesečnik *Glas* (kraj 1938.— sredina

1939.), čiji je vlasnik i urednik bio Lazar Stipić. Njegujući otvorenu uređivačku politiku, Stipić je uspio privući pisce različitih književnih usmjerenja, različitih jezičnih izričaja i različite ideološke orijentacije.

Nakon Drugoga svjetskog rata u okviru Hrvatskoga kulturnog društva u Subotici Balint Vujkov i Matija Poljaković pokrenuli su književni časopis *Njiva* (1947.). Nakon što se pojavio prvi broj za siječanj te godine, vlasti su ga zabranile. Nastalu prazninu djelomice je ispunio isprva dnevnik, a poslije tjednik *Hrvatska riječ* (1945.), list proistekao iz *Slobodne Vojvodine*, čiji je osnivač bila Narodno-oslobodilačka fronta Vojvodine. Iako je *Hrvatska riječ* imala rubriku za kulturu, u kojoj su objavljivani i književni prilozi, taj se prostor pokazao nedovoljnim te je dvadesetdevetogodišnji Lazar Merković sredinom 1950-ih inicirao osnivanje »časopisa za književnost, umjetnost i društvena pitanja« *Rukovet*, a projekt su prihvatile i gradske vlasti 1955. Taj je časopis imao vjerojatno najveću ulogu u razvoju regionalne hrvatske književnosti u Vojvodini u drugoj polovici XX. st., iako je bilo razdoblja u kojima je bio manje naklonjen mjesnim hrvatskim piscima, osobito nakon sloma Hrvatskog proljeća u Subotici te potkraj 1980-ih i početkom 1990-ih. Slično drugim časopisima, i *Rukovet* je promijenila više nakladnika, urednika, uređivačku i jezičnu politiku, politiku upravljanja, opseg, nakladu, format, vizualni identitet...

Prva hrvatska tiskovina u Vojvodini nakon Drugoga svjetskog rata pojavljuje se u okviru Katoličke crkve. Bio je to list *Bačko klasje* (1978.), koji su izdavali hrvatski svećenici Subotičke biskupije. U šesnaest godišta izašlo je 78 brojeva, u kojima su redovito objavljivani napisi o kulturnoj baštini bunjevačkih i šokačkih Hrvata, a izdano je i desetak dodataka o manje poznatim književnicima (npr. Bramko Jegić), pučkim stvaraocima i pjesnicima (npr. Matija Dulić) te narodnim običajima (npr. o Božiću). Druga se takva tiskovina pojavila nakon raspada zajed-

ničke države – subotički dvotjednik *Žig* (1994.-2001.), koji je, osim redovitih kraćih književnih, a katkad i znanstvenih sadržaja, objavio i dva priloga pod nazivom *Dodatak za znanost, kulturu i umjetnost* (br. 50, 1996., i br. 60, 1996.), što ih je uredio Vojislav Sekelj.

Klasje naših ravni, novi tečaj, br. 1, Subotica, 1996.

Prvi samostalni časopis pojavio se tek nakon završetka rata u Hrvatskoj – nakon pedesetogodišnje stanke obnovljeno je *Klasje naših ravni*, časopis za »književnost, umjetnost i znanost«. U početku mu je nakladnik bila HRID, a ubrzo subotički ogranak Matice hrvatske. Mijenjao je dinamiku izlaženja (dva broja na godinu, jedan broj, a danas je mjesečnik koji se objavljuje u četiri sveska) i urednike (Bela Gabrić, Viktorija Grunčić, Lazar Merković). Kvaliteta sadržaja pojedinih brojeva bila je nejednaka – u početku se uredništvo često nije ravnilo strožim estetskim i znanstvenim kriterijima u objavljivanju radova, što je rezultiralo izostankom suradnje najvažnijih književnih i znanstvenih stvaralaca, no to se promijenilo 2002. Osim što se objavljuju različiti književni prilozi, u časopisu su kratko vrijeme i u znatno manjem omjeru bili zastupljeni i znanstveni radovi posvećeni povijesnim, društvenim i filozofijskim temama.

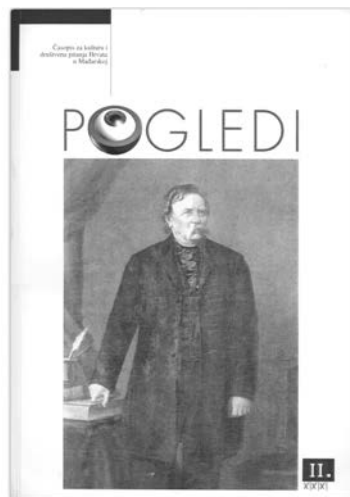
Časopisi Hrvata u Mađarskoj. Prvi časopis pojavio se 1975., kad je Ma-

džarsko etnografsko društvo pokrenulo časopis *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*. Do 1993. godine objavljeno je deset svezaka tog časopisa. Zahvaljujući velikom broju znanstvenih studija s područja etnografije, objavljenih pretežito na hrvatskome, a manjim dijelom i na srpskome i slovenskome, časopis je postao poznat diljem Mađarske. Glavni urednici bili su Iván Balassa i Zoltán Újváry, a urednici Marko Dekić, Marija Kiš, Marin Mandić, Živko Mandić i Đuro Franković. Nakon raspada Jugoslavije i Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj, Mađarsko etnografsko društvo od 1994. izdaje časopis *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, čiji je urednik Đuro Franković, a urednik serije Ernest Eperjessy. Dosad je objavljeno jedanaest sadržajno bogatih brojeva.

Demokratski savez Južnih Slavena u Mađarskoj pokrenuo je 1979. časopis za povijest *Iz naše prošlosti*, čiji su urednici Marin Mandić i Mišo Mandić. Izlazio je jedanput na godinu, a objavljena su tri broja. Godine 1982. uređivački odbor koji su činili Mijo Karagić, Marko Marković (odgovorni urednik), Petar Milošević, Predrag Stepanović, Đuro Šarkić (grafička oprema), Stojan Vujičić (predsjednik) počeo je izdavati *Neven*, književni prilog tjednika *Narodne novine*, i do 1988. objavljeno je 14 brojeva.

Institut za pedagogiju županije Baranje 1984. godine pokrenuo je polugodišnji časopis za metodička pitanja *Naša škola*, koji se bavi ne samo školstvom, njegovom poviješću, metodikom nastave književnosti i gramatike nego i folklornim naslijeđem Hrvata i Srba u Mađarskoj (pripovijetke, epske pjesme i balade). U dva navrata podnaslov časopisa bio je *Baranjski biseri*. Uređivački odbor činili su Ernest Barić, Stjepan Blažetin i Mile Preradović, odgovorna je urednica je bila Kallós Miklósné, a izlazio je do 1998. U izdanju Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj 1986. izašao je godišnjak *Naši radovi* radi objavljivanja različitih studija s područja narodnog života i znanosti. Objavljena su samo dva

broja. Prvi je sastavio Ivan Mokuter (onomastička istraživanja), drugi Dušan Pavlov (povijesne teme), a uredio ih je Mijo Karagić. Godine 1989. u izdanju Društva hrvatskih, srpskih i slovenskih književnika u Mađarskoj objavljen je časopis za književnost *Glas*. Iste i iduće godine objavljen je još jedan dvobroj, nakon čega se časopis ugasio. Urednik je također Mijo Karagić.

Pogledi, 3,
Budimpešta – Pečuh, 2003.

Hrvatski intelektualci i pisci u Mađarskoj pokrenuli su 1996. tromjesečni časopis za književnost i kulturu *Riječ* u nakladi Slovenika Bt. u Budimpešti. Uređivali su ga Matilda Bölcs, Stjepan Blažetin, Ladislav Gujaš, Šandor Horvat, Stjepan Lukač i Dinko Šokčević. Zbog financijskih teškoća prestao je izlaziti 1999., a objavljeno je devet brojeva. Ulogu *Riječi* nastavljaju *Pogledi*, časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Mađarskoj, što su ga 2000. pokrenuli Hrvatska državna samouprava, Hrvatska samouprava grada Budimpešte i Savez Hrvata u Mađarskoj. U početku je urednik Đuro Franković, a 2004. Hrvatska državna samouprava njegovo je uređivanje povjerila Hrvatskomu znanstvenom zavodu iz Pečuha. God. 2006. tiskan je 8. broj, koji su uredili Stjepan Blažetin i Dinko Šokčević.

Od 1998. kulturni život Hrvata u Mađarskoj obogaćen je *Hrvatskim znanstvenim zbornikom*, časopisom Hrvatskoga znanstvenog zavoda. Okuplja oko sebe znanstvenike iz cijele Mađarske, a otvoren je i inozemnim istraživačima, kroatistima. Glavni mu je urednik Ernest Barić, a urednici Janja Prodan, Živko Mandić i Đuro Franković. Dosad su objavljena četiri broja.

Hrvatski znanstveni zbornik, 1, Pečuh, 2000.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969; *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; I. Szentgyörgyi, N. Bašić Palković, E. Bažant, *Bibliografija Mije Mandića*, Subotica, 1987; L. Merković, *Bibliografija časopisa »Rukovet«* maj 1955 – april 1990, *Rukovet*, 5, Subotica, 1990; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870-1918*, II, Subotica, 1993; A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994; J. Buljović, *Obljetnica Bunjevačkih i šokačkih novina, Žig*, br. 20-33, Subotica, 1995; M. Miković, *Isprekidani kontinuitet subotičkih književnih listova i časopisa, Rukovet*, 7-8-9, Subotica, 1995; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; V. Sekelj, *Promašaj u startu, Žig*, br. 66, Subotica 1997; B. Gabrić, *Je li 'Kasje naših ravni' 'promašaj u startu'*, *Žig*, br. 67, Subotica 1997; S. Blažetin, *Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas*, Osijek, 1998; M. Mandić (ur.), *Ivan Petreš*.

Sabrana djela, Budimpešta, 1999; V. Brešić, *Čitanje časopisa*, Zagreb, 2005; T. Žigmanov, *Bibliografija Hrvata u Vojvodini (1990.-2002.)*. *Prinosi*, Pula, 2005.

T. Žigmanov i Ž. Mandić

ČAST, u bačkih Bunjevaca naziv za svadbu, koji se upotrebljava pri pozivanju gostiju – gosti se »zovu u čast« odnosno odlazi se kod drugoga »u čast«. Običaj je bio da »u čast« poziva »svatovski časnik«, tj. »mastalundžija«, ponegdje »čauš« i dr. Tradicionalni bunjevački svatovski običaji bili su veoma brojni i raznovrsni.

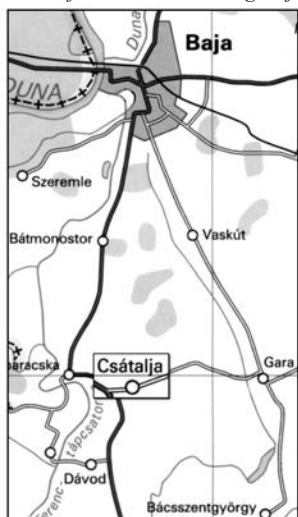
A. Stantić

ČATALIJA (mađ. Csátalja), selo u jugozapadnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 12 km južno od Baje, 1735 st. (2001.). Jezikoslovci joj ime izvode iz turske riječi *atali*, »račvast«. Južnoslavenski su doseljenici selo preimenovali u Čatalija, a od tog je imena nastalo i mađarsko službeno Csátalja, koje se u mađarskome pučkom etimologijom katkad tumači kao »mjesto ispod Csáte«. Nekadašnja službena imena: Csatallya 1543., Csatalja 1659, Csátalya 1701., Csatalia 1733., Csátalia 1743., Csatalya 1777., Csátalia 1828., Csátalja 1898.

God. 1543. spominje se kao selo koje je Kalačkoj nadbiskupiji platilo 43 forinte i jedan par čizama crkvene desetine, što svjedoči da je bila riječ o važnijem naselju. God. 1659. pripala je posjedu Nikole Milojkovića. Kao hrvatsko naselje zabilježena je 1712. Tih godina »pustaru Čataliju« obrađuju stanovnici Berega (današnjega Bačkog Brega). Nijemcima je napućena već 1724. Samostalnom župom postala je 1735. (prije je bila bajsdom podružnicom); a podružnice su joj do 1751. bile Baračka i Monoštor (mađ. Bátmonostor) te Dautovo do 1776. God. 1767. pretežito je njemačko selo s malobrojn timer hrvatskim življem. Sve do prisilnog iseljavanja Nijemaca 1946. bila je većinsko njemačko selo, a danas je naseljavaju pretežno Sikuljci podrijetlom iz Bukovine. U dječjem vrtiću i osnovnoj školi danas se uči njemački jezik.

ČATALIJA

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospo-*

Čatalija
(Csátalja)

darskom, Beč, 1882; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája*, I-II, Zombor, 1896; I. Ivanić, *Istorijsko-etnografska rasprava: Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici*, Beograd, 1899; J. Rapsányi, *Magyar városok monográfiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest, 1980.

Ž. Mandić

ČATALINAC, Matija (Kolud, 6. XI. 1878. – Bereg, 19. II. 1929.), svećenik, novinski urednik. U Kalači je 1899. završio gimnaziju, a 1903. i studij bogoslovija te je zaređen za svećenika. Bio je najprije kapelan u Čonoplji do 1905., a zatim u Subotici u svim trima ondašnjim crkvama. Tijekom službovanja u Subotici od 1911. do 1913. bio je odgovorni urednik *Naših novina*, službenoga glasila Zemaljske kršćansko-socijalne stranke, koje su na hrvatskome izlazile u Subotici 1907.-18. Nakon toga bio je kapelan i vjeroučitelj u Novom Sadu, a od 1919. župnik u Beregu, zavičaju njegovih roditelja. S drugim agilnim hrvatskim svećenicima (L. Budanović, B. Rajić, I. Evetović, F. Pijuković) radio je na oživljavanju narodne svijesti među slavenskim katoličkim stanovništvom u vrijeme raspada Austro-Ugarske 1919., a kad je međunarodna ko-

misija na terenu rješavala sporna pitanja razgraničenja, u Riđici je 1922. organizirao skup nekoliko stotina Šokaca kako bi se manifestirala njihova volja da Santovo, Gara i Kačmar pripadnu Kraljevini SHS. Za župnikovanja u Beregu, kao nasljednik Lajče Budanovića u ovoj župi, nastavio je nacionalnu i duhovnu obnovu ovoga sela i potaknuo mnoge mlade na školovanje.

Lit.: Naši pokojnici, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za redovnu godinu 1930.*, Subotica, b. g.; M. Radičev, *Zaboravljena desetgodišnjica (Matija Čatalinac), Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za redovnu godinu 1941.*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); A. Kuntić, *Iz istorije bačkih Bunjevaca, Spomenik SANU*, CXXXII, Odeljenje istorijskih nauka 8, Beograd, 1991; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagrebu, 1996.

S. Bačić

ČATALINAC, Oliva (Santovo, 15. VIII. 1892. – Santovo, 5. IV. 1983.), kulturna djelatnica. Kći Adama i Marte, rođ. Horvat. Osnovnu je školu završila u Santovu, a nakon mature u gimnaziji u Kalači, pripravlja se za zvanje časne sestre. No, zbog narušena zdravlja vratila se u rodno selo, gdje se posvetila crkvenom životu: organizirala je trodnevne, vodila hodočašća na Jud, bajske Vodice i u slavonski Bili Aljmaš, a vodila je i »dalarde«, tj. crkveni pjevački zbor. Zahvaljujući njoj, u katoličku se vjeru vratilo više osoba koje su 1899. u Santovu prešle na pravoslavlje. S pučkoškolcima je redovito pripremala igrokaze duhovne tematike. Suradujući s dr. Mišom Jelićem, tijekom 1920-ih i 1930-ih godina prošlog stoljeća oko sebe je okupila santovačku hrvatsku mladež, s kojom je na pozornicu postavljala niz kazališnih komada. Najčešće su prikazivani komadi Ivana Petreša te onodobnih poznatih mađarskih dramskih pisaca, čija je djela i sama prevodila. Bila je i širiteljica hrvatske pisane riječi, napose svezaka Pučke knjižnice Društva svetog Jeronima iz Zagreba.

Ž. Mandić

ČATALINSKI PUT, neasfaltirana »ljetna« cesta (»litnji put«) na području Sombora. Povezuje Sombor i selo Čataliju u blizini Baje, po kojoj je i dobila ime. Počinje kod željezničke postaje Strilić, odvaja se udesno od bezdanske ceste, prolazi pokraj Srednje poljoprivredne škole u Somboru (nekadašnji salaš veleposjednika Simeona-Čire Falziona) i odatle se proteže na sjever u smjeru Rastine i Čatalije, zaobilazeći pritom Gakovo sa zapadne strane. Prvih 6 kilometara od Sombora, sve do Gakova, duž te su ceste uglavnom naseljeni bunjevački Hrvati. Uz Čatalinski su put tako salaše u različitim razdobljima imale porodice Stolišić, Raič, Džinić, Paštović, Firanj, Benčić, Peštalić, Čuvarđić i Kukuruzar, a vjerojatno i druge, ali se spomen na njih nije sačuvao. Ovom su se cestom Somborci često koristili kad su odlazili u Baju, te kasnije sve do polovice XX. st. dok su bile razvijene stočne tržnice. Danas se njime uglavnom koriste poljodjelci u ljetnim mjesecima, dok je zimi teško prohodan.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor, 1973.

M. Bara

ČAUŠ (*tur.* çavuş: vođa ili zabavljač svatova), svatovski časnik, pretežito u Bunjevaca u Bajskom trokutu te u XIX. st. oko Budimpešte, ujedno i u nekih bačkih Šokaca (Monoštor, Bereg). Zastupljen je i u svatovskim običajima u u Slavoniji, Bosni, sjevernoj i srednjoj Dalmaciji i Hercegovini, na Pelješcu, u nekih primorsko-ličkih Bunjevaca te u Šokaca i Srba u Mađarskoj, Bačkoj i Srijemu.

U svadbenim običajima najčešća mu je uloga veseljaka i šaljivca, no ujedno je pozivao u svatove (osobito u bačkih Šokaca i čavoljskih Bunjevaca), a ponegdje je bio i starješina svatova. Najčešće je to bio mladoženjin neoženjeni prijatelj, katkad rođak, a rjeđe i brat. Zbog važnosti uloge u svatovima pazilo se tko će se uzeti za čauša – morao je biti uzoran, dosjetljiv, velik veseljak, dobar pjevač, plesač i sl. U nekim šokačkim mjestima u Bačkoj ima ne-

koliko čauša u jednim svatovima. Čauš uvijek nosi atribute, npr. kod Bunjevaca nosi ukrašenu batinu i čuturu s vinom, a kod bačkih Šokaca čutura s vinom okićena je ružmarinom i cvijećem, ima još i ukrašenu kandžiju i šešir itd.

Lit.: M. Černelić, *Uloga i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Bosić, *Ženidbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*, Novi Sad, 1992.

P. Skenderović

ČAVOLJ (*mađ.* Csávolj), 1. selo u južnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 15 km istočno od Baje; 2161 st. (2001.). Nekadašnja imena: Chayol-Thayal 1198., Chayol 1375., Cavogl (»ex Cavoglia«) 1717., Csavolj 1733., Chavol 1737. Ime mu je vjerojatno izvedeno iz slavenskoga osobnog imena Čachl.

God. 1580.-82. bilježi se kao selo s 22, a desetak godina poslije s 27 kuća, nakon čega je više puta uništavano. God. 1676. spominju se »siromašni čavoljski racki kmetovi«, a nakon dvije godine Čavolj se spominje kao pustara. Kao hrvatsko naselje zabilježen je 1711., a 1726. opet kao nenaseljena pustara u posjedu Marka Czobora, koju su obrađivali Pandurci, stanovnici nekadašnjega sela kod Baje. Oko 1730. Ivan Radić, Czoborov zakupac, prisilio je više bajskih hrvatskih obitelji da se nastane na tada nenastanjenoj pustari Čavolju. Nakon toga 1734. zabilježeno je 26 hrvatskih poreznih obveznika, a iz te godine potječe i prvi čavoljski pečat. God. 1736. ovdje obitava već 511 Hrvata. Na poticaj kalačkih biskupa 1747./48. i 1782. doseljavaju se Nijemci. Samostalnom je župom postao 1748. (prije je bio bajskom podružnicom). Podružnice su mu do 1783. Matević i Sentivan. Zbog previsokih poreza 1764. mnogi se ovdášnji Hrvati sele u u Suboticu. God 1768. još se spominje kao »ilirsko«, tj. hrvatsko, a potkraj XVIII. st. kao pretežito hrvatsko selo kojemu je vlastelin kalački biskup. Radi uređenja mjesnih agrarnih odnosa 1770. donesen je Urbar za Čavolj, koji je izdan i na hrvatskom jeziku. Barokna župna crkva, posvećena Preobraženju Isusovu, podig-

nuta je 1783., a proširena 1888. Po popisu iz 1828. ima 140 njemačkih, 70 hrvatskih, 30 mađarskih i 3 slovačke obitelji. God. 1851. za Fényesa je njemačko-dalmatinsko selo. U Prvome svjetskom ratu od 240 čavoljskih vojnika poginulo ih je 138. Prema potsdamskom rješenju 1947. većina čavoljskih Nijemaca preseljena je u Njemačku, a na njihovo su mjesto naseljeni Mađžari iz Slovačke. Od 1949., a napose od 1960. do 1990., stanovništvo radi uglavnom u poljoprivrednim zadrugama.

Brojnost hrvatskog stanovništva od kraja XIX. st. kretala se ovako: 1890. – 555 (ukupan broj st. 3113), 1910. – 510 (ukupno 3007 st.), 1941. – 472 (ukupan broj st. 4705), 1945. – 580, 1960. – 492 (ukupno st. 3187), 1980. – 238 (ukupan broj st. 2364). Pod ravnanjem Miše Mandića 1970-ih godina čavoljska osnovna škola je slovila kao »uzorna škola« (mađž. mintaiskola), jer se u njoj odvijao istaknuti odgojno-obrazovni rad. Pod njegovom upravom tada je utemeljen i diljem Mađžarske poznati čavoljski Seoski muzej (Falumúzeum). Nastava hrvatskog jezika u mjesnoj školi ukinuta je 1990. Hrvatska manjinska samouprava u selu djeluje od 1991. U Čavolju je rođen stolnobiogradski biskup Nikola Milašin (1736.-1811.).

Čavolj (Csárvoly) u Mađžarskoj

2. pustara sjeverno od Subotice prema granici s Mađžarskom, uz prugu Subotica-Kelebia. Južni dijelovi, pretežito nastanjeni mađžarskim stanovništvom, pod voćnjacima su i vinogradima, dok su sjeverni dijelovi pod šumom. Prevladava pijesak, dio je Subotičke pješčare. Nije posebno upravno područje.

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; E. Fényes, *Magyarország geographiai szótára*, Pest, 1851; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; J. Rapcsányi, *Magyar városok monográfiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; A. Hegedűs, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*. Laurea értekezés, Kalocsa, 1954; M. Mándics: *Fejezetek Csárvoly község krónikájából 1944-1964*, Csárvoly, 1969; A. Zorn, A katolikus népoktatás helyzete a kalocsai érsekség területén a Canonica Visitatiók tükrében, 1711-1848, u: *Bács-Kiskun Megye Múltjából*, V. Kecskemét, 1983; M. Mandić: *Iz osamstoljetne kronike Čavolja (Prošlost i sadašnjost jednog narodnosnog sela)*, Budimpešta, 1984; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994.

Ž. Mandić i S. Stantić

ČELIKOVIĆ, Katarina, rođ. Plemenčić (Varaždin, 1. III. 1960.), bibliografkinja, publicistica, kulturna djelatnica. Osnovnu i srednju školu završila je u Varaždinu, a 1983. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je komparativnu književnost i rusistiku. Od 1986. radi u subotičkoj Gradskoj knjižnici kao bibliotekar-informator na stručnoj obradi knjiga i na odjelu bibliografije.

Sudjelovala je u pokretanju i u radu nekoliko subotičkih hrvatskih institucija: katoličkog mjesečnika *Zvonik* 1994., u kojem je od početka lektorica, novinarka i jedna od urednika, Hrvatskoga akademskog društva 1998., u kojem od osnutka obavlja dužnost tajnice, a 2002. potaknula je osnivanje Hrvatskog društva za pomoć učenicima *Bela Gabrić* i Hrvatske čitaonice. U sklopu Hrvatske čitaonice pokrenula je nekoliko manifestacija kojima je svrha očuvanje i razvijanje hrvatskog jezika (Dane Balinta Vujkova, Pokrajinsku smotru recitatora na hrvatskom jeziku i Susrete vojvođanskih pučkih pjesnika *Lira naiva*) te nakladničku djelatnost (knjige, zvučna edicija s narodnim pripovijetkama i edicija *Slikovnice*). Lektorica je i jedna od urednika u kalendaru *Subotička Danica*, a sudjeluje i u nakladništvu Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, u kojem je pro-

čelnica Bunjevačko-šokačke knjižnice *Ivan Kujundžić* od 1999.

God. 1997., skupa sa suprugom Ervinom, dobila je Antušovu nagradu za doprinos kulturi bačkih Hrvata-Bunjevaca za rad u mjesečniku *Zvonik*, a za organiziranje Dana Balinta Vujkova Kulturno-prosvjetna zajednica Općine Subotica dodijelila joj je 2005. posebno priznanje *Dr. Ferenc Bodrogyváry*.

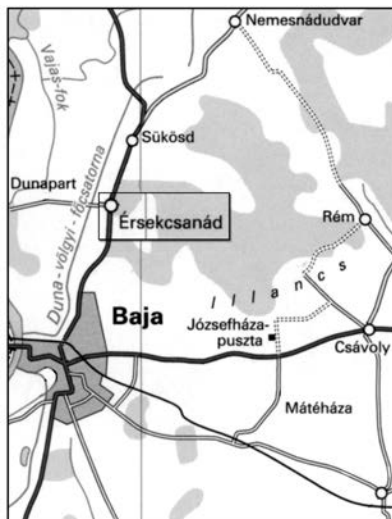
Djelo: *Subotička bibliografija 1918-1944*, sv. III/1 (suautori G. Kiss i E. Bažant), Subotica, 2003.

T. Žigmanov

ČENAD (mađ. Érsekcsanád), selo u jugozapadnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 13 km sjeverno od Baje; 2945 st. (2001.). Prvotno se nalazilo 5 km zapadno od današnjeg sela, na obali Dunava. Prema arheološkim nalazima postoji već u XI. st. Od XIV. st. u posjedu je Kalačke nadbiskupije; a odatle potječe i njegovo mađarsko službeno ime Érsekcsanád (mađ. érsek, »nadbiskup«), koje je dobio 1898. Prijašnja službena imena: Chanad 1391., Csanád 1828. Ime naselja izvedeno je od osobnog imena Csanád. Fancažani, najbliži susjedi, zovu ga Čenad, ostali bunjevački Hrvati Čanad, a Santovci Čanada.

God. 1391. zabilježen je kao selo, 1543. Kalačkoj nadbiskupiji plaća 5 forinta crkvene desetine. Za turske dominacije 1560. stanovnici su mu bili ratari koji su obrađivali i obližnje »pustare«, majure. God. 1580. imalo je 39 kuća. Na prijelazu iz XVI. u XVII. st. stanovnici su prešli na reformatsku vjeroispovijed. God. 1686. opustjelo selo ponovno je napućeno 1689., među ostalim i Hrvatima. God. 1703. imalo je 23 porezna obveznika. Popis iz 1715. bilježi 4 hrvatske, a onaj pet godina poslije 3 hrvatske i 18 mađarskih obitelji. God. 1744. popisan je 81 obiteljski starješina, a 1784. ima 1222 stanovnika. Potkraj XVIII. st. spominje se kao mađarsko mjesto. Stanovništvo mu se tada bavilo uglavnom ribolovom i stočarstvom, napose uzgojem konja i rogata stoke. Zbog čestih poplava vlasti su 1806., unatoč protivljenju stanovnika, selo premjestile na sadašnje mjesto.

U to doba Kalačka biskupija ovamo naseljava katoličke seljake, među njima i Hrvate. God. 1819. u selu je već 260 kuća. Dotadašnja čikuzdanska filijala samostalnom župom postaje 1839. Matične se knjige vode od 1799., a u njima se nalazi i 28 hrvatskih prezimena. Od 1985 stanovnika na popisu iz 1881. godine svega je 8 osoba hrvatske narodnosti. Hrvatski se jezik ovdje zadržao do 1920-ih godina. Iz Peštansko-piliško-šoltsko-kiškunske županije selo je izdvojeno 1944. i priključeno Bačkobodroškoj županiji, a od 1950. postaje dijelom tad osnovane Bačko-kiškunske županije. O hrvatskoj nazočnosti u prošlosti govore i hrvatska imena čestica ovdašnjih polja: Karašovica, Kiselica, Turčikova, Kalonica, Perošić, Borić, Mala busija, Ivanac, Patonica, Veranka, Trnje, Krčavina, Bižan.

Čenad (Érsekcsanád)

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, Budapest, 1890/1913; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája. Baja és Bács-Bodrog vármegye közsései*, Budapest, 1934.

Ž. Mandić

ČEPELSIGETI, Marija (Čepelsigeti-Zorinac, Zorinac) (Tukulja, 16. V. 1926. – Tukulja, 9. I. 2006.), pedagoginja, odgo-

Marija Čepelsigeti

jiteljica, ravnateljica hrvatsko-srpskoga učeničkog doma u Budimpešti. Rođeno prezime Zorinac otac joj je bio prisiljen pomadžariti. Poslije rata, nakon što je završila tromjesečni učiteljski tečaj u Pečuhu, povjereno joj je organiziranje školske nastave na hrvatskom jeziku u baranjskom Šarošu (*madž.* Magyarsarlós). Godine 1952. preuzela je dužnost ravnateljice hrvatske škole u Pečuhu, ali je već u kolovozu iste godine njezin rad prekinut. Na temelju lažne optužbe da je jugoslavenski špijun uhićena je i osuđena na tri godine zatvora. Kaznu je izdržala u zatvorima u Pečuhu, Budimpešti i Kalači. Zaposlila se dvije godine nakon odsluženja kazne, najprije kao odgojiteljica u Malome učeničkom domu na budimpeštanskom Trgu ruža, a 1961. imenovana je ravnateljicom hrvatsko-srpskoga učeničkog doma u Munkácsyjevoj ulici u Budimpešti. Na toj je dužnosti ostala do umirovljenja 1990. Za rad u prosvjeti i kulturno djelovanje dodijeljena su joj sljedeća priznanja: Istaknuti prosvjetni radnik 1971., Za socijalističku kulturu 1976., Orden rada srebrnog stupnja 1978., Diploma *Najdraži učitelj* 1979., Spomen-plaketa za službu u prosvjeti 1990., Nagrada za kulturu Grada Tukulje 2002.

Lit.: M. Mandić, *Naša gimnazija*, Budimpešta, 1996; *Hrvatski glasnik*, br. 2/2006, Budimpešta.

Ž. Mandić

ČEPELJ (*madž.* Csepel), naselje na sjevernom dijelu istoimenog otoka na Dunavu južno od Budimpešte, danas XXI. okrug grada Budimpešte. Ime mu znači »mlada hrastova šuma«. Starodrevno je naselje (V.-IV. st. pr. Kr.). U ranome srednjem vijeku nastanjuju ga Rimljani, poslije Avari. Kao kmetsko naselje spominje se 1138.

Hrvati ovdje stanuju već od sredine XVI. st., kad su im dušobrižnici bili bosanski franjevci. U XVII. st. ubraja se među hrvatska naselja. Pri oslobođanju Budima 1686. i za trajanja Rákóczyjeve borbe 1703.-11. stanovništvo mu se razbježalo. Novi čepeljski veleposjednik princ Eugen Savojski 1712. dopušta obnovu Čepelja, obećavši doseljenicima sedam besporeznih godina. Od 1692. do 1745. filijala je budimskih hrvatskih župa (*Parochia Illyricae Nationis Budae in aquatica ex antiquo*, odnosno *Parochia Administratione Dalmatica*), a od 1745. do 1777. tukuljske župe. God. 1717. u Čepelju je popisano 19 kmetskih obitelji: 12 hrvatskih i 7 njemačkih. Hrvati, koji tvore 63% ovdašnjeg pučanstva, u vlasništvu tada imaju 72% oranica. Seoski je knez Martin Lukašović, 1728. pak Ivan Agić. Tadašnje je selo još bliže sjevernom vrhu otoka; Nijemci žive u gornjem, a Hrvati u donjem dijelu naselja. U selu je 1734. izgrađena crkva posvećena Maloj Gospi. Administrativno samostalnim postaje 1742. Već 1752. Nijemci su brojnošću nadmašili Hrvate. Seoski čelnici – knezovi – biraju se naizmjenično, pri čemu je doknez uvijek druge narodnosti od kneza. Samostalnom župom postaje 1788. Potkraj XVIII. st. spominje se kao njemačko-»racko« selo, stanovnici mu se bave poljodjelstvom i vinogradarstvom.

U selu je 1817. Hrvata bilo 38%, a Nijemaca, čiji se broj s vremenom povećao, 62%. Nakon što je kanonička vizita odredila da hrvatska propovijed bude svake 3. nedjelje »jer Hrvati razumiju njemački, a Nijemci ne znaju hrvatski«, u crkvi su se očitovale narodnosne suprotnosti. Iako su čepe. ljski Hrvati 1828. tražili učitelja koji zna i hrvatski, broj se Hrvata u selu nastavio smanjivati. Poslije poplave

1838. naselje je premješteno na današnje mjesto. Broj stanovnika u XIX. st. kretao se ovako: 1839. – 650 Nijemaca, 150 Hrvata, svi su rimokatolici; 1882. – od 176 obitelji samo je 35 hrvatskih; potkraj stoljeća, uz 1140 Nijemaca i 96 Mađžara, ima 195 Hrvata. U drugoj polovici XIX. i napose u prvoj polovici XX. st. Čepelj je izrastao u jedno od najvećih industrijskih središta u Mađarskoj. Budimpešti je priključen 1950. Unatoč tomu što je hrvatski jezik iz škole potisnut 1906., a iz crkve 1929., čepeljski su Hrvati narodnu posebnost očuvali razmjerno dugo. Potkraj XX. st. preminule su zadnje osobe koje su tečno govorile hrvatskom novoštokavskom ikavicom.

Lit.: J. Rupp, *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*. Pest, 1868; Ö. Tokody (ur.), *A magyarországi római és görögkatolikus papság*

Čepelj – otok i istoimeno naselje na njegovom krajnjem sjeveru

egyetemes névtára 1880. évre, Temesvár, 1880; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; K. Pápai, *A Csepel sziget és lakói*, u: *Földrajzi Közlemények*, Budapest, 1890; S. Borovszky, *Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye monographiája*, I -II, Budapest, b. g.; L. Némethy, *A pesti főtemplom története*, Budapest, 1911; D. Schuler, *Adatok a Tabán történetéhez és rendezéséhez*, *Statistikai Közlemények*, 75, 4, Budapest, 1934; A. Kubinyi, *Csepel népessége a XVIII. században és a XIX. század első felében*, Budapest, 1959; E. Joó, *Tétény-Promontor*, Budapest, 1970; Ž. Mandić, Čepeljski Hrvati, *Narodni kalendar*, Budimpešta, 1986.

Ž. Mandić

ČERNELIĆ, Milana (Osijek, 11. VIII. 1954.), etnologinja, sveučilišna profesorica. Djetinjstvo i ranu mladost provela je u Bezdanu, a gimnaziju je pohađala u Somboru. Studij etnologije i engleskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završila je 1980. God. 1988. obranila je magistarski radnju *Tradicije svatovskih časti, njihovi nazivi i uloge, s osobitim obzirom na pojavu i uloge staćela*, a 1997. i disertaciju *Odabrane pojave iz svadbenih običaja bunjevačkih Hrvata kao izvor za proučavanje njihove etnogeneze*. Na Odjeku za etnologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1980. radila je najprije kao stručna suradnica, a od 1989. kao asistentica. Danas je predstojnica Katedre za nacionalnu etnologiju.

Područje njezina znanstvenog interesa obuhvaća pojave iz duhovne i društvene kulture: svadbene običaje, život u zadrugama, probleme etničkih skupina, napose one vezane uz hrvatsku etničku skupinu Bunjevaca te pitanja njihove etnogeneze i načina oblikovanja njihova kulturnoga i etničkog identiteta. Objavila je dvije knjige i više od četrdeset stručnih i znanstvenih radova u hrvatskim (*Studia ethnologica Croatica*, *Migracijske teme*, *Etnološka tribina*, *Senjski zbornik*) i stranim časopisima (*Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, *Acta ethnographica Hungarica*, *Prace etnograficzne*, *Folklór és traditió*, *Ethnographia*) te u zbornicima radova. Kao izlagač sudjelovala je na više međunarodnih znanstvenih skupova (Zagreb, Karlovac,

Bratislava, Beč, Krakov, Budimpešta, Tata, Békéscsaba). Provodila je terenska istraživanja u raznim krajevima Hrvatske (Slavonija, Lika, Primorje, Dalmacija) te među Hrvatima u Podunavlju (u Bačkoj i Mađarskoj). Koautorica je izložbe *Iz baštine bačkih Hrvata-Bunjevaca*, koja je održana u Etnografskome muzeju u Zagrebu početkom 1998. Sudjelovala je u nekoliko znanstveno-istraživačkih projekata u Hrvatskoj, a od 2002. voditeljica je projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*. Članica je Hrvatskoga etnološkog društva, Matice hrvatske i Društva vojvođanskih i podunavskih Hrvata. Pripada krugu najplodnijih istraživača etnologije bunjevačkih Hrvata.

M. Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991.

Knjiga *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca* nastala je na temelju njezina magistarskog rada. U njoj su prikazani podaci o svatovskim časticima u Bunjevaca te su uspoređeni sa sličnim pojavama u drugim krajevima jugoistočne Europe, pri čemu je jedan od glavnih zaključaka da podrijetlo nemalog dijela bunjevačkoga svadbenog ceremonijala valja tražiti u predslavenskome kulturnom sloju, koji je odigrao važnu ulogu u genezi Bunjevaca. U doktorskoj disertaciji zaključila je pak kako su se počeci procesa etnogeneze Bunjevaca mogli zbivati »negdje na jugoistočnim dinarsko-jadranskim graničnim

područjima. Tu su se negdje prožimali vlaški i hrvatski [...] kulturni elementi, koji su dali temelj nastajanju i oblikovanju osebujne hrvatske skupine poznate pod nazivom Bunjevci«. U knjizi *Bunjevačke studije*, koja je sinteza njezinih dosadašnjih glavnih znanstvenih preokupacija, u razmatranju znanstvenoga, ali i političkog problema bunjevačke etnogeneze, u nedostatku pisanih izvora, koristila se hermeneutičkim povijesnim pristupom (u nas nazivanim i kulturnopovijesnim). U njoj su, nakon odavna zastarjela i politički naručena djela Jovana Erdeljanovića iz 1930., prvi put izneseni znanstveni rezultati proučavanja etnogeneze Bunjevaca s etnološkog motrišta, bitno drukčiji od Erdeljanovićevih.

Hrvatsku i stranu znanstvenu javnost upozoravala je na aktualni položaj i probleme hrvatske manjine u Bačkoj. U radovima koji se odnose na tu problematiku dokumentirano govori o promjenama etničkog sastava stanovništva u Vojvodini u XX. st. te bilježi i interpretira sve događaje koji su na to utjecali. Osobito je zanimalo kako se to odrazilo na vojvođanske Hrvate, ne samo na razini Pokrajine, već i po manjim zemljopisnim regijama, općinama i naseljima. U napisu o nastojanjima da se ospori hrvatstvo Bunjevaca u Bačkoj izdvaja tri glavne struje u tim procesima: a) neutraliziranje hrvatstva Bunjevaca isticanjem njihove posebnosti (oni su samo Bunjevci), b) dopuštanje da mogu biti Srbi i Hrvati, uz naglasak da je bitno da su Južni Slaveni, te c) ideju da Bunjevci nisu Hrvati, već Srbi katoličke vjere.

Djela: *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb 1991; *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

Odabrani članci: Običaj plesa s nevjestom u svadbenim običajima Bunjevaca, *Folklór és tradíció*, 5, Budapest 1988; O tragovima zadruga kod Bunjevaca u južnoj Mađarskoj, *Migracijske teme*, 6 (3), Zagreb, 1990; Role of the »starješina svatova« among the Bunjevci, *Studia ethnologica*, 3, Zagreb, 1991; Na tragovima izvorištu osebujnog postupka pri blagoslovu mladenaca u podunavskih Bunjevaca iz okolice Budimpešte, *Studia ethnologica Croatica*, 5, Zagreb, 1993; Ethnic Changes in Voivodina in the 20th Century

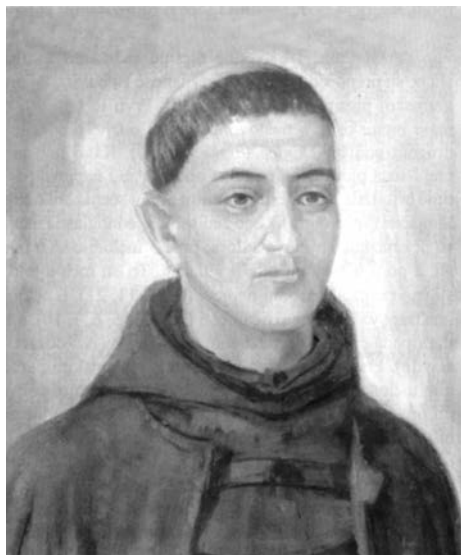
with special Reference to the Position of the Croats Bunjevci, u: *Ethnocultural processes in Central Europe in 20th Century*, Bratislava, 1994; Nastojanja da se bačkim Bunjercima ospori pripadnost hrvatskom narodu, *Studia ethnologica Croatica*, 6, Zagreb, 1994; A Budapest környéki, Duna menti Bunyevácok lakodalmi áldása nyomában, *Ethnographia*, 105 (2), Budapest, 1994; Attempts to deny the Bunjevci of Bačka (Vojvodina) the Right to Belong to the Croat Nation, *Acta ethnographica Hungarica*, 42 (1-2), Budapest, 1997; O životu na salašu, u: *Iz baštine bačkih Hrvata – Bunjevaca*, Katalog izložbe, Etnografski muzej u Zagrebu, 1998; O nekim važnijim običajima bačkih Hrvata – Bunjevaca, u: *Iz baštine bačkih Hrvata – Bunjevaca*, Katalog izložbe, Etnografski muzej u Zagrebu, 1998; Comparable Occurrences in Wedding Customs of the Bunjevci and the Romance Language Speaking Inhabitants of the Balkan Peninsula, *Studia ethnologica Croatica*, 7-8, Zagreb, 1995-1996 [1999]; Kolač/kruh u obredu prstenovanja i blagoslova mladenaca u Bunjevaca iz okolice Budimpešte, *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 7, Budapest, 2000; Prvi rezultati istraživanja tradicijske kulture primorskih Bunjevaca, *Senjski zbornik*, 27, Senj, 2000; Über das Recht, ein Kroate zu sein. Zu den Versuchen, den Bunjevci aus der Bačka die Zugehörigkeit zum kroatischen Volk abzusprechen, u: *Kroatische Volkskunde/Ethnologie in den Neunzigern*, Wien, 2001; Povezanost života na salašu i u gradu u bačkih Bunjevaca, *Etnološka tribina*, 25, Zagreb, 2002; Istraživanje tradicijske baštine, identiteta i etnogeneze primorskih Bunjevaca, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003; The Local Community of the Ethnic Bunjevci in Croatia: Developing Cultural Identity, u: *Times, Places, Passages. Ethnological Approaches in the New Millennium. 7th SIEF Conference Selected Papers*, 23-28 April 2001, Budapest, 2004; Specifičan način darivanja nevjestice u bunjevačkim svadbenim običajima, *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 12, Budimpešta, 2005; Pristupi istraživanju bunjevačkih identiteta, *Studia ethnologica Croatica*, 17, Zagreb, 2006.

Lit.: Milana Černelić, Etnološki tragovi bačkih Bunjevaca [intervju], *Hrvatska riječ*, br. 76 Subotica, 2004; T. Žigmanov, Bibliografska građa za povijest Hrvata u Vojvodini od 1990. do 2002. (knjige, zbornici, časopisi, listovi, članci, novinski napisi i interne publikacije), *Ex Pannonia*, br. 8, Subotica, 2004.

T. Žigmanov

ČEVAPOVIĆ, Grgur (Csevapovich) (Bertelovci, 23. IV. 1786. – Budimpešta, 21. IV. 1830.), franjevac, pisac, povjesničar, pravnik, provincijal. Pohađao je

gimnaziju u Požegi, a 8. XI. 1802. Josip Jakošić primio ga je u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je studirao kod Grge Peštalica na filozofskom učilištu u Baji 1803.-05., a zatim je ondje 1805.-07. i u Vukovaru 1807.-09. nastavio studij teologije. Na budimpeštanskom sveučilištu 1806. postigao je doktorat filozofije, a 1811. položio je profesorski ispit iz teologije. U međuvremenu je 1809. postao svećenikom. Predavao je filozofiju na učilištima u Slavonskom Brodu i Našicama 1809.-11., a zatim teološke predmete na bogoslovnom školu u Mohaču 1811.-14. i Vukovaru 1814.-20. U Vukovaru je samo godinu dana bio gvardijan i župnik 1820./21., ali je u to vrijeme obnovio samostan. U dva je navrata 1821.-24. i 1827.-30. bio provincijal te je tada boravio u Budimu. Predsjedao je redovitom kapitulom 1824. i izvanrednom kapitulom 1829. u Mohaču, kad su sudionici prihvatili nove uredbe o životu i djelovanju u Provinciji, koje je pripremio s namjerom da članove svoje pokrajinske zajednice oslobodi zasada kasnog jozefinizma. U Beču je 1824. sudjelovao u pridruživanju četiriju austrijskih samostana Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga i nakon tog događaja ondje je bio prvi gvardijan 1824.-27. Kao provincijal preuzeo je brigu za objavljivanje Biblije u prijevodu Matije Petra Katančića. Sudjelovao je na pokrajinskoj crkvenoj sinodi 1822. u Požuni i branio pravo franjevaca na njihovo shvaćanje redovničkog siromaštva. U rukopisu je ostavio iscrpnu povijest tog događaja (prijepis je u Arhivu Hrvatske franjevačke provincije u Zagrebu), no taj je dokument o stanju Crkve te vjerskom i moralnom životu katolika u doba kasnog jozefinizma u Mađarskoj i kontinentalnoj Hrvatskoj do danas neistražen. Sastavio je i danas izgubljeni povijest hrvatskog naroda, a uspio je objaviti dvije knjige o Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Raspravljao je o pravopisu hrvatskog jezika s Tomom Koščakom, a tiskom je objavio dramu o Josipu Egipatskome. U franjevačkom samostanu u Vukovaru bila su i njegova dva spisa u rukopisu: *Ethica christiana* i *Paedagogia sublimior*.

Grgur Čevapović

Bio je središnja ličnost Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u prvoj polovici XIX. st. i istodobno promicatelj hrvatske kulture u pretpreporodnom razdoblju među Hrvatima u Slavoniji i Ugarskoj, zastavljač kulturnog stvaralaštva na tom prostoru u duhu katoličke obnove, i to usprkos onodobnoj uređenosti javnoga i crkvenog života prema načelima jozefinizma. Svoju je knjižnicu ostavio samostanu u Vukovaru.

Djela: *Assertiones ex theologia morali nec non universo iure ecclesiastico*, Budae, 1815; *Josip, sin Jakoba patriarke, u narodnoj igri prikazan od učenika vukovarski*, Budim, 1820; *Synoptico-memorialis catalogus observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae*, Budae, 1823; *Allocutiones capitulares... tempore capituli provincialis ann. 1824*, Budae [1824]; *Dolorem animo meo ex obitu... Alexandri Tomikovich, Essekini*, 1829; *Sermo occasione jubilai sacredotalis... Antonii Schmidt*, Budae [1829]; *Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, Budae, 1829; *Recensio observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, Budae, 1830.

Lit.: W. Krtsmery, *Onomasticon... Gregorio Csevapovich... oblatum*, Budae [1830]; E. Mayerik, *Elegia honorobis... G. Csevapovich*, Eszekini [1830]; A. Scherzer, »Josip, sin Jakoba« od G. Čevapovića, *Nastavni vjesnik*, 14, Zagreb, 1896; D. Grbor: G. Čevapović u »Danici Ilirskoj«,

Ibidem, 15, 1897; J. Jelenić, *Pravopisna rasprava između dra Tome Koščaka i dra fra Grge Čevapovića*, Zagreb, 1930; T. Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Zagreb, 1945; E. Berthold, *Die Vereinigung der Franziskanerklöster Niederösterreichs mit der Ungarischen Kapistranerprovinz*, u: *Religiones paeninsulae Balcanicae et proximi Orientis*, Zbornik B. S. Pandžića, Bamberg, 1988; *Zbornik radova o fra Grgi Čevapoviću*, Osijek, 1991; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002; isti, *Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma*, *Croatica Christiana periodica*, 29, 55 (2005), Zagreb.

F. E. Hoško

ČESMIČKI, Ivan (Jan Panonije, Jan Panonac, Ianus Pannonius) (? , 29. VIII. 1434. – Medvedgrad kraj Zagreba, 30. XI. 1472.), humanist, latinski pjesnik. Zemljopisno i rodoslovno podrijetlo prvoga velikoga latinskog pjesnika iz srednjeg dijela ugarskog Podunavlja i dalje je predmet živih rasprava u mađarskoj, hrvatskoj i talijanskoj historiografiji. Po srednjovjekovnoj Česmici u okolici Bjelovara u historiografiji potkraj XIX. st. učvrstilo se prezime Česmički, no toj »zapadnoslavonskoj« tezi, potaknuti novijim mađarskim istraživanjima, suprotstavljaju se i neki hrvatskih književni povjesničari, koji tvrde da je Pannoniusovo rodno mjesto iščezlo selo Kestence blizu ušća Drave u Dunav. Slavensko podrijetlo Česmičkoga ne dovodi se u pitanje, no njegova je životna sudbina usko povezana s ugarskim plemstvom i budimskim dvorom kralja Matije Korvina (1458.-90.).

Najljepše godine svojeg života Česmički je proveo u Italiji, gdje ga je na školovanje kao trinaestogodišnjeg dječaka poslao ujak Ivan Vitez od Sredne. Upravo je iskustvo kulturnog bogatstva i novoga znanstvenog duha talijanskih gradova presudno utjecalo na njegovo stvaralaštvo. Školovao se u Ferrari kod glasovitoga Guarina i u Padovi, gdje je postao doktorom kanonskog prava. Nakon jedanaest talijanskih godina vratio se u Ugarsku, gdje je, s nepunih 26 godina, postao pečuškim biskupom. Iduće desetljeće proveo je na budimskom dvoru te prateći kralja na vojnim

pohodima. Godine 1469., skupa s Ivanom Thuzom, imenovan je slavonskim banom, no obojica su ubrzo smijenjena. Sudjelovao je poslije toga u uroti skupine velikaša koji su, nezadovoljni Korvinovom samovladom, ponudili prijestolje poljskom kraljeviću Kazimiru. Urota nije urodila plodom, a Česmički se u bijegu sklonio kod zagrebačkog biskupa na Medvedgradu. Ondje je i umro, a poslije je njegovo tijelo preneseno u Pečuh i pokopano u tamošnjoj katedrali.

Sam je Korvin 1483. dao nalog da se prikupe svi Pannoniusovi epigrami, jer pjesnik za života nije uspio tiskati svoje tekstove. Razgranata rukopisna tradicija i velik broj izdanja u XVI. st. u Beču, Bologni, Baselu i drugdje pokazuju da je Česmički prerastao u kultnu figuru srednjoeuropskoga književnog prostora. Tradicionalno se njegov opus dijeli na veće pjesme u heksametrima, elegije, epigrame, prozne prijevode s grčkoga, govore i pisma. Osobitu pozornost pobuđuju elegije s autobiografskim sadržajem: tužaljka u povodu smrti majke Barbare, niz elegija napisanih u napadaju bolesti, obraćanje vlastitoj duši. Među više od 400 epigrama pretežu satirički i erotski, po uzoru na Marcijala. Na hrvatskom jeziku Česmički danas živi zahvaljujući prijevodima velikoga bosanskoga i hrvatskog pjesnika Nikole Šopa.

Djela: *Opera...*, Basel 1555; *Libri III poematum, elegiarum et epigrammatum*, Budae, 1754; *Pjesme i epigrami* (latinski izvornik i hrvatski prijevod N. Šopa), Zagreb, 1951; *Opera Latine et Hungarice*, Budapest, 1972.

Lit.: V. Vratović (ur.), *Latinsko pjesništvo u Hrvata: dvojezična antologija*, Zagreb, 1997; J. Petričević (ur.), *Izbor iz djela hrvatskih latinista*, Zagreb 1999; *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, 2000; Podrijetlo Jana Panonija: novija istraživanja u mađarskoj historiografiji, *Scrinia Slavonica*, sv. 4, Slavonski Brod, 2004.

N. Ušumović

ČIČA, 1. starija muška osoba; 2. otac, glava obitelji, osobito u obiteljskoj zadruzi. U svakodnevnome pučkom govoru uz ime starijeg muškarca dodavan je pridjevak »č'a«, kratica od »čiča«. Taj je pridjevak očuvan i u naslovu komedije

Matije Poljakovića *Č'a Bonina razgala*, svojedobno jedne od najizvođenijih predstava u subotičkom kazalištu.

A. Stantić

ČIČAKULAŠA (čačikulaša), dječja igra u bačkih Bunjevaca. Igraju je najčešće dječaci osnovnoškolske dobi, koji se natječu u dvije skupine od po 5-6 članova. Jedan od igrača oslonjen je leđima uz drvo ili zid, dok drugi dječak stavlja svoju glavu među sklopljene ruke prvoga u visini prepona. Ostali članovi skupine stavljaju glavu među raširene noge prethodnog dječaka i drže se čvrsto za njegove noge, čineći tako neku vrstu mosta. Druga skupina dječaka iz zaleta skače raznožno na leđa onima koji su u mostu. Ako se most slomi, tj. ako koji od dječaka iz mosta poklekne, nastavljaju skakati oni koji su i dotad skakali. Ako tko iz skupine koja naskakuje dodirne nogom tlo ili padne s mosta, mijenjaju se uloge.

Lj. Vujković Lamić

Maksimilijan Čičerić

ČIČERIC, Maksimilijan (Maximilian Csicseric von Bacsányi) (Arad, danas Rumunjska, 3. III. 1865. – Zagreb, 8. XI. 1948.), general. Potječe iz hrvatske graničarske obitelji iz okolice Titela. Nižu gimnaziju završio je u Vinkovcima, a Vojnu akademiju u Bečkome Novome Mjestu. Od 1884. bio je poručnik 38. ugarske

pješačke pukovnije. Nakon toga završio je ratnu školu u Beču te je 1889. postao natporučnikom. Ratnu povijest i vojni zemljopis u ratnoj školi u Beču predavao je 1893.-1902. God. 1904. imenovan je austrougarskim vojnim izaslanikom u Mandžuriji, gdje je boravio do svršetka rusko-japanskog rata 1905. Nakon povratka u zemlju postao je pukovnikom u Zagrebu te je bio na dužnosti u stožeru XIII. korpusa. U general-bojnika promaknut je 1911. i imenovan zapovjednikom 30. pješačke brigade u Miskolcu. Uoči Prvoga svjetskog rata bio je zapovjednik škole korpusnih časnika u Beču, a u lipnju 1914. postao je zapovjednikom stožera V. armije. Nakon rujanskog neuspjeha u Srbiji smijenjen je i raspoređen u zapovjedništvo utvrđene Dunavske linije (Krems-Tully-Beč-Požun). Ponovno je bio zapovjednik XIII. korpusa 1915.-16., a XXIII. korpusa 1917.-18., s kojim se i borio na ruskoj bojišnici. Kao vojni stručnjak sudjelovao je na Brest-Litovskim mirovnim pregovorima. Na Piavi se borio od 1917. do 30. X. 1918. Umirovljen je 31. XIII. 1918. te je otad do rujna 1942. živio u Beču, a nakon toga se vratio u Zagreb. U dnevniku *Kraj rata* (15. IV. – 30. X. 1945.), koji je pisao njemačkom goticom, zabilježio je tadašnje prilike u Zagrebu, a objelodanio je i sjećanja iz rusko-japanskog rata.

Djela: *Unser neues Feldgeschütz*, Wien 1907; *Die Schlach, Studie auf Grund des Krieges in Ostasien 1904-05*, Wien, 1908; Dnevnik generala Čičerića – Kraj rata. Generalovi tajni zapisi, *Azur journal*, 2, 4/5, Zagreb, 1990.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993.

S. Bačić

ČIČOKA (čičovka) (*madž.* csicsóka, *lat.* Helianthus tuberosus L.), jednogodišnja biljka čija se krtola rabi u ljudskoj prehrani. Podrijetlom je iz Sjeverne Amerike i nekad se često uzgajala u povrtnjacima seoskih kuća i salaša. Stabljika joj je visoka od 1,5 do 3 metra, ima malene žute cvjetove slične suncokretu, a krtole slične gomoljima krumpira. Otporna je na biljne bolesti, a po busenu može dati urod i do 3 kg. Zbog skromnih zahtjeva, sadi se na

najlošijem zemljištu, a najbolje rađa u sjevitim mjestima. Može se pripremiti na više načina: jede se sirova nakon što se s nje sastruže pokorica, kuhana, u salati, u turšiji s krastavcima i paprikom, a mogu se od nje pripremiti i juha i džem.

Lit.: B. Ivić, *Korisna, ali zaboravljena*, *Žig*, br. 7, Subotica 1994.

A. Stantić

ČIČOVI, somborsko prigradsko salašarsko naselje. Nalazi se oko 5 km južno od Sombora, na prostranoj i plodnoj lesnoj terasi. Razvilo se duž nekad važne ceste koja je vodila u Bač, a istodobno je pratilo i nekadašnji tok rječice Mostonge, kojim danas protječe vodotok što spaja stari Veliki bački kanal (nekada Franzov kanal) s glavnim pravcem hidrosustava Dunav-Tisa-Dunav.

Čičovi

Naselje je postojalo još u predtursko doba pa je tako 1543. njegovih 20 oporezovanih stanovnika plaćalo desetinu Kalaičkoj nadbiskupiji. Više se puta spominje tijekom turske vladavine ugarskim Podunavljem. Nakon protjerivanja Turaka na pustari Čičovi nalazili su se salaši somborskih vojnih graničara. Pustara je 1749. postala dijelom teritorija slobodnoga kraljevskog grada Sombora.

Danas je naselje depopulacijsko: dok je 1961. imalo 616 stanovnika u 200 kućanstava, 2002. bilo ih je 157 u 66 obitelji. Više od 90% stanovništva čine Srbi.

U uzvišenijem dijelu Čičova, poviše nekadašnjeg toka Mostonge, somborski senator i glavni sudac Josip Marković dao je 1781. podići kapelu Snježne Gospe, ko-

ja je 2004. temeljito obnovljena. Svečane mise na tome hodočasničkom mjestu održavaju se na dan Snježne Gospe 6. VIII., dok je proštenje u nedjelju nakon tog blagdana. U kapeli se posebno obilježava i Mala Gospa. U tim se prigodama ondje okupi više stotina vjernika iz Sombora i okolnih mjesta, među njima i mnogobrojni pravoslavci.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I-II, Szabadka, 1909², III, Szabadka, 1907; J. Muhi, *Zombor története*, Zombor, 1944; M. Beljanski, *Somborski salaši*, Sombor, 1970; M. Beljanski, *Ponovo o somborskim salašima*, Sombor, 1979; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; A. Hegeđi, *Slobodan kraljevski grad Sombor (1749-1848)*, *Dometi*, 100-103, Sombor, 2000.

M. Đanić

ČIK (*madž.* Csik-ér), rječica na Telečkoj zaravni (Bačka lesna zaravan) i na području donje Bačke – od pustare Čikerija zapadno od Subotice do Tise, u koju se ulijeva kod Bačkoga Petrova Sela. Kroz Mađarsku protječe u dužini od 12 km, a kroz Vojvodinu 90 km. Na izvoru potok ima dva kraka, na dijelu između Višnjevca i Čantavira prima vodu iz šest pritoka (iz doline Stipić, Kiš, Vereb, Gece i dr.), a nalazi se na njemu i jedan otok. Regulacija rječice počela je 1899.-1907., obnovljena je 1958., a završena je gradnjom akumulacijskog jezera kod Svetićeva 1980.

Dolina rječice na Telečkoj zaravni do Višnjevca široka je 120-150 m i duboka 18-20 m, a od Višnjevca je široka 350-400 m i duboka 20-25 m. Na području donje Bačke širina je doline 80-100 m, a dubina 3-4 m.

Rječica ima porječje površine 637-750 km², s kojega odvodi podzemne i atmosferske vode te otpadne vode kemijske industrije *Azotara* i naselja s njezinih obala. Do regulacije rječice protjecanje vode kod ušća variralo je između 1 i 15 ml/s, prosječno 3 ml/s.

Prema pedološkoj karti Vojvodine, u porječju su rasle listopadne šume. O njihovoj postojanosti nema pisanih izvora. Na zemljovidima s kraja XVII. i početka

XVIII. st. u koritu je rječice tijekom godine najčešće bila voda na nizvodnoj dionici, zapadno-sjeverozapadno od ušća, gdje je bilo srednjovjekovno naselje Csik, po kojem je rječica najvjerojatnije i dobila ime.

L. Hovány

ČIKERIJA (*madž.* Csikéria), **1.** pustara koja u Mađarskoj obuhvaća područje duž državne granice, između Kunbaje, Aljmaša, Milkuta i Tompe, a u Vojvodini južno od toga područja, između pustara Tavankut, Šebešić i Kelebija. Nekadašnja službena imena: Csékéria 1655., Czikéria 1657., Csekeria i Csékéria XVIII. st., Csikéria 1929. Ime je izvedeno od naziva potoka Csikér, koji su mjesni Hrvati preimenovali u Čikerija. God. 1655. ubrajala se među pustare na kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo. Upravno je pripadala Subotici sve do 1920., kad je trianonska granica razdvojila pustaru te je njezin južni dio pripao Kraljevini SHS, a sjeverni Mađarskoj; **2.** nekoć jedinstveno naselje, koje je 1920. državna granica presjekla na dva nejednaka dijela. Iako se oba službeno nazivaju Čikerijom, narod je veći dio naselja, koji je pripao Mađarskoj, još od početka XX. st. nazivao Gornjom Čikerijom (*madž.* Felsőcsikéria), a naselje koje je danas u Vojvodini Donjom Čikerijom (*madž.* Alsócsikéria).

Gornja je Čikerija selo koje se nalazi istočno od Aljmaša, u samoj blizini državne granice. Samostalnim naseljem postala je 1921. Mjesna crkva je podignuta u čast sv. Stjepana Kralja 1928., a naredne godine i posvećena. Hrvata je u tom naselju 1941. bilo 493 (ukupno 2050 stanovnika), 1945. – 420, 1960. – 437 (ukupno 1793 stanovnika), 1980. – 183 (ukupno 1241 stanovnik), 1990. – 42 (ukupno 1031 sta-

Gornja i Donja Čikerija

novnik), a 2001. g. – 79 (ukupno 975 stanovnika). U Seoskoj kući (Faluháza) pohranjena je etnološka zbirka koja prikazuje povijest naselja i mjesne običaje. Od 1990. g. ovdje djeluje Hrvatska manjinska samouprava i Kulturno-umjetničko društvo »Rokoko«.

Donja se Čikerija nalazi zapadno od Ljutova, s kojim upravno čini mjesnu zajednicu, te sjeverno od Tavankuta, također u samoj blizini državne granice. Čine je dvije dugačke ulice i red ušorenih salaša. Naselje se naslanja na bagremovu šumu i leži na žutome i crnom pijesku, što je uvjetovalo da se stanovnici bave vinogradstvom, a danas voćarstvom. Izrazito je depopulacijsko mjesto – četrdesetih godina XX. st. mjesnu je pučku školu pohađalo više od 70 učenika, a danas ima osam učenika, koji u školu putuju u obližnji Tavankut ili u Ljutovo. Zbog nedostatka osnovne infrastrukture (nema asfaltirane ceste, prodavaonice, doma zdravlja, izdvojeni odjel tavankutske osnovne škole u Čikeriji zatvoren je početkom 1980-ih), stanovništvo se u drugoj polovici XX. st. postupno iselilo u Tavankut, Ljutovo i Suboticu. Danas ondje živi još nešto više od 100 stanovnika, većinom starijih osoba. Posljednjih godina mjesto oživi za proštenje, koje se slavi u nedjelju poslije spomena sv. Leopolda Mandića, te u drugoj polovici kolovoza za Čikerijade – vjersko-sportskoga godišnjeg susreta mladih katolika iz Subotice i okolice. Donja je Čikerija pretežito je naseljena bunjevačkim Hrvatima. Njezinu znamenitost predstavlja veliko zvono koje razbija tučonosne oblake.

Lit.: I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potsanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája*, I-II, Zombor, 1896; J. Rapcsányi, *Magyar városok monográfiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; M. Marković, *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine*, Novi Sad, 1966; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; Ž. Mandić, *Mikrotoponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb, 2001.

Ž. Mandić i T. Žigmanov

ČIKERIJADA, vjersko-sportski godišnji susret mladih katolika iz Subotice i okolice kod središnjeg križa u Čikeriji, koji se održava u drugoj polovici kolovoza. Prvi je put organizirana 2000. na inicijativu vlč. M. Stantića, koji je i stalni organizator, a geslo je susretâ *Gle, kako je dobro, kako je milo kao braća zajedno živjeti!* (Ps 133,1). Svrha je tih jednodnevnih okupljanja druženje, međusobno upoznavanje i bolje povezivanje katoličke mladeži iz sjevernih župa Subotičke biskupije. Mladi na susret uglavnom dolaze biciklima, a svake ih se godine ondje okupi preko stotinu. Zamisao je da Čikerijada u budućnosti preraste u kamp u kojem će se održavati duhovne vježbe i radionice.

Lit.: M. Stantić, *Pet godina Čikerijade, Subotička Danica (nova): Kalendar za 2005. godinu*, Subotica, 2004.

T. Žigmanov

ČIKUZDA (mađ. Sükösd), selo u jugozapadnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 15 km sjeverno od Baje, 4032 st. (2002.). Nekadašnja službena imena: Segusd 1399., Sukedeghaza 1341., Sykesd 1520., Sökesd 1543., Ükesd 1686., Sükösd 1773. U korijenu je imena staromađarska imenici *ség* (hum, brijeg).

God. 1520. Čikuzda je zabilježena kao selo; 1543. Kalačkoj je nadbiskupiji platila 7 forinta crkvene desetine. Za Rákóczi-jeva ustanka 1703.-11. spominje se kao

Čikuzda (Sükösd)

hrvatska župa. Zemaljski popis 1715. bilježi 15 hrvatskih i 3 mađarske obitelji. Hrvata je već tada bilo znatno više, što potvrđuju crkvene matične knjige (vode se od 1711.), u kojima se nalazi stotinjak hrvatskih prezimena. Samostalnom je župom postala 1719., a o brojnosti katolika govori podatak iz 1730., kada su krizmane 372 osobe. God. 1748. ima 951, a 1762.–1327 stanovnika, pri čemu trećinu čine Mađžari. Hrvati se spominju i 1783. God. 1787. bilježi se kao »ilirsko«, a potkraj XVIII. st. kao mađarsko-»racko« selo koje pripada posjedu Kalačke nadbiskupije. (Hrvate crkveni dokumenti najčešće spominju kao Ilire, a državni popisi kao Race, odnosno katoličke Race.) God. 1860. uništila ju je poplava, a stanovnici su preseljeni na današnje mjesto, na uzvisinu pokraj kapelice Tri križa. Selu pripada i kapelica sv. Ane, poznato hodočasničko mjesto. Potkraj XIX. st. ima 787 kuća i 3381 stanovnika, »koji su nekoć bili Hrvati, ali danas su svi Mađžari«. Hrvatski se živalj potpuno odnario 1920-ih godina, a na njegovu nekadašnju brojnost danas podsjećaju samo prezimena (Gariša, Jagica, Jakšo, Karagić, Serletić, Vidak...) i mikrotoponimi (Dolina, Grbavac Jezer, Lipovac, Plačidol Široka, Taban, Tvrđica, Zlopolje...).

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; E. Fényes, *Magyarország geographiai szótára*, Pest, 1851; S. Borovszky, *Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye monographiája*, I-II, Budapest, b. g.; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monographiája*, I-II, Zombor, 1896; A. Hegedüs, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*. Laurea értekezés. Kalocsa, 1954; Gy. Györfly, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, Budapest, 1963; E. Solymos M. Göldner Solymosné, *A kalocsai érsekségadalom halászati szerződése 1725-1916. Cumania*, V, Kecskemét, 1974; Ž. Mandić, *Traganje za netragom nestalim Hrvatima, Narodne novine*, Budimpešta, 8. III. 1984.

Ž. Mandić

ČILIĆ, Luka (Baja, 1707. – Baja, 15. IV. 1770.), franjevac, pedagog, pisac. U Provinciju Bosnu Srebrnu stupio je 1726. u Baču. Budući da je dobro govorio njemački i talijanski, pretpostavlja se da se

školovao u zemljama u kojima se govori tim jezicima. Kao mlad svećenik bio je vojni kapelan i boravio je na Korzici 1731.–33. Predavao je na filozofskom učilištu u rodnome mjestu 1734.–37., a u vrijeme dok je po Slavoniji i Podunavlju 1738./39. harala kuga djelovao je u Budimu kao hrvatski propovjednik te je požrtvovno dvorio oboljele. Više je godina bio odgojitelj novaka u Radni, odakle je 1745. došao za profesora teologije na generalna učilišta 1. razreda u Budim 1745.–50. i u Osijek 1750.–58. Stekao je naslov *lector jubilatus* i bio dekan generalnog učilišta u Budimu 1759.–62. U vodstvu zajednice sudjelovao je kao kustod prije druge diobe Provincije Bosne Srebrene 1756./57. i definitor u novoutemeljenoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. U ime vrhovne uprave Franjevačkog reda bio je generalni vizitator u Bugarskoj. Plod je njegova odgojiteljskog rada priručnik duhovno-asketskog sadržaja. Ne mogu mu se sa sigurnošću pripisati filozofski spisi u rukopisu *Physica seu octo libri Physicorum, Philosophia moralis te Metaphysica* (Bajae, 1733/34; vel. 19 x 19 cm, pisar Stjepan od Valpova, knjižnica franjevačkog samostana u Našicama). Nije naime isključeno da im je autor Toma Jelle († 1743. u Földvaru). God. 1762., kao posljedica kapi, oduzet mu je govor. Od 1766. je boravio u rodnoj Baji strpljivo podnoseći svoje patnje.

Djela: *Paen festinum... dno Josepho Anthonio Chiolnich... episcopo Bosnensi...*, Essekini, 1752; *Directa ad coelum via seu tres gradus perfectionis evangelicae*, Essekini, 1755; *Conclusiones ex universa theologia*, Essekini, 1755.

Lit.: *Historia domus Bajensis*, 1, Baja, 1991; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

F. E. Hoško

ČISTA SOBA, u bačkih Bunjevaca i Šokaca svečana prostorija na salašu ili u kući u kojoj se nije boravilo. U njoj se nalazio namještaj i oprema (posteljina, pokrivači i sl.) koju je žena donijela u mužev dom. Potkraj XIX. st. kod Bunjevaca »kovčeg« u kojem je udavača donosila svoje »aljine«, odnosno »štafir«, zami-

jenili su posebni tipovi ormara, »dolaf« i »šifunjer«. U čistoj se sobi čuvao i višak posteljine te svečana odjeća, a služila je i kao gostinska soba za noćenje važnijih gostiju. Iz nje su se pokapali preminuli ukućani.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Černelić, O životu na salašu, u: *Iz baštine bačkih Hrvata – Bunjevaca*, Zagreb, 1998.

A. Stantić

ČISTA SRIDA, *dijal.*, Pepelnica, prvi dan korizme. Na taj je dan propisan strogi post i nemrs, a neki vjernici među bačkim Hrvatima, sukladno tradiciji, do danas »suše«, tj. ne jedu i ne piju.

U bačkih Bunjevaca domaćice su na Čistu srijedu temeljito čistile sve posuđe kako na njemu ne bi ostalo tragova masti. Posuđe su najprije prale vrućom »lušijom«, tj. prokuhanim pepelom, a poslije bi ga isprali vrućom pa hladnom vodom. Masnoća s ćupova i drugih glinenih posuda odstranjivala se u užarenoj krušnoj peći. Posuđe bi poslagale u nju, a masnoća koja se nakupila po zidovima posuđa zapalila bi se. Kad se vatra ugasila, peć je zatvorena, a čisto se posuđe iz nje vadilo tek sutradan, jer se na Čistu srijedu tradicionalno »sušilo« pa posuđe i nije bilo potrebno.

U bunjevačkim selima zabilježen je i običaj da neoženjeni momci po sokacima vuku panj, obično u skupinama i naizmjenice. Ako bi usput sreli djevojku koja se za poklada nije udala, uhvatili bi je i prisilili da poljubi panj.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Stantić

ČITAONICA, isprva društvo, klub ili slična ustanova, kojoj je svrha bilo promicanje knjige, čitanja i narodne kulture. Danas prostorije, obično u sklopu knjižnice, namijenjene čitanju knjiga i periodike.

Dok su Mađžari i Srbi u Bačkoj svoje čitaonice osnivali još polovicom XIX. st., među Hrvatima se pojavljuju tek posljednjih desetljeća XIX. st. i početkom XX. st.,

i to često kao prve mesne udruge lokalnih Bunjevaca i Šokaca. Osnivane su radi širenja narodne prosvjete, poučavanja i širenja narodnog jezika, podizanja vjerskog duha u narodu, održavanja narodne svijesti i čuvanja narodnih običaja. Među osnivačima i članovima bili su nacionalno svjesni ugledni i obrazovani ljudi, narodni prvaci te seljački narod. U njima se, napose u zimskom razdoblju, okupljalo, igralo šah i karte, čitalo, šalilo i razgovaralo o društvenim događajima. Čitaonice su imale po desetak naslova časopisa i novina te od nekoliko desetaka do nekoliko stotina knjiga. Priređivale su prela i druge zabave, koncerte i kazališne predstave. Čitaonice se neki put nalaze i unutar pojedinih udruga, primjerice Katoličkog kruga u Subotici (1895., prvi knjižničar Antun Marković) ili Pučke kasine (knjižničar Marko Skenderović izabran je na prvoj skupštini 1878.). U ostvarivanju zadaća narodnih čitaonica pomoć su im pružale i druge ustanove, pri čemu je u to vrijeme među najagilnijima bilo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima iz Zagreba. Između dvaju svjetskih ratova čitaonička društva gube obilježja koja su imala u XIX. st. te se njihovi fondovi pripajaju mjesnim knjižnicama, a njihovu ulogu djelomično preuzimaju kulturno-umjetnička i druga društva. Prvih godina nakon Drugog svjetskog rata, hrvatske čitaonice u Vojvodini i Mađarskoj obnavljaju svoj rad, ali ih vlasti ubrzo ukidaju, neke od njih poslije djeluju u socijalističkome duhu unutar lokalnih domova kulture, no s njihovim raspadom nestale su i čitaonice, koje su dijelom uključene u bibliotečki sustav po mjestima. Iako se neke od hrvatskih čitaonica danas obnavljaju, poput Bajske bunjevačke čitaonice ili Bunjevačke čitaonice u Čonoplji, njihove su aktivnosti drukčije. I koncepcija novosnovane Hrvatske čitaonice u Subotici razlikuje se od svojih povijesnih prethodnica te joj je cilj ponajprije promicanje hrvatskoga jezika i hrvatske knjige na suvremen način.

Najvažnije hrvatske čitaonice u Bačkoj bile su sljedeće:

Lemeška kasina osnovana je 1874., a u njoj su Bunjevci iz Lemeša imali i svoju čitaonicu.

Pučka kasina u Subotici bila je najpoznatija i najbolje posjećena čitaonica među bačkim Hrvatima, opskrbljena mjesnim i mnogobrojnim stranim listovima te bogatom knjižnicom. Osnovana je 1878., nakon što registracija pod imenom Bunjevačka kasina nije bila moguća. Imala je prostrane prostorije, od kojih su neke bile određene posebno za čitaonicu, druge za razne zabave, igre (biljar, domino, šah i dr.) te vijećanje.

Subotička Pučka kasina početkom XX. st.

Pučka čitaonica u Bajmoku osnovana je 1879., ali je jedno vrijeme prekinula rad, pa je ponovno otvorena 1889. Prvi predsjednik bio je Tadija Bešlić, bajmočki zemljoposjednik.

Narodna čitaonica u Bikiću utemeljena je prije Prvoga svjetskoga rata. U njoj se okupljalo bunjevačko seljaštvo, a učenija gospoda čitala su mu novine i knjige na hrvatskome. Svake je godine priređivala prelo.

Katolička čitaonica sv. Jurja u Subotici osnovana je 1905. u istoimenoj župi kako bi pridonijela podizanju vjerskog duha u narodu, proučavanju i širenju narodnog jezika te čuvanju narodnih običaja. Prvi joj je predsjednik bio Marko Vukov. Čitaonica je početkom 1912. osnovala i svoje pjevačko društvo.

Katolička čitaonica sv. Roke u Subotici osnovana je 1910. u istoimenoj župi i okupljala znatan broj Bunjevaca iz dominantno bunjevačke gradske četvrti Ker.

Bajska kršćanska čitaonica počela je s raditi 1910. na poticaj tadašnjega bajskog kapelana Lajče Budanovića, koji je, okupljajući nacionalno svjestan narod, želio spriječiti mađjarizaciju u tome mjestu. Vlasti nisu dopustile njezino osnivanje pod imenom Bunjevačka čitaonica. Prvi predsjednik bio je Stipan Agatić, a najpoznatiji član nakon rata Mišo Jelić.

Čitaonica u Fancagi (*mađ.* Bajaszentistván) utemeljena je 1911., kada su tamošnji Bunjevci po ugledu na bajske sunardnike kupili jednu kuću i u njoj organizirali čitaonicu.

Šokačka čitaonica u Bačkome Monoštoru osnovana je 1920., a predsjednik joj je bio Marin Bešlin.

Bunjevačka čitaonica u Čonoplji osnovana je o Božiću 1920. radi širenja hrvatske prosvjete i održavanja nacionalne svijesti među Bunjevcima. Imala je knjižnicu s više od 300 hrvatskih knjiga. Najzaslužniji za njezino osnivanje i djelovanje bio je učitelj Ilija Džinić, a prvi predsjednik Lazo Burnać. U njoj su se održavale kazališne predstave i razne zabave, a poslije je promijenila ime u Bunjevačku kasinu.

Šokačka udružna kasina u Baču osnovana je 1926. Predsjednik joj je bio Franjo Azaševac, a tajnik Ljudevit Kesejić.

Šokačka čitaonica u Sonti osnovana je 1926., prvi predsjednik bio joj je Matej Domić.

Jugoslavenska čitaonica Bajmak postojala je između dva svjetska rata radi prosvjećivanja bajmočkih Bunjevaca u provladinu duhu. Održavala je godišnja prela, a prvi predsjednik bio joj je Nikola Babić.

Prva bunjevačka čitaonica u II. krugu u Subotici utemeljena je 1937. radi širenja »jugoslavenske ideologije među Bunjevcima«. Prvi predsjednik bio je Lojzije Vidaković Bukvin.

Bajska bunjevačka čitaonica u Baji utemeljena je 1988. kao sljednica Bajske kršćanske čitaonice i Čitaonice iz Fancage. Održava godišnje Bajske razgovore, organizira Veliko prelo u Baji itd.

Hrvatska čitaonica u Subotici utemeljena je 2002. godine radi promicanja hrvatskog jezika i hrvatskog tiska i knjiga, a od 2005. ima vlastite prostorije.

Lit.: Neven, br. 7/1889, 4/1905, 5/1913, 33/1921, Subotica; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1909.*, Subotica, b. g.; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1911.*, Subotica, b. g.; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Pravi bunjevački kalendar za godinu 1935*, Subotica, b. g.; *Bunjevački kalendar za prostu godinu 1939.*, Subotica, b. g. *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; A. Čota, *U osimu plemenitog ravničarskog drača* (rukopis).

K. Čeliković

ČOBAN, Robert (Bač, 27. VII. 1968.), novinar i nakladnik. Rođen u poljodjelskoj obitelji Josipa i Lujze, rođ. Tot. Osnovnu i prva dva razreda srednje škole završio je u Baču, a srednju ekonomsku u Bačkoj Palanci. Studij prava upisao je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu, na kojem je apsolvirao 1993.

Još za vrijeme studija afirmirao se kao novinar. Tijekom 1990. i 1991. pisao je za *Večernje novosti*, *Vreme* (Beograd), *Stav*, *Index* (Novi Sad), *Glax ravnice* (Subotica), *Arenu* (Zagreb), *Naše dane* (Sarajevo) i dr., a 1992. postao je glavnim urednikom studentskog lista *Index*. Zbog kritičkih napisa o režimu Slobodana Miloševića došao je u sukob s predstavnicima tadašnjih sveučilišnih tijela te je smijenjen s uredničke funkcije. Iste je godine, u suradnji s Nezavisnim društvom novinara Vojvodine, pokrenuo *Nezavisni index*, prvo važnije neovisno glasilo u Vojvodini za vrijeme Miloševićeva režima. Ubrzo se međutim razišao i s tom redakcijom te je osnovao vlastit list – neovisni politički dvotjednik *Novosadski index*, kojemu je 1993. ime promijenio u *Svet*. Promijenjena je međutim ubrzo i uređivačka koncepcija lista: umjesto političkih tema dominirati počinje estrada, a *Svet* postaje jedan od listova s najvećom nakladom na području bivše Jugoslavije. Potkraj devedesetih pokrenuo je nova izdanja, a danas tvrtka

na čijem je čelu izdaje 70 magazina (*Lepota i zdravlje*, *JOY*, *CKM*, *Bravo*, *Bravo Girl*, *Auto Start*, *PC Magazin*, *Metal Hammer*...) i među najvećim je nakladnicima na nekadašnjem jugoslavenskom prostoru.

T. Žigmanov

ČOBANJA, 1. u bačkih Bunjevaca drvena, ovalna i plosnata posuda za vodu volumena do 10 litara, slična manjoj odrezanoj bačvi. Ratari i pastiri nosili su u njoj vodu za piće, a za velikih je vrućina, zakopana u zemlji, ostavljena u sjeni ili pokrivena komadom odjeće, dugo zadržavala svježinu vode; **2.** u nekim bunjevačkim krajevima štap s privezanom slamom i lojem, koji se palio pri preskakanju vatre na blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) te isticao na đeram, dud ili drugo visoko stablo. S tim se štapom ujedno trčalo oko njiva na kojima su se preskakale vatre. Vjerovalo se da njegov plamen cijelu okolicu čuva od utjecaja zlih sila, tuče i drugih nepogoda.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; *Zvonik*, br. 8/2003, Subotica.

A. Stantić

ČOJA, dijat. (tur. vulg. čoha: sukno bolje kvalitete), glatka vunena tkanina, čoha. Dobiva se postupkom valjanja (»filcanja«) vune. Riječ je o drevnoj vrsti obrade u kojoj se vlakna, tkanina ili pletenina od vune izlažu mehaničkomu, toplinskomu i vodenu djelovanju, pri čemu se »ufilcaju«, tj. skupe i isprepletu. Karakteriziraju je velika gustoća i iznimna toplinska izolacija, zbog čega je u mnogih naroda upotrebljavaju za izradu zimske odjeće. U Bunjevaca se od nje izrađuju čurdije, čurci, ogrtači, kaputi, hlače i dr.

K. Suknović

ČONOPLJA, naselje 11 km istočno od Sombora i na pola puta između Lemeša (službeno Svetozar Miletić) i Kljajićeva, s kojima je povezano cestom. Prostire se na padinama u podnožju Telečke zaravni na 90 m nadmorske visine. Pokraj sela prolazi i željeznička pruga Sombor-Vrbas.

Prvi se put spominje 1399. kao feudalni posjed plemićke porodice Czobor pod imenom Chomokla. Poslije se javlja pod imenima Chamakla, Chamokla, Csomokla, Chiomoklia, a u turskom defteru iz 1580. mjesto je zabilježeno pod nazivom Csonopla, koji se, s malim izmjenama, zadržao do danas. Od 1590., kad je popisano 27 oporezovanih kuća, ne spominje se sve do 1717. Tad su na jednom austrijskom zemljovidu Sombora i okolice zabilježeni Čonoplja i Dolovi. God. 1720. među 28 pustara somborskoga vojnog šanca nalaze se i ovi toponimi. Prema zapovijedi komorskog administratora J. F. Redla od 7. VIII. 1747. od pustara Csonoplya i Dolovi osniva se samostalno selo s 42 stanovnika, koji su nosili prezimena: Đerko, Burnać, Paštrović, Probojčević, Vuković, Bošnjaković, Pašalić, Maunić, Džinić i dr. Prvi dušobrižnici u Čonoplji bili su somborski franjevci, a prva crkva koju su 1750. sagradili čonopljski Bunjevci bila je područna crkva župe iz Lemeša (*madž.* Nemes Militics). God. 1761. ustrojena je samostalna župa, u kojoj su se iduće godine počele voditi matične knjige. Dvorski komorski savjetnik Anton Cothman u svojem izvješću 1763. navodi da su stanovnici rimokatolici Bunjevci te 10 godina prije toga doseljeni Mađžari i Slovaci. Čonoplja je tad imala 350 stanovnika. Masovno doseljavanje Nijemaca u 119 novoizgrađenih kuća organizirano je 1786. Prema podacima iz 1803. Čonoplja je imala 2734 stanovnika: Mađžara, »Ilira«, Slovaka, Nijemaca, Srba i Židova, od

kojih rimokatolika 2687, pravoslavaca 25, a židova 22.

Do sredine XVIII. st. bunjevački su Hrvati bili jedini ili većinski narod. Nakon toga većinu su činili najprije Mađžari, zatim Nijemci, a od 1945. godine Srbi. Do 1944. broj Hrvata i Mađžara neprekidno se smanjivao, a Nijemaca povećavao. Potkraj Drugoga svjetskog rata 800 stanovnika bježi od sovjetske i partizanske vojske, a ostatku njemačkog stanovništva konfiscirana je cjelokupna imovina i zatvoreno je u logore. U prosincu 1945. s područja Korduna u Čonoplju je kolonizirano oko 2500 stanovnika, pretežito Srba. Kako Nijemcima nakon ukidanja logora 1948. imovina nije vraćena, bili su prisiljeni napustiti Jugoslaviju.

Stanovništvo se bavi pretežito poljoprivredom. Zastupljeno je ratarstvo, vinogradarstvo i stočarstvo. Od XVIII. st. razvija se obrt. U XX. st. počinje se razvijati i industrija: ciglana (1905.), dva mlina, dvije kudjeljare i pogon za bojenje vunjenih vlakana. Nakon Drugoga svjetskog rata, likvidiraju se kudjeljare i mlinovi, a razvijaju se poljoprivredna industrija, ciglana i bojadisaonica. Danas je mjesna industrija u teškom položaju, osim ciglane, koja je uspjela opstati.

Današnja rimokatolička crkva sagrađena je 1819., a posvećena je Svim svetima 1821. Rimokatolička pučka škola počela je raditi 1761. Pri imenovanju učitelja vodila se briga o tome da učitelj, osim mađžarski, govori i »ilirski« i njemački. U sjevernome

	Nijemci	Mađžari	Srbi	Hrvati i Binjevci	Židovi	Jugoslaveni	ostali	ukupno
1890.	2340	1821	67	- 964	96	-	-	5387
1941.	2565	1731	5	12 515	17	-	1	4846
1948.	424	1710	2911	624 -	-	-	64	5733
1971.	59	1269	3112	475 -	-	158	36	5109
1991.	23	821	2850	123 126	2	430	57	4432
2002.	22	668	3093	129 113	-	160	174	4359

Etnička struktura stanovništva 1890.-2002.

dijelu sela je potkraj XIX. st. izgrađena bunjevačka škola s jednom učionicom i učiteljskim stanom, koja je radila do 1946., a poslije je srušena. Bunjevačka čitaonica osnovana je 1920. na inicijativu Ilije Džinića, no ubrzo je ime promijenila u Bunjevačku kasinu. Poslije rata postala je najprije Hrvatsko kulturno društvo, poslije HKD *August Šenoa*, i pod tim je imenom Društvo djelovalo do 1950-ih godina. Od 1939. do Drugoga svjetskog rata u Čonoplji je djelovalo i križarsko društvo. Bunjevačka prela su se održavala do 1970-ih godina. Novo Kulturno-umjetničko društvo *Bunjevačka grana* osnovano je 2002., a u selu danas postoje i mađarsko i srpsko društvo.

Čonoplja

Najznamenitiji čonopljski Hrvat jest kulturni djelatnik Ilija Džinić (1894.-1981.), a u Čonoplji su rođeni i svećenici Ivan Palić (1842.-85.) te Ivan Burnać (1841.-1900.)

Lit.: I. Iványi: *Szabadka szabad királyi város története*, I-II, Szabadka, 1886-1892; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, II, IV, Szabadka, 1909,² 1907; I. Džinić, *Čonoplja kratak opis njenog postanka i migraciono kretanje njenog stanovništva u prošlosti*, Sombor, 1980; D. Vujaklija, *Čonoplja od 1399.-1983. godine*, Čonoplja, 1983; J. Rausch, *Donauschwäbische Heimat, Gemeinde Tschonopel*, Nürnberg, 1989; M. Beljanski: *Šest vekova Čonoplje (1399-1987)*, Sombor, 1996; I. Džinić, *Čonoplja, bačko selo kraj Sombora, u prošlosti* (rukopis).

Đ. Lončar

ČORDA (mađ. csorda: stado, krdo), u bačkih Bunjevaca naziv za zajednički seoski pašnjak. Čordaš (pastir na čordi) ujutro bi, poslije muže, prikupio goveda i

otjerao ih na čordu, a predvečer ih je vraćao vlasnicima. Na čordi je obično bio bunar s dermom i koritom za napajanje goveda. Naknadu za ispašu na čordi vlasnici stoke uplaćivali su u seosku riznicu.

A. Stantić

ČORDAŠIĆ, Bartol (Osijek, 21. V. 1756. – Novi Sad, 17. X. 1788.), franjevac, filozofski pisac. Poslije gimnazije 1772. stupio je u Baču u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je studirao u Slavonском Brodu i Požezi 1773.-76., a studij teologije počeo je 1776. na generalnom učilištu u Osijeku. Nakon što mu je provincijal Blaž Tadijanović 1777. dopustio da prekine studij teologije i na sveučilištu u Budimu položi potrebne ispite iz filozofije, stekao je naslov doktora filozofije. Teološki je studij dovršio u Budimu 1781., a dvije godine prije toga postao je svećenikom. Predavao je na filozofskom učilištu u Budimu 1781.-83., kad su vlasti franjevačkim visokim školama zabranile djelovanje. Nakon toga bio je profesor u osječkoj gimnaziji 1784.-88., a 23. VI. 1788. preuzeo je službu kapelana u vojnoj bolnici u Novom Sadu. Objavljeni popis njegovih filozofskih teza pokazuje da je prihvatio Boškovićevu teoriju o sastavu tvari i Newtonov zakon opće gravitacije.

Djelo: *Tentamen philosophicum*, Essekini, 1783.

Lit.: Ž. Dadić, *Prirodnofilozofski i prirodnoznanstveni tekstovi u franjevačkim samostanima u Osijeku i Iloku, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 11/12, Zagreb, 1980; S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686. – 1945.*, Osijek, 1993; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

F. E. Hoško

ČOTA, Antonija, rođ. Rekettye (Beograd, 12. I. 1961.), diplomirana pravnica, kulturna djelatnica. Kći Istvána Rekettyea i Eve, rođ. Knezi iz Lemeša. Osnovnu školu završila je u Lemešu, gimnaziju u Somboru, a 1984. diplomirala je na Pravnom fakultetu u Osijeku. Od 1985. radi u somborskom Narodnom kazalištu na poslovima tajnika. Urednica je periodičnih izdanja Narodnog kazališta iz Sombora

(Premijera, programske knjižice za predstave itd.), a objavila je i više članaka posvećenih kazališnom životu (*Somborske novine*, *Ludus*, *Hrvatska riječ* itd.). Redovita je suradnica *Pozorišnog almanaha Vojvodine*, koji izdaje Kazališni muzej Vojvodine, gdje je i urednica redakcije na hrvatskome. Skupa s Marijom Šeremešić objavila je knjigu *Dukat ravnice*, u kojoj je pisala o povijesti i običajima Hrvata-Bunjevaca iz Sombora i okolice. Aktivna je članica HKUD-a *Vladimir Nazor* iz Sombora u Odjelu za njegovanje kulture, tradicije i jezika bačkih Hrvata te zamjenica glavnoga i odgovornog urednika lista tog Društva *Miroljub* od njegova pokretanja. Osnivačica je HKUD-a *Stipan Knezi Šimeta* u Lemešu. Članica je Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini od osnutka te stranke, a 2005. izabrana je za vijećnicu u Skupštini Općine Sombor.

Djelo: *Dukat ravnice* (suautorica s M. Šeremešić), Sombor, 2000.

T. Zigmanov

ČOTA, Zoran (Stanišić, 4. II. 1957.), pravnik, nogometaš, društveni djelatnik. Sin Stipana i Ane, rođ. Antolić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Somboru, a na Pravnom fakultetu u Novom Sadu diplomirao je 1981. Nakon toga zaposlio se kao pravnik u Željezničko-transportnom poduzeću u Somboru, gdje radi do danas. Nogometom se bavio od rane mladosti, bio je kapetan momčadi NK *Radnički* 1976.-83., a od iduće je godine do kraja aktivne karijere 1986. igrao za ŽAK. Nakon toga bio je član uprave ŽAK-a i NK *Radnički* 1986.-92. te predsjednik Nogometnog saveza općinâ Sombor i Apatin 1986.-87. Zbog odbijanja da nosi oružje i uniformu u ratu protiv Hrvatske, osuđen je na šest mjeseci zatvora, a kaznu je izdržao u vojnom zatvoru u Beogradu i okružnom zatvoru u Somboru 1993./94. Nakon toga aktivirao se u KUD-u *Vladimir Nazor* u Somboru, sudjelovao je u vraćanju hrvatskih atributa u naziv tog društva te je član redakcije lista *Miroljub* od njegova utemeljenja.

A. Firanj

ČOVIĆ, Gabor – Gavro (Subotica, 1895. – ?, 1945.), društveni i sportski djelatnik. Potječe iz brojne obitelji Ivana i Janje, rođ. Stipić, stariji je brat Marka Čovića. Bio je politički aktivan u vrijeme raspada Austro-Ugarske – sudjelovao je na sastanku 5. XI.

Gabor – Gavro Čović

1918., kad je donesena odluka da se osnuje Bunjevačko-srpski narodni odbor u Subotici, bio je potporučnik Bunjevačko-srpske narodne garde u Subotici, osnovane 10. XI., te član skupine od deseterice bunjevačkih mladića koji su toga dana pronijeli hrvatsku zastavu gradom. Tradicionalno se smatra da ju je upravo on istaknuo na subotičku gradsku kuću. U međuraću je radio kao računovođa, a 1930-ih bio je član najuže uprave NK *Bačka*. Za vrijeme rata na poziv brata Marka otišao je u Zagreb, gdje je bio aktivan u Društvu bačkih Hrvata. Povlačeći se pred partizanima, potkraj rata nestao je na Križnom putu.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; M. Čović, *Priča o lopti*, Zagreb, 2001.

S. Bačić

ČOVIĆ, Gavro (Subotica, 1. I. 1911. – Subotica, 19. VI. 1968.), sportski djelatnik. Sin Šime i Marije, rođ. Kákonyi. Završio je trgovačku školu i 1935. postao samostalnim trgovcem s vlastitim radnjom za mušku modnu konfekciju. Nakon

rata radnja mu je konfiscirana te je radio kao radnik i službenik u više poduzeća.

U međuratnom razdoblju bio je aktivan u NK *Bačka* iz Subotice, poslije rata je savezni boksачki sudac, a sudio je i međunarodne susrete u susjednim zemljama. U Teniskom klubu *Palić 1878* bio dugo-godišnji tajnik te predsjednik, a posebno se angažirao u školi tenisa i u radu sa sportašima mlađe dobi. Izgubio je život u prometnoj nezgodi u vrijeme održavanja pionirskog prvenstva Vojvodine na Paliću prevozeći pehare za pobjednike. Na prijedlog Teniskog saveza Vojvodine i na poticaj sportskih djelatnika TK *Palić* god. 1968. ustanovljen je Memorijalni turnir Gavre Čovića, koji se održava do danas. Na tom turniru I. kategorije u natjecateljskoj kategoriji između 14 i 18. godina, sudjeluju mladi i neafirmirani tenisači, među kojima su svojedobno bili i Mónika Szeles, Goran Ivanišević, Slobodan Živojinović, Goran Prpić i drugi poznati tenisači s prostora bivše Jugoslavije.

G. Čović

ČOVIĆ, Grgo (? – ?), kulturni i društveni djelatnik. Živio je u II. kvartu u Subotici. Jedan je od organizatora peticije za uvođenje bunjevačkog jezika u osnovne škole, koju je 1896. potpisalo 1200 osoba. Pri osnivanju Katoličke čitaonice sv. Jurja 1905. izabran je za knjižničara udruge. Kao »neumorni borac naše prosvite« prikupljao je pretplatu, distribuirao i prodavao Budanovićev molitvenik *Mala slava Božija*, zbog čega je imao problema s vlastima. U vrijeme raspada Austro-Ugarske bio je član Bunjevačko-srpskoga narodnog odbora u Subotici.

Lit.: *Neven*, Subotica, 7/1896, 9/1903, 4/1905, 5/1905, 5/1907, 10/1908; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934.

M. Grlica

ČOVIĆ, Ivan (Pavlovac, 22. II. 1930.), atletičar, rukometni trener. Nakon završetka gimnazije u Subotici studirao je na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Bavio se atletikom od rane mladosti te je kao omladinac Bačke 1947. na cross-country

prvenstvu Jugoslavije u Osijeku osvojio drugo mjesto. Trčao je i na 800 m i 1500 m, a u disciplini na 1500 m bio je kandidat za Olimpijske igre u Helsinkiju 1952. Kao člana organizacije Križari, OZNA ga je uhitila 1947. te je 35 dana proveo u istražnom zatvoru, ali kazneni postupak protiv njega ipak nije pokrenut. Nakon što je Bačka 1948. rasformirana, prestao se baviti atletikom i počeo je igrati najprije tzv. veliki rukomet, a poslije i mali. Kad je prestao aktivno igrati rukomet, postao je rukometni trener i republički sudac. Od 1958. do odlaska u mirovinu 1990. radio je u Savezu gluhih u Subotici. Bio je trener u Rukometnom klubu gluhih Bačka, a kao savezni trener rukometne reprezentacije gluhih Jugoslavije osvojio je pet uzastopnih zlatnih medalja na Olimpijadama gluhih 1969. u Beogradu, 1973. u Malmöu, 1977. u Bukureštu, 1981. u Kölnu i 1985. u Los Angelesu.

D. Runje

ČOVIĆ, Jelena (Subotica, 13. VII. 1879. – Subotica, 12. IX. 1951.), slikarica. Bila je prva akademski obrazovana slikarica u Subotici. Otac joj je bio Grgo Čović, od-vjetnički pisar, a majka Sibila, rođena Malagurski. Nakon završene srednje škole, uz materijalnu pomoć rođaka 1900. počinje školovanje u privatnoj školi za umjetnost i primijenjenu umjetnost akademskog slikara Gusztáva Kőszegija Brandla u Sopronu. Prvu samostalnu izložbu održala je kao studentica prve godine te škole 6. VII. 1901. u hotelu *Pešta* u Subotici, nakon koje joj je subotička gradska uprava, na čijem je čelu tada bio gradonačelnik Lazar Mamužić, dodijelila stipendiju od 600 kruna na godinu. Nakon zatvaranja škole u Sopronu 1902. prešla je na Kraljevsku žensku slikarsku školu u Budimpeštu kod akademskih slikara Lajosa Deáka Ébnera i Lászla Hegedúsa. Već početkom 1903. otišla je u München u školu Antona Ažbèa, gdje je provela dvije godine. U toj je školi gradila svoj likovni govor slobodnom uporabom boja te se on polako odmicao od zadanih pravila akademizma. Na Paliću je u ljeto

1904. održavala satove slikanja u prirodi, a sudjelovala je i u slikarskoj koloniji u Nagybányi. Stvarala je slike svježeg kolorita, s tematskom dominacijom pejzaža, a dobivala je i narudžbe za portrete, primjerice za portret Albe Prčića, predsjednika Pučke kasine. U Suboticu se vratila 1905. te je ondje vodila tečaj umjetnosti i primijenjenih umjetnosti sve do 1907., kad je, na poziv i uz financijsku potporu Gabrijele Vermes, otišla u Kiseg (madž. Kőszeg), gdje je predavala na Višoj djevojačkoj školi do 1914. S Vermesevom je obišla velike muzeje u Berlinu 1908. i Parizu 1909., gdje je kopirala poznata djela. Pri obnovi franjevačke crkve u Subotici 1911. naslikala je oltarnu palu Srce Isusovo, koja i danas stoji na prvotnome mjestu na bočnom oltaru. Prvi svjetski rat provela je u Subotici, gdje je vodila satove slikanja, a jedna od njezinih učenica bila je i Angela Mačković, kći poznatog arhitekta Titusa, koja je poslije studirala na Akademiji likovnih umjetnosti u Münchenu. Predavala je još i u Muškoj građanskoj školi, Ženskoj obrtničkoj školi i Obrtničkoj trgovačkoj školi. Pokopana je na Bajskom groblju u Subotici.

Samostalne izložbe imala je u Subotici 1901., 1902., 1903. i 1926. s Elemérom Csincsákom, kolektivne u Subotici, Sopronu, Kisegu i Münchenu, a posmrtno u Beo-

J. Čović, *Autoportret*, 1903.

gradu 1994. te Subotici 1996. i 1999. Njezini se radovi, od kojih su najbrojniji portreti i pejzaži, čuvaju u likovnoj zbirci Gradskog muzeja u Subotici, u Zavičajnoj galeriji *Dr. Vinko Perčić* u Subotici te u privatnom vlasništvu.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; *Jelena Čović 1879-1951* (katalog), Subotica, 1999; O. Ninkov Kovačev, *Život i delo prve subotičke slikarke Jelene Čović (1879-1951)*, *Subotičke novine*, br. 11-20., Subotica, 2000.

Lj. Vuković

ČOVIĆ, Josip (Subotica, 29. II. 1888. – Subotica, 23. VII. 1965.), liječnik. Potječe iz brojne obitelji Jaše i Dominike, rođ. Temunović. Imao je tri sestre i sedmero braće, a jedan od njih, Grgo, bio je veterinar. Otac Jašo bio je član prve uprave Pučke kasine iz 1878. god.

Maturirao je u subotičkoj gimnaziji, a diplomirao na medicinskom fakultetu sveučilišta u Budimpešti 1913. Prema pisanju *Nevena*, iste je godine, skupa s još trojicom liječnika, podnio molbu za prijam na jednogodišnju obvezatnu praksu u gradsku javnu bolnicu u Subotici, ali je jedini od podnositelja bio odbijen, uz obrazloženje gradonačelnika Károlya Bíróa da je »pan-slav«. Nakon mnogih intervencija gradonačelnik je promijenio odluku te je na praksu ipak primljen. Do travnja 1914. bio je sekundarni liječnik u gradskoj bolnici, nakon toga u Vojnoj bolnici u Segedinu, a od prosinca iste godine do kraja Prvoga svjetskog rata radio je kao vojni liječnik u vojnim medicinskim službama u raznim garnizonima.

Nakon rata imenovan je okružnim liječnikom u Subotici, u povodu čega je *Neven* pisao: »izabran je za gradskog liječnika jer je već u prošlosti dokumentovano, da je vjerni sin bunjevački i da je jedan od najvećih rodoljuba«. Od 1926. radio je kao privatni liječnik u Subotici, a ordinacija mu se nalazila u Ulici Paje Kujundžića br. 36 (danas Ulica braće Radića). Bio je član uprave Pučke kasine pred Drugi svjetski rat i za vrijeme rata. Kao dobar stručnjak, bio je omiljen među pacijentima i svojim kolegama.

Izvori: HAS, F:047, inv. br. 1003. Imenik zubnih lekara, zubnih tehničara, babica, privatnih i gradskih lekara 1922-1937 i neki podaci o lekarima od 1887.; 1442.2-XXI-29/1922.

Lit.: Neven, Subotica, br. 46, 50, 52/1913, 3/1918; S. Nikiforović, *Vodič kroz Suboticu*, Subotica, 1936; L. I. Krmpotić, *125 godina osnutka Pučke kasine 1888 - 2003*, Subotica, 2003.

E. Libman i M. Grlica

ČOVIĆ, Karlo (Subotica, 9. VIII. 1945.), hrv. Srednju školu završio je u Subotici 1963., diplomirao je na Fakultetu organizacije i informatike u Varaždinu 1984. Hrvanjem grčko-rimskim stilom počeo se baviti 1956. u Sportskom društvu Tvornice bicikala *Partizan* pod vodstvom Stevana Giona. Nakon što je društvo spojeno s Hrvatskim klubom *Spartak*, od 1960. do 1969. natječe se za taj klub. U varaždinski Hrvatski klub *Varteks* prešao je 1969., a 1970.-73. natjecao se za zagrebački Hrvatski klub *Metalac*. Za *Varteks* je ponovno nastupao 1973.-83., a u tom je klubu i završio aktivnu karijeru. Bio je pobjednik na prvenstvu Jugoslavije 1968., 1970., 1972. i 1973., a za državnu je reprezentaciju nastupao 16 godina. Na Europskom prvenstvu u Modeni 1969. osvojio je srebrnu medalju, a na Mediteranskim igrama u Izmiru 1971. zlatnu medalju. Sudjelovao je na Olimpijskim igrama u Meksiku 1968. i Münchenu 1972. Za svoje rezultate proglašen je zaslužnim sportašem Jugoslavije. Nakon završetka aktivne karijere bio je upravitelj varaždinskoga sportskog centra, u kojem se nalazi i hrvatska škola. Živi u Varaždinu.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993.

Lj. Vujković Lamić i N. Stantić

ČOVIĆ, s. Leopoldina (Marija) (Subotica, 18. V. 1901. – Zagreb, 11. X. 1926.), redovnica. Kći Ivana i Janje, rođ. Stipić, sestra Marka i Gabora Čovića. Otac joj je dao podići 1933. mramorni križ ispred crkve Isusova Uskrsnuća u Subotici. Nakon završene srednje škole u rodnome mjestu odlazi sestrama milosrdnicama sv. Vinka Paulskoga u Zagreb 1919. Na studiju i redovničkim pripravama 1922. oboljela je od tada raširene tuberkuloze.

s. Leopoldina (Marija) Čović

Tijekom bolesti pokazala je posebne kreposti, što je potaknulo isusovca Milana Pavelića da o njoj objavi seriju članaka u *Glasniku Srca Isusova* 1938. Članci su poslije prikupljeni u njezinu kratkom životopisu *Sestra Leopoldina Čović* (Zagreb, 1941.). Umrla je na glasu svetosti u kući matice u Zagrebu. Pokopana je u Zagrebu. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu odobrio je 1946. pokretanje postupka za njezino proglašenje blaženom i svetom, ali taj postupak nije završen.

Lit.: M. Pavelić, *Zvijezde srca Isusova: pjesme o Božjim ugodnicima*, Subotica, 1939; [L. I. Krmpotić], S. Leopoldina Čović, *Subotička Danica: Kalendar za 1988. god.*, Subotica, 1987.

S. Bačić

ČOVIĆ, Mara (Subotica, 6. XI. 1911. – Zagreb, 3. XII. 1997.), književnica, politička zatvorenica. Rođena je u obitelji oca Stjepana i majke Jelene, rođ. Kujundžić. Kao djevojka bila je aktivna u ženskim katoličkim udrugama Orlice i Križarice. U Subotici je završila srednju učiteljsku školu, a u Zagrebu 1941. Višu pedagošku školu. Službovala je kao učiteljica u Subotici, Banjoj Luci i Zagrebu. God. 1948. u montiranome političkom procesu osuđena je skupa s još osmero ljudi zbog navodnog organiziranja skupine za nasilno obaranje tadašnjega državnog poretka. Zatvorsku kaznu od 4 godine s prisilnim radom izdržala je u Požarevcu.

Nakon izlaska iz zatvora obavljala je najprije knjigovodstvene poslove u Subotici, a poslije je radila kao radni terapeut u Zagrebu. Nakon odlaska u mirovinu 1971., počela je raditi u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Nürnbergu. U Zagreb se vratila 1978. te je ondje živjela do smrti. Kraće tekstove objavljivala je u zagrebačkom listu *Politički zatvorenik*. Svoj je boravak u zatvoru opisala u knjizi *Sjećanje – svjedočenje*.

Mara
Čović

Djelo: *Sjećanje – svjedočenje: zvuči kao priča, a bila je istina*, Rijeka, 1996.

Lit.: B. Gabrić, Prof. Mara Čović, *Klasje naših ravni*, 1, Subotica, 1997.

R. Skenderović

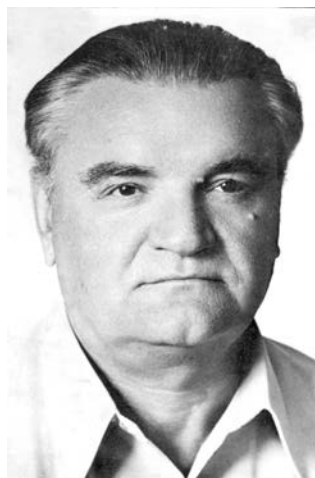
ČOVIĆ, Marko (Subotica, 17. XII. 1915. – São Paulo, 12. IV. 1983.), književnik, političar. Jedno od šesnaestero djece Ivana i Janje, rođ. Stipić, od kojih je samo nekoliko doživjelo odraslu dob. Pučku je školu završio u rodnom gradu, gimnaziju je pohađao najprije kod isusovaca u Travniku 1926.-31., a završne razrede u Subotici 1931.-34., gdje je i maturirao. Diplomirao je slavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1940., nakon čega je radio kao suplent u zagrebačkoj gornjogradskoj gimnaziji.

Književnu i publicističku karijeru počeo je 1935. u Zagrebu. Pripovijesti, novele, prozne ulomke, pjesme, književne prikaze, kritike i članke iz bunjevačko-šokačkog života objavljivao je u *Klasju* naših ravni (Subotica, Zagreb), *Hrvatskoj*

prosvjeti (Zagreb), *Hrvatskom kolu* (Zagreb), *Hrvatskoj reviji* (Zagreb, Barcelona), *Hrvatskoj smotri* (Zagreb), *Hrvatskoj straži* (Zagreb), *Omladini* (Zagreb), *Obitelji* (Zagreb), *Subotičkoj Danici*, *Subotičkim novinama* i dr. U drugoj polovici 1930-ih bio je jedan od istaknutih članova subotičke bunjevačke zajednice te je, u suradnji s Petrom Pekićem i uz potporu Pučke kasine, pokrenuo časopis *Klasje* naših ravni. Nakon uspostave Banovine Hrvatske u razdoblju 1939.-1941. aktivno je radio na promicanju ideje Bačke Hrvatske, tj. na priključenju šest sjeverno-bačkih i baranjskih kotareva s većinskim hrvatskim stanovništvom Hrvatskoj. Pisao je o toj ideji u novinama i časopisima (npr. u *Subotičkim novinama*) te je agitirao za nju na skupovima Društva bačkih Hrvata i na radijskoj postaji Zagreb. Radio je i na jačanju veza Zagreba i Subotice te je s Josipom Andrićem sudjelovao u pretvorbi zagrebačkog pododbora Hrvatske kulturne zajednice u Društvo bačkih Hrvata u Zagrebu. U novom je društvu, skupa s Brankom Radićevim, obnašao dužnost tajnika. U tom su razdoblju nastali njegov roman *Doktor filozofije*, novele *Put u život*; *Ministrant*; *Barjaktar trojke T. B. C.*; *Posljednji paket*; *Bač Luka*; *Jorgovane*, *jorgovane* i dr. Objavljivao je i književne kritike (npr. *Najbolji hrvatski roman – ulomak iz bunjevačkoga narodnoga života u Klasju* naših ravni 1938., u kojem je upozorio na važnost Budakova romana *Ognjišta*), a u suradnji s Aleksom Kokićem napisao je knjižicu *Bunjevci i Šokci*, u kojoj je obrađena stoljetna borba bunjevačkih Hrvata za narodnu opstojnost u Bačkoj. Kao član uredništva sudjelovao je i u izdavanju *Lirike* hrvatskih sveučilištaraca 1939. te *Almanaha* hrvatskih sveučilištaraca 1938. i 1942., u kojima je objavio i dva svoja teksta, *Dani slobode* i *Nacionalna borba bunjevačko-šokačkih Hrvata*.

Tijekom rata nekoliko je mjeseci 1941. bio tajnik kabineta ministra bogoštovlja i nastave Mile Budaka u prvoj vladi NDH. Istodobno je nastavio i svoj kulturni rad te

je u Zagrebu, u suradnji s Josipom Andrićem, od 1942. do 1944. tiskao tri broja *Klasja* naših ravni radi njegovanja zavičajnoga bunjevačkog identiteta te pomoći bunjevačkoj zajednici u Bačkoj. U lipnju 1942., skupa s Dragutinom Tadijanovićem i Dobrišom Cesarićem, kao član izaslanstva Društva hrvatskih književnika bio je u posjetu bugarskim književnicima u Sofiji. U eseju *Strujanja* u suvremenoj hrvatskoj književnosti, s podnaslovom *Od hrvatskoga književnika Mile Budaka do hrvatskoga književnika Miroslava Krleža*, tiskanome u *Spremnosti* 1942., upozorio je na to da su u hrvatskoj književnosti jednako važni i Mile Budak i Miroslav Krleža, zbog čega je taj broj *Spremnosti* zabranjen. Bio urednik *Hrvatske revije* 1941.-43. Vršitelj dužnosti ravnatelja dnevnika *Nova Hrvatska* postao je 1944, a istodobno i ravnatelj dnevnika *Hrvatski narod*.

Marko
Čović

U svibnju 1945. skupa s nekim članovima vlade NDH, napustio je Zagreb. Preko Austrije i Italije otišao je najprije u Argentinu 1948., a zatim se, nakon kraćeg boravka u Paragvaju, 1952. nastanio se u Brazilu. Nakon kratka boravka u Kanadi 1964. vratio se u Brazil. U književnosti se ponovno javio 1970-ih, kad je, na poticaj Vinka Nikolića, u nekoliko tekstova u *Hrvatskoj reviji* pokušao objasniti zamršene povijesne nacionalno-integracijske procese među bačkim Hrvatima (Bački Bu-

njevci i Šokci na hrvatskoj varijanti; Nacionalizam moje generacije – pregršt malih sjećanja na velike dane i dr.). U iseljeništvu mu je *Hrvatska revija* tiskala knjigu *Nejugoslavenska Jugoslavija* i Hrvati, a posmrtno mu je objavljen autobiografski roman *Priča o lopti*, dok su mu romani *Razgovor s Krležom* i *Hrišćanski vladika ostali* u rukopisu. Na slovački je preveden njegov roman *Doktor filozofije* 1941., a pojedine novele iz zbirke *Žito zove* i na njemački te bugarski (1941., 1944.).

U obitelji je odgajan u hrvatskome nacionalnom duhu (njegov brat Gavro Čović istaknuo je hrvatsku zastavu na subotičkoj gradskoj kući u vrijeme raspada Austro-Ugarske) te je izrastao u jednoga od vodećih članova mlađeg naraštaja subotičke međuratne i ratne hrvatsko-bunjevačke inteligencije. Na njegove političke ideje presudno je utjecao lički Bunjevac Mile Budak, teško ranjen u policijskom atentatu 1932., dok je u odnosu prema zavičaju bio pod utjecajem bačkoga Šokca Josipa Andrića. Politički se formirao tijekom studija u Zagrebu, u razdoblju zategnutih hrvatsko-srpskih odnosa, te je u zagrebačkim novinama i časopisima često objavljivao radikalno intonirane tekstove. Radikalno desne političke ideje zastupao je i za rata, a zahvaljujući bliskosti s Budakom, zauzimao je visoke položaje u političkim i kulturnim krugovima te je u znatnoj mjeri utjecao na dolazak nekoliko desetaka bačkih Hrvata u Zagreb, osobito mlađih naraštaja. Nakon sloma NDH postao je najpoznatiji politički emigrant među bačkim Hrvatima, a ujedno i jedan od rijetkih hrvatskih iseljenika koji je u emigraciju otišao kao izgrađen i priznat književnik. Njegovi književni tekstovi, dugo zaobilaženi dijelom zbog njegove stigmatiziranosti kao političkog emigranta, dijelom zbog samonametnute šutnje, u posljednje vrijeme opet postaju predmet interesa hrvatske književne historiografije.

Djela: *Doktor filozofije*, Zagreb, 1937; Najbolji hrvatski roman – ulomak iz bunjevačkoga narodnoga života, *Klasje naših ravni*, Subotica, 1938; *Bunjevci i Šokci* (suautor A. Kokić), Zagreb, 1939; Bačka Hrvatska, *Subotičke novine*, br. 51/1940,

prilog "Kultura"; *Žito zove*, Zagreb, 1941; *Priča o djevojci Višnji*, Zagreb, 1943; *Nejugo-slavenska Jugoslavija i Hrvati*, München-Barcelona, 1975; Nacionalizam moje generacije: Pregršt malih sjećanja na velike dane, *Hrvatska revija*. Jubilarni zbornik 1951.-1975, Barcelona, 1976; Bački Bunjevci i Šokci na hrvatskoj varijanti, *Hrvatska revija*, 26, Barcelona, 1976; *Priča o lopti*, Zagreb, 2001.

Lit.: I. Prčić, *Subotica i Bunjevci* – da se i ne zaboravi, Subotica, 1936; *Almanah hrvatskih sveučilištaraca*, Zagreb 1938; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); Leksikon pisaca Jugoslavije, 1, Novi Sad, 1972; Vinko Nikolić, *Hrvatski književnik Marko Čović*. Hrvatske smrti u tuđini i domovini, *Hrvatska revija*, 33, München-Barcelona, 1983; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; A. Vidić, Sudbine: Marko Čović, bački Hrvat, "Lomljen ali nikada slomljen...", *Hrvatski glasnik* 51, Budimpešta, 1994; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; *Tko je tko u NDH*, ur. D. Stuparić, Zagreb, 1997; K. Bušić, Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti, *Društvena istraživanja*, 4-5, Zagreb, 2005; K. Bušić, Društveno kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. (Uloga bunjevačkih elita i procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj), magistarski rad, Zagreb, 2006.

K. Bušić

ČOVIĆ, Margita – Ica (udana Deži) (Subotica, 31. XII. 1920. – Palić, 10. XII. 2005.), stolnotenisačica. Kći Grge i Janje, rođ. Nađ. U mladosti je pjevala u *Nevenu*. Stolni tenis počela je igrati 1937. za STTC (*Subotica table tennis club*) te je ubrzo osvojila prvenstvo Dunavske banovine, a 1940. postala je i seniorskom prvakinja Jugoslavije u pojedinačnoj konkurenciji. Nakon rata igrala je za STK *Spartak* do 1955., kad je prešla u beogradski *Partizan*. Za taj je klub nastupala još deset godina, a u njemu je i završila sportsku karijeru. Devet je puta osvajala naslov prvaka Jugoslavije u pojedinačnoj konkurenciji, bila je višestruka državna prvakinja u igri mješovitih parova s braćom Tiborom i Vilmosom Harangozo te s Josipom Gabrićem, kao i u igri ženskih parova s Jelisavetom Pauk, Anom Harmat, Maricom Temunović i drugima. U svojoj je karijeri 37 puta osvojila prvo mjesto na državnim prvenstvima. Bila je pobjednica Među-

Margita
Čović

narodnog prvenstva Austrije i Jugoslavije 1949. u igri ženskih parova te mješovitih parova s V. Harangozom. Kao stalna članica državne reprezentacije, sudjelovala je na svjetskim stolnoteniskim prvenstvima u Stockholmu (dvaput), Beču, Londonu, Utrechtu i Dortmundu. Stil igre bio joj je izrazito ofenzivan, a zbog svoje sportske svestranosti dvije je godine bila nositeljica značke ZREN (*Za republiku naprijed*). Nakon završetka sportske karijere s obitelji se iselila u Brazil, gdje je vodila hotelsko-ugostiteljsko objekte. Pred smrt se vratila u rodni kraj, gdje je i umrla.

Lit.: *Subotički stoni tenis*, ur. M. Brustulov, Subotica, 1995.

N. Stantić i Lj. Vujković Lamić

ČOVIĆ, Nikola (Subotica, 1871. – Subotica, 12. III. 1946.), zemljoposjednik, društveni djelatnik. Katoličkoj čitaonici sv. Jurja u Subotici, osnovanoj 1905., osigurao je sav unutarnji inventar i ustupio joj oko 100 m² gornjeg dijela novoizgrađene vlastite kuće u Jurjevskoj ulici br. 18 (danas Ul. dr. Dragiše Mišovića), gdje je ta ustanova djelovala sve do kraja svojeg postojanja. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije dodijeljeno mu je odličje »za građanske zasluge«. God. 1924. obnovio je križ na Bikovačkoj cesti, koji se nalazio na njegovu zemljištu, a 1926. sudjelovao je u podizanju novoga tzv. Čovićeva križa ispred subotičke crkve sv. Jurja. Imao je u ono doba napredno poljoprivredno gazdin-

stvo te se bavio ratarstvom, proizvodnjom mlijeka i hmeljarstvom. Posjedovao je vršalicu na parni kazan, poslije na traktorski pogon, sušaru za hmelj te separator za proizvodnju maslaca. Kao zakupac velika zemljišnog kompleksa baruna Sándora Vojnića iz Budimpešte, nakon Prvoga svjetskog rata otkupio je od njega oko 200 lanaca zemlje na području Bikova. Odmah nakon Drugoga svjetskog rata, zajedno s djecom, darovao je 12 tona kukuruza »siromašnoj braći u Dalmaciji i Lici«. Da bi izbjegao oduzimanje zemljišta iznad propisanoga maksimuma, još za života je svoj posjed razdijelio djeci, ali je njima višak oduzet u narednoj agrarnoj reformi.

Lit.: Neven, br. 4, Subotica, 1905; Radio vijesti, br. 1, Subotica, 1945; Könyöregésünk színhelyei I., Szabadka, 2003; Könyöregésünk színhelyei III., Szabadka, 2005.

I. Čović

ČOVIĆ, Vince (Subotica, 1. VIII. 1938.), atletičar. U Subotici je završio srednju ekonomsku školu, a radni je vijek proveo na željeznici. Njegovu darovitost za atletiku otkrio je dugogodišnji natjecatelj i dužnosnik subotičkoga AK *Spartak* Jakov Kopilović, na čiji se nagovor počeo baviti brzim hodanjem. Vrhunac karijere dostigao je između 1969. i 1973. God. 1969. u Novom je Sadu postavio državni rekord na 5000 m s 23:32,5 minuta, a sljedeće je godine vlastit rekord popravio na 23:10,6 minuta. Državnim prvakom u disciplini na 20 km bio je 1970. i 1972., a drugo mjesto osvajao je 1969. i 1971. Triput je obarao državni rekord na 10 km, a prvak Srbije bio je četiri puta. U tri je navrata nastupio za reprezentaciju Jugoslavije u disciplini hodanje na 20 km. Osvojio je treće mjesto na Balkanskim igrama 1971. u Zagrebu. Kao umirovljenik živi u Subotici.

Lit.: *Subotički stoni tenis*, ur. M. Brustulov, Subotica, 1995.

Lj. Vujković Lamić

ČULIĆ, Fabijan (Gara, 21. XII. 1807. – Mohač, 19. XI. 1869.), franjevac, pisac. Franjevcima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u Baču pristupio je 1829., nakon čega se školovao u bogoslovnoj školi u

Vukovaru 1830.-32. Za svećenika je zaređen početkom 1832. Djelovao je kao vjeroučitelj i kapelan u Cerniku 1834.-47., kao gvardijan u Baču 1854.-58., kao hrvatski propovjednik u marijanskom svetištu u Radni, danas u Rumunjskoj, 1859.-63., kao kapelan i hrvatski propovjednik u budimskom predgrađu Tabanu 1863., kao gvardijan i župnik u Iloku 1867./68. te kao hrvatski propovjednik u Mohaču. Ispjevao je prigodnu pohvalnicu najuglednijem franjevcu iz Bačke Marcelinu Doriću, koja je objavljena u Zagrebu 1847. To je vjerojatno prvi spis jednoga bačkog Hrvata otisnut Gajevim pravopisom.

Djelo: *Mlogopošt. otcu Marceellinu Doriću, od strane Bačvanah*, Zagreb, 1847.

Lit.: E. Fermendžin, *Brevis catalogus... scriptorum Provinciae S. Ioannis a Capistrano*, Temesvarini, 1887; A. Sekulić, *Drevni Bač*, Split, 1978; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; F. E. Hoško, *Euzebijje Fermendžin crkveni upravnik i povjesnik*, Zagreb, 1997.

A. Sekulić

ČUNČANJE (čončanje), vrsta finog tkanja u bačkih Hrvata kojim se dobiva ukrasno otkano platno (začunčanica). Ime je dobilo po probušenoj igli za vezenje koja se zove čunak. Izrađuju se na veoma tankom platnu zvanome »tanki«, u koje se brojenjem žica čunkom utkivaju različiti motivi. Punijom »bijelom žicom« čunčaju se različite geometrijske figure, cvijeće, životinje i drugi motivi. Motivi čunčanja imali su i svoja karakteristična imena: »po tankima«, »kaloper«, »orlaš«, »šestoper«, »tičice«, »pivčići«, »jelenče«, »ljiljani«, »limuni«, »naranče«, »jabuke«, »vlače«, »vinčići«, »grozdići«, »perunike«, »paunovo pero«, »mисec«, »zvizde«, »kolačići« i dr. Često se umjesto bijelog konca rabila i zlatna nit. Od začunčanice su se pak izrađivala »bila ruva divojačka«, rupci, prekrivači za krevete i zavjese, a od paučinaste začunčanice pokrov kojim se u lijesu pokrivale prerano preminule djevojke. Čunčanjem se danas više nitko ne bavi, a rijetke su i kuće u kojima je sačuvan predmet izrađen tom tehnikom tkanja.

Lit.: M. Cepelić, Bunjevke, bavite se konopljom, *Subotička Danica kalendar Bunjevaca i Šokaca za*

godinu 1919., Zagreb, 1919; M. Malagurski-Dorđević, Stara bunjevačka nošnja i vez, *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, 17, 11-12, Beograd, 1938; I. Prčić, Bunjevačka narodna nošnja (sa slikama), *Klasje naših ravni*, 2, Subotica, 1999; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Čota, M. Šeremešić, *Dukat ravnice*, Sombor, 2003.

A. Čota

ČURČIĆ, Lazar (Laza) (Titel, 24. X. 1926.), knjižničar, kulturni i književni povjesničar. Osnovnu i građansku školu završio je u Titelu, gdje je izučio trgovinu. Bio je sudionik u pokretu otpora od 1944., a demobiliziran je 1945. Nakon toga nastavio je školovanje u mješovitoj gimnaziji u Novom Sadu 1945.-48., a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1953. Radio je u knjižnici Matice srpske u Novom Sadu 1953.-86. i u Narodnoj knjižnici Srbije 1986.-91, odakle je otišao u mirovinu. Osnivač je *Bibliotekarskoga godišnjaka Vojvodine* i *Godišnjaka Biblioteke Matice srpske*, jedan je od pokretača časopisa *Polja*. Dobar je poznavatelj starih i rijetkih knjiga.

Stručne i znanstvene članke iz knjižničarstva te književne i kulturne povijesti objavljuje od 1959. u zbornicima Matice srpske te u drugim časopisima. Među njegovim mnogobrojnim člancima nalaze se i prikazi dvaju djela od kapitalne važnosti za bačke Hrvate: *Bunjevačko-šokačke bibliografije* Ivana Kujundžića iz 1969. (Nova bunjevačko-šokačka bibliografija, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 19, 3, Novi Sad, 1971.) i *Narodnog života i običaja bačkih Bunjevaca* Ante Sekulića iz 1989. (Od proizvoljnosti i nagađanja – nauka daleko, *Pro memoria*, 7, Subotica, 1989.). U tim prikazima, kao i u još jednom članku (Tobožnja unijatska štamparija u Trnavi, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 19, 3, Novi Sad, 1971.) iznosi i podatak o nekoliko početnica s katekizmom koje su za Bunjevce i Šokce tiskane potkraj XVIII. st. u isusovačkoj tiskari u Trnavi kraj Požuna. Njegovo kritičko stajalište spram Kujundžićeva i Sekulićeva djela nije uvjetovano samo stručnim nedostacima koje je u njima uočio.

Lit.: *Susreti bibliografa '95*, Indija, 1996; *Knjiga o Zahariji Orfelinu*, Zagreb, 2002.

E. Bažant

ČUTKA (madž. csutka) **1.** *dijal.* unutarnji nejestivi dio ploda. Najčešće označava srčiku kukuruznog klipa koja preostane nakon krunjenja (kočanj, šepurina), ali naziv se rabi i za nejestivi ostatak jabuke i kruške, katkad i grozda. Kukuruzna se »čutka« upotrebljava kao ogrjev jer ima visoku kaloričnu vrijednost, no rijetko u krušnim pećima, zbog opasnosti da se zidovi raspadnu od topline. Seljaci su se vrhom »čutke« omotanim bijelim platnom koristili kao čepom u boci za mlijeko i petrolej, a omotana ljuskom služila je i kao čep za staklene balone s vinom ili rakijom. Odlomljena »čutka« bila je i držak na trokutastoj turpiji za oštrenje pile. Od »čutaka« se ujedno dobivao žar za ručno glačalo. Korištena je i u »reteratima« (poljskim zahodima); **2.** dio današnjeg Sombora s lijeve strane bezdanske ceste, u kojem su sve do kraja XIX. st. bili vinogradi. Na to se područje grad počeo širiti prije Prvoga svjetskog rata. Naziv mu je dao Julij Čvardić, kojega je početak izgradnje kuća na tome nepovoljnom području uz Mostongin rit podsjetio na »čutku«. Do 1914. ondje su od somborskih Bunjevaca kuće podigle porodice Pletikosić, Liščević, Čvardić, Zidarević, Gromilović, Gluvić i Benčić.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor, 1973; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad-Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

A. Stantić i M. Bara

ČUVARI BOŽJEGA GROBA, uskrсни običaj u bačkih Hrvata, kao i u još nekim područjima koje nastanjuje hrvatsko stanovništvo (Dalmacija itd.). To je skupina svečano obučениh mladih koja u smjenama, obično po 15 minuta do pola sata, u preduskršno vrijeme čuva u crkva-ma izložen Isusov grob. U Bunjevaca su čuvari najčešće mladići, rjeđe djeca ili odrasli muškarci, koji grob čuvaju od Velikog petka pa do Vazmenog bdjenja, a

ČUVARI BOŽJEGA GROBA

važnu ulogu imaju u obredima Velikog petka. U Šokaca u Sonti grob od Velikog petka do samog Uskrsa čuvaju dječaci odjeveni u narodne nošnje sa šeširima na glavi. Na uskrsnoj misi raspoređeni su oko oltara, a šešire ne skidaju ni tijekom obre-

da. U Monoštoru na Veliki petak i Veliku subotu Isusov grob čuvaju djevojke u nošnjama.

Lit.: *Zvonik*, 5/1999, 5/2000, 7/2002, 5/2004, Subotica.

P. Skenderović

Čuvari Božjega groba u Subotici danas

Ć

ČAKIĆ, Andrija (Subotica, 27. III. 1897. – Subotica, 20. VI. 1979.), činovnik, društveni djelatnik. Sin Jakova i Klare, rođ. Marinović. U Subotici je završio gimnaziju i upisao se na studij prava u Budimpešti, gdje je pred Prvi svjetski rat završio tečaj za pričuvnog časnika. Tijekom rata prekinuo je studij i vratio se u Suboticu, gdje je bio mobiliziran te se borio na ruskoj bojišnici kod Kijeva, a poslije i na talijanskoj fronti, gdje je na rijeci Piavi ranjen u glavu. Politički se aktivirao u vrijeme raspada Austro-Ugarske: bio je član Bunjevačko-srpskog narodnog odbora u Subotici, potporučnik Bunjevačko-srpske narodne garde u ovome gradu i član skupine subotičkih mladića koji su 10. X. 1918. pronijeli hrvatsku zastavu od hotela *Hungaria* (današnji diskotek *Lifka*) do gradske kuće, na koju su je i istaknuli. Nakon rata završio je studij prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. U Kraljevini SHS isprva je bio zamjenik gradskog kapetana (šefa policije), no na tu

je funkciju ubrzo podnio ostavku. Poslije je radio kao bankarski činovnik. Blisko je surađivao s Blaškom Rajićem, bio je član Pučke kasine i neko vrijeme nogometaš NK *Bačke*. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je u zarobljeništvu u Leipzigu. Nakon rata u Subotici je nastavio raditi kao financijski činovnik. Pokopan je na subotičkome Bajskom groblju.

P. Skenderović

ČERČELIJA (*tur.* kereke, kerake: vrsta ogrtača), laka tkanina od lana. Tkala se na »stanu«, tj. ručnom razboju, a Bunjevke su od nje šivale suknje u kojima su obavljale svakodnevne poslove i žetvu. Tkanina je bila lagana, kratkotrajna i jeftina.

A. Stantić

ĆIRIL I METOD (Konstantin, redovničko ime Ćiril, Solun, 826./27. – Rim, 14. II. 869.; Mihael, redovničko ime Metod, Solun, oko 815. – ?, Moravska, 6. IV. 885.), slavenski apostoli, sveci. Dvojica od sedam sinova visokoga bizantskog časnika Leona. Uz materinski grčki jezik, u najranijoj mladosti naučili su i makedonski dijalekt slavenskog jezika, kojim su se u Solunu služili mnogobrojni makedonski Slaveni. Otac im je rano umro, a brigu za njih preuzeo je carski kancelar Teotiks. Metod, pravnik, postao je upraviteljem jedne arhontije (provincije) u istočnoj Makedoniji. Konstantin se školovao u Carigradu, a nakon završenih filozofskih i teoloških studija napustio je karijeru na dvoru te se zaredio i postao knjižničarom Aja Sofije i predavačem na carigradskoj

Andrija
Čakić

visokoj školi. Zbog učenosti stekao je počasni naslov »filozof«. U vrijeme prevrata na dvoru i ikonoklastičkih borbi Metod je napustio položaj arhonta 856. i povukao se u manastir na Olimpu u Maloj Aziji, a ubrzo mu se pridružio i Konstantin. Po nalogu bizantskog cara dvojica braće 860. odlaze kao misionari među Hazare na jugu današnje Rusije. Pod njihovim utjecajem mnogi su Hazari prihvatili kršćanstvo te je sklopljen savez između Hazara i Bizanta. Ubrzo nakon hazarske misije, na poziv moravskog kneza Rastislava, 863. odlaze kao misionari u Moravsku kneževinu kako bi pomogli u njezinu crkvenu osamostaljivanju. Put za to bilo je naviještanje Evanđelja Slavenima na njihovu jeziku, čime bi se ograničio politički utjecaj franačko-bavarskih biskupa, koji su ugrožavali političku samostalnost Moravske. U tu svrhu Konstantin je s grčkoga na staroslavenski preveo osnovne biblijske tekstove i liturgijske knjige, koje je napisao glagoljicom, pismom što ga je upravo za tu svrhu i sastavio. Propovijedanje i slavljenje bogoslužja na jeziku koji je narodu bio razumljiv urodilo je uspjehom, ali je u franačkog klera pobudilo neprijateljski stav. Pred papom Hadrijanom II. 867. solunska braća uspješno su se obranila od optužaba za herezu, papa je potvrdio uporabu staroslavenskog jezika u bogoslužju, a Metod je zaređen za svećenika. U Rimu su boravili među grčkim redovnicima, a Konstantin se zaređio i uzeo ime Ćiril. Ubrzo se međutim razbolio i umro te je pokopan u bazilici sv. Klementa, gdje mu se i danas nalazi grob. Nakon pregovora s knezovima Moravske i Panonije papa je 869. Metoda imenovao panonskim nadbiskupom, nakon čega je uspješno djelovao na području Slavonije, Srijema i Ugarske. Naslov panonskog nadbiskupa nosio je do 873., kad se, nakon preseljenja u Moravsku, nazvao moravskim nadbiskupom. Germanski biskupi ponovno su ga optužili za herezu, ali se pred papom Ivanom VIII. uspješno obranio te mu je 880. iznova odobrena liturgija na slavenskom jeziku. Potporu u

tome pružio mu je 882. i carigradski patrijarh Focije, nakon čega se slavenska liturgija stala širiti i među Slavenima u Bizantskom Carstvu. Ostatak života Metod je posvetio organizaciji svoje nadbiskupije, a na crkvenoslavenski jezik preveo je Stari zavjet i druge crkvene knjige. Nakon Metodove smrti 885. papa Stjepan V. podlegao je pritiscima te je zabranio slavensku liturgiju u Moravskoj pa su Metodovi učenici protjerani. Neki su se uspjeli skloniti u Bugarsku, Makedoniju, Rašku, Rusiju i Hrvatsku, gdje su nastavili svoj rad. Tako ćirilo-metodska tradicija nije uspjela opstati među Zapadnim Slavenima, ali se ukorijenila među pravoslavnim slavenskim kršćanima, a od katoličkih Slavena među Hrvatima.

Sv. Ćiril i Metod, dio ikonostasa, Zagreb, grkokatolička crkva

Tijekom stoljeća Rim, koji je težio unifikaciji i anacionalizmu, ukinuo je sve oblike narodne liturgije u katoličkim crkvama i uveo jedinstveni obred na latinskome. Samo su Hrvati, zahvaljujući svojim popovima glagoljašima, u nekim biskupijama uz Jadransko more uspjeli zadržati glagoljanje, odnosno liturgiju na staroslavenskome, a od XIV. st. i na hrvatskome narodnom jeziku. Glagoljaška liturgija bila je jedinstven slučaj narodne liturgije u Katoličkoj crkvi sve do II. vatikanskog koncila 1962.-65., koji je prvi

put službeno dopustio uporabu narodnih jezika u liturgiji. Prijevodom liturgijskih i biblijskih knjiga Ćiril i Metod postavili su temelje slavenskoj pismenosti. Papa Ivan Pavao II. 1980. proglasio ih je, skupa sa sv. Benediktom, zaštitnicima Europe, promičući tako svijest o tome da je Europa plod djelovanja dviju struja kršćanskih tradicija – zapadne, koju je posebice širio sv. Benedikt, i istočne, koju su promicali sv. Ćiril i sv. Metod. Prema katoličkom kalendaru, spomendan im je 5. srpnja.

Utjecaj Ćirila i Metoda u vjerskoj i kulturnoj povijest Hrvata u prvom se redu vezuje uz doprinos učvršćivanju kršćanstva među Hrvatima i širenju glagoljskog pisma, bogoslužja i književnosti, na kojima su izgrađeni temelji hrvatske nacionalne književnosti i književnog jezika. Dok većina povjesničara središtem Panonske nadbiskupije, u kojoj je Metod bio nadbiskupom, smatra Sirmium, u današnjoj Srijemskoj Mitrovici, Matija Zvekanović, prvi subotički biskup, zastupao je tezu da je starokršćansko sjedište Sirmium u to vrijeme bilo potpuno razrušeno, bez vjernika i bez crkve, te da je Metod za sjedište svoje nadbiskupije odabrao postojeće biskupsko sjedište u Baču. Prema njegovu shvaćanju dotad biskupsko sjedište Bač u vrijeme sv. Metoda postalo je nadbiskupskim sjedištem, iz kojega korijenje vuče i Subotička biskupija. S obzirom na prilike u kojima je Metod živio, Zvekanović drži da Metod nije imao stalnog sjedišta, ali ne isključuje da je barem privremeno boravio u Baču te da je ondje bilo središte nadbiskupije. Kao dodatnu potporu svojoj teoriji on iznosi i činjenicu da je Bačka biskupija za zaštitnika imala sv. Pavla, koji je bio iznimno štovan u Solunu, gradu iz kojega je Metod potjecao. Te se tvrdnje ne mogu sa sigurnošću potkrijepiti ni opovrgnuti, no uzimaju ih u obzir i neki ugledni katolički leksikoni.

Lit.: A. Alfirević, *Sveti Ćiril i Metod. Slavenski apostoli*, Zagreb, 1935; M. Zvekanović, *Povijesni osvrt od Bačke nadbiskupije do Subotičke biskupije*, *Subotička Danica: Kalendar za 1971. god.*, Subotica, b. g.; *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985; L. I. Krmpotić, *Suvremena poruka ćirilometodske baštine*, *Subotička Danica*:

Kalendar za 1986. god., Subotica, 1985; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatsko slovo*, br. 544, Zagreb, 2005.

J. Štefković

ĆIRILICA, pismo koje se rabi u šest suvremenih slavenskih jezika i u mnogim jezicima s područja bivšega Sovjetskog Saveza, a nekad se upotrebljavalo i u drugim jezicima, među ostalim i u hrvatskome. Prozvana je po sv. Ćirilu jer se dugo smatralo da ju je, kao najstarije slavensko pismo, sastavio mlađi od dvojice slavenskih apostola. To je shvaćanje odbačeno nakon što je utvrđeno da je sv. Ćiril ipak autor glagoljice i da je to pismo prethodilo ćirilici. Ćirilica se razvila pod snažnim utjecajem grčkog pisma na prijelazu iz IX. u X. st. u Bugarskoj, vjerojatno u okrilju preslavske škole, a već potkraj X. st. u sjeveroistočnoj je Bugarskoj posve istisnula glagoljicu. To se obično objašnjava njezinom sličnošću s grčkim pismom te težnjom utjecajne struje bugarskih redovnika da tamošnje slavenske kršćane što više približe Bizantu. Budući da je bila znatno jednostavnija od glagoljice, sa staroslavenskom se biblijskom i liturgijskom pismenošću iz Bugarske s vremenom proširila i u druge južno- i istočnoslavenske zemlje, pri čemu se u mnogima od njih razvila u lokalnu varijantu. Jedna je od njih bila i bosančica, bosansko-hrvatska inačica ćirilice, koja se od XII. st. rabila u Dalmaciji i Bosni, a od XVII. i u Slavoniji i Ugarskoj.

Od XVIII. st. ćirilica se u većini slavenskih zemalja »pozapadnjuje«, počevši od tipografskih preinaka koje je u ruski uveo car Petar Veliki do grafijskih intervencija što ih je u srpskome promicao Vuk Karadžić. Bez obzira na to, njezina se uporaba od tog vremena vezuje gotovo isključivo uz Slavene istočnog obreda te uz ruski imperijalizam. Od neslavenskih jezika na području ruskog imperija ćirilicu je potkraj XIX. st., pod utjecajem pravoslavnih misionara, najprije prihvatilo nekoliko ugro-finskih i turkijskih jezika s područja Urala, a ubrzo i pojedini sibirski i kavkaski jezici. Tijekom 1930-ih gotovo

svim jezicima kojima se govorilo u Sovjetskom Savezu (osim estonskoga, letonskoga, litavskoga i gruzijskoga) nametnuta je ćirilica, a nakon raspada te zemlje tijekom 1990-ih mnogi su od njih prešli na latinicu ili na koje tradicionalno pismo, bilo kao jedino bilo kao pismo koje se s ćirilicom rabi usporedno. U suvremenim slavenskim jezicima ćirilica se kao jedino pismo rabi u bugarskome, makedonskome, ukrajinskome i ruskome, a kao glavno pismo, usporedno s latinicom, u bjeloruskome i srpskome.

Uz podunavske Hrvate ćirilica se veže uz dva oblika. Prvi je od njih bosančica, koja se u hrvatskim franjevačkim samostanima u Ugarskoj koristila do kraja XVIII. st., a postoje i podaci o tome da su njome tiskane knjige. Od kraja XVIII. st. bosančica se međutim napušta i svi arhivski dokumenti iz Ugarske nastali na hrvatskome pisani su otad latinicom. Drugi je oblik moderna srpska ćirilica, s kojom su podunavski Hrvati došli u intenzivniji dodir nakon stvaranja južnoslavenske države 1918. Kao jedno od službenih pisama, ćirilica se počela širiti i u krajevima koje nastanjuju bački Hrvati, a uvođenje njezina obvezatnog učenja u škole, i to kao prvog pisma, povezano često s dovodeњem kadrova iz Srbije, izazivalo je proteste bačkih Hrvata. Uporaba ćirilice u državnim tijelima te na javnim pločama i natpisima postupno se ipak širila, ali je među bačkim Hrvatima to pismo prihvatio samo uzak krug pojedinaca.

Nakon Drugoga svjetskog rata komunističke su vlasti, sukladno politici proklamirane nacionalne ravnopravnosti, odustale od nametanja ćirilice bačkim Hrvatima pa se tako razvila neformalna praksa da se na sjeveru Bačke u srpskim selima i gradskim četvrtima u školama kao prvo pismo uči ćirilica, a u pretežito hrvatskima latinica, dok su u službenoj i javnoj uporabi ravnopravno korištena oba pisma. Takva je politika, skupa sa sve proširenijom uporabom latinice u srpskome, utjecala na to da bački Hrvati u poslijeratnom razdoblju kao jezik formalne komunikacije sve više prihvate srpski književni jezik.

S jačanjem režima Slobodana Miloševića početkom 1990-ih u škole, upravna tijela i druge državne ustanove ponovno se uvodi obvezna uporaba ćirilice. U školama se tako propisuje poučavanje ćirilice kao prvog pisma, vođenje službene evidencije ćirilicom, a čak su i maturske ploče morale imati ćirilčne natpise. To je među Hrvatima u Bačkoj ostavilo znatna traga u mlađim generacijama. Desetljetni proces namećanja ćirilice, u svim njegovim mijenama, među bačkim se Hrvatima zato često uspoređuje s nametanjem mađarskog jezika u austrougarskom razdoblju – kao sličan oblik jezično-kulturnoga asimilacijskog pritiska.

P. Vuković

ĆUĆ KOLO (ćućavo kolo), narodni bunjevački ples. Pleše se u kolu klasičnog tipa i mješovite je naravi. Muškarci se drže za ruke, dok su ruke plesačica na njihovim ramenima. Kolo se pri izvođenju giba u lijevu stranu. Plesni su obrasci četverodijelni jer se riječ o standardnome plesnom obrascu bez iskvrcavanja. U jednoj plesnoj figuri izvode se čučnjevi s križanjem nogu, što Ivančan tumači stilskim utjecajem romskih plesova. Sličan je ples, pod nazivom ranče, poznat i u susjednoj Baranji.

Lit.: A. Ivančan, Narodni plesni običaji Hrvata Bunjevaca, u: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000.

Lj. Vuković

ĆULIBRK, Lidija, rođ. Čoban (Bač, 23. VIII. 1963.), psihologinja, publicistica. Rođena je u poljodjelskoj obitelji od oca Josipa i majke Lujze, rođ. Tot. U Baču je završila osnovnu školu, maturirala je u srednjoj kulturološkoj školi u Bačkoj Palanci, a 1986. diplomirala je psihologiju na novosadskome Filozofskom fakultetu. Radila je 12 godina na Medicinskom fakultetu, a specijalizirala je medicinsku psihologiju. U znanstveno-istraživačkom radu bavila se pitanjem suicida i mentalnog zdravlja, o čemu je u suautorstvu objavila desetak radova u časopisu *Psihologija* te u nekoliko zbornika. Od 1999. počinje se baviti izdavaštvom i novinarstvom. Kreativni je osnivač i urednik nekoliko ženskih

časopisa (*Lepota & zdravlje, Moja beba i Cool Girl*), od kojih je *Lepota & zdravlje* pet godina ima najveću nakladu među časopisima tog profila u Srbiji. Radila je i na licenciranim izdanjima (*Joy i Lea*), a danas je voditeljica odjela za ženska ilustrirana izdanja u medijskoj grupaciji *Color press* u Novom Sadu. God. 1998. objavila je roman *Zrno graška u postelji jedne princeze*.

Djelo: *Zrno graška u postelji jedne princeze*, Novi Sad, 1998.

T. Žigmanov

ĆUP (ćupica) (*tur.* küp), glineni sud kružnog oblika, glaziran i dekoriran raznim bojama. Čupovi s poklopcem u seoskim su gazdinstvima služili za kiseljenje mlijeka, a u ćupovima sužena grla i s uhom držao se pekmez.

A. Rudinski

ĆUPOVI (lončići), bunjevačka dječja igra. Djeca se poredaju u krug u razmaku do jednog metra, s tim da ispred svakog djeteta čuči drugo, koje ima ulogu čupa ili lončića. Jedno dijete nema svoj »ćup« pa, nakon što određenom verbalnom formulom od nekoga »zatraži« ćup, oboje potrče u krug u suprotnim smjerovima. Tko od njih do »ćupa« stigne prvi, osvaja ga. Natjecatelj koji je izgubio u utrci na jednak način o ćupu »pregovara« s drugim te se ponovno utrkuju za njega. Igra se dok netko dulje vrijeme ne uspije osvojiti »ćup«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

P. Skenderović

ĆUPRIJA (*tur.* köprü > *grč.* géphira), most, građevinska konstrukcija koja spaja dvije obale iznad vodotoka. U Subotici i okolici nekad ih je bilo mnogo, ali su nakon regulacija prirodnih vodotoka koncem XIX. st. uglavnom uklonjene. O njima danas svjedoče povijesni izvori (npr. jedna zapovijed subotičkog poglavarstva iz prve polovice XIX. st. nalaže popravak sedam dotrajalih gradskih ćuprija) i topnimimi poput subotičke Gabrić-ćuprije u Mlaku (danas Prozivka) ili Praške ulice (*madž.* Prágai híd utca) kod otoka u bivšoj

Jasibari. Pokraj mostova i vodotoka u sjevernoj je Bačkoj često postavljan kip sv. Ivana Nepomuka, što je bio običaj proširen po cijeloj srednjoj Europi. Prema predaji, taj je češki svetac iz XIV. st., nakon što je kralju Václavu IV. odbio odati što mu je kraljica povjerila na ispovijedi, mučen do smrti, a njegovo je tijelo bačeno s praškoga Karlova mosta u Vltavu. Štuje se kao zaštitnik ispovjedne tajne i mostova, a vjeruje se i da štiti od poplava, utapanja i bolesti usta i jezika. Na subotičkom je području očuvano još nekoliko njegovih kipova postavljenih uz prvotne prirodne vodotoke, koji su poslije kanalizirani u tzv.

Kip sv. Ivana Nepomuka u subotičkoj četvrti Ker

vokove (uređene vodotoke): jedan se kip nalazi u samome gradskom središtu ugrađen u fasadu zgrade Zadužbine Dušana Radića, a prije toga je stajao na mjestu gdje je nekad proticao Vrbov potok, drugi se nalazi u gradskoj četvrti Ker na Beogradskome putu stotinjak metara od crkve sv. Roka prema gradu, neposredno uz nekađasnji vodotok koji je tekao iz Vučidola u Mlaku, dok u gradskoj okolici postoji kip na obali rječice Kireš u okolici Hajdukova, te jedan teško oštećen kip na tzv. Starome tavankutskom putu kod rječice Čik.

A. Rudinski

ĆUPURDIJA, Branko (Bajmok, 7. IX. 1951.), sveučilišni profesor, etnolog. Sin

Dmitra i Ljubice, rođ. Ivošević. U rodnom je mjestu završio osnovnu školu, a gimnaziju u Subotici 1970. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu diplomirao je etnologiju 1975., magistrirao 1977., a doktorirao 1982. Od 1980. radi na Filozofskom fakultetu u Beogradu na Odjelu za etnologiju. Živi u Beogradu.

B. Ćupurdija, *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987.

Istraživačke radove objavljuje u fakultetskim izdanjima, zbornicima Matice srpske, stručnim etnološkim časopisima, u subotičkom časopisu *Rukovet* i listovima *Subotičke novine* i *Pro memoria* itd. Tijekom 1980-ih objavio je više radova u kojima se bavi dužijancom, salašima i Bunjevcima na području Subotice (Žetvene svečanosti »Dužijanca '79« održane u Bajmoku 14. jula 1979. godine, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 29, Beograd, 1980; Problem društvenog života na subotičkim salašima, *Rukovet*, 4, Subotica, 1980; Društveni život na salašima u okolini Subotice, *Zbornik radova Etnografskog instituta SANU*, 13, Beograd, 1981; Folklor i folklorizam dužijance, *Zbornik za društvene nauke*, 70, Novi Sad, 1981; Prilog poznavanju gostoprinstva i bunjevačkih nadimaka na subotičkim salašima, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 32, Beograd, 1983; Poreklo i značenje reči »salaš«, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 78, Novi Sad, 1985; Komentar i

bibliografija izvora subotičkih žetvenih svečanosti, *Sveske Matice srpske*, 11, Novi Sad, 1987, 17, 1990).

Djela: *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987 (1993); *Stambena arhitektura subotičkih salaša, majura i poljoprivrednih kombinata*, Beograd, 1990 (Novi Sad, 1993).

Lit.: *Bajmok*, ur. A. Mojzes, Szabadka, 2002.

E. Bažant

ĆURAK (*tur.* kürk: kožuh), kožnato-krzneni dio odjeće, ogrtač podstavljen i opšiven krznom. Bunjevci ga zovu još i »kòžu« i »kòžuv«, a nose ga i žene i muškarci. Obično se izrađuje od štavljene janjeće kože. Krzno je okrenuto prema unutra i služi kao podstava, dok je vanjski smeđi dio išararan djelićima kože raznih boja i oblika, često s dodatkom »caklenih« uresa i s ogledalcima. Izrađivao se i »svečani ćurak«, čiji je gornji dio od čohe, krznena podstava obrubljena mu je lisičjim krznom, a kopčao se na »toke« i »punke«. Takav su kožuh, umjesto ćurdiye, odijevale siromašnije žene u svečanim prigodama.

Lit.: M. Đorđević Malagurski, *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica, 1940; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

ĆURČIĆ, Lazar (Laza) (? – Kragujevac, ?, X. 1944.), profesor, književnik. Kao profesor francuskoga i njemačkog jezika, početkom 1920-ih premješten je iz Šumadije u Suboticu. U tom je gradu zasnovao obitelj te bio ravnatelj Ženske realne gimnazije 1926. /27. Nakon toga prešao je u Državnu mušku gimnaziju, u kojoj je isprva bio vršitelj dužnosti ravnatelja, a 1929.-32. i ravnatelj. God. 1922. /23. bio je utemeljitelj Đačkoga kola Saveza trezvenjačke mladeži *Štraža*, a 1932. i jedan od inicijatora izdavanja Trezvenjačkog zbornika (Subotica, 1932.). Bio je povjerenik masonske velike lože u Subotici. Na mjesto ravnatelja Nepotpune realne gimnazije u Velikom Gradištu premješten je 1933. Poslije se vraća u Šumadiju, za vrijeme rata bio je ravnatelj kragujevačke gimnazije. Nestao je po ulasku partizana u Kragujevac.

Za službovanja u Subotici stručne radove i prijevode objavljivao je u školskim izvještajima, almanasima, novinama i časopisima. Autor je predgovora za nekoliko djela čiji su autori bili unitaristički orijentirani Bunjevci, a za provladin subotički časopis *Književni sever* napisao je nekoliko članaka o Bunjercima i prikaza knjiga koje su se bavile bunjevačkim temama

Lit.: *Jugoslovenski dnevnik*, br. 182, Novi Sad, 1933; Kakvi su Bunjevci? Čudnovato mišljenje g. Laze Čurčića, *Naše slovo*, br. 58, Subotica, 1935; *Gymnasium 1747-1997*, ur. A. Hegedűs i J. Szabó, Szabadka, 1997; E. Bažant, N. Bašić Palković, M. Cindori, *Književni sever (1925-1935) bibliografija*, Novi Sad – Beograd, 1999; *Subotička bibliografija*, sv. 3, (1918-1944), 1. dio, Subotica, 2003; Pogledi, br. 212, Kragujevac, 1. III. 1998; www.pogledi.co.yu/kragujevac/z1.php

E. Bažant

ĆURDIJA (*tur.* kürde), gornji dio zimske svečane nošnje u bačkih Bunjevaka. Najzanimljiviji, najkarakterističniji i najskuplji dio stare bunjevačke ženske nošnje. Krojila se i šivala »malo uz struk«, najčešće od modre ili crne čohe. Starije su ćurdije sezale do koljena i bile su podstavljene janječim krznom. U širini »dobrog pedlja« bile su obrubljene krznom sive lisice ili sličnim krznom. Sprijeda, zdesna i slijeva na ćurdiji je bilo četiri do šest srebrnih »toka«, tj. metalnih ukrasa, a zakopčavale su se srebrnim »punkama«, tj. ukrasnim vrpcama od kože, vune, svile, srebra

Ćurdija

ili zlata. Punke su se poput rebara širile od sredine grudi desno i lijevo, a na sredini su se zakopčavale »klipcima«. Na leđima u struku bila su dva ili četiri srebrna puceta sa srebrnim resama dugima jedan pedalj.

Ćurdiju su nosile imućnije udane i starije žene. Često je svekar snahi kupovao ćurdiju za vjenčanje ili kao dar za prve Materice nakon vjenčanja. Ćurdija se izrađivala za cijeli život jer su je žene brižno čuvale i odijevale samo u rijetkim prilikama. Izrađene od dobre čohe i zdrava krzna, ćurdije su trajale po sto i više godina.

Lit.: M. Đorđević Malagurski, *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica 1940; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb 1991.

K. Suknović

UREDNIŠTVO
Slaven Bačić, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK
Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK
Tomislav Žigmanov

LEKTURA
Petar Vuković

KOREKTURA
Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA
Marija Prčić (prijelom)
Darko Ružinski (ilustracije)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42) (497.113) (031)
930.85(=163.42) (497.113) (031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata - Bunjevaca i Šokaca. [Knj.] 5,
C-Ć/ [glavni urednik Slaven Bačić]. - Subotica : Hrvatsko
akademsko društvo, 2005 (Subotica : Printex). - 74 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. - Tiraž 1.000.

ISBN 86-85103-03-7 (za izdavačku celinu)
ISBN 86-85103-06-X

a) Bunjevci - Leksikoni b) Šokci - Leksikoni

COBISS.SR-ID 214580743

ISBN 85-85103-06-X

SURADNICI NA PETOM SVESKU

Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bara, Mario, student povijesti i sociologije, Filozofski fakultet, Zagreb
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Beretić, mons. Stjepan, župnik Katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Bušić, mr. sc. Krešimir, prof. sociologije i kroatologije, Institut društvenih znanosti
Ivo Pilar, Zagreb
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti, knjižničarka-bibliografkinja,
Gradska knjižnica, Subotica
Černelić, dr. sc. Milana, izvanredni prof. Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb
Čota, Antonija, dipl. iur., tajnica Narodnog kazališta, Sombor
Čota, Zoran, dipl. iur, Sombor
Čović, Gavro, odvjetnik, Subotica
Čović, Ivan, Subotica
Dumendžić, Josip, Bođani
Duranci, Bela, prof. povijesti umjetnosti u mirovini, Subotica
Đanić, mr. sc. Matija, prof. geografije u mirovini, Sombor
Firanj, Alojzije, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos Gradskog muzeja, Subotica
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, izvanredni profesor Katoličkog bogoslovnog
fakulteta u Zagrebu, Teologija u Rijeci
Hovány, mr. sc. Lajos, asistent Građevinskog fakulteta u Subotici, Subotica
Ivanović, mr. sc. Josip, prof. Teološko-katehetskog instituta Subotičke biskupije,
Subotica
Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
Lončar, mr. sc. Đuro, stručni savjetnik Ekonomskog fakulteta u Subotici
u mirovini, Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Historijskog arhiva, Subotica
Mandić, Živko, odgovorni urednik, *Nemzeti Tankönyvkiadó* Rt, Budimpešta
Rudić, Blaženka, o. p., Subotica
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
Runje, Dujo, Subotica

Sedlar, Rudolf, slikar, Čantavir
Sekulić, dr. sc. Ante, znanstveni savjetnik u mirovini i dopisni član HAZU, Zagreb
Skenderović, Petar, Subotica
Skenderović, dr. sc. Robert, viši asistent, Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Stantić, Alojzije, ekonomist u mirovini, Subotica
Stantić, Nikola, novinar, *Subotičke novine*, Subotica
Stantić, Stipan, prof. geografije, OŠ *Ivana Milutinovića*, Subotica
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke,
Subotica
Štefković, Josip, župni vikar Župe Imena Marijina, Novi Sad
Ušumović, Neven, prof. filozofije i dipl. komparatist književnosti, Umag
Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti, Gradski muzej, Subotica
Vuković, Petar, znanstveni novak, Filozofski fakultet, Zagreb
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Subotica

TISKANJE OVOG SVESKA POMOGLI SU:

Skupština Općine Subotica
Vlada Republike Hrvatske
Ogranak Matice Hrvatske Vukovar

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
1000

C

CAJG (*njem.* Zeug; tkanina), hlačovina, tekstilni materijal. Budući da je čvrsta, služi za izradu raznovrsnih, većinom radnih, trajnih hlača, koje su nekad nosili muškarci. Boja joj je uglavnom tamnih nijansa, a može biti izrađena od pamuka, lana, vignonj-pređe (vuna manje kvalitete), poluvunene ili polulanene pređe.

Cajg je među bačkim Hrvatima bio u širokoj uporabi osobito na selu.

Lit.: B. Roller, *Tehnologija tekstila – Poznavanje odjevnih tkanina*, Zagreb, 1958.

K. Suknović

Ivan Car

CAR, Ivan – Ivša (Sombor, 22. VI. 1905. – Sombor, 23. X. 1982.), činovnik, nogometaš i trener. Sin Adama i Tereze, rođ. Raič. Bio je jedan od najboljih somborskih nogometaša između dvaju svjetskih ratova. Nogomet je počeo igrati s 15 godina za Somborsko radničko šport-udruženje. Igrao je na poziciji desnog krila, a isticao

se brzinom i vještinom. Četrdesetak je puta nastupao za reprezentaciju grada Sombora i Subotičkoga nogometnog podsaveza. Tijekom služenja vojske u kraljevskoj mornarici u Dubrovniku za dobro igranje nogometa kralj Aleksandar I. odlikovao ga je srebrnom medaljom. Nakon povratka u Sombor ubrzo je počeo igrati za apatinski klub *Tri zvijezde*, u kojem je proveo nekoliko godina. Ponovno se vratio u klub u kojemu je ponikao, u kojemu je onda i završio igračku karijeru. Nakon toga bio je trenerom u ova dva kluba. Bio je uključen u nogometne aktivnosti u Somboru i za Drugoga svjetskog rata.

Izvor: Arhiv NK *Radnički*, Sombor.

Lit.: S. Vasiljević, *Fudbalski klub Radnički Sombor 1912-1982*, Sombor, 1982.

Z. Čota

CAREV, Petar (Sombor, 30. V. 1914. – Sombor, 24. I. 1982.), šahist, društveni djelatnik. Sin Julija i Klare, rođ. Mandić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Somboru. Od svoje petnaeste godine igrao je šah, a članom Somborskoga šahovskog kluba postao je 1931. Od 1933. redovito je sudjelovao na državnim prvenstvima, a prvak Vojvodine bio je 1946., 1948. i 1951. Godine 1950. proglašen je za majstorskog kandidata, a ubrzo mu je priznat i naslov nacionalnog majstora. Bio je član šahovske reprezentacije Jugoslavije i član jugoslavenske reprezentacije u dopisnom šahu. Saveznim sucem postao je 1950., a na konferenciji FIDA-e u Havani 1966.

promoviran je u međunarodnoga šahovskog suca. Sudio je, među ostalim, i na 20. šahovskoj olimpijadi u Skopju 1972.

Kao tajnik Šahovskog kluba u Somboru 1932.-64. promicao je šah među mladima. Organizirao je mnogobrojna klupska, kotarska i pokrajinska natjecanja te međunarodni memorijalni šahovski turnir *Ivan Parčetić*, koji se održavao u Somboru u drugoj polovici XX. st. Sudjelovao je u organiziranju 9. šahovske olimpijade u Dubrovniku 1950. Bio je poznat i kao šahovski publicist i urednik vojvođanskog lista dopisnoga šaha *Bilten*. Kuverte tiskane za međunarodni memorijalni turnir *Ivan Parčetić* ušle su u svjetske filatelističke kataloge. Za svoj je rad dobio više važnih nagrada i priznanja, među kojima su Orden sa zlatnim vijencem Predsjednika Republike, mnoga najviša priznanja Šahovskog saveza Jugoslavije, visoka priznanja SOFKA-e Vojvodine i Listopadska nagrada Grada Sombora.

Bio je član HKPD-a *Miroљub* u Somboru od osnutka društva. Za Drugoga svjetskog rata bio je tehnički urednik *Naših novina*, političkoga, gospodarskog i društvenog tjednika, koji je izlazio u Somboru 1943.-44. U njemu i u *Našem kalendaru* je objavio nekoliko povijesnih članaka, zbog kojih je nakon rata optuživan za suradnju s mađarskim vlastima, iako u njima nije bilo ničega inkriminirajućega. Nakon rata u Društvu je utemeljio šahovsku sekciju.

U Povijesnom arhivu Sombora čuva se njegov osobni fond fragmentarno sačuvanih dokumenata koja se većinom odnose na njegov šahovski rad, a djelomice i na povijest HKPD-a *Miroљub* iz Sombora.

Izvor: Povijesni arhiv Sombora, Osobni fond Petra Careva.

A. Čota

CEMBULE (*grč.* kýmbalon: vrsta udaraljke) **1.** bunjevačka dječja igra. Sudionici se uhvate za ruke ili pod ruke i hodaju sokacima, pjevajući i poskakujući. Bit igre sastoji se u ritmičkom koračanju uz pjesmu, a ime je dobila po pripjevju »cembule, cembule«. Povremeno tijekom igre dvojica čelnika povorke staju i podižu skopčane

ruke, ispod kojih tad prolazi cijela povorka. Postupak se ponavlja sve dok čelnici ponovno ne dođu na prvo mjesto; **2.** pjesma koja se u božićno doba pjevala za pohoda slavljeniku, uz pripjev »cembule, cembule«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; I. Prčić st., *Bunjevačke pučke sigre II. dio, Subotička Danica (nova): Kalendar za 1998. godinu*, Subotica, 1997; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

P. Skenderović

CENZAR (*lat.* censor: procjenitelj), u bačkih Bunjevaca i Šokaca posrednik u kupoprodaji. Pojedini cenzari često su se specijalizirali za žitarice, životinje, trsku, zemlju, salaše, kuće i sl. Svoju proviziju (cenzariju) unaprijed su ugovarali s kupcem ili prodavačem, a najlakše se dolazilo do njih na tjednim tržnim danima (u Bunjevaca zvanim »hetijama«), nedjeljom pred crkvom, u krčmama i na sajmovima.

A. Stantić

CEPELIĆ, Milko (Mihovil) (Vuka, 21. IX. 1853. – Đakovo, 26. III. 1920.), svećenik, etnograf i povjesničar. Podrijetlom je iz obitelji koja se 1725. iz Slovačke doselila u Legrad. Pohađao bogosloviju u Đakovu, a zaređen je 1877. Najprije je bio kapelan u Osijeku, a od 1878. u Đakovu je obavljao službe ceremonijara, dvorskog kapelana J. J. Strossmayera i knjižničara biskupijske knjižnice. God. 1882. postao je biskupovim tajnikom, a đakovački župnik i dekan bio je 1894.-1910. Papin-skim komornikom imenovan je 1888., apostolskim protonotarom 1901., a đakovačkim kanonikom 1910. Djelovao je i u političkom životu te je bio suosnivač prvoga hrvatskog dnevnika u Osijeku *Narodna obrana* 1902. Proučavao je hrvatski narodni život i običaje u Slavoniji i objavio mnogobrojne članke i studije u periodici, kalendarima i spomenicima. Svoju bogatu zbirku tkanina i vezova ostavio je Etnografskomu muzeju u Zagrebu.

U sklopu svojih etnografskih istraživanja boravio je i među bačkim Hrvatima. Svoj trodnevni boravak u rujnu

1912. s oduševljenjem je opisao u opsežnom članku *Tri dana med Bunjevcima i Šokcima* u *Subotičkoj Danici* za 1914. Nakon rata u *Subotičkoj Danici* za 1919. objavio je i članak *Bunjevke, bavite se konopljom*, u kojem se zauzima za oživljavanje tradicionalnog tkanja među bačkim Bunjevcima.

Lit.: P. Pekić, Političke i kulturne veze između Bunjevaca i Hrvata u prošlosti, *Obzor. Spomenknjiga 1860-1935*, Zagreb, 1936; *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989.

S. Bačić

CIC (njem. Zitz < engl. chintz < hinski čint), pamučna tkanina razmjerno gusta tkiva izrađena u platnovezu (kreton, basma). Proizvodi se tvornički i pripada jeftinijim tkaninama. Razlikuje se finonitni i grubonitni cic – finonitni se upotrebljava za izradu ženskih haljina, katkad i zastora, a grubonitni za pregače, navlake i sl. Uporaba cica među Hrvatima-Bunjevcima raširila se 1920-tih godina, pri čemu su od nje šivali žensku odjeću (suknju, »leveš« i »keceljac«) za »poslendan«, tj. namijenjenu svakidašnjem nošenju. Tijekom 1940-tih i 1950-tih i dalje je zastupljen u izradi odjeće, no kako je građanska moda postala sve popularnija, od cica su šivane najčešće još samo jednodijelne ženske haljine, u narodu zvane »bekeš«. Korišten je također među Šokicama za svakodnevnu odjeću.

Lit.: B. Roller, *Tehnologija tekstila – Poznavanje odjevnih tkanina*, Zagreb, 1958.

K. Suknović

CICAMACA, pučki naziv u bačkim Bunjevaca za grančice vrbe ive (*Salix caprea*) s cvijetom, neki puta i drugih vrsta vrba. Vrba iva cvjeta tijekom ožujka ili travnja, prije listanja, a raste kao grm ili nisko stablo. Kora joj je zelenkasta, dugo vremena glatka, izbojci debeli, a pupovi pokriveni sitnim dlačicama. Cvjetovi su joj sitni, udruženi u uspravne cvasti – cicamace (mace), a razlikuju se zlatnožuti »muški« i žutozelenkasti »ženski«. Raširena je u sjevernome umjerenome klimatskom pojasu, a pogoduju joj mjesta s dosta svjetla i

vlage pa raste na siromašnu i pustu zemljištu uz vodotoke – u bačkom Podunavlju najviše u »dolovima«. Bački Šokci je nazivaju »macom«.

Cicamaca

Vrba je u starih Slavena simbolizirala pomlađivanje, buđenje prirode u proljeće, a ta je prvotna simbolika u kršćanstvu povezana s Isusovim uskrsnućem. Cicamaca je zastupljena osobito u bunjevačkim običajima vezanima uz Cvjetnicu, kad se grančice s pupovima nose na misu, a nakon njihova blagoslivljanja na groblje. U tom smislu u Bunjevaca, kao i u drugih kršćana u ovome dijelu srednje Europe, simbolički predstavlja palmine grančice, kojima su, prema biblijskoj predaji, djeca pozdravljala Isusa pri njegovu ulasku u Jeruzalem.

Lit.: *Opća enciklopedija*, 8, Zagreb, 1982.

S. Bačić i A. Stantić

CIGANČICA, narodni parovni ples baranjskih i bačkih Šokaca. Od mjesta do mjesta plesni se koraci razlikuju. Ples je nastao na osnovi polke, koja se na prijelazu iz XIX. u XX. st. iz Češke proširila po većem dijelu Europe. U hrvatskim se krajevima, pod utjecajem regionalnih stilova i instrumentalne pratnje, može naći niz varijanata. Takvi su od bunjevačkih plesova keleruj, tandrčak, ričići te mazuljka. Svi oni u prvom dijelu imaju modificirane trokorake tipične za polku, a u drugome tzv. iskvrcavanje. Bunjevačka je inačica cigančice ples poznat kao *ričići*.

Lit.: A. Ivančan, Narodni plesni običaji Hrvata Bunjevacu, u: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000.

Lj. Vuković

CINANJE, bunjevačka dječja igra koju su najčešće igrali čuvari svinja na strništu. Najprije se iščupanim busenjem označi kvadrat stranica dužine 10 koraka, a zatim u njegovoj sredini krug promjera dužine jednog koraka. U sredinu kruga zabode se »cina«, komad okrugla drveta dužine oko jednog »šuka« (oko 30 cm) i debljine oko 3 »cola« (oko 7,5 cm). Jedan od igrača čuva »cinu«, a ostali je, poredani po crti kvadrata, bacanjem batine pokušavaju izbaci iz kruga.

Lit.: I. Petrekanić, Sigre bunjevačke muške mladeži, *Subotička Danica (nova): Kalendar za 2000. godinu*, Subotica, 1999.

A. Stantić

CINDRIĆ, Petar (Subotica, 29. IV. 1939.), agronom, znanstveni radnik, sveučilišni profesor. Sin Marijana i Lize (Elizabete), rođ. Gabrić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Diplomirao je 1962. na Poljoprivrednom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu, gdje je i magistrirao 1968. te doktorirao 1974. na području vinogradarstva. Radni je vijek proveo u Institutu za vinogradarstvo i voćarstvo u Srijemskim Karlovcima i na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu.

Bavio se skupljanjem, proučavanjem i selekcijom vinove loze. Proveo je klonsku selekciju u okviru sorte Rizling talijanski (priznati klonovi: SK-13, SK-54 i SK-61). Primjenom klasičnih metoda spolne hib-

ridizacije stvorio je više vinskih sorata visoke otpornosti prema niskim zimskim temperaturama, koje su često faktor ograničenja u uspješnom uzgoju vinove loze u uvjetima kontinentalne klime (*Liza, Petra, Kosmopolita, Petka, Rubinka, Morava*). Neke od novih sorata, osim otpornosti na mraz, imaju i visoku gensku otpornost na najvažnije gljivične bolesti vinove loze (peronospora, oidium i botritis) te su veoma pogodne za ekološku proizvodnju grožđa, kojoj je svrha zaštita ljudskog zdravlja i zaštita okoliša od pesticida. U tom su smislu posebno uspješne sorte *Bačka* i *Panonia*, priznate 2002. i 2003. Neke od novih sorata pokazale su vrlo dobre rezultate u eksperimentalnim vinogradima u okolici Subotice (Ljutovo i Palić). Sa suradnicima je na Oglednom dobru u Srijemskim Karlovcima stvorio i dvije stolne sorte fina ukusa i vrlo lijepa izgleda, koje su priznate pod imenima *Lasta* i *Karmen*.

Objavio je više od 100 znanstvenih i stručnih radova u domaćim i inozemnim časopisima (*Vinogradarstvo i vinarstvo*, Novi Sad; *Jugoslovensko vinogradarstvo i vinarstvo*, Beograd; *Jugoslovensko voćarstvo*, Čačak; *Savremena poljoprivreda*, Novi Sad; *Arhiv za poljoprivredne nauke*, Beograd; *Genetika*, Beograd; *Poljoprivreda*, Beograd; *Letopis naučnih radova poljoprivrednog fakulteta u Novom Sadu*; *Biljni lekar*, Beograd; *Revija agronomskih saznanja*, Novi Sad; *Zbornik Matice Srpske za prirodne nauke*, Novi Sad; *Svet pića*, Novi Sad; *Poljoprivredne aktualnosti*, Zagreb; *Vinski krug*, Zagreb; *Vignevini*, Verona; *Schweizerische landwirtschaftliche Forschung*, Bern; *Acta horticulturae*, Leuven, Belgija; *Szőlőtermesztés és Borászat*, Kecskemét; *Borászati füzetek*, Budapest itd.) te monografijama i zbornicima. Sudjelovao je na mnogobrojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima

Djela: *Vinova loza*, Beograd, 1968; *Razvoj voćarstva i vinogradarstva, prerade i prometa voća i grožđa na Subotičko-horgoškoj peščari od 1978. do 1990.*, Subotica, 1981; *Sorte vinove loze*, Beograd, 1990 (2. i 3. izd. suautor s N. Korać i V. Kovač; Novi Sad, 1994, 2000).

J. Ivanović

Stolna sorta
grožđa *Karmen*

CINDRIĆ, Skolastika, s. Imelda o. p. (Subotica, 25. II. 1938.), sestra dominikanka, vrhovna glavarica. Kći Marijana i Lize (Elizabete) Cindrić, rođ. Gabrić. Osnovnu i srednju glazbenu školu završila je u Subotici. Nakon toga stupila je u samostan sestara dominikanki sv. Anđela Čuvara u Korčuli te je 1957. primila redovničko odijelo i stupila u novicijat. U istome mjestu 1958. položila je prve, a 1963. i doživotne zavjete. Tijekom 1963. i 1964. boravila je kod sestara dominikanki u francuskome Mortefontaineu radi upoznavanja dominikanske duhovnosti i učenja jezika. Nakon povratka iz Francuske boravila je u kući matici u Korčuli te je vodila crkveno pjevanje u okolnim župama. Od 1967. do 1976. obnašala je službu učiteljice novicijata. Od 1976. do 1983. boravila je u samostanu Bezgrešnog Srca Marijina u Splitu, gdje je obnašala službu potpore i vodila crkveno pjevanje. Istodobno je pohađala Institut za teološku kulturu laika pri Nadbiskupiji u Splitu. Od 1983. do 1995. bila je vrhovna glavarica Kongregacije sestara dominikanki sv. Anđela Čuvara, koja djeluje u dvadesetak zajednica u Hrvatskoj, Vojvodini, Njemačkoj i Kanadi. Od 1992. do 1995. organizirala je humanitarnu pomoć za prognanike i izbjeglice u samostanu bl. Hozane Kotorke u Zagrebu, što je označilo početak rada *Caritasa* u župi Krista Kralja u Zagrebu. Od 1995. do 1997. opet je boravila u kući matici u Korčuli, a 1997. premještena je u samostan Bezgrješne Djevice u kanadski Sherbrooke, gdje i danas živi.

B. Rudić

CODEX BACIENSIS → Bački zakonik

COL (*staronjem.* Zoll: klada), stara mjer-na jedinica za duljinu koja odgovara širini palca pa se u nekim krajevima susreće i pod narodnim nazivom palac. U podunavskih Hrvata col je bio u uporabi tek od druge polovice XVIII. st., ali se, kao i u cijeloj Habsburškoj Monarhiji, u XIX. st. znatno proširio. U Podunavlju se primjenjivao tzv. bečki col, koji je iznosio 2,634 cm. Danas se ta mjera zadržala u oznakama veli-

čine cijevi, cijevnih priključaka, drvene građe, metalnih svrdala, vijaka i sl. normiranih izmjera, no posrijedi je tzv. engleski col – anglosaska mjera *inch* (oznaka: ") koja iznosi 2,54 cm.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera*, 4, Beograd, 1974; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000.

A. Stantić

COLLEGIUM MUSICUM CATHOLICUM, komorni zbor. Osnovao ga je 1994. s. M. Bernardica Đukić iz reda sestara Naše Gospe pri subotičkoj župi Isusova Uskrsnuća. Isprva je djelovao pod nazivom Zbor Isusova Uskrsnuća. S vremenom je okupio veći broj mladih koji njeguju sakralnu glazbu, a pod imenom Collegium musicum Catholicum nastupa od Božića 2004. Izvodi djela iz različitih epoha i različitih stilova, no najviše skladbe hrvatskih skladatelja, osobito Albe Vidakovića. Od osnutka u zboru djeluje instrumentalni sastav, a surađuje i s Muzičkom školom u Subotici te s vokalnim i instrumentalnim solistima iz zemlje i inozemstva. Nastupao je u Subotici i drugim vojvođanskim gradovima te u središnjoj Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Mađarskoj. Od 2004. djeluje pod pokroviteljstvom Katoličkog instituta za povjest, duhobnost i kulturu Ivan Antunović iz Subotice. Sadašnji je dirigent i umjetnički voditelj Miroslav Stantić.

P. Skenderović

CONEN-JAKOBČIĆ, Vilim (Conen, Wilhelm, ml.) (Subotica, 25. V. 1903. – Neuminster, Njemačka, 25. I. 1993.), industrijalac. Roditelji su mu bili Wilhelm Conen i Jelena, rođ. Jakobčić. Kao sin industrijalca, osnivača poduzeća *Hartman i Conen*, rastao je u okružju koje ga je usmjeravalo da se uključi u obiteljsku tvrtku. Školovao se najprije u Subotici, zatim u inozemstvu (Zürich, Lausanne, London), učeći trgovački posao i jezike. Nakon povratka u rodni grad u svojoj 17. godini nastavio je naukovanje u obiteljskom poduzeću. Njegov dioničar postao je 1925., a u upravni odbor prvi je put izabran 1927. Istodobno je radio na utemelji-

vanju i razvijanju *Rotary*-kluba u Subotici te je bio njegov predsjednik 1936. Bio je i član masonske lože *Stella Polaris* te prvi predsjednik subotičkog Moto-kluba *Champion*. U nekoliko je navrata imenovan vijećnikom u gradskoj skupštini, tj. u proširenom senatu.

Osim što je imao udio u obiteljskoj tvrtki, nakon 1934. postao je i vlasnik klaoničkog poduzeća i hladnjače *Eskimo* te dioničar i u nekim drugim subotičkim dioničkim društvima: *Labor* d. d., *Industrija* željeznog namještaja i metala, *Neuhaus* i *Holländer*, *Jugomautner* – proizvodnja i trgovina sjemena d. d., Opća kreditna banka d. d., *Kon Mirko* k. d., *Balkan-metal*. God. 1939. postao je vlasnikom voćnoga i loznog rasadnika *Hortus* na Paliću, a 1940. registrirao je izвозnu trgovinu konja i poljoprivrednih proizvoda *Kosovo*, koju je u lipnju te godine prodao Vojislavu Milojkoviću iz Beograda. Pred rat je u bečejskoj pivovari imao 80% dionica. Ulagao je u radionicu limene robe *Balkan-*

Vilim Conen-Jakobčić

metal, koju su 1941. preuzele mađarske vlasti i koristile se njome za izradu čahura. Stekao je veliko bogatstvo i posjedovao nekretnine u Subotici, Novom Sadu, Beogradu, Debeljači, Senti, Bečeju, Budimpešti, Beču, Kölnu, Düsseldorfu i drugdje.

Prema potvrdi o narodnosti koju je dobio od gradskih vlasti 24. I. 1940., pripada »bunjevačkom plemenu«. U potvrdi stoji »asimilirani Bunjevac«. U ratu je, kao

pričuveni časnik u 125. bosanskom bataljunu, zarobljen na položaju kod Vrbovca, ali je ubrzo pušten kući. Nakon dolaska u Suboticu vlasti su ga uhitile i držale u kućnom pritvoru do rujna 1941., kad mu je dopušteno da oputuje u Budimpeštu. U Suboticu se vratio u veljači 1945.

Nakon rata, »sud za suđenje protiv nacionalne časti« osudio ga je 1946. na godinu dana prisilnog rada i konfisciranje imovine zbog »privredne suradnje s okupatorom«, tj. proizvodnje čahura, a kao olakotnu okolnost uzeo je u obzir da je materijalno pomagao pokretu otpora i njegovim članovima u Budimpešti. Nakon izlaska iz zatvora uspješno je radio kao upravnik na državnom imanju, ali je opet uhićen 1949. pod optužbom »za krađu, sabotažu i štetotinski rad«. Osuđen je na smrt strijeljanjem, no nakon nekoliko intervencija ipak je pomilovan te mu je ostala zatvorska kazna. Nakon desetljeća zatvorske kazne, koju je izdržao radeći u kolubarskim rudnicima te poslije u Srijemskoj Mitrovici, zaposlen je kao službenik u novosadskom *Novkabelu*. U borbi za goli život i zaštitu imovine uzdao se u svjetsku javnost te je o svojem slučaju i o odnosu jugoslavenskog režima prema privatnom vlasništvu općenito pisao mnogim državicima, vladama i javnim osobama. Zahvaljujući tomu, 1961. izdana mu je putovnica pod uvjetom da se više ne vrati u zemlju. Do kraja života ostao je u Njemačkoj. Ondje je 1979. izdao memoare pod naslovom *Unmenschen die sich für Halbgötter hielten* (*Neljudi koji su se smatrali polubogovima*), u kojoj je iznio sjećanja na djetinjstvo i poslovanje obiteljske tvrtke.

Lit.: S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

S. Mačković

COPKO, Antun (Senta, 9. I. 1889. – Subotica, 13. X. 1966.), nogometaš. Potječe iz brojne subotičke obitelji Josipa i Vite, rođ. Šandorkić. Najistaknutiji od trojice braća (uz Gezu i Martina) koji su bili zapaženi igrači subotičkoga NK *Bačka* u prvim desetljećima njegova postojanja. Stalni

član prve ekipe postao je ubrzo nakon osnivanja kluba, a igrao je na poziciji lijevoga krila. Jedan je od najzaslužnijih za dobre rezultate kluba, koji je osvajao prvenstva južne Mađarske 1908./09., 1911./12., 1912./13. i 1919. Copko i Remija Marcikić – Kapetan bili su prvi nogometaši *Bačke* koji su nastupali za reprezentaciju Mađarske. U lipnju 1913.

Antun
Copko

u susretu s Francuskom bio je strijelac jedinog zgoditka na utakmici. Kao nogometaš odlikovao se izvrsnom tehnikom, iznimnom brzinom i preciznošću, zbog čega je bio idol mladim klupskim naraštajima.

Lit.: *Fudbalski klub »Bačka« 1901-2001*, ur. Ž. Inić, Subotica, 2001.

N. Stantić

CRIPULJA (cripnja), glineni poklopac kojim se na ognjištu poklopi kruh ili meso, odozgo pospe vrućim pepelom ili žarom i tako peče; u drugim hrvatskim krajevima poznata kao peka (pekva), crijepnja ili pokljuka. Nekad su se njome koristili pastiri za pečenje kruha, kućanice na salašu za pečenje različitih vrsta mesa, osobito ljeti na »banku« ispred krušne peći, a nerijetko i u posebnom ognjištu u tlu. U bunjevačkih Hrvata u Podunavlju uglavnom se prestala upotrebljavati pred Prvi svjetski rat.

Lit.: A. Stantić, Hasniranje cripulje kod Bunjevaca oko Subatice, *Subotička Danica (nova): Kalendar za 2006. godinu*, Subotica, 2005.

A. Stantić

CRKVA, zajednica vjernika koji slijede nauk Isusa Krista; također, zgrada namijenjena kršćanskom bogoslužju. Iz isprva jedinstvene kršćanske crkve, zbog zemljopisnih, jezičnih, kulturnih, teoloških, političkih i institucionalnih razlika, tijekom povijesti su nastale posebne crkve. Najprije se na Efeškom koncilu 431. odvojila Nestorijanska crkva, a na Kalcedonskom koncilu 451. monofizitske crkve (Armenska, Koptska i dr.), koje su poslije nazvane starim istočnim crkvama. Nakon velikoga crkvenog raskola 1054. razlikuju se Zapadna crkva (Katolička crkva) i Istočna crkva (pravoslavne crkve). Od Martina Lutera 1517. na Zapadu se javlja reformski ili protestantski pokret, iz kojega je proizašlo nekoliko protestantskih crkava (luterske i evangeličke, reformatske te anglikanska crkva), koje su se u različitoj mjeri proširile u pojedinim zemljama (u sjevernoj Njemačkoj, Švicarskoj, Nizozemskoj, nordijskim zemljama; zatim Engleskoj i Škotskoj, u manjoj mjeri u Francuskoj, Mađarskoj i dr.). Nakon stvaranja nacionalnih država na Balkanskom poluotoku u XIX. i XX. st. na njihovu teritoriju nastaju autokefalne pravoslavne crkve, s bitnim državnim elementima.

Nakon što je kršćanska crkva postala državnom za cara Teodozija 380., izvršila je golem utjecaj na cjelokupni javni život, osobito u feudalnom razdoblju. Dok su istočne crkve ostale dominantno državne i nacionalne crkve, čuvajući narodnu svijest i za turskog razdoblja, na Zapadu su tijekom srednjeg vijeka učestale borbe između papinstva i careva Zapadnoga Rimskoga Carstva te drugih vladara. Formalno odvajanje crkvene i svjetovne vlasti donekle je definirano 1122. u Wormskom konkordatu između pape Kaliksta II. i rimsko-njemačkog cara Henrika V., ali su za razmah tog procesa u Zapadnoj crkvi bila potrebna stoljeća. Tek je francuska revolucija 1789. jasno odvojila crkvu od državne vlasti, a taj se trend postupno proširio na druge europske zemlje. Najdrastičiji raskid proveli su komunistički sustavi, od teških progona u Sovjetskom Savezu do nastojanja da se

crkva podvrgne državnoj vlasti i stavi u njezinu funkciju u Kini i Jugoslaviji. Nakon pada komunizma u mnogim se bivšim socijalističkim zemljama crkve vraćaju u javni društveni život kao aktivni, katkad i presudno utjecajni čimbenici, čega nisu lišene ni manjinske zajednice u tim zemljama.

U građanskim društvima crkve se, osim kao nositelji određenoga vjerskog nauka, pojavljuju i kao važni čimbenici u nacionalno-integrativnim procesima, ali i kao nositelji određenih kulturološko-civilizacijskih struja i pogleda. Crkva kao institucija može imati iznimno važnu ulogu u formiranju nacija u XIX. i XX. st. i u slučajevima kad nije organizirana prema jezičnome i nacionalnom načelu, primjerice u nastanku američke, irske, poljske, mađarske, hrvatske nacije. Katkad pripadnost određenoj crkvi može biti i *differentio specifica* između pojedinih naroda, primjerice u slučaju Hrvata i Srba te drugih južnoslavenskih naroda. No u slučajevima zemalja u kojima su pripadnici katoličke crkve manjinska konfesija, ali su različita etničkog podrijetla, uloga crkve kao čimbenika očuvanja nacionalnih posebnosti vjernika gubi se u korist asimila-

cijsko-integrativnih procesa u društvenu cjelinu. Pripadnost pojedinoj crkvi često podrazumijeva i pripadnost određenim civilizacijskim i kulturološkim krugovima i sklonost određenim društvenim svjetonazorima (npr. osjećaj pripadnosti zapadnoj ili istočnim civilizacijama), određeni tip crkvenoga graditeljstva (crkve baroknoga ili bizantskog stila), specifičan moral (protestantska radna etika u povijesti SAD-a) i dr.

Pripadnost podunavskih Bunjevaca i Šokaca Zapadnoj crkvi u bitnome određuje i njihovo određenje kao dijela hrvatske nacije, kao jednoga od dvaju južnoslavenskih katoličkih naroda, a time i zapadnomu civilizacijskom krugu. Znatno broj bunjevačkih narodnih preporoditelja potekao je iz svećeničkih redova (I. Antunović, A. M. Evetović, B. Rajić, I. Petreš i dr.). Utjecaj crkve na nacionalni razvoj podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca ovisio je od državnih okvira u kojima je crkva djelovala: afirmativnu ulogu imala je u jugoslavenskom razdoblju, u kojem je postojalo državno i crkveno zajedništvo s matičnim hrvatskim prostorom, a negativnu ili indiferentnu, ali u konačnici asimilacijsku, u mađarskim i postjugoslavenskim državnim okvirima.

Lit.: *Opća enciklopedija JLZ*, 1-8, Zagreb, 1977-1982; E. Hobsbaum, *Nacije i nacionalizam od 1780*, Beograd, 1996; *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1998; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; P. Vuković, Kojim Bunjevcima je stalo da budu Hrvati, a kojima nije?!, *Zvonik*, 3/2006, Subotica.

S. Bačić

Katedrala sv. Terezije Avilske u Subotici

CRKVENČIĆ, Ivan (Slanje kod Ludbrega, 26. VI. 1923.), geograf, sveučilišni profesor u mirovini. Diplomirao je i doktorirao na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, gdje je bio i profesor na Geografskom odjelu. Osim što se bavio znanstvenim i pedagoškim radom, bio je angažiran i u organizaciji strukovnog rada te je pokrenuo i uređivao nekoliko stručnih časopisa. Osobito su važni njegovi radovi s područja socijalne (agrarne) geografije u kojima se bavio transformacijom agrarnog pejzaža i promjena-

ma ruralnih sredina. Potkraj 1980-ih i početkom 1990-ih objavio je nekoliko članaka u kojima se bavi pitanjem depopulacije Hrvata u Vojvodini: *Kretanje broja Hrvata u SR Srbiji i Srba i SR Hrvatskoj* (Radovi, Geografski zavod Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Zagreb, 1989.), *Population changes in the number of Croats in the Republic Serbia and the number of Serbs in the Republic of Croatia*, (Geographical papers, br. 8, Zagreb, 1991.) i *Intenzivno opadanje broja Hrvata u Vojvodini* (Geografski horizont, god. XXXVIII, br. 2, Zagreb, 1992.). U tim je radovima upozorio na dramatično smanjenje broja i udjela Hrvata u stanovništvu Vojvodine. Kao razloge je, među ostalim, naveo i različite vrste pritisa: ukidanje hrvatskih ustanova, izjašnjavanje o nacionalnoj pripadnosti i sl.

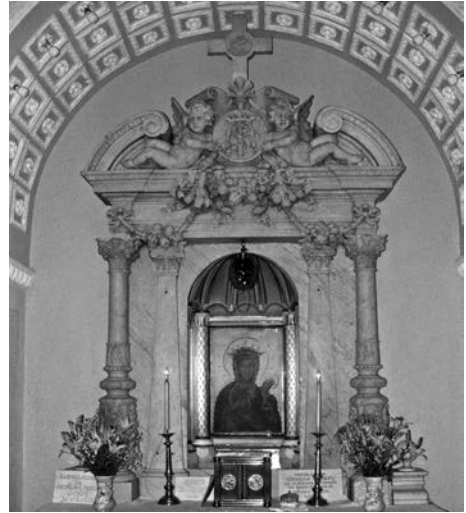
Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989.

T. Žigmanov

CRNA GOSPA, slika bl. Djevice Marije u franjevačkom samostanu sv. Mihovila u Subotici. U samostanskoj kronici Crna se Gospa prvi put spominje 1692., a slika je u crkvi izložena početkom XVIII. st. Prikazuje bl. Djevicu s Djetetom u naručju, a naslikana je u bizantskom stilu, najvjerojatnije u Veneciji. Imenima Crna Gospa, Crna Bogorodica ili Crna Madona nazivaju se kipovi i slike na kojima je lik bl. Djevice crne ili zagasite boje. Tama lik bl. Djevice, često s Djetetom u naručju, na većini poznatih slika i kipova posljedica je kemijskih procesa ili utjecaja čađe svijeca, a u manjem broju slučajeva namjerna je umjetnikova ekspresija stiha iz Pjesme nad pjesmama (koju su egzegeti primjenjivali na Bogorodicu): »Crna sam, ali lijepa«.

Nije pouzdano utvrđeno kako je slika Crne Gospe dospjela u posjed subotičkih franjevaca. Prema jednoj predaji, tijekom XVII. st. donijeli su je Bunjevci iz stare postojbine. Prema drugoj predaji, slika je sve do XVI. st. čuvana u pavlinskom samostanu koji se nalazio na Pavlovcu, mjestu između Subotice i Đurđina. Taj je samo-

stan uništen tijekom turske vladavine, a sliku je narod čuvao na skrovitome mjestu te ju je poslije predao franjevcima. Prema samostanskoj kronici, Gospin kip koji se isprva štovao zametnut je u vrijeme proširenja Crkve 1736. pa je umjesto njega između 1736. i 1744. nabavljena slika Crne Gospe Czestochowske, koja se otad štuje.

Oltar Crne Gospe u kapeli franjevačkog samostana u Subotici

U samostanskoj kronici slika se naziva Gospom Czestochowskom, ali i B. V. *Maria Saracena*. Sličnost s Gospom iz Czestochowe, najštovanijom slikom bl. Djevice u Poljskoj, doista je velika. Poznato je da je Gospu iz Czestochowe, koju je prema predaji naslikao sam sv. Luka, poljski princ Ladislav Opolczyk 1384. darovao poljskim pavlinima. Prema mišljenju stručnjaka, subotička Crna Gospa uistinu je faksimil Crne Gospe iz Czestochowe, što ide u prilog teoriji da potječe iz srušenoga pavlinskog samostana.

Do 1908. slika je bila smještena kod stare sakristije, gdje je danas ulaz iz hodnika na propovjedaonicu. Prvotno je bila na malenu drvenom oltaru, a novi mramorni oltar, dar Bete Mamužić, supruge tadašnjega subotičkoga gradonačelnika Laze Mamužića, podignut je 1900. Taj je oltar 1908. premješten u današnju kapelu Crne

Gospe, koja je dio franjevačkog samostana. Kapela je 1929. preuređena, a slika Crne Gospe smještena je na mjesto na kojem se nalazi do danas. Slika je nekoliko puta čišćena i opremana. U XVIII. st. dobila je pozlaćen okvir koji je platio subotički kapetan Jakov Sučić. God. 1955. očistio ju je i konzervirao u Zagrebu akademski slikar Ivan Lončarić, dok su zlatarske, limarske i sl. radove napravili najbolji subotički obrtnici.

Crna Gospa se u franjevačkom samostanu u Subotici slavi 12. rujna, na Blagdan Presvetog Imena Marijina.

Lit.: *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 1942; D. Andrašec, Čudotvorna Crna Gospa u Subotici, *Subotička Danica: Kalendar za 1971. god.*, Subotica, b. g.; J. Šimunov, *Subotička Crna Gospa, Marija*, br. 8/1977, Zagreb.; P. Cvekan, *Subotički franjevački samostan i crkva*, Subotica, 1977; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978; G. Gabrić, *Stopama predaka, Marija*, br. 5/1981., Zagreb; A. Sekulić, *Marijanske pobožnosti kod podunavskih Hrvata*, Zagreb, 1985; P. Lubina, *Marijanska Hrvatska – Gospina svetišta među Hrvatima*, Split, 1995.

R. Skenderović

CRNKOVIĆ, Ana (Gornji Tavankut, 21. XI. 1934.), nastavnica, slamarka. Kći Albe (Bele) i Klare, rođ. Skenderović. Niže razrede osnovne škole završila je u Crnkovoj školi u Gornjem Tavankutu, žensku gimnaziju do tzv. male mature u Subotici, gdje je završila i srednju medicinsku školu. Na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu diplomirala 1963. i stekla zvanje nastavnika suvremene nastave (zemljopisa, biologije i kemije). U Novom Žedniku je radila 1961.-63., Crvenki 1963.-76., a poslije toga u OŠ *Matija Gubec* u Tavankutu do umirovljenja 1991.

U tavankutskoj je školi počela voditi slamarski odjel i aktivnije raditi na promoviranju slamarske umjetnosti. God. 1986. među utemeljiteljima je Kolonije slamarki u Tavankutu u sklopu tadašnjega KUD-a, poslije HKPD-a *Matija Gubec*, a prvih je osam godina bila i njezina voditeljica. I sama se bavi slamarstvom, osobito pletivom trodimenzionalne slike. Sudjelovala je na više od 300 zajedničkih

izložaba u zemlji i inozemstvu te na više kolonija naivaca u Hrvatskoj i Vojvodini. U Subotici je utemeljila i Likovno udruženje slamara amatera (LUSA) 1991. te Slamarsku radionicu penzionera (SRP) 1996. i bila njihova prva predsjednica. Dobitnica je Listopadske nagrade Grada Subotice i Ordena rada sa srebrnim vijencem 1986.

Lit.: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000; L. I. Krmpotić, *Umjetnost u tehnici slame*, Subotica, 2004.

B. Duranci

CRNKOVIĆ, Ivan (? – ?), političar, narodni zastupnik. Nakon osnivanja Kraljevine SHS uključio se u politički život u Subotici pristupivši skupini koja se zauzimala za jaču suradnju Bunjevaca i Srba. S Antunom Vidakovićem, Stanišom Neorčićem, Markom Jurićem i drugim prorežimski orijentiranim bunjevačkim političarima u Subotici je 1920. osnovao Zemljodilsku stranku, a na izbornoj skupštini izabran je za njezina prvog predsjednika. Svjesni da će politička koncepcija Narodne radikalne stranke imati slabu potporu u bunjevačkoj zajednici u Subotici te imajući u vidu malobrojnost srpskog stanovništva i veoma ograničenu popularnost prosrpske Zemljodilske stranke, subotički su radikalski prvaci s tom strankom pred izbore 1920. stvorili zajedničku predizborno koaliciju i jedinstvenu izbornu listu. Nakon izbora za Konstituantu 28. XI. 1920. s te su liste u subotičkome izbornom okrugu u parlament kao zastupnici ušli Ivan Crnković, Jovan Radonić i Jovan Manojlović. Iako su stranke koje su se protivile centralizmu, među njima i Bunjevačko-šokačka stranka, većinom napustile skupštinu prije donošenja prvog ustava Kraljevine SHS, Crnković je, za razliku od drugih bunjevačkih političara, ostao u parlamentu i glasovao za tzv. Vidovdanski ustav, za što ga je kralj Aleksandar poslije i odlikovao. Provladini su krugovi, svjesni slabih pozicija u sjevernoj Bačkoj te u želji da na kulturnome, gospodarskome i političkom polju oslabe utjecaj prvaka Bunjevačko-šokačke stranke, već 1921. izgradili paralelne gospodarske i kulturne institucije.

Tako su 28. III. 1921. osnovali Zemljodilsku kasinu kao protutežu Pučkoj kasini, čiji su članovi podupirali politička stajališta Bunjevačko-šokačke stranke. Na osnivačkoj skupštini Zemljodilske kasine Ivan Crnković izabran je u Upravni odbor. Bio je jedan od najagilnih članova te kulturno-gospodarske udruge, koja je, skupa s još nekoliko politički sličnih organizacija (Bunjevačka omladinska zajednica, Zemljodilska stranka) zapravo bila pod kontrolom prvaka Narodne radikalne stranke. Na izvanrednoj skupštini Zemljodilske kasine 1925. izabran je za njezina predsjednika, umjesto Marka Jurića, koji je podnio ostavku. Pomagao je subotičkoj organizaciji Jugoslavenske napredne nacionalne omladine. Njegova politička karijera završila je nakon što se Zemljodilska stranka potkraj 1920-ih godina utopila u Narodnu radikalnu stranku te nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića, kad je ukinut stranački život u zemlji.

Lit.: *Zemljodilski kalendar (sa slikama) za просту godinu 1926.*, Subotica, 1925; I. Prčić, *Subotica i Bunjevci - da se zna i ne zaboravi*, Subotica, 1936; R. Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942; R. Pavelić, *Bunjevci*, Zagreb, 1985; M. Grlica i G. Vaš, *Subotičko višestranačje 1919.-1929.*, *Pro memoria*, br. 9, Subotica, 1990; K. Bušić, *Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. (Uloga bunjevačkih elita i procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj)*, magistarski rad, Zagreb 2006.

K. Bušić i S. Mačković

CRNKOVIĆ, Pero (Tavankut, 6. IX. 1934.), vozač i trener konja kasača. Rođen je u velikoj obitelji od oca Grge i majke Marije, rođ. Milanković. Ubrzo nakon njegova rođenja obitelj se preselila u Lemeš, gdje je proveo djetinjstvo i mladost naslijeđivši od oca ljubav prema konjima. U mjesni Konjički klub *Vojvodina* učlanio se 1951., a do 1961. natjecao se na očevim konjima. God. 1962. kupio je svojega prvog konja Mlažnjaka, s kojim je pobijedio na Jugoslavenskom derbiju u Beogradu 1964. Nakon ženidbe s obitelji se preselio u Osijek, gdje je od 1968. radio kao trener u KK *Drava*. God. 1979. prešao je u

Konjičko društvo *Zagreb*, u kojem je postavio trenersku i vozačku karijeru. Diplomom trenera kasača dobio je 1983. Nakon derbija 1987. s konjem Calypsom otišao je u Ljubljano kod Luke Krušića, a odakle je nakon godinu i pol dana prešao u KK *Brdo* u Brdo pokraj Bleda, gdje se natjecao i trenirao sve do umirovljenja 1995. Nakon odlaska u mirovinu vratio se u Zagreb, gdje do danas trenira kasače.

Grlo Alli Bitter Oak vodi u utrci (3), vozač P. Crnković, Zagreb 2004.

Na Jugoslavenskome kasačkom derbiju osvojio je prvo mjesto 1964., drugo 1977., 1983., 1987., 1988. i 1990., a treće 1971. i 1989. Na Hrvatskome kasačkom derbiju prvo je mjesto osvojio 2002. i 2003., drugo 2004., a treće 2005. Drugo mjesto na Slovenskome kasačkom derbiju osvojio je 1996. Pobjeđivao je i na Prvenstvima za dvogodišnja i trogodišnja grla te u drugim klasnim trkama. S oko 80 konja koje je trenirao i vozio na utrkama pobijedio je 270 puta i osvojio 600 plasmana, od čega s kobilama Ally Bitter Oak i Atena Bitter Oak 23 starta, 9 pobjeda i 11 plasmana u sezoni 1970.; s Mlažnjakom 12 pobjeda, 10 drugih i 8 trećih mjesta; a s Calypsom, s kojim je pobijedio u dvogodačkom i trogodačkom prvenstvu i bio drugi na derbiju 1987., osvojio je ukupno 22 pobjede, 5 drugih, 1 treće i 1 četvrto mjesto. Natjecao se i u utrkama dvoprega, u kojima je 11 puta osvojio prvo i 5 puta drugo mjesto. Jednako se proslavio i kao trener i vozač.

Lit.: *Revija o konjih*, veljača, Ljubljana, 2005; *Konjska snaga*, br. 1, Zagreb, 2005.

A. Čota

CRNJAKOVIĆ, Dragutin (Subotica, 23. V. 1946.), kirurg. Sin Željka-Aleksandra i Mande, rođ. Milodanović. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici, a diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu 1969., gdje je 1977. specijalizirao opću kirurgiju.

Radio je u ambulantama Doma zdravlja i u Antituberkuloznom dispanzeru u Subotici. Osim općom, bavio se ponajprije kirurgijom perifernih krvnih sudova. Zauzimao se za ekipni rad – s anesteziologom i internistom – pri uvođenju elektrostimulacije srca u terapiji bolesnika s poremećajima srčanog ritma i težim srčanim smetnjama. U travnju 1978. uspješno je obavio prvu implantaciju elektrostimulatora srca pa je tako Zdravstveni centar u Subotici postao prvom nekliničkom ustanovom u zemlji koja je počela primjenjivati tu metodu.

Bio je šef Odsjeka za perifernu vaskularnu kirurgiju Odjela za kirurške bolesti, a načelnik Odjela od 1989. Za svojeg je mandata proveo opsežnu rekonstrukciju operacijskoga bloka kirurškog odjela i osigurao najsuvremeniju opremu za rad i instrumente te osnovao Odsjek za poluintenzivnu njegu. Ravnatelj Zdravstvenog centra bio je 1992.-94. Nakon toga vratio se na kirurški odjel, a od 1997. prešao je u Savezni sanitarni inspektorat – ispostava u Subotici. U mirovini je od 2001.

Bio je član Upravnog odbora kirurške i kardiološke sekcije Srpskoga liječničkog društva, član Komisije za elektrostimulaciju srca Udruženja kardiologa Jugoslavije, član predsjedništva Srpskoga liječničkog društva – Društva liječnika Vojvodine, predsjednik liječničkog društva u Subotici. Zvanje primarijusa dobio je 1991. godine.

E. Libman

CROATICA, neprofitno poduzeće za kulturnu, informativnu i izdavačku djelatnost Hrvata u Mađarskoj. Utemeljila ga je Hrvatska državna samouprava u Budimpešti u prosincu 1999., a ravnatelj mu je Čaba Horvath. Glavni mu je djelokrug uređivanje i tiskanje tjednika *Hrvatski glasnik*

i *Hrvatskog kalendara* te izdavanje beletristike i udžbenika, ponajprije za

Logo Croatice

škole u kojima se predaje hrvatski jezik. Osim na hrvatskome, objavljuje i knjige na mađarskome i na jezicima ostalih narodnosnih manjina u Mađarskoj. Od siječnja 2006. u sklopu *Croatice* djeluje i radio, koji svoj program emitira internetski. Voditelj mu je Andrija Pavleković.

Ž. Mandić

CROATICUM, nevladina udruga utemeljena početkom 2004. u Subotici. Statutarni su joj ciljevi promoviranje, ostvarivanje i praćenje ostvarivanja manjinskih prava hrvatske zajednice na području Srbije i Crne Gore. Većinu njezinih članova čine članovi i simpatizeri DSHV-a.

S. Bačić

CRO-BUSINESS, neformalna udruga hrvatskih gospodarstvenika iz Vojvodine. Utemeljena je u Subotici 1999. radi međusobnog povezivanja hrvatskih gospodarstvenika u pokrajini i njihova predstavljanja u Hrvatskoj. Politički je bila uz stranku Hrvatski narodni savez, a osnovana je kao pandan sličnoj neformalnoj udruzi *Econ*, koja je djelovala uz Demokratski savez Hrvata u Vojvodini. Udruga više ne djeluje.

S. Bačić

CROV, nevladina udruga mladih pripadnika hrvatske zajednice u Vojvodini. Jedina je takva udruga utemeljena nakon sloma socijalizma, a naziv joj je izveden od riječi *Croatia* i *Vojvodina*. Osnovana je sredinom 2001. u Subotici radi neformalne građanske edukacije i poticanja društvenog aktivizma hrvatske mladeži u Vojvodini. Glavni su joj ciljevi afirmacija ljudskih i manjinskih prava, osobito pripadnika

hrvatske nacionalne zajednice u Vojvodini, te njihova kulturnoga i povijesnog naslijeđa, zatim promicanje demokratskih i europskih vrijednosti te unapređenje međuetničke snošljivosti. U početku je bila bliska Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini. Rezultat njezina djelovanja bio je dvosatni tjedni program na hrvatskome na subotičkome Mini radiju 2001.-02., serija predavanja u desetak bačkih mjesta prije popisa stanovništva 2002. i dr. Nakon zastoja u radu tijekom 2003. i 2004. došlo je do smjene u vodstvu udruge te je njezino djelovanje opet oživjelo. Tomu je pridonijelo i to što se većina vodećih mladih ljudi iz neformalne

Logo udruge CroV

skupine *Inicijativa mladeži*, koja je u to doba bila prilično aktivna, a imala je problema pri postupku registriranja, 2004. priključila ovoj udruzi. CroV je članica međunarodne mreže nevladinih udruga mladih *Youth of European Nationalities – YEN*, koja okuplja slične udruge mladih pripadnika nacionalnih manjina u Europi.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 93, 113, Subotica, 2004., 2005.

T. Žigmanov

CSÁTALJA → Čatalija

CSÁVOLY → Čavolj

CSEPEL → Čepelj

CSERHÁTI, Grgur (Crnković, Grgo, Gergely) (Subotica, 6. X. 1901. – Stolni Biograd, 16. I. 1977.), svećenik, pisac molitvenika. Sin Albe i Anastazije, rođ. Vidaković. Gimnaziju je pohađao u Subotici do 1918., a maturirao je u Kalači 1920. Ondje je studirao teologiju 1920.-23., no diplomirao je u Zagrebu 1924. Zaređen je 27. VII. 1924. u Zagrebu, nakon toga bio

je kratko kapelan u Srbobranu (*madž. Szenttamás*) i Kupusini, a od 1925. u Dudvaru (*madž. Nemesnádudvar*), Aljmašu, Kačmaru i Gari. U Dušniku je bio pomoćni župnik te župnik 1932.-44., a u Bajmoku župnik 1944. Pred jugoslovenskom vojskom pobjegao je u Bajski trokut. U Bikiću je pomoćni župnik i župnik 1945.-53. Kad je 1949. uhićen pod izlikom da je odbio da mjesni partijski tajnik, inače reformata, bude kum na krštenju, optužen je da je protiv narodne demokracije i ubrzo osuđen na 3 godine zatvora, gubitak političkih prava i zabranu obavljanja službe na 10 godina te konfisciranje polovice imovine. Zatvorsku kaznu izdržao je u kaznionicama u Segedinu, Vacu i Budimpešti. Od 1953. djelovao je kao pomoćni duhovnik u Voktovu (*madž. Foktő*), Kecelju (*madž. Kecel*), Jankovcu, Čataliji i Santovu. Umirovljen je 1971.

Kad je sredinom 1920-ih godina počeo službovati u Madžarskoj, promijenio je prezime. Autor je triju molitvenika na hrvatskome koji su objavljeni u Madžarskoj u izdanju Društva sv. Stipana u Budimpešti. Prva dva izašla su za vrijeme rata, dok je treći tiskan šezdesetih godina.

Djela: *Duhovna radost. Molitvenik i pismarica za kršćansko katolički narod* (suautor s A. Priszlinger), Budapest, 1940; *Zdrav slatki Isuse*,

G. Cserháti, *Zdrav slatki Isuse*, Budimpešta, 1943.

Budimpešta, 1943; *Dodite k meni...* (*Molitvenik i pismarica za kršćansko-katolički narod* (suautor s A. Pereszlenyi [Priszlinger]), Pécs-Budapest, 1962.

Lit.: *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi 1942.*, Coloczae, b. g.; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969; *A Kalocsai főegyházmegye Schematismusa* 1975, Kalocsa, 1975; K. Hetényi Varga, *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*, 2, Abaliget, 1994.

S. Bačić

CSIKÉRIA → Čikerija

CSUKA, János (Segedin, 22. VIII. 1902. – Budimpešta, 1. I. 1962.), publicist, novinar, pjesnik i prevoditelj. Djetinjstvo je proveo u Slavonskom Brodu, zatim se preselio u Novi Sad, a veći dio međuraća proživio je u Subotici. Tu je 1925. pokrenuo tjednik *Az Ucca*, koji je nekoliko puta zabranjivan, a on je sam tripot zatvaran. Bio je suradnik nekoliko mađarskih časopisa i listova u Novom Sadu i Subotici. Tijekom rata uređivao je politički dnevnik *Délvidéki Magyarország*, koji je izlazio najprije u Subotici, a zatim u Segedinu. U Budimpeštu se preselio 1943., gdje je od 1945. radio u vladinu odjelu za nacionalne manjine i tisak. Otpušten je 1949., a bavljenje novinarstvom zabranjeno mu je te je radio kao noćni čuvar, skladišni radnik i službenik. Prevodio je na mađarski s južnoslavenskih jezika, a posmrtno su mu objavljene dvije knjige o povijesti vojvodanskih Mađžara u razdoblju između dvaju svjetskih ratova.

U knjizi *A délvidéki magyarország története 1918-1941* spominje i bunjevačko izaslanstvo koje je 22. IX. 1919. otputovalo na Mirovnu konferenciju u Pariz. U njegovu su sastavu Vaso Dolinka, Blaško Rajić, Franjo Piuković, Šime Rudić i Ivan Abramović iz Aljmaša (*mađž. Bácsalmás*), Josip Vuković-Đido iz Bikića (*mađž. Bácsbokod*), Pajo Išpanović iz Kaćmara, Josip Velin iz Santova, Petar Pekić iz Sentivana (*mađž. Felsőszentiván*) i dr. Izaslanstvo se iz Pariza vratilo 3. X. 1919., a Csuka spominje zanimljivu epizo-

du iz Pariza o kojoj je pripovijedao Rajić na jednom predavanju u Subotici početkom 1941.: »Ponio sam zapisnike subotičkoga gradskog magistrata iz 1850-ih godina. Ti su zapisnici u vrijeme Srpske Vojvodine bili pisani na hrvatskom jeziku. Ponio sam i fotografije s nekoliko nadgrobničkih spomenika naših uglednika. Njima sam želio dokazati da Bunjevci nisu pokapali pod nadgrobne spomenike s mađarskim natpisom. Na fotografijama su bili spomenici s hrvatskim natpisima. U Pariz smo otputovali da ondje pred jednim povjerenstvom položimo ispit o svojem jeziku. Uveli su nas u jednu veliku dvoranu. Ondje je u jednom kutu sjedio gospodin s čibukom u ruci. Čitao je novine. Nije se osvrtao na nas. Mi smo čekali i o svemu razgovarali dulje od dva sata. Onda su došli Herriott i Loucheur te su razgovarali s Matićem. On je govorio francuski. Mi smo među sobom razgovarali našim dobrim, starim bunjevačkim jezikom. Onda je iznenađeno ustao onaj gospodin s novinama, pristupio nam te nam se obratio savršenim dalmatinskim dijalektom hrvatskog jezika: 'Gospodo, ja sam britanski diplomat. Desetljećima sam službovao na Sušaku i savršeno vladam hrvatskim jezikom. Izjavljujem da je vaš bunjevački govor ljepši i muzikalniji nego dalmatinski hrvatski jezik'. 'Taj je stari gospodin za nas bio veliko iznenađenje. Poslije nas je odveo u jednu drugu dvoranu, gdje je ovako govorio o nama: 'Ova su gospoda mađarski Bunjevci iz Podunavlja i Subotice. Njihov je jezik potpuno istovjetan hrvatskom jeziku. I oni sami sebe smatraju Hrvatima'. 'To je bilo veliko iznenađenje za Vesnića i Pašića. Oni su naime držali da su Bunjevci Srbi, štoviše, i priznati je južnoslavenski etnograf Cvijić smatrao da su Bunjevci Srbi te je o tome obavijestio i beogradsku vladu.«

Djela: *A délvidéki magyarország története 1918-1941*, Budapest, 1995; *Kisebbségi sorsban: a délvidéki magyarország húsz éve (1920-1940)*, Budapest, 1996.

Lit.: L. Gerold, *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918-2000)*, Újvidék, 2001; Zvonik, br. 94, Subotica, 2002.

S. Beretić

CSUKA, Zoltán (Zichyfalva /danas Plandište/, 22. X. 1901. – Andzabeg /madž. Érd/, 23. III. 1984.), pjesnik, prevoditelj. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Subotici, a višu ekonomsku u Pečuhu. Nakon sudjelovanja u socijalističkoj revoluciji u Madžarskoj 1919. emigrirao je 1921. u Kraljevinu SHS. Djelovao je kao organizator madžarskoga književnog života u Vojvodini, osobito u Novom Sadu. U Madžarsku se vratio 1933., a nakon 1945. postao je tajnikom Madžarsko-jugoslavenskog društva. U montiranom procesu 1959. osuđen je na 15 godina zatvora, no pomilovan je 1955. Pokrenuo je i uređivao više književnih časopisa u Vojvodini i Madžarskoj te uredio nekoliko antologija jugoslavenske i madžarske književnosti. Bio je najistaknutiji književni prevoditelj s hrvatskoga i srpskoga na madžarski jezik – nakon rata preveo je više od stotinu književnih djela, među kojima i radove M. Krleže, I. Andrića, I. G. Kovačića, A. Cesarca, M. Držića, S. Novaka, T. Ujevića i dr. Djela su mu prevedena na hrvatski i srpski, a dobitnik je više visokih priznanja, među ostalim i nagrade jugoslavenskoga PEN-kluba 1977.

Lit.: I. Bori, *A jugoszlávai magyar irodalom története 1918-1945*, Újvidék, 1968; L. Gerold, *Jugoszlávai magyar irodalmi lexikon (1918-2000)*, Újvidék, 2001; Z. Kalapis, *Életrajz kalauz*, I, Újvidék, 2002.

E. Bažant

CSÚSZÓ, Dezső (Rusko Selo, 8. XI. 1952.), specijalist urgentne medicine, publicist. Srednju medicinsku školu završio je u Senti 1971., Medicinski fakultet u Novom Sadu 1977., a specijalizirao je urgentnu medicinu u Beogradu 1994. Načelnik je službe hitne medicinske pomoći u Subotici. Bavi se i etnografijom, a osobito ga zanimaju sakralni objekti. O križevima na prostoru Subotice i njezine okolice objavio je tri knjige. U njima su zabilježeni i svi križevi koje su u povijesti podigli ovdašnji Hrvati – objavljena je fotografija svakog križa te navedeno mjesto na kojem se nalazi, godina kad je podignut i tekst koji je na njemu urezan.

Djela: *Könyörgésünk színhelyei I.*, Szabadka, 2003; *Könyörgésünk színhelyei II.*, Szabadka, 2004; *Könyörgésünk színhelyei III.*, Szabadka, 2005.

Lit.: E. Limbman, *Lekarska društva u Subotici*, Subotica, 2005; M. Miković, »U kamenu sačuvana predaja«, *Klasje naših ravni*, 7-8, Subotica, 2005.

P. Skenderović

CUPANICA, narodni bunjevački ples, danas se još rijetko kad pleše. Održao se ponajprije kao scenski ples, zbog čega je obično koreografski oblikovan te se izvodi na različite načine. Izvorno se izvodio u obliku kruga ili polukruga. Mješovite je naravi i uobičajeno je da u njemu sudjeluje jednak broj plesača i plesačica. Plesači se drže nisko za ruke, iza leđa, a u novije vrijeme, pri scenskom izvođenju, plesači plešu i zasebno. Prvi dio plesa izvodi se usporeno, a tempo se postupno ubrzava.

Lit.: S. Tonković, *Dragulji bunjevačke riznice*, Novi Sad-Petrovaradin, 2001.

Lj. Vuković

CVEKAN, Paškal (Vjekoslav) (Ferdinandovac, 25. V. 1913. – Virovitica, 25. XI. 1998.), franjevac, književnik i crkveni povjesničar. Osnovnu školu završio je u Ferdinandovcu. Pohađao je franjevačku klasičnu gimnaziju u Varaždinu, a maturirao 1936. u II. klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Teološki fakultet završio 1941., a licencijat teologije položio je 1955. Kateheta u franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu bio je 1941.-46. Kao lektor teologije radio je na franjevačkome filozofskom učilištu u Samoboru 1960.-64., Trsatu 1964.-65. te na Teološkom učilištu u Đakovu 1972.-75.

Objavio je više desetaka knjiga, ponajviše povijesnih monografija te nekoliko djela vjerske tematike. U svojim je monografijama prikazao povijesnu i kulturnu baštinu svih važnijih samostana Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. U znanstvenim radovima, koji su se uglavnom temeljili na neobjavljenoj arhivskoj građi iz franjevačkih samostana diljem Hrvatske, Madžarske i Vojvodine, obradio je mnogobrojne činjenice iz kulturne, znanstvene, pastoralne i glazbene

djelatnosti franjevacu kontinentalne Hrvatske te je javnosti otkrio imena mnogih franjevačkih redovnika koji su svojim radom unaprijedili hrvatsko kulturno i znanstveno stvaralaštvo. Bavio se također restauracijom crkvenih predmeta i umjetnina, najviše u franjevačkom samostanu i crkvi u Virovitici. Za bačke su Hr-

P. Cvekan, *Franjevci u Baču*, Virovitica, 1985.

vate posebice važne monografije *Subotički franjevački samostan i crkva* (Subotica, 1977), u kojoj se bavi značenjem franjevačkog djelovanja u Subotici od XVII. do XX. st., te *Franjevci u Baču* (Virovitica, 1985) u kojoj obrađuje povijest franjevacu u samostanu u Baču.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989; V. Fučijaš, Pater Paškal Cvekan: franjevački kroničar, autor 60 knjiga, propovjednik, restaurator, mislilac, *Podravski zbornik*, 30, Koprivnica, 2004.

R. Skenderović

CVETKOVIĆ, Dragiša (Niš, 15. I. 1893. – Pariz, 18. II. 1969.), političar. Studij prava završio je na subotičkome Pravnom fakultetu. Kao član Narodne radikalne stranke, bio je predsjednik niške općine, zastupnik u beogradskoj Narodnoj skupštini 1927. i ministar vjera 1928. Nakon uvođenja šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra 1929. priklonio se oporbi, a 1934., poslije ubojstva kralja Aleksandra u Marseillesu, politički se povezao s Bogom-

ljubom Jevtićem i Milanom Stojadinovićem. S ponovnom uspostavom parlamentarizma 1935. postao je narodnim zastupnikom te ministrom socijalne politike i narodnog zdravlja u vladi Milana Stojadinovića. Neko je vrijeme radio i pri Ministarstvu pravde te je upamćen po tome što je smijenio i premjestio mnogobrojne suce koji nisu bili naklonjeni vladajućoj Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici. Za trajanja koalicije Stojadinović-Korošec-Spaho približio se politici kneza Pavla Karađorđevića i Antona Korošca, koja je, zbog odnosa snaga u međunarodnoj politici, bila naklonjena rješavanju tzv. hrvatskog pitanja. Najveći je protivnik tog procesa bio Milan Stojadinović, u čijoj je smjeni Cvetković, na poticaj kneza Pavla, odigrao glavnu ulogu. U veljači 1939. Cvetković je sastavio novu vladu, a jedan od zadataka koje joj je postavio knez Pavle bilo je i brzo postizanje sporazuma s Vladkom Mačekom i HSS-om. Tijekom pregovora i utvrđivanja granica Banovine Hrvatske postavljeno je i pitanje dijelova Bačke naseljenih Hrvatima. Cvetković se sporazumio s Mačekom da se pri definitivnom utvrđivanju granica na tom području održi plebiscit, ali tu odredbu nije prihvatio knez Pavle. Naknadnim sporazumom, koji je proglašen je 26. VIII. 1939., ipak je stvorena Banovina Hrvatska. U nju nisu bili uključeni šest bačkih kotareva u kojima su Hrvati činili 90% slavenskoga stanovništva, već je to pitanje ostavljeno za kasnije razdoblje, u kojem je trebalo konačno preurediti zemlju. Sporazum Cvetković-Maček naišao je međutim na kritike i na srpskoj i na hrvatskoj strani – dok se u Srbiji smatralo kako je Hrvatima pruženo previše, hrvatska je emigracija osuđivala Mačekovo odustajanje od potpune neovisnosti Hrvatske. Najglasniji protivnik uspostave Banovine Hrvatske bio je Srpski kulturni klub, koji je bio iznimno aktivan na području Subotice i Sombora, a nezadovoljni su bili i vojni krugovi, koji su smatrali da se stvaranjem upravne cjeline s posebnim statusom slabi obrambena moć države. Nakon što je Cvetkovićeva vlada 25. III. 1941. potpisala pristupanje Trojnom paktu, vojni su krugovi, potpomognu-

ti stranim obavještajnim službama, svrgnuli vladu i kneza Pavla, čime je Cvetkovićeva politika sporazuma o unutrašnjem uređenju države i izbjegavanja rata doživjela potpuni slom. Marginaliziran u političkom životu, 1943. otišao je u emigraciju, gdje je ostao do kraja života.

Lit.: Lj. Boban, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd, 1965; Lj. Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941.*, Zagreb, 1974; *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; R. Skenderović, *Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918.-1941.*, *Hrvatska revija*, 3, Zagreb, 2005; K. Bušić, *Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti, Društvena istraživanja*, 4-5, Zagreb, 2005; S. Mačković, *Političko djelovanje i učinak Josipa Vukovića Đide 1926.-1941.*, *Klasje naših ravni*, 1-2, Subotica, 2005; M. Bara, *Hrvatska seljačka stranka u narodnom preporodu bačkih Hrvata, Pro tempore*, 3, Zagreb, 2006.

M. Bara

CVIJANOV, Beno (Subotica, 6. III. 1913. – Subotica, 11. II. 1996.), nogometaš, nogometni trener i sportski djelatnik. Rodio se u seljačkoj obitelji od oca Stjepana i majke Etelke, rođ. Perčić. U Subotici je završio Trgovačku akademiju te je najveći dio radnog vijeka radio kao državni financijski inspektor. S 13 godina počeo je igrati nogomet u NK *Bačka*, a sa 16 je zaigrao za prvi tim. Bio je jedan od najboljih krilnih igrača u klupskoj povijesti, a za *Bačku* je do kraja igračke karijere 1941. odigrao 600 utakmica. Ostao je upamćen i po iznimnom *fair-playu*, što ilustrira i podatak da mu nijednom nije izrečena sudačka opomena niti isključenje s utakmice. Osamnaest je puta igrao za reprezentaciju grada i Subotičkoga nogometnog podsaveza, a dvaput je pozvan da nastupi za reprezentaciju Jugoslavije. Kako je trčao iznimno brzo, često je nastupao i kao atletičar u štafeti Bačke na 4 x 100 m.

Usporedno je radio i kao trener te je isprva pomagao treneru mladih Ljudevitu Vujkoviću Lamiću, a poslije i u radu s najmlađima. Bio je jedan od prvih trenera u Europi koji je počeo masovno raditi s djecom u školi nogometa, no tu je njegovu aktivnost ubrzo prekinuo Drugi svjetski

Beno
Cvijanov

rat. Nakon rata u klubu je kratko bio trener, a poslije je bio aktivan u trenerskoj organizaciji Subotice te u upravi *Bačke*. Zbog velikih zasluga proglašen je doživotnim počasnim članom NK *Bačka*. Dobitnik je mnogobrojnih priznanja, među ostalim i srebrne plakete Nogometnog saveza Jugoslavije.

Lit.: »*Bačka*« 1901-1971 *Subotica*, Subotica, [1971]; *Fudbalski klub Bačka 1901-1991*, ur. Ž. Inić, Subotica, 1991; *Fudbalski klub »Bačka« 1901-2001*, ur. Ž. Inić, Subotica, 2001.

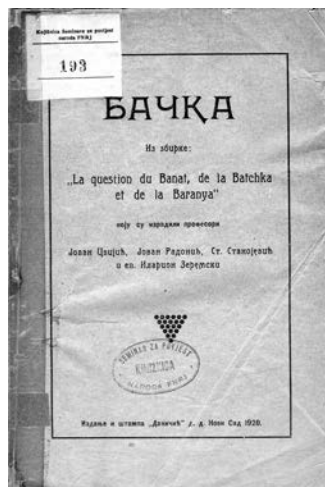
Lj. Vujković Lamić i N. Stantić

CVIJIC, Jovan (Loznica, 12. X. 1865. – Beograd, 16. I. 1927.), geograf, geomorfolog, geolog, etnograf i antropolog. Gimnaziju je pohađao u Loznici, Šapcu i Beogradu. Nakon studija na Matematičko-prirodoslovnom odjelu Velike škole u Beogradu, kao državni stipendist studirao je fizičku geografiju i geologiju na Sveučilištu u Beču, gdje je i doktorirao. Utemeljitelj je suvremene geografske znanosti u Srbiji. Osnivač je Geografskog zavoda 1894. i Srpskoga geografskog društva 1910., kojemu je bio stalni predsjednik. Bio je ujedno predsjednik Srpske akademije znanosti te počasni i dopisni član mnogih geografskih, etnografskih, prirodoslovnih i drugih društava. Za znanstveni rad dodijeljeni su mu počasni doktorati na Sorboni i Češkom sveučilištu u Pragu te mnoga priznanja europskih i svjetskih

geografskih društava. Proučavao je ponajprije Balkanski poluotok, o kojem se tad u Europi malo znalo. S vremenom se počeo zanimati i za društvenu problematiku te se, osim fizičkom geografijom, bavio i antropogeografskim istraživanjima. Pokazao je pritom veliku sposobnost u postavljanju novih hipoteza, a svoje je radove često objavljivao u inozemstvu te su europski znanstveni krugovi bili dobro upoznati s njegovim istraživačkim radom. Smatran je najboljim poznavateljem Balkanskog poluotoka, a ugled mu nisu umanjili ni propusti u pojedinim antropogeografskim radovima. U nekima od njih ističe se, primjerice, superiornost dinarske rase, a često su obilježeni i etnocentrizmom te razumijevanjem za ekspanzionističke težnje. Kao svjetski priznati stručnjak za Balkan i odnose među balkanskim narodima, bio je član jugoslavenskog izaslanstva na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. /20.

Važnost za podunavske Hrvate. U svojim se radovima Cvijić više puta doticao narodnosne pripadnosti i antropoloških obilježja podunavskih Bunjevaca i Šokaca. Smatrao je da Bunjevci potječu s područja Bosne, Hercegovine i Dalmatinske zagore, a Šokci iz zapadnih i sjevernih krajeva Bosne, no nije nijekao ni mogućnost da su se pojedine skupine doselile i iz Dalmacije. Pri određivanju narodnosne pripadnosti Bunjevaca često ih je nazivao »pokatoličenim Srbima«. Primjerice, objašnjavajući madžarizaciju Srba u južnoj Ugarskoj, naglašavao je da su lakše pomadžareni »katolički Srbi, koje su službene statistike bilježile kao Bunjevce, Šokce i Dalmate«. Smatrao je ipak da je madžarizacija po svojim obilježjima bila samo izvanjska, jer Bunjevci »po visokom stasu pripadaju dinarskoj rasi, tako isto i po osnovnim crtama psihičkim; oni su dobro sačuvali tradiciju balkanskih Srba«. Nakon obilaska područja sjeverne Bačke isticao je ipak da bunjevačko stanovništvo, »živeći pod pritiskom, bez svoje škole i crkve [...] nije dovoljno svjesno«. U kasnijim radovima priznao je i izvorno katoličanstvo Bunjevaca i Šokaca.

U znanstveno-informativnoj studiji *Severna granica južnih Slovena*, koju je izradio za potrebe Mirovne konferencije u Parizu, navodi da, prema popisu srpskih vlasti s početka 1919., u Subotici živi

J. Cvijić i dr., *Bačka*, Novi Sad, 1920.

»73.872 pravoslavnih i katoličkih Srba (Bunjevaca 65.135 i pravoslavnih Srba 8.737)«. U tom radu Bunjevce i Šokce naziva i »Srbo-Hrvatima«. Prema nalogu jugoslavenskog mirovnog izaslanstva Cvijić je u rujnu 1919. obišao velik broj bunjevačkih i šokačkih mjesta u Baranji i Bajskom trokutu te Suboticu s okolicom kako bi se na terenu uvjerio u etničku strukturu tih područja. U Baji se tom prilikom sastao i s tamošnjim župnikom Lajčom Budanovićem, koji mu je u ime Bunjevaca predao memorandum u kojem se traži pripojenje Bajskog trokuta Kraljevini SHS. Utvrdio je tada da u Bajskom trokutu živi 26.000 Bunjevaca i Šokaca i da je nužno poduzeti sve mjere kako bi se i to područje priključilo južnoslavenskoj državi, iako ta brojka tada nije predstavljala ni relativnu većinu tamošnjeg stanovništva. U tu je svrhu za Mirovnu konferenciju napisao opsežan memorandum na francuskom u kojem se traži revizija granice u Bačkoj i Baranji. Predstavnici Bunjevaca s Cvijićem su se dogovorili da memorandum na konferenciji u Parizu dostavi narodnim zastupnici-

ma iz Bajskog trokuta. Ta je akcija međutim, unatoč Cvijićevim naporima i njegovu znanstvenom ugledu, ostala bez uspjeha jer je pitanje razgraničenja na tom području već bilo riješeno.

Cvijićevo stajalište prema narodnosnoj pripadnosti podunavskih Hrvata bilo je sukladno političkom kontekstu u kojem je djelovao, pri čemu položaj Bunjevaca i Šokaca nije bio nikakva iznimka. Slično je stajalište Cvijić naime zastupao i kad su posrijedi bile druge skupine raseljenih Hrvata u kojima su bila raširena regionalna imena (npr. Bošnjaci u Baranji, Krašovani u Rumunjskoj, Janjevci na Kosovu), ali i Hrvati u drugim područjima za koja je onodobna srpska nacionalna ideologija bila osobito zainteresirana (Dubrovnik, Boka Kotorska, Bosna i Hercegovina).

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1929; P. Pekić, Bunjevci na Mirovnoj konferenciji u Parizu, *Klasje naših ravni*, Subotica, 1/1935; A. Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919-1920*, Novi Sad, 1975; *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; M. Vasović, *Jovan Cvijić 1865-1927*, Loznica, 1990; J. Stević, *Jovan Cvijić: iz života i rada*, Loznica, 1990. S. Žuljić, A critical assessment of certain of J. Cvijić's conclusions and messages in his anthropogeographic research, *Geographical papers*, 8, 1991, Zagreb.

M. Bara

CVIJIN, Andrija (Subotica, 22. X. 1927.), liječnik, ftizeolog. Sin Mihajla i Lize, rođ. Lukač. Maturirao je u Subotici 1948., a medicinu je studirao najprije u Sarajevu do 1951., zatim u Beogradu, gdje je i diplomirao 1955. Na specijalizaciji je bio u Pokrajinskoj bolnici za tuberkulozu na Iriškom vijencu i u beogradskom Institutu za tuberkulozu, gdje je 1963. položio specijalistički ispit. Stručno se usavršavao 1972. u bolnici za plućne bolesti u njemačkom Bad Reichenhallu, a poslijediplomski studij iz pulmologije pohađao je 1975./76. na Institutu za plućne bolesti na Golniku pri Medicinskom fakultetu u Ljubljani, gdje je magistrirao 1976. temom *Deficit Alfa-1 antitripsina pri emfizemnom i bronhitičnom obliku kronične opstruktivne bolesti pluća*. Nakon

završetka pripravničkog staža u subotičkoj Gradskoj bolnici 1956. radio je u ambulanti u Žedniku kao liječnik opće prakse 1956.-59., a nakon toga kao specijalist ftizeolog 1959.-63. u Pokrajinskoj bolnici za tuberkulozu na Iriškom vijencu. Nakon toga vratio se u Suboticu, gdje je radio u Antituberkuloznom dispanzeru 1963.-73. i u Gradskoj bolnici 1973.-87. Sudjelovao je na mnogobrojnim seminarima i stručnim sastancima te objavio više stručnih radova. U Hrvatsku je doselio 1993., živi u Kutini.

Stručni radovi: *Kretanje tuberkuloze za posljednjih dvanaest godina na teritoriju Antituberkuloznog dispanzera u Subotici* (Tuberkuloza, Golnik, 1968); *Antituberkulotski test – stalan metod rada dispanzera u proceni aktivnosti tuberkuloze pluća* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 1/1970); *Sudbina tuberkuloznih bolesnika otkrivenih 1965. godine u Antituberkuloznom dispanzeru u Subotici* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 2-3/1970); suautor s B. Đendinovićem, *Teškoće dispanzerskog lekara povodom upućivanja tuberkuloznih bolesnika na bolničko lečenje i posebno nakon otpusta* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 2-3/1965.); suautor s B. Đendinovićem *Hronični bolesnici u Antituberkuloznom dispanzeru u Subotici* (Saopćenja – Sr. Kamenica, br. 2-3/1967).

N. Zelić

CVITNA NEDILJA (dijal.), Cvjetnica, nedjelja prije Uskrsa kojom počinje Veliki tjedan. Obilježava se kao spomen na Kristov ulazak u Jeruzalem. Tog dana svećenik prije mise blagoslivlja vrbove grančice (koje Šokci zovu »mace« a Bunjevci »cicamace«) te s narodom svečano ulazi u crkvu, a tijekom mise pjeva se ili čita muka Isusova. Cicamaca se poslije, skupa s raznim cvijećem, nosi na grobove. Prema bunjevačkim običajima, na Cvjetnicu se umiva u vodi u kojoj su namočene vlati mlade pšenice kako bi osoba bila zdrava kao mlada biljka. Djevojke bi često zorom odlazile u njive zasijane pšenicom i umivale se rosom s vlati kako bi im se lice poljepšalo. Između dvaju svjetskih ratova u selima oko Subotice pojedine su »mijandžije« na Cvjetnicu organizirali »igranku«, tj. ples. Ako bi djevojka došla na ples, značilo je to da rado čeka polivače na »vodeni ponediljak«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Stantić

CVITNJAK, suvrstica naziva za ivanjsku vatru i/ili za dan sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja), u bačkih Bunjevaca subotičkoga kraja često je dio složenog naziva (*sveti*) *Ivan Cvitnjak*. U naseljima somborskoga kraja javljaju se drukčije oznake za vatru: *ivanjska*, *Ivanova*, *svetog Ivana vatra*, dok je samo na salašima u Đurđinu i Bikovu-Gabriću zabilježen naziv *vatra svetog Ivana Svitnjaka*. U Žedniku naziv *cvitnjak* označava i baklje koje su se palile uz vatru, a ponegdje se javlja i u značenju cvijeća od kojega se pleo ivanjski vijenac ili u značenju samog vijenca (Tavankut, Žednik). Naziv *cvitnjak*, rjeđe i njegove suvrstice (*cv/ijetnjak*, *cvetnjak*) sporadično su potvrđene u Istri i srednjoj Bosni, a u srednjoj Dalmaciji javlja se kao oznaka za dan sv. Ivana Krstitelja. Zasad je samo jedna potvrda tog naziva i za vatru. Suvrstica naziva *svitnjak* zastupljena je na nešto širem prostoru srednje Dalmacije, u jugozapadnoj i srednjoj Bosni i zapadnoj

Hercegovini, ponegdje i kao oznaka za dan sv. Ivana Krstitelja.

Karakteristični običaji vezani uz ivanjsku vatru jesu paljenje cvitnjaka uoči dana sv. Ivana Krstitelja, pretežno tri večeri zaredom, te preskakanje vatre – pojedinačno ili u paru, s bakljama ili s vijencima u ruci, katkad s vijencima na glavi, a pletu se i narukvice od raznobojnog konca. Uz narukvice i vijence te uz običaj preskakanja vatre i trčanje s bakljama vezani su razni postupci i vjerovanja, koji imaju preventivnu i zaštitnu funkciju, u prvom redu od bolesti, ali i od štetnika i od požara. Rjeđe se primjenjuju i radi osiguranja boljeg uroda.

Lit.: A. Pokornik, Moj sokak (opis narodnog života i običaja), *Subotička Danica kalendar za 1989. god.*, Subotica, 1988; M. Čermelić, Tradicije paljenja godišnjih vatri kao indikator kulturnih razlika, *Etnološka tribina* 17, Zagreb, 1994 (isto kao: Tradicija paljenja godišnjih vatri, *Klasje naših ravni*, 2, Subotica, 1999); A. Stantić, Narodna virovanja Hrvata Bunjevaca, *Subotička Danica (nova) Kalendar za 2005. godinu*, Subotica, 2004.

M. Čermelić

Č

ČA → Čiča

ČAKŠIRE (čakčire), svečane muške hlače. Obično su jednoboje, uže u donjem dijelu nogavica, a šire u gornjem. U visini koljena nalaze se tzv. štenci, ušiveni dio hlača, koji je često bio ispunjen pamukom. Sprijeda nemaju razreza, nego »natkurnjak«, tj. preklopni, često trostruki raspoprak. Radi lakšeg odijevanja nogavice su pri kraju s vanjske strane bile razrezane te su se zakopčavale, a imale su i tzv. uzengije, koje su priječile da se izvuku iz čizama. Oko 1930. bunjevački su momci nosili i »šunkaste« hlače, na kojima su nogavice bile proširene oko koljena pa su hlače imale oblik pršuta.

Lit.: M. Đorđević Malagurski, *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica, 1940; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

ČANAD → Čenad

ČANTAVIR, selo na oko 20 km jugoistočno od Subotice, s kojom je povezano cestom. Nalazi se u blizini autoceste Subotica-Beograd, na Bačkoj lesnoj zaravni prekrivenoj crnicom. Nekadašnja stepa danas je plodna oranica. Kroz selo protječe potok Čik.

Etimologija imena sela nije razjašnjena. Prvi se put spominje kao Chontafeyér 1462. u darovnici kralja Matije njegovoj majci. Za turske uprave bio je u sklopu Segedinske nahije. God. 1580. imao je 29 domova, a 1590.-42 doma, ali ga je zbog teških poreza stanovništvo napustilo.

Potkraj XVII. st. pustaru je naselio manji broj Hrvata iz Subotice, koji su osnovali koloniju na zapadnoj strani današnjeg sela, preko puta staroga groblja. Slabo naseljena pustara 1702. priključena je Subotici. Današnje naselje nastalo je nakon što je stjecanje statusa slobodnoga kraljevskog grada Szent Márii, tj. Subotici, uvjetovano i ušoravanjem salaša na pustarama Čantavir i Bajmok. Formiranje naselja Čantavir trajalo je 1780.-85. godine, a nastanjivali su se u njemu doseljenici iz raznih krajeva Ugarske, među njima i Bunjevci iz Subotice, Baje, Segedina i manjih sela. Prvi pečat naselja potječe iz 1783., a zemljišna knjiga ustanovljena je 1786. Kad je selo formirano, ono je, poput Bajmoka, formalno ostalo u okviru gradskog teritorija, ali stvarno je bilo podložno Bačko-bodroškoj županiji. Dušobrižništvo su na tom području vodili franjevci od 1781., kada se počinju voditi matične knjige, a župa je utemeljena 1785. Prva mala trošna kapela jedva je izdržala do izgradnje nove

Čantavir

ČANTAVIR

neobarokne crkve 1815. posvećene sv. Antunu Padovanskomu. Ona je, zbog premala prostora, srušena 1928. te je na njezinu mjestu iduće godine sagrađena velika crkva u neoromaničkom stilu posvećena istom svecu, koja je danas znamenitost sela. Čantavir je bio zasebna općina sve do 1962., kad je, skupa s naseljima koja su mu dotad pripadala (Bačko Dušanovo i Višnjevac), ušao u sastav općine Subotica.

Naselje je depopulacijskog tipa:

godina	stanovnika
1948.	9397
1953.	9262
1961.	9341
1971.	9085
1981.	8596
1991.	7940
2002.	7178

Stanovništvo se bavi uglavnom poljoprivredom. Razvijeno je ratarstvo i stočarstvo. Industrija je slabije zastupljena i uglavnom se temelji na preradi poljoprivrednih sirovina (mlin) ili proizvodnji stočne hrane. Zastupljeni su još trgovina, ugostiteljstvo i obrt. Nacionalna struktura stanovništva 2002. bila je ovakva: Mađžari 6632, Romi 233, Srbi 54, Hrvati i Bunjevci 46, ostali 213.

Iako je Čantavir danas dominantno mađžarsko mjesto, potkraj XVIII. st. u njemu je živio podjednak broj Mađžara i Hrvata. Migracije su bile učestale zbog visoka oporezivanja i zabrane voćarstva, što je stalno nastanjanje činilo neprikladnim. Osim spomenutog naseljavanja potkraj XVII. st., Bunjevci su se u Čantavir doseljavali 1780.-95. te 1810.-25., kad su naselili područje današnje Somborske ulice i Ulice 11. listopada, koja se i danas pamti po nazivu »racka ulica« (Rác-utca). Brojnost hrvatskog stanovništva naglo je pala sredinom XIX. st., kad su se zbog pojačane mađžarizacije mnogi iselili u većinska bunjevačka mjesta. Tako je

1910. bilo svega 250 Bunjevaca naspram 7300 Mađžara, a postupno su i oni izgubili identitet. Od 1918. u Čantavir se doselio veći broj Srba iz Hercegovine, Like i Crne Gore, što je bio dodatni asimilacijski poticaj.

Od ponovnog naseljavanja sela do danas u matičnim se knjigama susreće oko 420 bunjevačko-hrvatskih prezimena. Do danas ih se održalo oko 60, od kojih su najčešća Petrović, Šinković, Pletikosić, Kopunović, Kečenović, Sedlar, Palić i Zelić. Posljednjih se godina među čantavirskim stanovništvom bunjevačkih korijena javlja traganje za identitetom.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I, IV, Szabadka, 1909, 1907; *O proizvodnim snagama Subotice*, Subotica, 1964; M. Popović, J. Dinić, *Urbano-geografska proučavanja naselja Jugoslavije – primer velikog panonskog naselja Subotice*, Beograd, 1978; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978; *Schematismus Dioecesis Suboticanae*, Suboticae, 1993; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; R. Szedlár, *A Csantavéri bunyevác – horvátok eredete, Csantavéri Újság*, március-április, Csantavér, 2004.

S. Stantić i R. Sedlar

ČARDAK (*tur.* çardak < *perz.* čartaq: zgrada s četiri svoda), gospodarski objekt namijenjen skladištenju kukuruza. Uporaba u tom značenju uobičajena je u međuriječju Dunava i Tise te u Slavoniji, dok u južnijim krajevima riječ čardak označuje i drukčije građevinske objekte. U značenju spremišta za kukuruz u Bačkoj se javlja u drugoj polovici XIX. st., kad se kukuruz ondje proširio kao sjetvena kultura.

Čardaci se tradicionalno grade od drva, s dvovodnim krovom, koji je isprva pokrivan trskom, a poslije crijepom. Osnovna se konstrukcija izrađuje od bagremova drveća, s okomitim stupovima i vodoravnim gredama. U najnovije doba, zbog promijenjenih tehnoloških uvjeta, čardaci se grade i od čeličnih profila i žičane mreže.

Sukladno funkciji čardaka – očuvanje kukuruznog klipa, što zahtijeva njegovo sušenje i stalno vjetrenje – narodni je graditelj oblikovao i njegovu konstrukciju:

čardaci su uski i dugi, s po nekoliko funkcionalnih vrata – glavna, bočna i na zabatu. Širina im se tradicionalno kretala oko jednog hvata (1,896 m), dok je duljina ovisila o količini kukuruza koji je ondje trebao biti pohranjen. Postoje dva uobičajena oblika čardaka. Jednostavniji je uzdignut 2-3 stope (60-100 cm) iznad tla te omogućuje i vjetrenje s donje strane, ispod daščanog poda. Ispod takvih čardaka noćili su psi i živina. U složenijeg oblika pod je uzdignut dodatne dvije stope (na oko 1,60 m), što je omogućivalo racionalnije korištenje prostorom te se ispod čardaka smještao svinjac, a ispred njega tor za svinje. Prizemlje je zbog higijenskih razloga bilo obzidano opekom, ožbukano i okrečeno, a pod svinjca popločan ciglom.

Tipovi čardaka

Na gazdinstvu je redovito građen samo jedan čardak, rjeđe dva. Iako se javljaju u prvom redu na salašima, s obzirom na njihovu narav čardaci se grade i u selima, kako bi domaćin nad kukuruzom imao izravni nadzor. Na subotičkom području čardaci su podizani i u gradskim bunjevačkim četvrtima, kao posljedica postojanja dvojnih seosko-gradskih gazdinstava,

pri čemu su radno sposobne osobe živjele na seoskim imanjima, a starije osobe u gradu. Ondje je uskladišteni kukuruz bio namijenjen prodaji na gradskome tržištu.

A. Rudinski

ČASOPIS, vrsta tiskovine, serijska publikacija. Od novina se razlikuju užom predmetnom određennošću (npr. kultura, književnost, umjetnost, pojedina područja znanosti i drugi aspekti društvenog života: vjerski, gospodarski, prosvjetni, sportski...) i stoga računaju na uži krug čitatelja, zatim izostankom jednostavnih oblika izvještavanja, jer se predmet u njima obrađuje šire i svestranije, te otklonom od suvremenih zbivanja, jer češće tematiziraju predmete situirane u prošlosti. Izlaze uglavnom u razmacima od jedanput na godinu do svakih petnaest dana, danas sve češće i jedanput na tjedan, tj. zastupljeni su među njima godišnjaci (almanasi), mjesecnici, tjednici.

Prve periodične tiskovine bile su kalendari, jednogodišnje publikacije »koje čine prijelaz od knjige prema novinama i časopisima« (V. Brešić). Javljaju se u Europi u XVII. st. kao odraz modernizacije i demokratizacije društva, kulturnoga i znanstvenog napretka, razvoja tiskarstva i širenja pismenosti. Osim važne uloge koju su imali za razvoj znanosti i umjetnosti, osobito na razini institucionalizacije nacionalnih kultura, časopisi su često imali presudan utjecaj u širenju stajališta kulturnih elita te na tijek samih društvenih procesa, što im je osiguralo veliku društvenu važnost, a katkad i relevantnost na političkom polju.

U Hrvatskoj se časopisi javljaju početkom XIX. st., isprva na njemačkome (*Agrarmer Theater Journal*, 1815.), a poslije i na hrvatskome (*Danica*, 1935.; *Kolo*, 1842.; *Zora Dalmatinska*, 1844. i dr.), pri čemu su neki u početku izlazili kao prilozi novinama (npr. *Danica*). Videći u njima sredstvo pogodno za javno i prosvjetno djelovanje na puk, časopise su u Hrvatskoj pokretali najčešće prvaci udruga narodnog pokreta, a književni, jezikoslovni i povijesni sadržaji bili su važno oruđe u na-

cionalno-emancipacijskim nastojanjima njihovih osnivača. Gotovo u isto vrijeme javljaju se i prvi stručni časopisi u Hrvatskoj (*Gospodarski list*, 1842.; *Zagrebački katolički list*, 1849.; *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku*, 1851.; *Pravdonoša*, 1851. i dr.).

Potaknut ilirskim preporodnim idejama, nadahnut njihovim glasilima i ohrabren donošenjem Zakona o narodnostima u Ugarskoj, kalački je kanonik Ivan Antunović 1870. pokrenuo politički tjednik *Bunjevačke i šokačke novine*, prve novine među podunavskim Hrvatima. U njima je kao sastavni dio tiskan i književni prilog, isprva kao *Nadometak*, a od 1871. kao *Bunjevačka i šokačka vila*. Taj će prilog nakon gašenja *Novina* potkraj 1872. izlaziti samostalno kao četverolisni tjednik i dvotjednik, najprije u Antunovićevoj nakladi u Kalači, a nakon sedmomjesečne stanke od studenoga 1875. do kolovoza 1876. u Baji pod uredništvom Blaža Modrošića. Budući da je imala mnoge značajke časopisa, *Vila* se sa svojih osamdesetak brojeva smatra prvom takvom publikacijom ovdašnjih Bunjevaca i Šokaca. Iako se 1884. pojavio i časopis *Neven*, među podunavskim Hrvatima sve do 1930-ih godina neće biti objavljen nijedan časopis u modernom smislu, kao samostalna i opsežnija publikacija.

Časopisna produkcija u kulturnom životu podunavskih Hrvata nije bila kontinuirana, već obilježena prekidima, katkad i radikalnima, kao nakon Drugoga svjetskog rata. Nastajala je u sedam država (Austro-Ugarskoj; Kraljevini SHS; Kraljevini Jugoslaviji; Madžarskoj; SFR Jugoslaviji; SR Jugoslaviji i Državnoj Zajednici Srbije i Crne Gore) i u tri različita društvena uređenja (kapitalizam te dva totalitarna – fašizam i socijalizam), od kojih su im mnogi bili znatno nenaklonjeni. To je uzrokovalo probleme ne samo u uređivanju, financiranju i distribuciji nego i u reproduciranju stajališta kulturne elite ovdašnjih Hrvata. Časopisna je produkcija usto imala različitu institucionalizaciju (od nakladnika-pojedinca preko crkvenih župa do kulturnih institucija), no gotovo je uvi-

jek bila obilježena slabo razvijenom infrastrukturom, koja u mnogim segmentima do danas nije izgrađena (npr. redovita distribucija). To je često uvjetovalo slabo i neredovito financiranje, pa je izlaženje časopisa ovisilo o samoprijegornu radu bez naknade, zbog čega se mnogi od pokrenutih časopisa nisu dugo održali. Iako je u pojedinim razdobljima, osobito između dvaju svjetskih ratova, časopisna produkcija bila pluralna, ona ni tad nije iznjedrila kvalitetne proizvode jer su u časopisima često dominirale prevladane estetske, umjetničke i svjetonazorske paradigme. Vidljiv je u njima i izostanak znanstvenih sadržaja te dominacija književnih priloga, što je vodilo prevlasti književne tematike i pomanjkanju dubljega i svestranijeg promišljanja vlastita postojanja. Publikacije s elementima časopisa postojale su u vjerskom segmentu društvenog života (*Katolički nauk*, 1930.-33., izašla samo tri broja; *Bačko klasje i Zvonik*) i sportu (*Subotički športski list*, 1935.-38., vlasnik mu je bio Franjo Bačić, a urednik Ladislav Marković, objavljeno ukupno 156 brojeva), a neko su vrijeme objavljivani i sadržaji nevelika opsega namijenjeni ženama (*Subotička kućanica*, 1927.-39., isprva samostalni četverolist, poslije jedno- i dvolistni prilog u *Subotičkim novinama*, u uredništvu Lajče Budanoviće) i mladeži (*Kolo mladeži*, 1927.-39., namijenjen potrebama hrvatskih katoličkih organizacija za mladež u Bačkoj, isprva rubrika, poslije prilog u *Subotičkim novinama*, a objavljena su i dva samostalna broja). Časopis namijenjen djeci pojavio se tek početkom XXI. st. (*Hrcko*, povremeni prilog *Hrvatske riječi* od kraja 2003., a od 2005. mjesečni), a izlazio je samo jedan humoristično-satirični časopis (*Bunjevačko žackalo*, dvotjednik, 7 brojeva, prva polovica 1940.), što potvrđuje stajalište o nerazvijenosti časopisne produkcije u podunavskih Hrvata. Izdavanje većine časopisa u vojvođanskom dijelu Bačke bilo je vezano za Suboticu, čime se ona pozicionirala kao glavno središte kulturnoga života bačkih Hrvata. To je među-

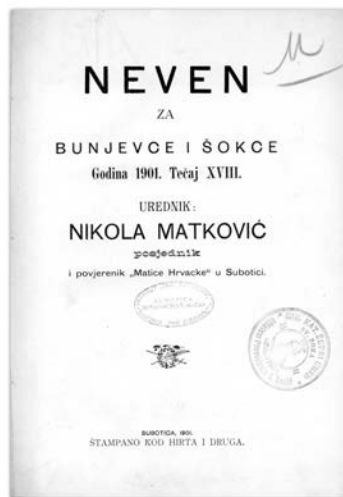
tim imalo i negativnih posljedica jer često nije bilo dovoljno sluha za rubna područja. Produkcija časopisa među Hrvatima u Mađarskoj pojavila se tek u osmom desetljeću XX. st., no ipak je ne samo bogatija nego i znatno kvalitetnija od vojvođanske. I nju će međutim karakterizirati neprikladna institucionalna uređenost i financijske teškoće pa će mnogi časopisi prestajati izlaziti, ali će se zato jednako učestalo javljati novi.

Kulturni stvaraoci podunavskih Hrvata s kašnjenjem se pojavljuju i integriraju u časopisnu produkciju u državama u kojima su živjeli. Do Prvoga svjetskog rata svojim radovima na materinskom jeziku gotovo da nisu zastupljeni u časopisima izvan Podunavlja, što govori o slabijoj kvaliteti njihove književne i znanstvene produkcije, ali i o nezainteresiranosti drugih kulturnih središta, pa tako i onih u Hrvatskoj, za prilike među podunavskim Hrvatima. Situacija se na tom planu donekle promijenila između dvaju svjetskih ratova, osobito 1930-ih, kad su književni prilozi ovdašnjih Hrvata zastupljeniji u zagrebačkim časopisima, ponajprije u katoličkoj periodici (Josip Andrić, Aleksa Kokić, Ante Jakšić, Petar Pekić). Ta će tendencija porasta vrhunac dosegnuti u vrijeme druge Jugoslavije, bez obzira na to što su neki imali stigmatu nepoćudnih. U jugoslavenskim književnim časopisima objavljivali su, primjerice, Petko Vojnić Purčar, Lazar Merković i Vojislav Sekelj, u društvima i humanističkima Ante Sekulić i Jasna Melvinger, u prirodoslovnima Gajo Alaga i Mirko Vidaković, a u filozofskima Tomo Vereš. Nakon raspada SFR Jugoslavije situacija se ponovno pogoršala – u srbijanskim časopisima tijekom 1990-ih njihovih priloga gotovo da nema, a slično je bilo i s časopisima u Hrvatskoj. Stanoviti pozitivni pomaci dogodili su se tek nakon 2000. Ipak, bez obzira na opseg zastupljenosti i stupanj integracije, podunavski Hrvati u drugim će sredinama rijetko postajati članovima uredništava časopisa, a nikad glavnim urednicima, što će samo potvrditi njihov rubni položaj. Hrvati u Mađarskoj snažniju će suradnju i inte-

graciju u kulturni prostor Hrvatske ostvariti nakon pada komunizma 1990. (Ernest Barić, Đuro Franković, Marin Mandić, Živko Mandić, Dinko Šokčević, Stjepan Lukač, Stjepan Blažetin i dr.).

Časopisi Hrvata u vojvođanskom dijelu Bačke. *Neven* je 1884. pokrenuo Mijo Mandić, a izlazio je s prekidima sve do 1940. Osim što je bio obilježen diskontinuitetom u izlaženju, *Neven* je često mijenjao nakladnike (nekoliko privatnika i dvije političke stranke), mjesto izlaženja (Baja, Sombor i Subotica), urednike (Mijo Mandić, Pero Skenderović, Nikola Matković, Vranje Sudarević, Šandor Rajčić, Mirko Ivković Ivandekić, Joso Prčić, Stipan Vojnić Tunić, Josip Vuković Đido, Mihovil Katanec i Joso Šokčić), dinamiku izlaženja (mjesečnik, tjednik, dnevnik), vizualni i grafički identitet, opseg i nakladu, ali i uređivačku koncepciju, jezik te stajalište prema nacionalnoj pripadnosti bačkih Bunjevaca i Šokaca – od narodnosne samobitnosti u početku preko integralnog jugoslavenstva početkom 1920-ih do stajališta da su »hrvatskog roda« potkraj 1920-ih.

Kultura (1930.-39.) bila je rubrika, dodatak i podlistak dvotjednika, tjednika i povremenika *Subotičke novine*. Sadržavajući uglavnom književne priloge i

Neven za Bunjevce i Šokce, tečaj XVIII., Subotica, 1901.

slijedeći tadašnju jezičnu praksu u Hrvatskoj, *Kultura* je, kao i *Novine*, bila pod snažnim utjecajem dijela klera i u njoj nije bilo dvoj-bi o hrvatskom podrijetlu Bunjevaca. Urednici su bili Pavao Bešlić, Andrija Moullion, Ive Prčić, Blaško Rajić i Lajčo Budanović.

Prvi samostalni časopis bio je književni mjesečnik *Bunjevačko kolo* (1933.-36.), »omladinski časopis za književnost i kulturu«, koji je pokrenuo i uređivao dvadesetjednogodišnji Balint Vujkov, a izdavač mu je bio Albe Rudinski. Vujkov će poslije, skupa s Markom Peićem, Blaškom Vojnićem Hajdukum, Julijem Tumbasem, Franjom Bašićem i Jovanom Mikićem, pokrenuti još nekoliko časopisa. Većina njih je u književnost ušla surađujući u prvome subotičkom časopisu za književnost na srpskom jeziku, mjesečniku *Književni sever* (1925.-35.), koji je uređivao njihov gimnazijski profesor Milivoj Knežević. Taj je časopis imao važnu ulogu u afirmaciji književnoga i znanstvenog stvaralaštva među Južnim Slavenima u poslijeratnoj Subotici i unapređenju književno-teoretske i književno-kritičke prakse, istina, uz dominantno stajalište da Bunjevci i Šokci nisu Hrvati. Sukladno tomu, i spomenuti mlađici bili su u to vrijeme gorljivi sljedbenici integralnog jugoslavenstva, a ujedno su s neskrivenim simpatijama gledali na političku i književnu ljevicu te ih klerikalni hrvatski kulturni krugovi u Subotici nisu prihvaćali. U časopisu je znatan prostor posvećen usmenoknjiževnoj tradiciji bačkih Bunjevaca, najviše narodnim pripovijetkama, koje su zapisivali Balint Vujkov, Marko Peić i Barnaba Mandić.

Ubrzo nakon toga kulturni djelatnici i pisci okupljeni oko Subotičke matice i Pučke kasine pokrenuli su »vanpolitički povremeni časopis za književnost i kulturu« *Klasje naših ravni* (1935.-44.) kako bi okupili »starije i mlađe pisce Vojvodine, koji se osjećaju hrvatski«. Časopis je u tome uspijevao i bio je dobro prihvaćen od kulturne i stručne javnosti u Hrvatskoj. Ipak, preferirao je nacionalno-romantičarski pristup književnosti i povijesti, a

bio je u njemu vidljiv utjecaj klera, prije svega Lajče Budanovića, Blaška Rajića i mladog Ivana Kujundžića. Imao je više urednika (Andrija Šokčić, Franjo Kujundžić, Marko Čović i Marin Radičev), mijenjao je mjesto izlaženja (Subotica i Zagreb), dinamiku izlaženja (dva broja na godinu, jedan broj, dvije godine bez ijednog broja pa dvobroj), no uvijek jasnu uređivačku orijentaciju, čija je glavna sastavnica bila afirmacija mjesnoga hrvatskoga književnoga, znanstvenoga i općenito kulturnog stvaralaštva. To je i jedan od razloga zbog kojih je nekim suradnicima *Klasja* nakon uspostave socijalističkoga društvenog sistema uskraćeno javno djelovanje, a neki su od njih i emigrirali (Marko Čović) ili su bili osuđeni na zatvorsku kaznu (Ivan Kujundžić).

Godinu dana nakon pojave *Klasja* i u godini kad je bilo jasno da *Kolo* više neće izlaziti zbog nedostatka sredstava Balint Vujkov i Blaško Vojnić Hajduk pokrenuli su »polumesečnik koji se bavi društvenim, kulturnim i ekonomskim pitanjima« *Stvara-*

Klasje naših ravni, br. 1, Subotica, 1935.

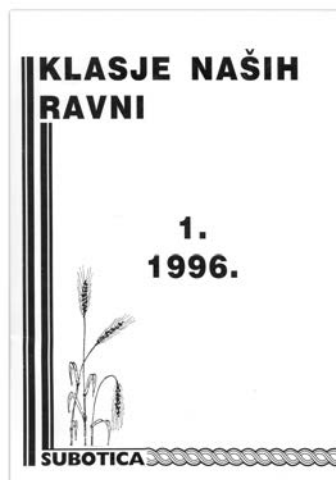
nje (1936.). Već je prvi broj, zbog ljevičarske uređivačke koncepcije i sadržaja napisao, zaplijenjen po nalogu Državnog odvjetništva u Subotici, nakon čega su pokretači odustali od daljnjeg objavljivanja. Nešto duljeg vijeka bio je književni mjesečnik *Glas* (kraj 1938.— sredina

1939.), čiji je vlasnik i urednik bio Lazar Stipić. Njegujući otvorenu uređivačku politiku, Stipić je uspio privući pisce različitih književnih usmjerenja, različitih jezičnih izričaja i različite ideološke orijentacije.

Nakon Drugoga svjetskog rata u okviru Hrvatskoga kulturnog društva u Subotici Balint Vujkov i Matija Poljaković pokrenuli su književni časopis *Njiva* (1947.). Nakon što se pojavio prvi broj za siječanj te godine, vlasti su ga zabranile. Nastalu prazninu djelomice je ispunio isprva dnevnik, a poslije tjednik *Hrvatska riječ* (1945.), list proistekao iz *Slobodne Vojvodine*, čiji je osnivač bila Narodno-oslobodilačka fronta Vojvodine. Iako je *Hrvatska riječ* imala rubriku za kulturu, u kojoj su objavljivani i književni prilozi, taj se prostor pokazao nedovoljnim te je dvadesetdevetogodišnji Lazar Merković sredinom 1950-ih inicirao osnivanje »časopisa za književnost, umjetnost i društvena pitanja« *Rukovet*, a projekt su prihvatile i gradske vlasti 1955. Taj je časopis imao vjerojatno najveću ulogu u razvoju regionalne hrvatske književnosti u Vojvodini u drugoj polovici XX. st., iako je bilo razdoblja u kojima je bio manje naklonjen mjesnim hrvatskim piscima, osobito nakon sloma Hrvatskog proljeća u Subotici te potkraj 1980-ih i početkom 1990-ih. Slično drugim časopisima, i *Rukovet* je promijenila više nakladnika, urednika, uređivačku i jezičnu politiku, politiku upravljanja, opseg, nakladu, format, vizualni identitet...

Prva hrvatska tiskovina u Vojvodini nakon Drugoga svjetskog rata pojavljuje se u okviru Katoličke crkve. Bio je to list *Bačko klasje* (1978.), koji su izdavali hrvatski svećenici Subotičke biskupije. U šesnaest godišta izašlo je 78 brojeva, u kojima su redovito objavljivani napisi o kulturnoj baštini bunjevačkih i šokačkih Hrvata, a izdano je i desetak dodataka o manje poznatim književnicima (npr. Bramko Jegić), pučkim stvaraocima i pjesnicima (npr. Matija Dulić) te narodnim običajima (npr. o Božiću). Druga se takva tiskovina pojavila nakon raspada zajed-

ničke države – subotički dvotjednik *Žig* (1994.-2001.), koji je, osim redovitih kraćih književnih, a katkad i znanstvenih sadržaja, objavio i dva priloga pod nazivom *Dodatak za znanost, kulturu i umjetnost* (br. 50, 1996., i br. 60, 1996.), što ih je uredio Vojislav Sekelj.

Klasje naših ravni, novi tečaj, br. 1, Subotica, 1996.

Prvi samostalni časopis pojavio se tek nakon završetka rata u Hrvatskoj – nakon pedesetogodišnje stanke obnovljeno je *Klasje naših ravni*, časopis za »književnost, umjetnost i znanost«. U početku mu je nakladnik bila HRID, a ubrzo subotički ogranak Matice hrvatske. Mijenjao je dinamiku izlaženja (dva broja na godinu, jedan broj, a danas je mjesečnik koji se objavljuje u četiri sveska) i urednike (Bela Gabrić, Viktorija Grunčić, Lazar Merković). Kvaliteta sadržaja pojedinih brojeva bila je nejednaka – u početku se uredništvo često nije ravnilo strožim estetskim i znanstvenim kriterijima u objavljivanju radova, što je rezultiralo izostankom suradnje najvažnijih književnih i znanstvenih stvaralaca, no to se promijenilo 2002. Osim što se objavljuju različiti književni prilozi, u časopisu su kratko vrijeme i u znatno manjem omjeru bili zastupljeni i znanstveni radovi posvećeni povijesnim, društvenim i filozofijskim temama.

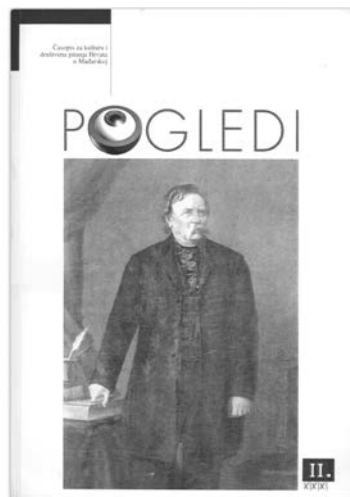
Časopisi Hrvata u Mađarskoj. Prvi časopis pojavio se 1975., kad je Ma-

džarsko etnografsko društvo pokrenulo časopis *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*. Do 1993. godine objavljeno je deset svezaka tog časopisa. Zahvaljujući velikom broju znanstvenih studija s područja etnografije, objavljenih pretežito na hrvatskome, a manjim dijelom i na srpskome i slovenskome, časopis je postao poznat diljem Mađarske. Glavni urednici bili su Iván Balassa i Zoltán Újváry, a urednici Marko Dekić, Marija Kiš, Marin Mandić, Živko Mandić i Đuro Franković. Nakon raspada Jugoslavije i Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj, Mađarsko etnografsko društvo od 1994. izdaje časopis *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, čiji je urednik Đuro Franković, a urednik serije Ernest Eperjessy. Dosad je objavljeno jedanaest sadržajno bogatih brojeva.

Demokratski savez Južnih Slavena u Mađarskoj pokrenuo je 1979. časopis za povijest *Iz naše prošlosti*, čiji su urednici Marin Mandić i Mišo Mandić. Izlazio je jedanput na godinu, a objavljena su tri broja. Godine 1982. uređivački odbor koji su činili Mijo Karagić, Marko Marković (odgovorni urednik), Petar Milošević, Predrag Stepanović, Đuro Šarkiće (grafička oprema), Stojan Vujičić (predsjednik) počeo je izdavati *Neven*, književni prilog tjednika *Narodne novine*, i do 1988. objavljeno je 14 brojeva.

Institut za pedagogiju županije Baranje 1984. godine pokrenuo je polugodišnji časopis za metodička pitanja *Naša škola*, koji se bavi ne samo školstvom, njegovom poviješću, metodikom nastave književnosti i gramatike nego i folklornim naslijeđem Hrvata i Srba u Mađarskoj (pripovijetke, epske pjesme i balade). U dva navrata podnaslov časopisa bio je *Baranjski biseri*. Uređivački odbor činili su Ernest Barić, Stjepan Blažetin i Mile Preradović, odgovorna je urednica je bila Kallós Miklósné, a izlazio je do 1998. U izdanju Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj 1986. izašao je godišnjak *Naši radovi* radi objavljivanja različitih studija s područja narodnog života i znanosti. Objavljena su samo dva

broja. Prvi je sastavio Ivan Mokuter (onomastička istraživanja), drugi Dušan Pavlov (povijesne teme), a uredio ih je Mijo Karagić. Godine 1989. u izdanju Društva hrvatskih, srpskih i slovenskih književnika u Mađarskoj objavljen je časopis za književnost *Glas*. Iste i iduće godine objavljen je još jedan dvobroj, nakon čega se časopis ugasio. Urednik je također Mijo Karagić.

Pogledi, 3,
Budimpešta – Pečuh, 2003.

Hrvatski intelektualci i pisci u Mađarskoj pokrenuli su 1996. tromjesečni časopis za književnost i kulturu *Riječ* u nakladi Slovenika Bt. u Budimpešti. Uređivali su ga Matilda Bölcs, Stjepan Blažetin, Ladislav Gujaš, Šandor Horvat, Stjepan Lukač i Dinko Šokčević. Zbog financijskih teškoća prestao je izlaziti 1999., a objavljeno je devet brojeva. Ulogu *Riječi* nastavljaju *Pogledi*, časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Mađarskoj, što su ga 2000. pokrenuli Hrvatska državna samouprava, Hrvatska samouprava grada Budimpešte i Savez Hrvata u Mađarskoj. U početku je urednik Đuro Franković, a 2004. Hrvatska državna samouprava njegovo je uređivanje povjerila Hrvatskomu znanstvenom zavodu iz Pečuha. God. 2006. tiskan je 8. broj, koji su uredili Stjepan Blažetin i Dinko Šokčević.

Od 1998. kulturni život Hrvata u Mađarskoj obogaćen je *Hrvatskim znanstvenim zbornikom*, časopisom Hrvatskoga znanstvenog zavoda. Okuplja oko sebe znanstvenike iz cijele Mađarske, a otvoren je i inozemnim istraživačima, kroatistima. Glavni mu je urednik Ernest Barić, a urednici Janja Prodan, Živko Mandić i Đuro Franković. Dosad su objavljena četiri broja.

Hrvatski znanstveni zbornik, 1, Pécs, 2000.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969; *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; I. Szentgyörgyi, N. Bašić Palković, E. Bažant, *Bibliografija Mije Mandića*, Subotica, 1987; L. Merković, *Bibliografija časopisa »Rukovet«* maj 1955 – april 1990, *Rukovet*, 5, Subotica, 1990; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870-1918*, II, Subotica, 1993; A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994; J. Buljović, *Obljetnica Bunjevačkih i šokačkih novina, Žig*, br. 20-33, Subotica, 1995; M. Miković, *Isprekidani kontinuitet subotičkih književnih listova i časopisa, Rukovet*, 7-8-9, Subotica, 1995; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; V. Sekelj, *Promašaj u startu, Žig*, br. 66, Subotica 1997; B. Gabrić, *Je li 'Kasje naših ravni' 'promašaj u startu'*, *Žig*, br. 67, Subotica 1997; S. Blažetin, *Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas*, Osijek, 1998; M. Mandić (ur.), *Ivan Petreš*.

Sabrana djela, Budimpešta, 1999; V. Brešić, *Čitanje časopisa*, Zagreb, 2005; T. Žigmanov, *Bibliografija Hrvata u Vojvodini (1990.-2002.)*. *Prinosi*, Pula, 2005.

T. Žigmanov i Ž. Mandić

ČAST, u bačkih Bunjevaca naziv za svadbu, koji se upotrebljava pri pozivanju gostiju – gosti se »zovu u čast« odnosno odlazi se kod drugoga »u čast«. Običaj je bio da »u čast« poziva »svatovski časnik«, tj. »mastalundžija«, ponegdje »čauš« i dr. Tradicionalni bunjevački svatovski običaji bili su veoma brojni i raznovrsni.

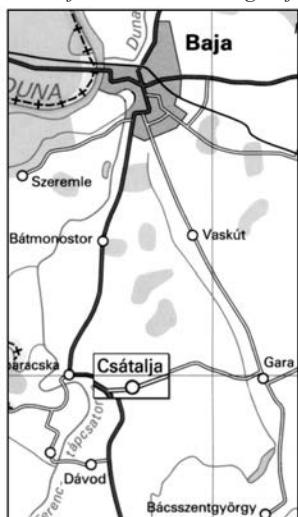
A. Stantić

ČATALIJA (mađ. Csátalja), selo u jugozapadnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 12 km južno od Baje, 1735 st. (2001.). Jezikoslovci joj ime izvode iz turske riječi *atali*, »račvast«. Južnoslavenski su doseljenici selo preimenovali u Čatalija, a od tog je imena nastalo i mađarsko službeno Csátalja, koje se u mađarskome pučkom etimologijom katkad tumači kao »mjesto ispod Csáte«. Nekadašnja službena imena: Csatallya 1543., Csatalja 1659, Csátalya 1701., Csatalia 1733., Csátalia 1743., Csatalya 1777., Csátalia 1828., Csátalja 1898.

God. 1543. spominje se kao selo koje je Kalačkoj nadbiskupiji platilo 43 forinte i jedan par čizama crkvene desetine, što svjedoči da je bila riječ o važnijem naselju. God. 1659. pripala je posjedu Nikole Milojkovića. Kao hrvatsko naselje zabilježena je 1712. Tih godina »pustaru Čataliju« obrađuju stanovnici Berega (današnjega Bačkog Brega). Nijemcima je napućena već 1724. Samostalnom župom postala je 1735. (prije je bila bajsdom podružnicom); a podružnice su joj do 1751. bile Baračka i Monoštor (mađ. Bátmonostor) te Dautovo do 1776. God. 1767. pretežito je njemačko selo s malobrojn timer hrvatskim življem. Sve do prisilnog iseljavanja Nijemaca 1946. bila je većinsko njemačko selo, a danas je naseljavaju pretežno Sikuljci podrijetlom iz Bukovine. U dječjem vrtiću i osnovnoj školi danas se uči njemački jezik.

ČATALIJA

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospo-*

Čatalija
(Csátalja)

darskom, Beč, 1882; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája*, I-II, Zombor, 1896; I. Ivanić, *Istorijsko-etnografska rasprava: Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici*, Beograd, 1899; J. Rapcsányi, *Magyar városok monográfiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest, 1980.

Ž. Mandić

ČATALINAC, Matija (Kolūt, 6. XI. 1878. – Bereg, 19. II. 1929.), svećenik, novinski urednik. U Kalači je 1899. završio gimnaziju, a 1903. i studij bogoslovija te je zaređen za svećenika. Bio je najprije kapelan u Čonoplji do 1905., a zatim u Subotici u svim trima ondašnjim crkvama. Tijekom službovanja u Subotici od 1911. do 1913. bio je odgovorni urednik *Naših novina*, službenoga glasila Zemaljske kršćansko-socijalne stranke, koje su na hrvatskome izlazile u Subotici 1907.-18. Nakon toga bio je kapelan i vjeroučitelj u Novom Sadu, a od 1919. župnik u Beregu, zavičaju njegovih roditelja. S drugim agilnim hrvatskim svećenicima (L. Budanović, B. Rajić, I. Evetović, F. Pijuković) radio je na oživljavanju narodne svijesti među slavenskim katoličkim stanovništvom u vrijeme raspada Austro-Ugarske 1919., a kad je međunarodna ko-

misija na terenu rješavala sporna pitanja razgraničenja, u Riđici je 1922. organizirao skup nekoliko stotina Šokaca kako bi se manifestirala njihova volja da Santovo, Gara i Kačmar pripadnu Kraljevini SHS. Za župnikovanja u Beregu, kao nasljednik Lajče Budanovića u ovoj župi, nastavio je nacionalnu i duhovnu obnovu ovoga sela i potaknuo mnoge mlade na školovanje.

Lit.: Naši pokojnici, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za redovnu godinu 1930.*, Subotica, b. g.; M. Radičev, *Zaboravljena desetgodišnjica (Matija Čatalinac), Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za redovnu godinu 1941.*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); A. Kuntić, *Iz istorije bačkih Bunjevaca, Spomenik SANU*, CXXXII, Odeljenje istorijskih nauka 8, Beograd, 1991; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagrebu, 1996.

S. Bačić

ČATALINAC, Oliva (Santovo, 15. VIII. 1892. – Santovo, 5. IV. 1983.), kulturna djelatnica. Kći Adama i Marte, rođ. Horvat. Osnovnu je školu završila u Santovu, a nakon mature u gimnaziji u Kalači, pripravlja se za zvanje časne sestre. No, zbog narušena zdravlja vratila se u rodno selo, gdje se posvetila crkvenom životu: organizirala je trodnevnicu, vodila hodočašća na Jud, bajske Vodice i u slavonski Bili Aljmaš, a vodila je i »dalarđu«, tj. crkveni pjevački zbor. Zahvaljujući njoj, u katoličku se vjeru vratilo više osoba koje su 1899. u Santovu prešle na pravoslavlje. S pučkoškolcima je redovito pripremala igrokaze duhovne tematike. Suradujući s dr. Mišom Jelićem, tijekom 1920-ih i 1930-ih godina prošlog stoljeća oko sebe je okupila santovačku hrvatsku mladež, s kojom je na pozornicu postavljala niz kazališnih komada. Najčešće su prikazivani komadi Ivana Petreša te onodobnih poznatih mađarskih dramskih pisaca, čija je djela i sama prevodila. Bila je i širiteljica hrvatske pisane riječi, napose svezaka Pučke knjižnice Društva svetog Jeronima iz Zagreba.

Ž. Mandić

ČATALINSKI PUT, neasfaltirana »ljetna« cesta (»litnji put«) na području Sombora. Povezuje Sombor i selo Čataliju u blizini Baje, po kojoj je i dobila ime. Počinje kod željezničke postaje Strilić, odvaja se udesno od bezdanske ceste, prolazi pokraj Srednje poljoprivredne škole u Somboru (nekadašnji salaš veleposjednika Simeona-Čire Falziona) i odatle se proteže na sjever u smjeru Rastine i Čatalije, zaobilazeći pritom Gakovo sa zapadne strane. Prvih 6 kilometara od Sombora, sve do Gakova, duž te su ceste uglavnom naseljeni bunjevački Hrvati. Uz Čatalinski su put tako salaše u različitim razdobljima imale porodice Stolišić, Raič, Džinić, Paštović, Firanj, Benčić, Peštalić, Čuvarđić i Kukuruzar, a vjerojatno i druge, ali se spomen na njih nije sačuvao. Ovom su se cestom Somborci često koristili kad su odlazili u Baju, te kasnije sve do polovice XX. st. dok su bile razvijene stočne tržnice. Danas se njime uglavnom koriste poljodjelci u ljetnim mjesecima, dok je zimi teško prohodan.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor, 1973.

M. Bara

ČAUŠ (*tur.* çavuş: vođa ili zabavljač svatova), svatovski časnik, pretežito u Bunjevaca u Bajskom trokutu te u XIX. st. oko Budimpešte, ujedno i u nekih bačkih Šokaca (Monoštor, Bereg). Zastupljen je i u svatovskim običajima u u Slavoniji, Bosni, sjevernoj i srednjoj Dalmaciji i Hercegovini, na Pelješcu, u nekih primorsko-ličkih Bunjevaca te u Šokaca i Srba u Mađarskoj, Bačkoj i Srijemu.

U svadbenim običajima najčešća mu je uloga veseljaka i šaljivca, no ujedno je pozivao u svatove (osobito u bačkih Šokaca i čavoljskih Bunjevaca), a ponegdje je bio i starješina svatova. Najčešće je to bio mladoženjin neoženjeni prijatelj, katkad rođak, a rjeđe i brat. Zbog važnosti uloge u svatovima pazilo se tko će se uzeti za čauša – morao je biti uzoran, dosjetljiv, velik veseljak, dobar pjevač, plesač i sl. U nekim šokačkim mjestima u Bačkoj ima ne-

koliko čauša u jednim svatovima. Čauš uvijek nosi atribute, npr. kod Bunjevaca nosi ukrašenu batinu i čuturu s vinom, a kod bačkih Šokaca čutura s vinom okićena je ružmarinom i cvijećem, ima još i ukrašenu kandžiju i šešir itd.

Lit.: M. Černelić, *Uloga i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Bosić, *Ženidbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*, Novi Sad, 1992.

P. Skenderović

ČAVOLJ (*mađ.* Csávolj), 1. selo u južnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 15 km istočno od Baje; 2161 st. (2001.). Nekadašnja imena: Chayol-Thayal 1198., Chayol 1375., Cavogl (»ex Cavoglia«) 1717., Csavolj 1733., Chavol 1737. Ime mu je vjerojatno izvedeno iz slavenskoga osobnog imena Čachl.

God. 1580.-82. bilježi se kao selo s 22, a desetak godina poslije s 27 kuća, nakon čega je više puta uništavano. God. 1676. spominju se »siromašni čavoljski racki kmetovi«, a nakon dvije godine Čavolj se spominje kao pustara. Kao hrvatsko naselje zabilježen je 1711., a 1726. opet kao nenaseljena pustara u posjedu Marka Czobora, koju su obrađivali Pandurci, stanovnici nekadašnjega sela kod Baje. Oko 1730. Ivan Radić, Czoborov zakupac, prisilio je više bajskih hrvatskih obitelji da se nastane na tada nenastanjenoj pustari Čavolju. Nakon toga 1734. zabilježeno je 26 hrvatskih poreznih obveznika, a iz te godine potječe i prvi čavoljski pečat. God. 1736. ovdje obitava već 511 Hrvata. Na poticaj kalačkih biskupa 1747./48. i 1782. doseljavaju se Nijemci. Samostalnom je župom postao 1748. (prije je bio bajskom podružnicom). Podružnice su mu do 1783. Matević i Sentivan. Zbog previsokih poreza 1764. mnogi se ovdášnji Hrvati sele u Suboticu. God 1768. još se spominje kao »ilirsko«, tj. hrvatsko, a potkraj XVIII. st. kao pretežito hrvatsko selo kojemu je vlastelin kalački biskup. Radi uređenja mjesnih agrarnih odnosa 1770. donesen je Urbar za Čavolj, koji je izdan i na hrvatskom jeziku. Barokna župna crkva, posvećena Preobraženju Isusovu, podig-

nuta je 1783., a proširena 1888. Po popisu iz 1828. ima 140 njemačkih, 70 hrvatskih, 30 mađarskih i 3 slovačke obitelji. God. 1851. za Fényesa je njemačko-dalmatinsko selo. U Prvome svjetskom ratu od 240 čavoljskih vojnika poginulo ih je 138. Prema potsdamskom rješenju 1947. većina čavoljskih Nijemaca preseljena je u Njemačku, a na njihovo su mjesto naseljeni Mađari iz Slovačke. Od 1949., a napose od 1960. do 1990., stanovništvo radi uglavnom u poljoprivrednim zadrugama.

Brojnost hrvatskog stanovništva od kraja XIX. st. kretala se ovako: 1890. – 555 (ukupan broj st. 3113), 1910. – 510 (ukupno 3007 st.), 1941. – 472 (ukupan broj st. 4705), 1945. – 580, 1960. – 492 (ukupno st. 3187), 1980. – 238 (ukupan broj st. 2364). Pod ravnanjem Miše Mandića 1970-ih godina čavoljska osnovna škola je slovila kao »uzorna škola« (mađ. mintaiskola), jer se u njoj odvijao istaknuti odgojno-obrazovni rad. Pod njegovom upravom tada je utemeljen i diljem Mađarske poznati čavoljski Seoski muzej (Falumúzeum). Nastava hrvatskog jezika u mjesnoj školi ukinuta je 1990. Hrvatska manjinska samouprava u selu djeluje od 1991. U Čavolju je rođen stolnobiogradski biskup Nikola Milašin (1736.-1811.).

Čavolj (Csárvoly) u Mađarskoj

2. pustara sjeverno od Subotice prema granici s Mađarskom, uz prugu Subotica-Kelebia. Južni dijelovi, pretežito nastanjeni mađarskim stanovništvom, pod voćnjacima su i vinogradima, dok su sjeverni dijelovi pod šumom. Prevladava pijesak, dio je Subotičke pješčare. Nije posebno upravno područje.

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; E. Fényes, *Magyarország geographiai szótára*, Pest, 1851; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; J. Rapcsányi, *Magyar városok monográfiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; A. Hegedűs, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*. Laurea értekezés, Kalocsa, 1954; M. Mándics: *Fejezetek Csárvoly község krónikájából 1944-1964*, Csárvoly, 1969; A. Zorn, A katolikus népoktatás helyzete a kalocsai érsekség területén a Canonica Visitatiók tükrében, 1711-1848, u: *Bács-Kiskun Megye Múltjából*, V. Kecskemét, 1983; M. Mandić: *Iz osamstoljetne kronike Čavolja (Prošlost i sadašnjost jednog narodnosnog sela)*, Budimpešta, 1984; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994.

Ž. Mandić i S. Stantić

ČELIKOVIĆ, Katarina, rođ. Plemenčić (Varaždin, 1. III. 1960.), bibliografkinja, publicistica, kulturna djelatnica. Osnovnu i srednju školu završila je u Varaždinu, a 1983. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je komparativnu književnost i rusistiku. Od 1986. radi u subotičkoj Gradskoj knjižnici kao bibliotekar-informator na stručnoj obradi knjiga i na odjelu bibliografije.

Sudjelovala je u pokretanju i u radu nekoliko subotičkih hrvatskih institucija: katoličkog mjesečnika *Zvonik* 1994., u kojem je od početka lektorica, novinarka i jedna od urednika, Hrvatskoga akademskog društva 1998., u kojem od osnutka obavlja dužnost tajnice, a 2002. potaknula je osnivanje Hrvatskog društva za pomoć učenicima *Bela Gabrić* i Hrvatske čitaonice. U sklopu Hrvatske čitaonice pokrenula je nekoliko manifestacija kojima je svrha očuvanje i razvijanje hrvatskog jezika (Dane Balinta Vujkova, Pokrajinsku smotru recitatora na hrvatskom jeziku i Susrete vojvođanskih pučkih pjesnika *Lira naiva*) te nakladničku djelatnost (knjige, zvučna edicija s narodnim pripovijetkama i edicija *Slikovnice*). Lektorica je i jedna od urednika u kalendaru *Subotička Danica*, a sudjeluje i u nakladništvu Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, u kojem je pro-

čelnica Bunjevačko-šokačke knjižnice *Ivan Kujundžić* od 1999.

God. 1997., skupa sa suprugom Ervinom, dobila je Antušovu nagradu za doprinos kulturi bačkih Hrvata-Bunjevaca za rad u mjesečniku *Zvonik*, a za organiziranje Dana Balinta Vujkova Kulturno-prosvjetna zajednica Općine Subotica dodijelila joj je 2005. posebno priznanje *Dr. Ferenc Bodrogyváry*.

Djelo: *Subotička bibliografija 1918-1944*, sv. III/1 (suautori G. Kiss i E. Bažant), Subotica, 2003.

T. Žigmanov

ČENAD (mađ. Érsekcsanád), selo u jugozapadnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 13 km sjeverno od Baje; 2945 st. (2001.). Prvotno se nalazilo 5 km zapadno od današnjeg sela, na obali Dunava. Prema arheološkim nalazima postoji već u XI. st. Od XIV. st. u posjedu je Kalačke nadbiskupije; a odatle potječe i njegovo mađarsko službeno ime Érsekcsanád (mađ. érsek, »nadbiskup«), koje je dobio 1898. Prijašnja službena imena: Chanad 1391., Csanád 1828. Ime naselja izvedeno je od osobnog imena Csanád. Fancažani, najbliži susjedi, zovu ga Čenad, ostali bunjevački Hrvati Čanad, a Santovci Čanada.

God. 1391. zabilježen je kao selo, 1543. Kalačkoj nadbiskupiji plaća 5 forinta crkvene desetine. Za turske dominacije 1560. stanovnici su mu bili ratari koji su obrađivali i obližnje »pustare«, majure. God. 1580. imalo je 39 kuća. Na prijelazu iz XVI. u XVII. st. stanovnici su prešli na reformatsku vjeroispovijed. God. 1686. opustjelo selo ponovno je napučeno 1689., među ostalim i Hrvatima. God. 1703. imalo je 23 porezna obveznika. Popis iz 1715. bilježi 4 hrvatske, a onaj pet godina poslije 3 hrvatske i 18 mađarskih obitelji. God. 1744. popisan je 81 obiteljski starješina, a 1784. ima 1222 stanovnika. Potkraj XVIII. st. spominje se kao mađarsko mjesto. Stanovništvo mu se tada bavilo uglavnom ribolovom i stočarstvom, napose uzgojem konja i rogata stoke. Zbog čestih poplava vlasti su 1806., unatoč protivljenju stanovnika, selo premjestile na sadašnje mjesto.

U to doba Kalačka biskupija ovamo naseljava katoličke seljake, među njima i Hrvate. God. 1819. u selu je već 260 kuća. Dotadašnja čikuzdanska filijala samostalnom župom postaje 1839. Matične se knjige vode od 1799., a u njima se nalazi i 28 hrvatskih prezimena. Od 1985 stanovnika na popisu iz 1881. godine svega je 8 osoba hrvatske narodnosti. Hrvatski se jezik ovdje zadržao do 1920-ih godina. Iz Peštansko-piliško-šoltsko-kiškunske županije selo je izdvojeno 1944. i priključeno Bačkobodroškoj županiji, a od 1950. postaje dijelom tad osnovane Bačko-kiškunske županije. O hrvatskoj nazočnosti u prošlosti govore i hrvatska imena čestica ovdašnjih polja: Karašovica, Kiselica, Turčikova, Kalonica, Perošić, Borić, Mala busija, Ivanac, Patonica, Veranka, Trnje, Krčavina, Bižan.

Čenad (Érsekcsanád)

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, Budapest, 1890/1913; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája. Baja és Bács-Bodrog vármegye közsései*, Budapest, 1934.

Ž. Mandić

ČEPELSIGETI, Marija (Čepelsigeti-Zorinac, Zorinac) (Tukulja, 16. V. 1926. – Tukulja, 9. I. 2006.), pedagoginja, odgo-

Marija Čepelsigeti

jiteljica, ravnateljica hrvatsko-srpskoga učeničkog doma u Budimpešti. Rođeno prezime Zorinac otac joj je bio prisiljen pomadžariti. Poslije rata, nakon što je završila tromjesečni učiteljski tečaj u Pečuhu, povjereno joj je organiziranje školske nastave na hrvatskom jeziku u baranjskom Šarošu (*madž.* Magyarsarlós). Godine 1952. preuzela je dužnost ravnateljice hrvatske škole u Pečuhu, ali je već u kolovozu iste godine njezin rad prekinut. Na temelju lažne optužbe da je jugoslavenski špijun uhićena je i osuđena na tri godine zatvora. Kaznu je izdržala u zatvorima u Pečuhu, Budimpešti i Kalači. Zaposlila se dvije godine nakon odsluženja kazne, najprije kao odgojiteljica u Malome učeničkom domu na budimpeštanskom Trgu ruža, a 1961. imenovana je ravnateljicom hrvatsko-srpskoga učeničkog doma u Munkácsyjevoj ulici u Budimpešti. Na toj je dužnosti ostala do umirovljenja 1990. Za rad u prosvjeti i kulturno djelovanje dodijeljena su joj sljedeća priznanja: Istaknuti prosvjetni radnik 1971., Za socijalističku kulturu 1976., Orden rada srebrnog stupnja 1978., Diploma *Najdraži učitelj* 1979., Spomen-plaketa za službu u prosvjeti 1990., Nagrada za kulturu Grada Tukulje 2002.

Lit.: M. Mandić, *Naša gimnazija*, Budimpešta, 1996; *Hrvatski glasnik*, br. 2/2006, Budimpešta.

Ž. Mandić

ČEPELJ (*madž.* Csepel), naselje na sjevernom dijelu istoimenog otoka na Dunavu južno od Budimpešte, danas XXI. okrug grada Budimpešte. Ime mu znači »mlada hrastova šuma«. Starodrevno je naselje (V.-IV. st. pr. Kr.). U ranome srednjem vijeku nastanjuju ga Rimljani, poslije Avari. Kao kmetsko naselje spominje se 1138.

Hrvati ovdje stanuju već od sredine XVI. st., kad su im dušobrižnici bili bosanski franjevci. U XVII. st. ubraja se među hrvatska naselja. Pri oslobađanju Budima 1686. i za trajanja Rákóczyjeve borbe 1703.-11. stanovništvo mu se razbježalo. Novi čepeljski veleposjednik princ Eugen Savojski 1712. dopušta obnovu Čepelja, obećavši doseljenicima sedam besporeznih godina. Od 1692. do 1745. filijala je budimskih hrvatskih župa (*Parochia Illyricae Nationis Budae in aquatica ex antiquo*, odnosno *Parochia Administratione Dalmatica*), a od 1745. do 1777. tukuljske župe. God. 1717. u Čepelju je popisano 19 kmetskih obitelji: 12 hrvatskih i 7 njemačkih. Hrvati, koji tvore 63% ovdašnjeg pučanstva, u vlasništvu tada imaju 72% oranica. Seoski je knez Martin Lukašović, 1728. pak Ivan Agić. Tadašnje je selo još bliže sjevernom vrhu otoka; Nijemci žive u gornjem, a Hrvati u donjem dijelu naselja. U selu je 1734. izgrađena crkva posvećena Maloj Gospi. Administrativno samostalnim postaje 1742. Već 1752. Nijemci su brojnošću nadmašili Hrvate. Seoski čelnici – knezovi – biraju se naizmjenično, pri čemu je doknez uvijek druge narodnosti od kneza. Samostalnom župom postaje 1788. Potkraj XVIII. st. spominje se kao njemačko-»racko« selo, stanovnici mu se bave poljodjelstvom i vinogradarstvom.

U selu je 1817. Hrvata bilo 38%, a Nijemaca, čiji se broj s vremenom povećao, 62%. Nakon što je kanonička vizita odredila da hrvatska propovijed bude svake 3. nedjelje »jer Hrvati razumiju njemački, a Nijemci ne znaju hrvatski«, u crkvi su se očitovale narodnosne suprotnosti. Iako su čepe. ljski Hrvati 1828. tražili učitelja koji zna i hrvatski, broj se Hrvata u selu nastavio smanjivati. Poslije poplave

1838. naselje je premješteno na današnje mjesto. Broj stanovnika u XIX. st. kretao se ovako: 1839. – 650 Nijemaca, 150 Hrvata, svi su rimokatolici; 1882. – od 176 obitelji samo je 35 hrvatskih; potkraj stoljeća, uz 1140 Nijemaca i 96 Mađžara, ima 195 Hrvata. U drugoj polovici XIX. i napose u prvoj polovici XX. st. Čepelj je izrastao u jedno od najvećih industrijskih središta u Mađarskoj. Budimpešti je priključen 1950. Unatoč tomu što je hrvatski jezik iz škole potisnut 1906., a iz crkve 1929., čepeljski su Hrvati narodnu posebnost očuvali razmjerno dugo. Potkraj XX. st. preminule su zadnje osobe koje su tečno govorile hrvatskom novoštokavskom ikavicom.

Lit.: J. Rupp, *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*. Pest, 1868; Ö. Tokody (ur.), *A magyarországi római és görögkatolikus papság*

Čepelj – otok i istoimeno naselje na njegovom krajnjem sjeveru

egyetemes névtára 1880. évre, Temesvár, 1880; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; K. Pápai, *A Csepel sziget és lakói*, u: *Földrajzi Közlemények*, Budapest, 1890; S. Borovszky, *Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye monographiája*, I -II, Budapest, b. g.; L. Némethy, *A pesti főtemplom története*, Budapest, 1911; D. Schuler, *Adatok a Tabán történetéhez és rendezéséhez*, *Statistikai Közlemények*, 75, 4, Budapest, 1934; A. Kubinyi, *Csepel népessége a XVIII. században és a XIX. század első felében*, Budapest, 1959; E. Joó, *Tétény-Promontor*, Budapest, 1970; Ž. Mandić, *Čepeljski Hrvati, Narodni kalendar*, Budimpešta, 1986.

Ž. Mandić

ČERNELIĆ, Milana (Osijek, 11. VIII. 1954.), etnologinja, sveučilišna profesorica. Djetinjstvo i ranu mladost provela je u Bezdanu, a gimnaziju je pohađala u Somboru. Studij etnologije i engleskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završila je 1980. God. 1988. obranila je magistarski radnju *Tradicije svatovskih časti, njihovi nazivi i uloge, s osobitim obzirom na pojavu i uloge stačela*, a 1997. i disertaciju *Odabrane pojave iz svadbenih običaja bunjevačkih Hrvata kao izvor za proučavanje njihove etnogeneze*. Na Odjeku za etnologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1980. radila je najprije kao stručna suradnica, a od 1989. kao asistentica. Danas je predstojnica Katedre za nacionalnu etnologiju.

Područje njezina znanstvenog interesa obuhvaća pojave iz duhovne i društvene kulture: svadbene običaje, život u zadrugama, probleme etničkih skupina, napose one vezane uz hrvatsku etničku skupinu Bunjevaca te pitanja njihove etnogeneze i načina oblikovanja njihova kulturnoga i etničkog identiteta. Objavila je dvije knjige i više od četrdeset stručnih i znanstvenih radova u hrvatskim (*Studia ethnologica Croatica*, *Migracijske teme*, *Etnološka tribina*, *Senjski zbornik*) i stranim časopisima (*Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, *Acta ethnographica Hungarica*, *Prace etnograficzne*, *Folklór és traditió*, *Ethnographia*) te u zbornicima radova. Kao izlagač sudjelovala je na više međunarodnih znanstvenih skupova (Zagreb, Karlovac,

Bratislava, Beč, Krakov, Budimpešta, Tata, Békéscsaba). Provodila je terenska istraživanja u raznim krajevima Hrvatske (Slavonija, Lika, Primorje, Dalmacija) te među Hrvatima u Podunavlju (u Bačkoj i Mađarskoj). Koautorica je izložbe *Iz baštine bačkih Hrvata-Bunjevaca*, koja je održana u Etnografskom muzeju u Zagrebu početkom 1998. Sudjelovala je u nekoliko znanstveno-istraživačkih projekata u Hrvatskoj, a od 2002. voditeljica je projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*. Članica je Hrvatskoga etnološkog društva, Matice hrvatske i Društva vojvođanskih i podunavskih Hrvata. Pripada krugu najplodnijih istraživača etnologije bunjevačkih Hrvata.

M. Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991.

Knjiga *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca* nastala je na temelju njezina magistarskog rada. U njoj su prikazani podaci o svatovskim časticima u Bunjevaca te su uspoređeni sa sličnim pojavama u drugim krajevima jugoistočne Europe, pri čemu je jedan od glavnih zaključaka da podrijetlo nemalog dijela bunjevačkoga svadbenog ceremonijala valja tražiti u predslavenskome kulturnom sloju, koji je odigrao važnu ulogu u genezi Bunjevaca. U doktorskoj disertaciji zaključila je pak kako su se počeci procesa etnogeneze Bunjevaca mogli zbivati »negdje na jugoistočnim dinarsko-jadranskim graničnim

područjima. Tu su se negdje prožimali vlaški i hrvatski [...] kulturni elementi, koji su dali temelj nastajanju i oblikovanju osebujne hrvatske skupine poznate pod nazivom Bunjevci«. U knjizi *Bunjevačke studije*, koja je sinteza njezinih dosadašnjih glavnih znanstvenih preokupacija, u razmatranju znanstvenoga, ali i političkog problema bunjevačke etnogeneze, u nedostatku pisanih izvora, koristila se hermeneutičkim povijesnim pristupom (u nas nazivanim i kulturnopovijesnim). U njoj su, nakon odavna zastarjela i politički naručena djela Jovana Erdeljanovića iz 1930., prvi put izneseni znanstveni rezultati proučavanja etnogeneze Bunjevaca s etnološkog motrišta, bitno drukčiji od Erdeljanovićevih.

Hrvatsku i stranu znanstvenu javnost upozoravala je na aktualni položaj i probleme hrvatske manjine u Bačkoj. U radovima koji se odnose na tu problematiku dokumentirano govori o promjenama etničkog sastava stanovništva u Vojvodini u XX. st. te bilježi i interpretira sve događaje koji su na to utjecali. Osobito je zanimalo kako se to odrazilo na vojvođanske Hrvate, ne samo na razini Pokrajine, već i po manjim zemljopisnim regijama, općinama i naseljima. U napisu o nastojanjima da se ospori hrvatstvo Bunjevaca u Bačkoj izdvaja tri glavne struje u tim procesima: a) neutraliziranje hrvatstva Bunjevaca isticanjem njihove posebnosti (oni su samo Bunjevci), b) dopuštanje da mogu biti Srbi i Hrvati, uz naglasak da je bitno da su Južni Slaveni, te c) ideju da Bunjevci nisu Hrvati, već Srbi katoličke vjere.

Djela: *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb 1991; *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

Odabrani članci: Običaj plesa s nevjestom u svadbenim običajima Bunjevaca, *Folklór és tradíció*, 5, Budapest 1988; O tragovima zadruga kod Bunjevaca u južnoj Mađarskoj, *Migracijske teme*, 6 (3), Zagreb, 1990; Role of the »starješina svatova« among the Bunjevci, *Studia ethnologica*, 3, Zagreb, 1991; Na tragovima izvorištu osebujnog postupka pri blagoslovu mladenaca u podunavskih Bunjevaca iz okolice Budimpešte, *Studia ethnologica Croatica*, 5, Zagreb, 1993; Ethnic Changes in Voivodina in the 20th Century

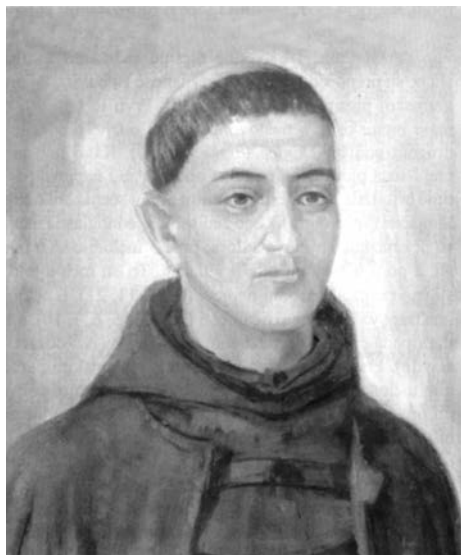
with special Reference to the Position of the Croats Bunjevci, u: *Ethnocultural processes in Central Europe in 20th Century*, Bratislava, 1994; Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskom narodu, *Studia ethnologica Croatica*, 6, Zagreb, 1994; A Budapest környéki, Duna menti Bunyevácok lakodalmi áldása nyomában, *Ethnographia*, 105 (2), Budapest, 1994; Attempts to deny the Bunjevci of Bačka (Vojvodina) the Right to Belong to the Croat Nation, *Acta ethnographica Hungarica*, 42 (1-2), Budapest, 1997; O životu na salašu, u: *Iz baštine bačkih Hrvata – Bunjevaca*, Katalog izložbe, Etnografski muzej u Zagrebu, 1998; O nekim važnijim običajima bačkih Hrvata – Bunjevaca, u: *Iz baštine bačkih Hrvata – Bunjevaca*, Katalog izložbe, Etnografski muzej u Zagrebu, 1998; Comparable Occurrences in Wedding Customs of the Bunjevci and the Romance Language Speaking Inhabitants of the Balkan Peninsula, *Studia ethnologica Croatica*, 7-8, Zagreb, 1995-1996 [1999]; Kolač/kruh u obredu prstenovanja i blagoslova mladenaca u Bunjevaca iz okolice Budimpešte, *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 7, Budapest, 2000; Prvi rezultati istraživanja tradicijske kulture primorskih Bunjevaca, *Senjski zbornik*, 27, Senj, 2000; Über das Recht, ein Kroate zu sein. Zu den Versuchen, den Bunjevci aus der Bačka die Zugehörigkeit zum kroatischen Volk abzusprechen, u: *Kroatische Volkskunde/Ethnologie in den Neunzigern*, Wien, 2001; Povezanost života na salašu i u gradu u bačkih Bunjevaca, *Etnološka tribina*, 25, Zagreb, 2002; Istraživanje tradicijske baštine, identiteta i etnogeneze primorskih Bunjevaca, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003; The Local Community of the Ethnic Bunjevci in Croatia: Developing Cultural Identity, u: *Times, Places, Passages. Ethnological Approaches in the New Millennium. 7th SIEF Conference Selected Papers*, 23-28 April 2001, Budapest, 2004; Specifičan način darivanja nevjestice u bunjevačkim svadbenim običajima, *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 12, Budimpešta, 2005; Pristupi istraživanju bunjevačkih identiteta, *Studia ethnologica Croatica*, 17, Zagreb, 2006.

Lit.: Milana Černelić, Etnološki tragovi bačkih Bunjevaca [intervju], *Hrvatska riječ*, br. 76 Subotica, 2004; T. Žigmanov, Bibliografska građa za povijest Hrvata u Vojvodini od 1990. do 2002. (knjige, zbornici, časopisi, listovi, članci, novinski napisi i interne publikacije), *Ex Pannonia*, br. 8, Subotica, 2004.

T. Žigmanov

ČEVAPOVIĆ, Grgur (Csevapovich) (Bertelovci, 23. IV. 1786. – Budimpešta, 21. IV. 1830.), franjevac, pisac, povjesničar, pravnik, provincijal. Pohađao je

gimnaziju u Požegi, a 8. XI. 1802. Josip Jakošić primio ga je u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je studirao kod Grge Peštalica na filozofskom učilištu u Baji 1803.-05., a zatim je ondje 1805.-07. i u Vukovaru 1807.-09. nastavio studij teologije. Na budimpeštanskom sveučilištu 1806. postigao je doktorat filozofije, a 1811. položio je profesorski ispit iz teologije. U međuvremenu je 1809. postao svećenikom. Predavao je filozofiju na učilištima u Slavonskom Brodu i Našicama 1809.-11., a zatim teološke predmete na bogoslovnom školu u Mohaču 1811.-14. i Vukovaru 1814.-20. U Vukovaru je samo godinu dana bio gvardijan i župnik 1820./21., ali je u to vrijeme obnovio samostan. U dva je navrata 1821.-24. i 1827.-30. bio provincijal te je tada boravio u Budimu. Predsjedao je redovitom kapitulom 1824. i izvanrednom kapitulom 1829. u Mohaču, kad su sudionici prihvatili nove uredbe o životu i djelovanju u Provinciji, koje je pripremio s namjerom da članove svoje pokrajinske zajednice oslobodi zasada kasnog jozefinizma. U Beču je 1824. sudjelovao u pridruživanju četiriju austrijskih samostana Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga i nakon tog događaja ondje je bio prvi gvardijan 1824.-27. Kao provincijal preuzeo je brigu za objavljivanje Biblije u prijevodu Matije Petra Katančića. Sudjelovao je na pokrajinskoj crkvenoj sinodi 1822. u Požuni i branio pravo franjevaca na njihovo shvaćanje redovničkog siromaštva. U rukopisu je ostavio iscrpnu povijest tog događaja (prijepis je u Arhivu Hrvatske franjevačke provincije u Zagrebu), no taj je dokument o stanju Crkve te vjerskom i moralnom životu katolika u doba kasnog jozefinizma u Mađarskoj i kontinentalnoj Hrvatskoj do danas neistražen. Sastavio je i danas izgubljeni povijest hrvatskog naroda, a uspio je objaviti dvije knjige o Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Raspravljao je o pravopisu hrvatskog jezika s Tomom Koščakom, a tiskom je objavio dramu o Josipu Egipatskome. U franjevačkom samostanu u Vukovaru bila su i njegova dva spisa u rukopisu: *Ethica christiana* i *Paedagogia sublimior*.

Grgur Čevapović

Bio je središnja ličnost Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u prvoj polovici XIX. st. i istodobno promicatelj hrvatske kulture u pretpreporodnom razdoblju među Hrvatima u Slavoniji i Ugarskoj, zastavljač kulturnog stvaralaštva na tom prostoru u duhu katoličke obnove, i to usprkos onodobnoj uređenosti javnoga i crkvenog života prema načelima jozefinizma. Svoju je knjižnicu ostavio samostanu u Vukovaru.

Djela: *Assertiones ex theologia morali nec non universo iure ecclesiastico*, Budae, 1815; *Josip, sin Jakoba patriarke, u narodnoj igri prikazan od učenika vukovarski*, Budim, 1820; *Synoptico-memorialis catalogus observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae*, Budae, 1823; *Allocutiones capitulares... tempore capituli provincialis ann. 1824*, Budae [1824]; *Dolorem animo meo ex obitu... Alexandri Tomikovich, Essekini*, 1829; *Sermo occasione jubilai sacredotalis... Antonii Schmidt*, Budae [1829]; *Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, Budae, 1829; *Recensio observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, Budae, 1830.

Lit.: W. Krtsmery, *Onomasticon... Gregorio Csevapovich... oblatum*, Budae [1830]; E. Mayerik, *Elegia honorobis... G. Csevapovich*, Eszekini [1830]; A. Scherzer, »Josip, sin Jakoba« od G. Čevapovića, *Nastavni vjesnik*, 14, Zagreb, 1896; D. Grbor: G. Čevapović u »Danici Ilirskoj«,

Ibidem, 15, 1897; J. Jelenić, *Pravopisna rasprava između dra Tome Koščaka i dra fra Grge Čevapovića*, Zagreb, 1930; T. Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Zagreb, 1945; E. Berthold, *Die Vereinigung der Franziskanerklöster Niederösterreichs mit der Ungarischen Kapistranerprovinz*, u: *Religiones paeninsulae Balcanicae et proximi Orientis*, Zbornik B. S. Pandžića, Bamberg, 1988; *Zbornik radova o fra Grgi Čevapoviću*, Osijek, 1991; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002; isti, *Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma*, *Croatica Christiana periodica*, 29, 55 (2005), Zagreb.

F. E. Hoško

ČESMIČKI, Ivan (Jan Panonije, Jan Panonac, Ianus Pannonius) (? , 29. VIII. 1434. – Medvedgrad kraj Zagreba, 30. XI. 1472.), humanist, latinski pjesnik. Zemljopisno i rodoslovno podrijetlo prvoga velikoga latinskog pjesnika iz srednjeg dijela ugarskog Podunavlja i dalje je predmet živih rasprava u mađarskoj, hrvatskoj i talijanskoj historiografiji. Po srednjovjekovnoj Česmici u okolici Bjelovara u historiografiji potkraj XIX. st. učvrstilo se prezime Česmički, no toj »zapadnoslavonskoj« tezi, potaknuti novijim mađarskim istraživanjima, suprotstavljaju se i neki hrvatskih književni povjesničari, koji tvrde da je Pannoniusovo rodno mjesto iščezlo selo Kestence blizu ušća Drave u Dunav. Slavensko podrijetlo Česmičkoga ne dovodi se u pitanje, no njegova je životna sudbina usko povezana s ugarskim plemstvom i budimskim dvorom kralja Matije Korvina (1458.-90.).

Najljepše godine svojeg života Česmički je proveo u Italiji, gdje ga je na školovanje kao trinaestogodišnjeg dječaka poslao ujak Ivan Vitez od Sredne. Upravo je iskustvo kulturnog bogatstva i novoga znanstvenog duha talijanskih gradova presudno utjecalo na njegovo stvaralaštvo. Školovao se u Ferrari kod glasovitoga Guarina i u Padovi, gdje je postao doktorom kanonskog prava. Nakon jedanaest talijanskih godina vratio se u Ugarsku, gdje je, s nepunih 26 godina, postao pečuškim biskupom. Iduće desetljeće proveo je na budimskom dvoru te prateći kralja na vojnim

pohodima. Godine 1469., skupa s Ivanom Thuzom, imenovan je slavonskim banom, no obojica su ubrzo smijenjena. Sudjelovao je poslije toga u uroti skupine velikaša koji su, nezadovoljni Korvinovom samovladom, ponudili prijestolje poljskom kraljeviću Kazimiru. Urota nije urodila plodom, a Česmički se u bijegu sklonio kod zagrebačkog biskupa na Medvedgradu. Ondje je i umro, a poslije je njegovo tijelo preneseno u Pečuh i pokopano u tamošnjoj katedrali.

Sam je Korvin 1483. dao nalog da se prikupe svi Pannoniusovi epigrami, jer pjesnik za života nije uspio tiskati svoje tekstove. Razgranata rukopisna tradicija i velik broj izdanja u XVI. st. u Beču, Bologni, Baselu i drugdje pokazuju da je Česmički prerastao u kultnu figuru srednjoeuropskoga književnog prostora. Tradicionalno se njegov opus dijeli na veće pjesme u heksametrima, elegije, epigrame, prozne prijevode s grčkoga, govore i pisma. Osobitu pozornost pobuđuju elegije s autobiografskim sadržajem: tužaljka u povodu smrti majke Barbare, niz elegija napisanih u napadaju bolesti, obraćanje vlastitoj duši. Među više od 400 epigrama pretežu satirički i erotski, po uzoru na Marcijala. Na hrvatskom jeziku Česmički danas živi zahvaljujući prijevodima velikoga bosanskoga i hrvatskog pjesnika Nikole Šopa.

Djela: *Opera...*, Basel 1555; *Libri III poematum, elegiarum et epigrammatum*, Budae, 1754; *Pjesme i epigrami* (latinski izvornik i hrvatski prijevod N. Šopa), Zagreb, 1951; *Opera Latine et Hungarice*, Budapest, 1972.

Lit.: V. Vratović (ur.), *Latinsko pjesništvo u Hrvata: dvojezična antologija*, Zagreb, 1997; J. Petričević (ur.), *Izbor iz djela hrvatskih latinista*, Zagreb 1999; *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, 2000; Podrijetlo Jana Panonija: novija istraživanja u mađarskoj historiografiji, *Scrinia Slavonica*, sv. 4, Slavonski Brod, 2004.

N. Ušumović

ČIČA, 1. starija muška osoba; 2. otac, glava obitelji, osobito u obiteljskoj zadruzi. U svakodnevnome pučkom govoru uz ime starijeg muškarca dodavan je pridjevak »č'«^a, kratica od »čiča«^a. Taj je pridjevak očuvan i u naslovu komedije

Matije Poljakovića *Č'a Bonina razgala*, svojedobno jedne od najizvođenijih predstava u subotičkom kazalištu.

A. Stantić

ČIČAKULAŠA (čččččččččč), dječja igra u bačkih Bunjevaca. Igraju je najčešće dječaci osnovnoškolske dobi, koji se natječu u dvije skupine od po 5-6 članova. Jedan od igrača oslonjen je leđima uz drvo ili zid, dok drugi dječak stavlja svoju glavu među sklopljene ruke prvoga u visini prepona. Ostali članovi skupine stavljaju glavu među raširene noge prethodnog dječaka i drže se čvrsto za njegove noge, čineći tako neku vrstu mosta. Druga skupina dječaka iz zaleta skače raznožno na leđa onima koji su u mostu. Ako se most slomi, tj. ako koji od dječaka iz mosta poklekne, nastavljaju skakati oni koji su i dotad skakali. Ako tko iz skupine koja naskakuje dodirne nogom tlo ili padne s mosta, mijenjaju se uloge.

Lj. Vujković Lamić

Maksimilijan Čičerić

ČIČERIC, Maksimilijan (Maximilian Csicseric von Bacsány) (Arad, danas Rumunjska, 3. III. 1865. – Zagreb, 8. XI. 1948.), general. Potječe iz hrvatske graničarske obitelji iz okolice Titela. Nižu gimnaziju završio je u Vinkovcima, a Vojnu akademiju u Bečkome Novome Mjestu. Od 1884. bio je poručnik 38. ugarske

pješačke pukovnije. Nakon toga završio je ratnu školu u Beču te je 1889. postao natporučnikom. Ratnu povijest i vojni zemljopis u ratnoj školi u Beču predavao je 1893.-1902. God. 1904. imenovan je austrougarskim vojnim izaslanikom u Mandžuriji, gdje je boravio do svršetka rusko-japanskog rata 1905. Nakon povratka u zemlju postao je pukovnikom u Zagrebu te je bio na dužnosti u stožeru XIII. korpusa. U general-bojnika promaknut je 1911. i imenovan zapovjednikom 30. pješačke brigade u Miskolcu. Uoči Prvoga svjetskog rata bio je zapovjednik škole korpusnih časnika u Beču, a u lipnju 1914. postao je zapovjednikom stožera V. armije. Nakon rujanskog neuspjeha u Srbiji smijenjen je i raspoređen u zapovjedništvo utvrđene Dunavske linije (Krems-Tully-Beč-Požun). Ponovno je bio zapovjednik XIII. korpusa 1915.-16., a XXIII. korpusa 1917.-18., s kojim se i borio na ruskoj bojišnici. Kao vojni stručnjak sudjelovao je na Brest-Litovskim mirovnim pregovorima. Na Piavi se borio od 1917. do 30. X. 1918. Umirovljen je 31. XIII. 1918. te je otad do rujna 1942. živio u Beču, a nakon toga se vratio u Zagreb. U dnevniku *Kraj rata* (15. IV. – 30. X. 1945.), koji je pisao njemačkom goticom, zabilježio je tadašnje prilike u Zagrebu, a objelodanio je i sjećanja iz rusko-japanskog rata.

Djela: *Unser neues Feldgeschütz*, Wien 1907; *Die Schlach, Studie auf Grund des Krieges in Ostasien 1904-05*, Wien, 1908; *Dnevnik generala Čičerića – Kraj rata*. Generalovi tajni zapisi, *Azur journal*, 2, 4/5, Zagreb, 1990.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993.

S. Bačić

ČIČOKA (čičovka) (*madž.* csicsóka, *lat.* Helianthus tuberosus L.), jednogodišnja biljka čija se krtola rabi u ljudskoj prehrani. Podrijetlom je iz Sjeverne Amerike i nekad se često uzgajala u povrtnjacima seoskih kuća i salaša. Stabljika joj je visoka od 1,5 do 3 metra, ima malene žute cvjetove slične suncokretu, a krtole slične gomoljima krumpira. Otporna je na biljne bolesti, a po busenu može dati urod i do 3 kg. Zbog skromnih zahtjeva, sadi se na

najlošijem zemljištu, a najbolje rađa u sjevitim mjestima. Može se pripremiti na više načina: jede se sirova nakon što se s nje sastruže pokorica, kuhana, u salati, u turšiji s krastavcima i paprikom, a mogu se od nje pripremiti i juha i džem.

Lit.: B. Ivić, *Korisna, ali zaboravljena*, *Žig*, br. 7, Subotica 1994.

A. Stantić

ČIČOVI, somborsko prigradsko salašarsko naselje. Nalazi se oko 5 km južno od Sombora, na prostranoj i plodnoj lesnoj terasi. Razvilo se duž nekad važne ceste koja je vodila u Bač, a istodobno je pratilo i nekadašnji tok rječice Mostonge, kojim danas protječe vodotok što spaja stari Veliki bački kanal (nekada Franzov kanal) s glavnim pravcem hidrosustava Dunav-Tisa-Dunav.

Čičovi

Naselje je postojalo još u predtursko doba pa je tako 1543. njegovih 20 oporezovanih stanovnika plaćalo desetinu Kalaičkoj nadbiskupiji. Više se puta spominje tijekom turske vladavine ugarskim Podunavljem. Nakon protjerivanja Turaka na pustari Čičovi nalazili su se salaši somborskih vojnih graničara. Pustara je 1749. postala dijelom teritorija slobodnoga kraljevskog grada Sombora.

Danas je naselje depopulacijsko: dok je 1961. imalo 616 stanovnika u 200 kućanstava, 2002. bilo ih je 157 u 66 obitelji. Više od 90% stanovništva čine Srbi.

U uzvišenijem dijelu Čičova, poviše nekadašnjeg toka Mostonge, somborski senator i glavni sudac Josip Marković dao je 1781. podići kapelu Snježne Gospe, ko-

ja je 2004. temeljito obnovljena. Svečane mise na tome hodočasničkom mjestu održavaju se na dan Snježne Gospe 6. VIII., dok je proštenje u nedjelju nakon tog blagdana. U kapeli se posebno obilježava i Mala Gospa. U tim se prigodama ondje okupi više stotina vjernika iz Sombora i okolnih mjesta, među njima i mnogobrojni pravoslavci.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I-II, Szabadka, 1909², III, Szabadka, 1907; J. Muhi, *Zombor története*, Zombor, 1944; M. Beljanski, *Somborski salaši*, Sombor, 1970; M. Beljanski, *Ponovo o somborskim salašima*, Sombor, 1979; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; A. Hegeđi, *Slobodan kraljevski grad Sombor (1749-1848)*, *Dometi*, 100-103, Sombor, 2000.

M. Đanić

ČIK (*madž.* Csik-ér), rječica na Telečkoj zaravni (Bačka lesna zaravan) i na području donje Bačke – od pustare Čikerija zapadno od Subotice do Tise, u koju se ulijeva kod Bačkoga Petrova Sela. Kroz Mađarsku protječe u dužini od 12 km, a kroz Vojvodinu 90 km. Na izvoru potok ima dva kraka, na dijelu između Višnjevca i Čantavira prima vodu iz šest pritoka (iz doline Stipić, Kiš, Vereb, Gece i dr.), a nalazi se na njemu i jedan otok. Regulacija rječice počela je 1899.-1907., obnovljena je 1958., a završena je gradnjom akumulacijskog jezera kod Svetićeva 1980.

Dolina rječice na Telečkoj zaravni do Višnjevca široka je 120-150 m i duboka 18-20 m, a od Višnjevca je široka 350-400 m i duboka 20-25 m. Na području donje Bačke širina je doline 80-100 m, a dubina 3-4 m.

Rječica ima porječje površine 637-750 km², s kojega odvodi podzemne i atmosferske vode te otpadne vode kemijske industrije *Azotara* i naselja s njezinih obala. Do regulacije rječice protjecanje vode kod ušća variralo je između 1 i 15 ml/s, prosječno 3 ml/s.

Prema pedološkoj karti Vojvodine, u porječju su rasle listopadne šume. O njihovoj postojanosti nema pisanih izvora. Na zemljovidima s kraja XVII. i početka

XVIII. st. u koritu je rječice tijekom godine najčešće bila voda na nizvodnoj dionici, zapadno-sjeverozapadno od ušća, gdje je bilo srednjovjekovno naselje Csik, po kojem je rječica najvjerojatnije i dobila ime.

L. Hovány

ČIKERIJA (*madž.* Csikéria), **1.** pustara koja u Mađarskoj obuhvaća područje duž državne granice, između Kunbaje, Aljmaša, Milkuta i Tompe, a u Vojvodini južno od toga područja, između pustara Tavankut, Šebešić i Kelebija. Nekadašnja službena imena: Csékéria 1655., Czikéria 1657., Csekeria i Csékéria XVIII. st., Csikéria 1929. Ime je izvedeno od naziva potoka Csikér, koji su mjesni Hrvati preimenovali u Čikerija. God. 1655. ubrajala se među pustare na kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo. Upravno je pripadala Subotici sve do 1920., kad je trianonska granica razdvojila pustaru te je njezin južni dio pripao Kraljevini SHS, a sjeverni Mađarskoj; **2.** nekoć jedinstveno naselje, koje je 1920. državna granica presjekla na dva nejednaka dijela. Iako se oba službeno nazivaju Čikerijom, narod je veći dio naselja, koji je pripao Mađarskoj, još od početka XX. st. nazivao Gornjom Čikerijom (*madž.* Felsőcsikéria), a naselje koje je danas u Vojvodini Donjom Čikerijom (*madž.* Alsócsikéria).

Gornja je Čikerija selo koje se nalazi istočno od Aljmaša, u samoj blizini državne granice. Samostalnim naseljem postala je 1921. Mjesna crkva je podignuta u čast sv. Stjepana Kralja 1928., a naredne godine i posvećena. Hrvata je u tom naselju 1941. bilo 493 (ukupno 2050 stanovnika), 1945. – 420, 1960. – 437 (ukupno 1793 stanovnika), 1980. – 183 (ukupno 1241 stanovnik), 1990. – 42 (ukupno 1031 sta-

Gornja i Donja Čikerija

novnik), a 2001. g. – 79 (ukupno 975 stanovnika). U Seoskoj kući (Faluháza) pohranjena je etnološka zbirka koja prikazuje povijest naselja i mjesne običaje. Od 1990. g. ovdje djeluje Hrvatska manjinska samouprava i Kulturno-umjetničko društvo »Rokoko«.

Donja se Čikerija nalazi zapadno od Ljutova, s kojim upravno čini mjesnu zajednicu, te sjeverno od Tavankuta, također u samoj blizini državne granice. Čine je dvije dugačke ulice i red ušorenih salaša. Naselje se naslanja na bagremovu šumu i leži na žutome i crnom pijesku, što je uvjetovalo da se stanovnici bave vinogradstvom, a danas voćarstvom. Izrazito je depopulacijsko mjesto – četrdesetih godina XX. st. mjesnu je pučku školu pohađalo više od 70 učenika, a danas ima osam učenika, koji u školu putuju u obližnji Tavankut ili u Ljutovo. Zbog nedostatka osnovne infrastrukture (nema asfaltirane ceste, prodavaonice, doma zdravlja, izdvojeni odjel tavankutske osnovne škole u Čikeriji zatvoren je početkom 1980-ih), stanovništvo se u drugoj polovici XX. st. postupno iselilo u Tavankut, Ljutovo i Suboticu. Danas ondje živi još nešto više od 100 stanovnika, većinom starijih osoba. Posljednjih godina mjesto oživi za proštenje, koje se slavi u nedjelju poslije spomena sv. Leopolda Mandića, te u drugoj polovici kolovoza za Čikerijade – vjersko-sportskoga godišnjeg susreta mladih katolika iz Subotice i okolice. Donja je Čikerija pretežito je naseljena bunjevačkim Hrvatima. Njezinu znamenitost predstavlja veliko zvono koje razbija tučonosne oblake.

Lit.: I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; M. Marković, *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine*, Novi Sad, 1966; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; Ž. Mandić, *Mikrotoponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb, 2001.

Ž. Mandić i T. Žigmanov

ČIKERIJADA, vjersko-sportski godišnji susret mladih katolika iz Subotice i okolice kod središnjeg križa u Čikeriji, koji se održava u drugoj polovici kolovoza. Prvi je put organizirana 2000. na inicijativu vlč. M. Stantića, koji je i stalni organizator, a geslo je susretâ *Gle, kako je dobro, kako je mило kao braća zajedno živjeti!* (Ps 133,1). Svrha je tih jednodnevnih okupljanja druženje, međusobno upoznavanje i bolje povezivanje katoličke mladeži iz sjevernih župa Subotičke biskupije. Mladi na susret uglavnom dolaze biciklima, a svake ih se godine ondje okupi preko stotinu. Zamisao je da Čikerijada u budućnosti preraste u kamp u kojem će se održavati duhovne vježbe i radionice.

Lit.: M. Stantić, *Pet godina Čikerijade, Subotička Danica (nova): Kalendar za 2005. godinu*, Subotica, 2004.

T. Žigmanov

ČIKUZDA (mađ. Sükösd), selo u jugozapadnom dijelu Bačko-kiškunske županije, 15 km sjeverno od Baje, 4032 st. (2002.). Nekadašnja službena imena: Segusd 1399., Sukedeghaza 1341., Sykesd 1520., Sökesd 1543., Ükesd 1686., Sükösd 1773. U korijenu je imena staromađarska imenici *ség* (hum, brijeg).

God. 1520. Čikuzda je zabilježena kao selo; 1543. Kalačkoj je nadbiskupiji platila 7 forinta crkvene desetine. Za Rákóczi-jeva ustanka 1703.-11. spominje se kao

Čikuzda (Sükösd)

hrvatska župa. Zemaljski popis 1715. bilježi 15 hrvatskih i 3 mađarske obitelji. Hrvata je već tada bilo znatno više, što potvrđuju crkvene matične knjige (vode se od 1711.), u kojima se nalazi stotinjak hrvatskih prezimena. Samostalnom je župom postala 1719., a o brojnosti katolika govori podatak iz 1730., kada su krizmane 372 osobe. God. 1748. ima 951, a 1762.–1327 stanovnika, pri čemu trećinu čine Mađžari. Hrvati se spominju i 1783. God. 1787. bilježi se kao »ilirsko«, a potkraj XVIII. st. kao mađarsko-»racko« selo koje pripada posjedu Kalačke nadbiskupije. (Hrvate crkveni dokumenti najčešće spominju kao Ilire, a državni popisi kao Race, odnosno katoličke Race.) God. 1860. uništila ju je poplava, a stanovnici su preseljeni na današnje mjesto, na uzvisinu pokraj kapelice Tri križa. Selu pripada i kapelica sv. Ane, poznato hodočasničko mjesto. Potkraj XIX. st. ima 787 kuća i 3381 stanovnika, »koji su nekoć bili Hrvati, ali danas su svi Mađžari«. Hrvatski se živalj potpuno odnario 1920-ih godina, a na njegovu nekadašnju brojnost danas podsjećaju samo prezimena (Gariša, Jagica, Jakšo, Karagić, Serletić, Vidak...) i mikrotoponimi (Dolina, Grbavac Jezer, Lipovac, Plačidol Široka, Taban, Tvrdica, Zlopolje...).

Lit.: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796; E. Fényes, *Magyarország geographiai szótára*, Pest, 1851; S. Borovszky, *Pest-Pilis-Solt-Kiskunvármegye monographiája*, I-II, Budapest, b. g.; Gy. Dudás, *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; A. Hegedüs, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*. Laurea értekezés. Kalocsa, 1954; Gy. Györfy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, Budapest, 1963; E. Solymos M. Göldner Solymosné, *A kalocsai érsekségadalom halászati szerződése 1725-1916. Cumania*, V, Kecskemét, 1974; Ž. Mandić, *Traganje za netragom nestalim Hrvatima, Narodne novine*, Budimpešta, 8. III. 1984.

Ž. Mandić

ČILIĆ, Luka (Baja, 1707. – Baja, 15. IV. 1770.), franjevac, pedagog, pisac. U Provinciju Bosnu Srebrnu stupio je 1726. u Baču. Budući da je dobro govorio njemački i talijanski, pretpostavlja se da se

školovao u zemljama u kojima se govori tim jezicima. Kao mlad svećenik bio je vojni kapelan i boravio je na Korzici 1731.–33. Predavao je na filozofskom učilištu u rodnome mjestu 1734.–37., a u vrijeme dok je po Slavoniji i Podunavlju 1738./39. harala kuga djelovao je u Budimu kao hrvatski propovjednik te je požrtvovno dvorio oboljele. Više je godina bio odgojitelj novaka u Radni, odakle je 1745. došao za profesora teologije na generalna učilišta 1. razreda u Budim 1745.–50. i u Osijek 1750.–58. Stekao je naslov *lector jubilatus* i bio dekan generalnog učilišta u Budimu 1759.–62. U vodstvu zajednice sudjelovao je kao kustod prije druge diobe Provincije Bosne Srebrene 1756./57. i definitor u novoutemeljenoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. U ime vrhovne uprave Franjevačkog reda bio je generalni vizitator u Bugarskoj. Plod je njegova odgojiteljskog rada priručnik duhovno-asketskog sadržaja. Ne mogu mu se sa sigurnošću pripisati filozofski spisi u rukopisu *Physica seu octo libri Physicorum, Philosophia moralis te Metaphysica* (Bajae, 1733/34; vel. 19 x 19 cm, pisar Stjepan od Valpova, knjižnica franjevačkog samostana u Našicama). Nije naime isključeno da im je autor Toma Jelle († 1743. u Földvaru). God. 1762., kao posljedica kapi, oduzet mu je govor. Od 1766. je boravio u rodnoj Baji strpljivo podnoseći svoje patnje.

Djela: *Paen festinum... dno Josepho Anthonio Chiolnich... episcopo Bosnensi...*, Essekini, 1752; *Directa ad coelum via seu tres gradus perfectionis evangelicae*, Essekini, 1755; *Conclusiones ex universa theologia*, Essekini, 1755.

Lit.: *Historia domus Bajensis*, 1, Baja, 1991; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

F. E. Hoško

ČISTA SOBA, u bačkih Bunjevaca i Šokaca svečana prostorija na salašu ili u kući u kojoj se nije boravilo. U njoj se nalazio namještaj i oprema (posteljina, pokrivači i sl.) koju je žena donijela u mužev dom. Potkraj XIX. st. kod Bunjevaca »kovčeg« u kojem je udavača donosila svoje »aljine«, odnosno »štafir«, zami-

jenili su posebni tipovi ormara, »dolaf« i »šifunjer«. U čistoj se sobi čuvao i višak posteljine te svečana odjeća, a služila je i kao gostinska soba za noćenje važnijih gostiju. Iz nje su se pokapali preminuli ukućani.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Černelić, O životu na salašu, u: *Iz baštine bačkih Hrvata – Bunjevaca*, Zagreb, 1998.

A. Stantić

ČISTA SRIDA, *dijal.*, Pepelnica, prvi dan korizme. Na taj je dan propisan strogi post i nemrs, a neki vjernici među bačkim Hrvatima, sukladno tradiciji, do danas »suše«, tj. ne jedu i ne piju.

U bačkih Bunjevaca domaćice su na Čistu srijedu temeljito čistile sve posuđe kako na njemu ne bi ostalo tragova masti. Posuđe su najprije prale vrućom »lušijom«, tj. prokuhanim pepelom, a poslije bi ga isprali vrućom pa hladnom vodom. Masnoća s ćupova i drugih glinenih posuda odstranjivala se u užarenoj krušnoj peći. Posuđe bi poslagale u nju, a masnoća koja se nakupila po zidovima posuđa zapalila bi se. Kad se vatra ugasila, peć je zatvorena, a čisto se posuđe iz nje vadilo tek sutradan, jer se na Čistu srijedu tradicionalno »sušilo« pa posuđe i nije bilo potrebno.

U bunjevačkim selima zabilježen je i običaj da neoženjeni momci po sokacima vuku panj, obično u skupinama i naizmjenice. Ako bi usput sreli djevojku koja se za poklada nije udala, uhvatili bi je i prisilili da poljubi panj.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Stantić

ČITAONICA, isprva društvo, klub ili slična ustanova, kojoj je svrha bilo promicanje knjige, čitanja i narodne kulture. Danas prostorije, obično u sklopu knjižnice, namijenjene čitanju knjiga i periodike.

Dok su Mađžari i Srbi u Bačkoj svoje čitaonice osnivali još polovicom XIX. st., među Hrvatima se pojavljuju tek posljednjih desetljeća XIX. st. i početkom XX. st.,

i to često kao prve mesne udruge lokalnih Bunjevaca i Šokaca. Osnivane su radi širenja narodne prosvjete, poučavanja i širenja narodnog jezika, podizanja vjerskog duha u narodu, održavanja narodne svijesti i čuvanja narodnih običaja. Među osnivačima i članovima bili su nacionalno svjesni ugledni i obrazovani ljudi, narodni prvaci te seljački narod. U njima se, napose u zimskom razdoblju, okupljalo, igralo šah i karte, čitalo, šalilo i razgovaralo o društvenim događajima. Čitaonice su imale po desetak naslova časopisa i novina te od nekoliko desetaka do nekoliko stotina knjiga. Priređivale su prela i druge zabave, koncerte i kazališne predstave. Čitaonice se neki put nalaze i unutar pojedinih udruga, primjerice Katoličkog kruga u Subotici (1895., prvi knjižničar Antun Marković) ili Pučke kasine (knjižničar Marko Skenderović izabran je na prvoj skupštini 1878.). U ostvarivanju zadaća narodnih čitaonica pomoć su im pružale i druge ustanove, pri čemu je u to vrijeme među najagilnijima bilo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima iz Zagreba. Između dvaju svjetskih ratova čitaonička društva gube obilježja koja su imala u XIX. st. te se njihovi fondovi pripajaju mjesnim knjižnicama, a njihovu ulogu djelomično preuzimaju kulturno-umjetnička i druga društva. Prvih godina nakon Drugog svjetskog rata, hrvatske čitaonice u Vojvodini i Mađarskoj obnavljaju svoj rad, ali ih vlasti ubrzo ukidaju, neke od njih poslije djeluju u socijalističkome duhu unutar lokalnih domova kulture, no s njihovim raspadom nestale su i čitaonice, koje su dijelom uključene u bibliotečki sustav po mjestima. Iako se neke od hrvatskih čitaonica danas obnavljaju, poput Bajske bunjevačke čitaonice ili Bunjevačke čitaonice u Čonoplji, njihove su aktivnosti drukčije. I koncepcija novooznovane Hrvatske čitaonice u Subotici razlikuje se od svojih povijesnih prethodnica te joj je cilj ponajprije promicanje hrvatskoga jezika i hrvatske knjige na suvremen način.

Najvažnije hrvatske čitaonice u Bačkoj bile su sljedeće:

Lemeška kasina osnovana je 1874., a u njoj su Bunjevci iz Lemeša imali i svoju čitaonicu.

Pučka kasina u Subotici bila je najpoznatija i najbolje posjećena čitaonica među bačkim Hrvatima, opskrbljena mjesnim i mnogobrojnim stranim listovima te bogatom knjižnicom. Osnovana je 1878., nakon što registracija pod imenom Bunjevačka kasina nije bila moguća. Imala je prostrane prostorije, od kojih su neke bile određene posebno za čitaonicu, druge za razne zabave, igre (biljar, domino, šah i dr.) te vijećanje.

Subotička Pučka kasina početkom XX. st.

Pučka čitaonica u Bajmoku osnovana je 1879., ali je jedno vrijeme prekinula rad, pa je ponovno otvorena 1889. Prvi predsjednik bio je Tadija Bešlić, bajmočki zemljoposjednik.

Narodna čitaonica u Bikiću utemeljena je prije Prvoga svjetskoga rata. U njoj se okupljalo bunjevačko seljaštvo, a učenija gospoda čitala su mu novine i knjige na hrvatskome. Svake je godine priređivala prelo.

Katolička čitaonica sv. Jurja u Subotici osnovana je 1905. u istoimenoj župi kako bi pridonijela podizanju vjerskog duha u narodu, proučavanju i širenju narodnog jezika te čuvanju narodnih običaja. Prvi joj je predsjednik bio Marko Vukov. Čitaonica je početkom 1912. osnovala i svoje pjevačko društvo.

Katolička čitaonica sv. Roke u Subotici osnovana je 1910. u istoimenoj župi i okupljala znatan broj Bunjevaca iz dominantno bunjevačke gradske četvrti Ker.

Bajska kršćanska čitaonica počela je s raditi 1910. na poticaj tadašnjega bajskog kapelana Lajče Budanovića, koji je, okupljajući nacionalno svjestan narod, želio spriječiti madžarizaciju u tome mjestu. Vlasti nisu dopustile njezino osnivanje pod imenom Bunjevačka čitaonica. Prvi predsjednik bio je Stipan Agatić, a najpoznatiji član nakon rata Mišo Jelić.

Čitaonica u Fancagi (*madž.* Bajaszentistván) utemeljena je 1911., kada su tamošnji Bunjevci po ugledu na bajske sunardnike kupili jednu kuću i u njoj organizirali čitaonicu.

Šokačka čitaonica u Bačkome Monoštoru osnovana je 1920., a predsjednik joj je bio Marin Bešlin.

Bunjevačka čitaonica u Čonoplji osnovana je o Božiću 1920. radi širenja hrvatske prosvjete i održavanja nacionalne svijesti među Bunjevcima. Imala je knjižnicu s više od 300 hrvatskih knjiga. Najzaslužniji za njezino osnivanje i djelovanje bio je učitelj Ilija Džinić, a prvi predsjednik Lazo Burnać. U njoj su se održavale kazališne predstave i razne zabave, a poslije je promijenila ime u Bunjevačku kasinu.

Šokačka udružna kasina u Baču osnovana je 1926. Predsjednik joj je bio Franjo Azaševac, a tajnik Ljudevit Kesejić.

Šokačka čitaonica u Sonti osnovana je 1926., prvi predsjednik bio joj je Matej Domić.

Jugoslavenska čitaonica Bajmak postojala je između dva svjetska rata radi prosvjećivanja bajmočkih Bunjevaca u provladinu duhu. Održavala je godišnja prela, a prvi predsjednik bio joj je Nikola Babić.

Prva bunjevačka čitaonica u II. krugu u Subotici utemeljena je 1937. radi širenja »jugoslavenske ideologije među Bunjevcima«. Prvi predsjednik bio je Lojzije Vidaković Bukvin.

Bajska bunjevačka čitaonica u Baji utemeljena je 1988. kao sljednica Bajske kršćanske čitaonice i Čitaonice iz Fancage. Održava godišnje Bajske razgovore, organizira Veliko prelo u Baji itd.

Hrvatska čitaonica u Subotici utemeljena je 2002. godine radi promicanja hrvatskog jezika i hrvatskog tiska i knjiga, a od 2005. ima vlastite prostorije.

Lit.: Neven, br. 7/1889, 4/1905, 5/1913, 33/1921, Subotica; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1909.*, Subotica, b. g.; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1911.*, Subotica, b. g.; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Pravi bunjevački kalendar za godinu 1935*, Subotica, b. g.; *Bunjevački kalendar za prostu godinu 1939.*, Subotica, b. g. *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb, 1984; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; A. Čota, *U osim plemenitog ravnicaškog drača* (rukopis).

K. Čeliković

ČOBAN, Robert (Bač, 27. VII. 1968.), novinar i nakladnik. Rođen u poljodjelskoj obitelji Josipa i Lujze, rođ. Tot. Osnovnu i prva dva razreda srednje škole završio je u Baču, a srednju ekonomsku u Bačkoj Palanci. Studij prava upisao je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu, na kojem je apsolvirao 1993.

Još za vrijeme studija afirmirao se kao novinar. Tijekom 1990. i 1991. pisao je za *Večernje novosti*, *Vreme* (Beograd), *Stav*, *Index* (Novi Sad), *Glax ravnice* (Subotica), *Arenu* (Zagreb), *Naše dane* (Sarajevo) i dr., a 1992. postao je glavnim urednikom studentskog lista *Index*. Zbog kritičkih napisa o režimu Slobodana Miloševića došao je u sukob s predstavnicima tadašnjih sveučilišnih tijela te je smijenjen s uredničke funkcije. Iste je godine, u suradnji s Nezavisnim društvom novinara Vojvodine, pokrenuo *Nezavisni index*, prvo važnije neovisno glasilo u Vojvodini za vrijeme Miloševićeva režima. Ubrzo se međutim razišao i s tom redakcijom te je osnovao vlastit list – neovisni politički dvotjednik *Novosadski index*, kojemu je 1993. ime promijenio u *Svet*. Promijenjena je međutim ubrzo i uređivačka koncepcija lista: umjesto političkih tema dominirati počinje estrada, a *Svet* postaje jedan od listova s najvećom nakladom na području bivše Jugoslavije. Potkraj devedesetih pokrenuo je nova izdanja, a danas tvrtka

na čijem je čelu izdaje 70 magazina (*Lepota i zdravlje*, *JOY*, *CKM*, *Bravo*, *Bravo Girl*, *Auto Start*, *PC Magazin*, *Metal Hammer*...) i među najvećim je nakladnicima na nekadašnjem jugoslavenskom prostoru.

T. Žigmanov

ČOBANJA, 1. u bačkih Bunjevaca drvena, ovalna i plosnata posuda za vodu volumena do 10 litara, slična manjoj odrezanoj bačvi. Ratari i pastiri nosili su u njoj vodu za piće, a za velikih je vrućina, zakopana u zemlji, ostavljena u sjeni ili pokrivena komadom odjeće, dugo zadržavala svježinu vode; **2.** u nekim bunjevačkim krajevima štap s privezanom slamom i lojem, koji se palio pri preskakanju vatre na blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) te isticao na đeram, dud ili drugo visoko stablo. S tim se štapom ujedno trčalo oko njiva na kojima su se preskakale vatre. Vjerovalo se da njegov plamen cijelu okolicu čuva od utjecaja zlih sila, tuče i drugih nepogoda.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; *Zvonik*, br. 8/2003, Subotica.

A. Stantić

ČOJA, dijat. (tur. vulg. čoha: sukno bolje kvalitete), glatka vunena tkanina, čoha. Dobiva se postupkom valjanja (»filcanja«) vune. Riječ je o drevnoj vrsti obrade u kojoj se vlakna, tkanina ili pletenina od vune izlažu mehaničkomu, toplinskomu i vodenu djelovanju, pri čemu se »ufilcaju«, tj. skupe i isprepletu. Karakteriziraju je velika gustoća i iznimna toplinska izolacija, zbog čega je u mnogih naroda upotrebljavaju za izradu zimske odjeće. U Bunjevaca se od nje izrađuju čurdije, čurci, ogrtači, kaputi, hlače i dr.

K. Suknović

ČONOPLJA, naselje 11 km istočno od Sombora i na pola puta između Lemeša (službeno Svetozar Miletić) i Kljajićeva, s kojima je povezano cestom. Prostire se na padinama u podnožju Telečke zaravni na 90 m nadmorske visine. Pokraj sela prolazi i željeznička pruga Sombor-Vrbas.

Prvi se put spominje 1399. kao feudalni posjed plemićke porodice Czobor pod imenom Chomokla. Poslije se javlja pod imenima Chamakla, Chamokla, Csomokla, Chiomoklia, a u turskom defteru iz 1580. mjesto je zabilježeno pod nazivom Csonopla, koji se, s malim izmjenama, zadržao do danas. Od 1590., kad je popisano 27 oporezovanih kuća, ne spominje se sve do 1717. Tad su na jednom austrijskom zemljovidu Sombora i okolice zabilježeni Čonoplja i Dolovi. God. 1720. među 28 pustara somborskoga vojnog šanca nalaze se i ovi toponimi. Prema zapovijedi komorskog administratora J. F. Redla od 7. VIII. 1747. od pustara Csonoplya i Dolovi osniva se samostalno selo s 42 stanovnika, koji su nosili prezimena: Đerko, Burnać, Paštrović, Probojčević, Vuković, Bošnjaković, Pašalić, Maunić, Džinić i dr. Prvi dušobrižnici u Čonoplji bili su somborski franjevci, a prva crkva koju su 1750. sagradili čonopljski Bunjevci bila je područna crkva župe iz Lemeša (*madž.* Nemes Militics). God. 1761. ustrojena je samostalna župa, u kojoj su se iduće godine počele voditi matične knjige. Dvorski komorski savjetnik Anton Cothman u svojem izvješću 1763. navodi da su stanovnici rimokatolici Bunjevci te 10 godina prije toga doseljeni Mađžari i Slovaci. Čonoplja je tad imala 350 stanovnika. Masovno doseljavanje Nijemaca u 119 novoizgrađenih kuća organizirano je 1786. Prema podacima iz 1803. Čonoplja je imala 2734 stanovnika: Mađžara, »Ilira«, Slovaka, Nijemaca, Srba i Židova, od

kojih rimokatolika 2687, pravoslavaca 25, a židova 22.

Do sredine XVIII. st. bunjevački su Hrvati bili jedini ili većinski narod. Nakon toga većinu su činili najprije Mađžari, zatim Nijemci, a od 1945. godine Srbi. Do 1944. broj Hrvata i Mađžara neprekidno se smanjivao, a Nijemaca povećavao. Potkraj Drugoga svjetskog rata 800 stanovnika bježi od sovjetske i partizanske vojske, a ostatku njemačkog stanovništva konfiscirana je cjelokupna imovina i zatvoreno je u logore. U prosincu 1945. s područja Korduna u Čonoplju je kolonizirano oko 2500 stanovnika, pretežito Srba. Kako Nijemcima nakon ukidanja logora 1948. imovina nije vraćena, bili su prisiljeni napustiti Jugoslaviju.

Stanovništvo se bavi pretežito poljoprivredom. Zastupljeno je ratarstvo, vinogradarstvo i stočarstvo. Od XVIII. st. razvija se obrt. U XX. st. počinje se razvijati i industrija: ciglana (1905.), dva mlina, dvije kudjeljare i pogon za bojenje vunelih vlakana. Nakon Drugoga svjetskog rata, likvidiraju se kudjeljare i mlinovi, a razvijaju se poljoprivredna industrija, ciglana i bojadisaonica. Danas je mjesna industrija u teškom položaju, osim ciglane, koja je uspjela opstati.

Današnja rimokatolička crkva sagrađena je 1819., a posvećena je Svim svetima 1821. Rimokatolička pučka škola počela je raditi 1761. Pri imenovanju učitelja vodila se briga o tome da učitelj, osim mađžarski, govori i »ilirski« i njemački. U sjevernome

	Nijemci	Mađžari	Srbi	Hrvati i Binjevci	Židovi	Jugoslaveni	ostali	ukupno
1890.	2340	1821	67	- 964	96	-	-	5387
1941.	2565	1731	5	12 515	17	-	1	4846
1948.	424	1710	2911	624 -	-	-	64	5733
1971.	59	1269	3112	475 -	-	158	36	5109
1991.	23	821	2850	123 126	2	430	57	4432
2002.	22	668	3093	129 113	-	160	174	4359

Etnička struktura stanovništva 1890.-2002.

dijelu sela je potkraj XIX. st. izgrađena bunjevačka škola s jednom učionicom i učiteljskim stanom, koja je radila do 1946., a poslije je srušena. Bunjevačka čitaonica osnovana je 1920. na inicijativu Ilije Džinića, no ubrzo je ime promijenila u Bunjevačku kasinu. Poslije rata postala je najprije Hrvatsko kulturno društvo, poslije HKD *August Šenoa*, i pod tim je imenom Društvo djelovalo do 1950-ih godina. Od 1939. do Drugoga svjetskog rata u Čonoplji je djelovalo i križarsko društvo. Bunjevačka prela su se održavala do 1970-ih godina. Novo Kulturno-umjetničko društvo *Bunjevačka grana* osnovano je 2002., a u selu danas postoje i mađarsko i srpsko društvo.

Čonoplja

Najznamenitiji čonopljski Hrvat jest kulturni djelatnik Ilija Džinić (1894.-1981.), a u Čonoplji su rođeni i svećenici Ivan Palić (1842.-85.) te Ivan Burnać (1841.-1900.)

Lit.: I. Iványi: *Szabadka szabad királyi város története*, I-II, Szabadka, 1886-1892; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, II, IV, Szabadka, 1909,² 1907; I. Džinić, *Čonoplja kratak opis njenog postanka i migraciono kretanje njenog stanovništva u prošlosti*, Sombor, 1980; D. Vujaklija, *Čonoplja od 1399.-1983. godine*, Čonoplja, 1983; J. Rausch, *Donauschwäbische Heimat, Gemeinde Tschonopel*, Nürnberg, 1989; M. Beljanski: *Šest vekova Čonoplje (1399-1987)*, Sombor, 1996; I. Džinić, *Čonoplja, bačko selo kraj Sombora, u prošlosti* (rukopis).

Đ. Lončar

ČORDA (mađ. csorda: stado, krdo), u bačkih Bunjevaca naziv za zajednički seoski pašnjak. Čordaš (pastir na čordi) ujutro bi, poslije muže, prikupio goveda i

otjerao ih na čordu, a predvečer ih je vraćao vlasnicima. Na čordi je obično bio bunar s dermom i koritom za napajanje goveda. Naknadu za ispašu na čordi vlasnici stoke uplaćivali su u seosku riznicu.

A. Stantić

ČORDAŠIĆ, Bartol (Osijek, 21. V. 1756. – Novi Sad, 17. X. 1788.), franjevac, filozofski pisac. Poslije gimnazije 1772. stupio je u Baču u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je studirao u Slavonском Brodu i Požezi 1773.-76., a studij teologije počeo je 1776. na generalnom učilištu u Osijeku. Nakon što mu je provincijal Blaž Tadijanović 1777. dopustio da prekine studij teologije i na sveučilištu u Budimu položi potrebne ispite iz filozofije, stekao je naslov doktora filozofije. Teološki je studij dovršio u Budimu 1781., a dvije godine prije toga postao je svećenikom. Predavao je na filozofskom učilištu u Budimu 1781.-83., kad su vlasti franjevačkim visokim školama zabranile djelovanje. Nakon toga bio je profesor u osječkoj gimnaziji 1784.-88., a 23. VI. 1788. preuzeo je službu kapelana u vojnoj bolnici u Novom Sadu. Objavljeni popis njegovih filozofskih teza pokazuje da je prihvatio Boškovićevu teoriju o sastavu tvari i Newtonov zakon opće gravitacije.

Djelo: *Tentamen philosophicum*, Essekini, 1783.

Lit.: Ž. Dadić, *Prirodnofilozofski i prirodnoznanstveni tekstovi u franjevačkim samostanima u Osijeku i Iloku, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 11/12, Zagreb, 1980; S. Sršan, *Osječki ljetopisi 1686. – 1945.*, Osijek, 1993; F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

F. E. Hoško

ČOTA, Antonija, rođ. Rekettye (Beograd, 12. I. 1961.), diplomirana pravnica, kulturna djelatnica. Kći Istvána Rekettyea i Eve, rođ. Knezi iz Lemeša. Osnovnu školu završila je u Lemešu, gimnaziju u Somboru, a 1984. diplomirala je na Pravnom fakultetu u Osijeku. Od 1985. radi u somborskom Narodnom kazalištu na poslovi ma tajnika. Urednica je periodičnih izdanja Narodnog kazališta iz Sombora

(Premijera, programske knjižice za predstave itd.), a objavila je i više članaka posvećenih kazališnom životu (*Somborske novine*, *Ludus*, *Hrvatska riječ* itd.). Redovita je suradnica *Pozorišnog almanaha Vojvodine*, koji izdaje Kazališni muzej Vojvodine, gdje je i urednica redakcije na hrvatskome. Skupa s Marijom Šeremešić objavila je knjigu *Dukat ravnice*, u kojoj je pisala o povijesti i običajima Hrvata-Bunjevaca iz Sombora i okolice. Aktivna je članica HKUD-a *Vladimir Nazor* iz Sombora u Odjelu za njegovanje kulture, tradicije i jezika bačkih Hrvata te zamjenica glavnoga i odgovornog urednika lista tog Društva *Miroljub* od njegova pokretanja. Osnivačica je HKUD-a *Stipan Knezi Šimeta* u Lemešu. Članica je Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini od osnutka te stranke, a 2005. izabrana je za vijećnicu u Skupštini Općine Sombor.

Djelo: *Dukat ravnice* (suautorica s M. Šeremešić), Sombor, 2000.

T. Zigmanov

ČOTA, Zoran (Stanišić, 4. II. 1957.), pravnik, nogometaš, društveni djelatnik. Sin Stipana i Ane, rođ. Antolić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Somboru, a na Pravnom fakultetu u Novom Sadu diplomirao je 1981. Nakon toga zaposlio se kao pravnik u Željezničko-transportnom poduzeću u Somboru, gdje radi do danas. Nogometom se bavio od rane mladosti, bio je kapetan momčadi NK *Radnički* 1976.-83., a od iduće je godine do kraja aktivne karijere 1986. igrao za ŽAK. Nakon toga bio je član uprave ŽAK-a i NK *Radnički* 1986.-92. te predsjednik Nogometnog saveza općina Sombor i Apatin 1986.-87. Zbog odbijanja da nosi oružje i uniformu u ratu protiv Hrvatske, osuđen je na šest mjeseci zatvora, a kaznu je izdržao u vojnom zatvoru u Beogradu i okružnom zatvoru u Somboru 1993./94. Nakon toga aktivirao se u KUD-u *Vladimir Nazor* u Somboru, sudjelovao je u vraćanju hrvatskih atributa u naziv tog društva te je član redakcije lista *Miroljub* od njegova utemeljenja.

A. Firanj

ČOVIĆ, Gabor – Gavro (Subotica, 1895. – ?, 1945.), društveni i sportski djelatnik. Potječe iz brojne obitelji Ivana i Janje, rođ. Stipić, stariji je brat Marka Čovića. Bio je politički aktivan u vrijeme raspada Austro-Ugarske – sudjelovao je na sastanku 5. XI.

Gabor – Gavro Čović

1918., kad je donesena odluka da se osnuje Bunjevačko-srpski narodni odbor u Subotici, bio je potporučnik Bunjevačko-srpske narodne garde u Subotici, osnovane 10. XI., te član skupine od deseterice bunjevačkih mladića koji su toga dana pronijeli hrvatsku zastavu gradom. Tradicionalno se smatra da ju je upravo on istaknuo na subotičku gradsku kuću. U međuraću je radio kao računovođa, a 1930-ih bio je član najuže uprave NK *Bačka*. Za vrijeme rata na poziv brata Marka otišao je u Zagreb, gdje je bio aktivan u Društvu bačkih Hrvata. Povlačeći se pred partizanima, potkraj rata nestao je na Križnom putu.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; M. Čović, *Priča o lopti*, Zagreb, 2001.

S. Bačić

ČOVIĆ, Gavro (Subotica, 1. I. 1911. – Subotica, 19. VI. 1968.), sportski djelatnik. Sin Šime i Marije, rođ. Kákonyi. Završio je trgovačku školu i 1935. postao samostalnim trgovcem s vlastitom radnjom za mušku modnu konfekciju. Nakon

rata radnja mu je konfiscirana te je radio kao radnik i službenik u više poduzeća.

U međuratnom razdoblju bio je aktivan u NK *Bačka* iz Subotice, poslije rata je savezni boksачki sudac, a sudio je i međunarodne susrete u susjednim zemljama. U Teniskom klubu *Palić 1878* bio dugo-godišnji tajnik te predsjednik, a posebno se angažirao u školi tenisa i u radu sa sportašima mlađe dobi. Izgubio je život u prometnoj nezgodi u vrijeme održavanja pionirskog prvenstva Vojvodine na Paliću prevozeći pehare za pobjednike. Na prijedlog Teniskog saveza Vojvodine i na poticaj sportskih djelatnika TK *Palić* god. 1968. ustanovljen je Memorijalni turnir Gavre Čovića, koji se održava do danas. Na tom turniru I. kategorije u natjecateljskoj kategoriji između 14 i 18. godina, sudjeluju mladi i neafirmirani tenisači, među kojima su svojedobno bili i Mónika Szeles, Goran Ivanišević, Slobodan Živojinović, Goran Prpić i drugi poznati tenisači s prostora bivše Jugoslavije.

G. Čović

ČOVIĆ, Grgo (? – ?), kulturni i društveni djelatnik. Živio je u II. kvartu u Subotici. Jedan je od organizatora peticije za uvođenje bunjevačkog jezika u osnovne škole, koju je 1896. potpisalo 1200 osoba. Pri osnivanju Katoličke čitaonice sv. Jurja 1905. izabran je za knjižničara udruge. Kao »neumorni borac naše prosvite« prikupljao je pretplatu, distribuirao i prodavao Budanovićev molitvenik *Mala slava Božija*, zbog čega je imao problema s vlastima. U vrijeme raspada Austro-Ugarske bio je član Bunjevačko-srpskoga narodnog odbora u Subotici.

Lit.: *Neven*, Subotica, 7/1896, 9/1903, 4/1905, 5/1905, 5/1907, 10/1908; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934.

M. Grlica

ČOVIĆ, Ivan (Pavlovac, 22. II. 1930.), atletičar, rukometni trener. Nakon završetka gimnazije u Subotici studirao je na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Bavio se atletikom od rane mladosti te je kao omladinac Bačke 1947. na cross-country

prvenstvu Jugoslavije u Osijeku osvojio drugo mjesto. Trčao je i na 800 m i 1500 m, a u disciplini na 1500 m bio je kandidat za Olimpijske igre u Helsinkiju 1952. Kao člana organizacije Križari, OZNA ga je uhitila 1947. te je 35 dana proveo u istražnom zatvoru, ali kazneni postupak protiv njega ipak nije pokrenut. Nakon što je Bačka 1948. rasformirana, prestao se baviti atletikom i počeo je igrati najprije tzv. veliki rukomet, a poslije i mali. Kad je prestao aktivno igrati rukomet, postao je rukometni trener i republički sudac. Od 1958. do odlaska u mirovinu 1990. radio je u Savezu gluhih u Subotici. Bio je trener u Rukometnom klubu gluhih Bačka, a kao savezni trener rukometne reprezentacije gluhih Jugoslavije osvojio je pet uzastopnih zlatnih medalja na Olimpijadama gluhih 1969. u Beogradu, 1973. u Malmöu, 1977. u Bukureštu, 1981. u Kölnu i 1985. u Los Angelesu.

D. Runje

ČOVIĆ, Jelena (Subotica, 13. VII. 1879. – Subotica, 12. IX. 1951.), slikarica. Bila je prva akademski obrazovana slikarica u Subotici. Otac joj je bio Grgo Čović, od-vjetnički pisar, a majka Sibila, rođena Malagurski. Nakon završene srednje škole, uz materijalnu pomoć rođaka 1900. počinje školovanje u privatnoj školi za umjetnost i primijenjenu umjetnost akademskog slikara Gusztáva Kőszegija Brandla u Sopronu. Prvu samostalnu izložbu održala je kao studentica prve godine te škole 6. VII. 1901. u hotelu *Pešta* u Subotici, nakon koje joj je subotička gradska uprava, na čijem je čelu tada bio gradonačelnik Lazar Mamužić, dodijelila stipendiju od 600 kruna na godinu. Nakon zatvaranja škole u Sopronu 1902. prešla je na Kraljevsku žensku slikarsku školu u Budimpeštu kod akademskih slikara Lajosa Deáka Ébnera i Lászla Hegedúsa. Već početkom 1903. otišla je u München u školu Antona Ažbèa, gdje je provela dvije godine. U toj je školi gradila svoj likovni govor slobodnom uporabom boja te se on polako odmicao od zadanih pravila akademizma. Na Paliću je u ljeto

1904. održavala satove slikanja u prirodi, a sudjelovala je i u slikarskoj koloniji u Nagybányi. Stvarala je slike svježeg kolorita, s tematskom dominacijom pejzaža, a dobivala je i narudžbe za portrete, primjerice za portret Albe Prčića, predsjednika Pučke kasine. U Suboticu se vratila 1905. te je ondje vodila tečaj umjetnosti i primijenjenih umjetnosti sve do 1907., kad je, na poziv i uz financijsku potporu Gabrijele Vermes, otišla u Kiseg (*madž.* Kőszeg), gdje je predavala na Višoj djevojačkoj školi do 1914. S Vermesevom je obišla velike muzeje u Berlinu 1908. i Parizu 1909., gdje je kopirala poznata djela. Pri obnovi franjevačke crkve u Subotici 1911. naslikala je oltarnu palu Srce Isusovo, koja i danas stoji na prvotnome mjestu na bočnom oltaru. Prvi svjetski rat provela je u Subotici, gdje je vodila satove slikanja, a jedna od njezinih učenica bila je i Angela Mačković, kći poznatog arhitekta Titusa, koja je poslije studirala na Akademiji likovnih umjetnosti u Münchenu. Predavala je još i u Muškoj građanskoj školi, Ženskoj obrtničkoj školi i Obrtničkoj trgovačkoj školi. Pokopana je na Bajskom groblju u Subotici.

Samostalne izložbe imala je u Subotici 1901., 1902., 1903. i 1926. s Elemérom Csincsákom, kolektivne u Subotici, Sopronu, Kisegu i Münchenu, a posmrtno u Beo-

J. Čović, *Autoportret*, 1903.

gradu 1994. te Subotici 1996. i 1999. Njezini se radovi, od kojih su najbrojniji portreti i pejzaži, čuvaju u likovnoj zbirci Gradskog muzeja u Subotici, u Zavičajnoj galeriji *Dr. Vinko Perčić* u Subotici te u privatnom vlasništvu.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; *Jelena Čović 1879-1951* (katalog), Subotica, 1999; O. Ninkov Kovačev, *Život i delo prve subotičke slikarke Jelene Čović (1879-1951)*, *Subotičke novine*, br. 11-20., Subotica, 2000.

Lj. Vuković

ČOVIĆ, Josip (Subotica, 29. II. 1888. – Subotica, 23. VII. 1965.), liječnik. Potječe iz brojne obitelji Jaše i Dominike, rođ. Temunović. Imao je tri sestre i sedmero braće, a jedan od njih, Grgo, bio je veterinar. Otac Jašo bio je član prve uprave Pučke kasine iz 1878. god.

Maturirao je u subotičkoj gimnaziji, a diplomirao na medicinskom fakultetu sveučilišta u Budimpešti 1913. Prema pisanju *Nevena*, iste je godine, skupa s još trojicom liječnika, podnio molbu za prijam na jednogodišnju obvezatnu praksu u gradsku javnu bolnicu u Subotici, ali je jedini od podnositelja bio odbijen, uz obrazloženje gradonačelnika Károlya Bíróa da je »pan-slav«. Nakon mnogih intervencija gradonačelnik je promijenio odluku te je na praksu ipak primljen. Do travnja 1914. bio je sekundarni liječnik u gradskoj bolnici, nakon toga u Vojnoj bolnici u Segedinu, a od prosinca iste godine do kraja Prvoga svjetskog rata radio je kao vojni liječnik u vojnim medicinskim službama u raznim garnizonima.

Nakon rata imenovan je okružnim liječnikom u Subotici, u povodu čega je *Neven* pisao: »izabran je za gradskog liječnika jer je već u prošlosti dokumentovano, da je vjerni sin bunjevački i da je jedan od najvećih rodoljuba«. Od 1926. radio je kao privatni liječnik u Subotici, a ordinacija mu se nalazila u Ulici Paje Kujundžića br. 36 (danas Ulica braće Radića). Bio je član uprave Pučke kasine pred Drugi svjetski rat i za vrijeme rata. Kao dobar stručnjak, bio je omiljen među pacijentima i svojim kolegama.

Izvori: HAS, F:047, inv. br. 1003. Imenik zubnih lekara, zubnih tehničara, babica, privatnih i gradskih lekara 1922-1937 i neki podaci o lekarima od 1887.; 1442.2-XXI-29/1922.

Lit.: Neven, Subotica, br. 46, 50, 52/1913, 3/1918; S. Nikiforović, *Vodič kroz Suboticu*, Subotica, 1936; L. I. Krmpotić, *125 godina osnutka Pučke kasine 1888 - 2003*, Subotica, 2003.

E. Libman i M. Grlica

ČOVIĆ, Karlo (Subotica, 9. VIII. 1945.), hrv. Srednju školu završio je u Subotici 1963., diplomirao je na Fakultetu organizacije i informatike u Varaždinu 1984. Hrvanjem grčko-rimskim stilom počeo se baviti 1956. u Sportskom društvu Tvornice bicikala *Partizan* pod vodstvom Stevana Giona. Nakon što je društvo spojeno s Hrvatskim klubom *Spartak*, od 1960. do 1969. natječe se za taj klub. U varaždinski Hrvatski klub *Varteks* prešao je 1969., a 1970.-73. natjecao se za zagrebački Hrvatski klub *Metalac*. Za *Varteks* je ponovno nastupao 1973.-83., a u tom je klubu i završio aktivnu karijeru. Bio je pobjednik na prvenstvu Jugoslavije 1968., 1970., 1972. i 1973., a za državnu je reprezentaciju nastupao 16 godina. Na Europskom prvenstvu u Modeni 1969. osvojio je srebrnu medalju, a na Mediteranskim igrama u Izmiru 1971. zlatnu medalju. Sudjelovao je na Olimpijskim igrama u Meksiku 1968. i Münchenu 1972. Za svoje rezultate proglašen je zaslužnim sportašem Jugoslavije. Nakon završetka aktivne karijere bio je upravitelj varaždinskoga sportskog centra, u kojem se nalazi i hrvatska škola. Živi u Varaždinu.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993.

Lj. Vujković Lamić i N. Stantić

ČOVIĆ, s. Leopoldina (Marija) (Subotica, 18. V. 1901. – Zagreb, 11. X. 1926.), redovnica. Kći Ivana i Janje, rođ. Stipić, sestra Marka i Gabora Čovića. Otac joj je dao podići 1933. mramorni križ ispred crkve Isusova Uskrsnuća u Subotici. Nakon završene srednje škole u rodnome mjestu odlazi sestrama milosrdnicama sv. Vinka Paulskoga u Zagreb 1919. Na studiju i redovničkim pripravama 1922. oboljela je od tada raširene tuberkuloze.

s. Leopoldina (Marija) Čović

Tijekom bolesti pokazala je posebne kreposti, što je potaknulo isusovca Milana Pavelića da o njoj objavi seriju članaka u *Glasniku Srca Isusova* 1938. Članci su poslije prikupljeni u njezinu kratkom životopisu *Sestra Leopoldina Čović* (Zagreb, 1941.). Umrula je na glasu svetosti u kući matice u Zagrebu. Pokopana je u Zagrebu. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu odobrio je 1946. pokretanje postupka za njezino proglašenje blaženom i svetom, ali taj postupak nije završen.

Lit.: M. Pavelić, *Zvijezde srca Isusova: pjesme o Božjim ugodnicima*, Subotica, 1939; [L. I. Krmpotić], S. Leopoldina Čović, *Subotička Danica: Kalendar za 1988. god.*, Subotica, 1987.

S. Bačić

ČOVIĆ, Mara (Subotica, 6. XI. 1911. – Zagreb, 3. XII. 1997.), književnica, politička zatvorenica. Rođena je u obitelji oca Stjepana i majke Jelene, rođ. Kujundžić. Kao djevojka bila je aktivna u ženskim katoličkim udrugama Orlice i Križarice. U Subotici je završila srednju učiteljsku školu, a u Zagrebu 1941. Višu pedagošku školu. Službovala je kao učiteljica u Subotici, Banjoj Luci i Zagrebu. God. 1948. u montiranome političkom procesu osuđena je skupa s još osmero ljudi zbog navodnog organiziranja skupine za nasilno obaranje tadašnjega državnog poretka. Zatvorsku kaznu od 4 godine s prisilnim radom izdržala je u Požarevcu.

Nakon izlaska iz zatvora obavljala je najprije knjigovodstvene poslove u Subotici, a poslije je radila kao radni terapeut u Zagrebu. Nakon odlaska u mirovinu 1971., počela je raditi u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Nürnbergu. U Zagreb se vratila 1978. te je ondje živjela do smrti. Kraće tekstove objavljivala je u zagrebačkom listu *Politički zatvorenik*. Svoj je boravak u zatvoru opisala u knjizi *Sjećanje – svjedočenje*.

Mara
Čović

Djelo: *Sjećanje – svjedočenje: zvuči kao priča, a bila je istina*, Rijeka, 1996.

Lit.: B. Gabrić, Prof. Mara Čović, *Klasje naših ravni*, 1, Subotica, 1997.

R. Skenderović

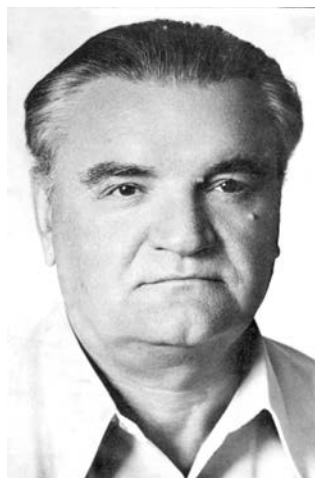
ČOVIĆ, Marko (Subotica, 17. XII. 1915. – São Paulo, 12. IV. 1983.), književnik, političar. Jedno od šesnaestero djece Ivana i Janje, rođ. Stipić, od kojih je samo nekoliko doživjelo odraslu dob. Pučku je školu završio u rodnom gradu, gimnaziju je pohađao najprije kod isusovaca u Travniku 1926.-31., a završne razrede u Subotici 1931.-34., gdje je i maturirao. Diplomirao je slavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1940., nakon čega je radio kao suplent u zagrebačkoj gornjogradskoj gimnaziji.

Književnu i publicističku karijeru počeo je 1935. u Zagrebu. Pripovijesti, novele, prozne ulomke, pjesme, književne prikaze, kritike i članke iz bunjevačko-šokačkog života objavljivao je u *Klasju* naših ravni (Subotica, Zagreb), *Hrvatskoj*

prosvjeti (Zagreb), *Hrvatskom kolu* (Zagreb), *Hrvatskoj reviji* (Zagreb, Barcelona), *Hrvatskoj smotri* (Zagreb), *Hrvatskoj straži* (Zagreb), *Omladini* (Zagreb), *Obitelji* (Zagreb), *Subotičkoj Danici*, *Subotičkim novinama* i dr. U drugoj polovici 1930-ih bio je jedan od istaknutih članova subotičke bunjevačke zajednice te je, u suradnji s Petrom Pekićem i uz potporu Pučke kasine, pokrenuo časopis *Klasje* naših ravni. Nakon uspostave Banovine Hrvatske u razdoblju 1939.-1941. aktivno je radio na promicanju ideje Bačke Hrvatske, tj. na priključenju šest sjeverno-bačkih i baranjskih kotareva s većinskim hrvatskim stanovništvom Hrvatskoj. Pisao je o toj ideji u novinama i časopisima (npr. u *Subotičkim novinama*) te je agitirao za nju na skupovima Društva bačkih Hrvata i na radijskoj postaji Zagreb. Radio je i na jačanju veza Zagreba i Subotice te je s Josipom Andrićem sudjelovao u pretvorbi zagrebačkog pododbora Hrvatske kulturne zajednice u Društvo bačkih Hrvata u Zagrebu. U novom je društvu, skupa s Brankom Radićevim, obnašao dužnost tajnika. U tom su razdoblju nastali njegov roman *Doktor filozofije*, novele *Put u život*; *Ministrant*; *Barjaktar trojke T. B. C.*; *Posljednji paket*; *Bač Luka*; *Jorgovane*, *jorgovane* i dr. Objavljivao je i književne kritike (npr. *Najbolji hrvatski roman – ulomak iz bunjevačkoga narodnoga života u Klasju* naših ravni 1938., u kojem je upozorio na važnost Budakova romana *Ognjišta*), a u suradnji s Aleksom Kokićem napisao je knjižicu *Bunjevci i Šokci*, u kojoj je obrađena stoljetna borba bunjevačkih Hrvata za narodnu opstojnost u Bačkoj. Kao član uredništva sudjelovao je i u izdavanju *Lirike* hrvatskih sveučilištaraca 1939. te *Almanaha* hrvatskih sveučilištaraca 1938. i 1942., u kojima je objavio i dva svoja teksta, *Dani slobode* i *Nacionalna borba bunjevačko-šokačkih Hrvata*.

Tijekom rata nekoliko je mjeseci 1941. bio tajnik kabineta ministra bogoštovlja i nastave Mile Budaka u prvoj vladi NDH. Istodobno je nastavio i svoj kulturni rad te

je u Zagrebu, u suradnji s Josipom Andrićem, od 1942. do 1944. tiskao tri broja *Klasja* naših ravni radi njegovanja zavičajnoga bunjevačkog identiteta te pomoći bunjevačkoj zajednici u Bačkoj. U lipnju 1942., skupa s Dragutinom Tadijanovićem i Dobrišom Cesarićem, kao član izaslanstva Društva hrvatskih književnika bio je u posjetu bugarskim književnicima u Sofiji. U eseju *Strujanja* u suvremenoj hrvatskoj književnosti, s podnaslovom *Od hrvatskoga književnika Mile Budaka do hrvatskoga književnika Miroslava Krleže*, tiskanome u *Spremnosti* 1942., upozorio je na to da su u hrvatskoj književnosti jednako važni i Mile Budak i Miroslav Krleža, zbog čega je taj broj *Spremnosti* zabranjen. Bio urednik *Hrvatske revije* 1941.-43. Vršitelj dužnosti ravnatelja dnevnika *Nova Hrvatska* postao je 1944., a istodobno i ravnatelj dnevnika *Hrvatski narod*.

Marko
Čović

U svibnju 1945. skupa s nekim članovima vlade NDH, napustio je Zagreb. Preko Austrije i Italije otišao je najprije u Argentinu 1948., a zatim se, nakon kraćeg boravka u Paragvaju, 1952. nastanio se u Brazilu. Nakon kratka boravka u Kanadi 1964. vratio se u Brazil. U književnosti se ponovno javio 1970-ih, kad je, na poticaj Vinka Nikolića, u nekoliko tekstova u *Hrvatskoj reviji* pokušao objasniti zamršene povijesne nacionalno-integracijske procese među bačkim Hrvatima (Bački Bu-

njevci i Šokci na hrvatskoj varijanti; Nacionalizam moje generacije – pregršt malih sjećanja na velike dane i dr.). U iseljeništvu mu je *Hrvatska revija* tiskala knjigu *Nejugoslavenska Jugoslavija* i Hrvati, a posmrtno mu je objavljen autobiografski roman *Priča o lopti*, dok su mu romani *Razgovor s Krležom* i *Hrišćanski vladika ostali* u rukopisu. Na slovački je preveden njegov roman *Doktor filozofije* 1941., a pojedine novele iz zbirke *Žito zove* i na njemački te bugarski (1941., 1944.).

U obitelji je odgajan u hrvatskome nacionalnom duhu (njegov brat Gavro Čović istaknuo je hrvatsku zastavu na subotičkoj gradskoj kući u vrijeme raspada Austro-Ugarske) te je izrastao u jednoga od vodećih članova mlađeg naraštaja subotičke međuratne i ratne hrvatsko-bunjevačke inteligencije. Na njegove političke ideje presudno je utjecao lički Bunjevac Mile Budak, teško ranjen u policijskom atentatu 1932., dok je u odnosu prema zavičaju bio pod utjecajem bačkoga Šokca Josipa Andrića. Politički se formirao tijekom studija u Zagrebu, u razdoblju zategnutih hrvatsko-srpskih odnosa, te je u zagrebačkim novinama i časopisima često objavljivao radikalno intonirane tekstove. Radikalno desne političke ideje zastupao je i za rata, a zahvaljujući bliskosti s Budakom, zauzimao je visoke položaje u političkim i kulturnim krugovima te je u znatnoj mjeri utjecao na dolazak nekoliko desetaka bačkih Hrvata u Zagreb, osobito mlađih naraštaja. Nakon sloma NDH postao je najpoznatiji politički emigrant među bačkim Hrvatima, a ujedno i jedan od rijetkih hrvatskih iseljenika koji je u emigraciju otišao kao izgrađen i priznat književnik. Njegovi književni tekstovi, dugo zaobilaženi dijelom zbog njegove stigmatiziranosti kao političkog emigranta, dijelom zbog samonametnute šutnje, u posljednje vrijeme opet postaju predmet interesa hrvatske književne historiografije.

Djela: *Doktor filozofije*, Zagreb, 1937; Najbolji hrvatski roman – ulomak iz bunjevačkoga narodnoga života, *Klasje naših ravni*, Subotica, 1938; *Bunjevci i Šokci* (suautor A. Kokić), Zagreb, 1939; Bačka Hrvatska, *Subotičke novine*, br. 51/1940,

prilog "Kultura"; *Žito zove*, Zagreb, 1941; *Priča o djevojci Višnji*, Zagreb, 1943; *Nejugoslavenska Jugoslavija i Hrvati*, München-Barcelona, 1975; Nacionalizam moje generacije: Pregršt malih sjećanja na velike dane, *Hrvatska revija*. Jubilarni zbornik 1951.-1975, Barcelona, 1976; Bački Bunjevci i Šokci na hrvatskoj varijanti, *Hrvatska revija*, 26, Barcelona, 1976; *Priča o lopti*, Zagreb, 2001.

Lit.: I. Prčić, *Subotica i Bunjevci* – da se i ne zaboravi, Subotica, 1936; *Almanah hrvatskih sveučilištaraca*, Zagreb 1938; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); Leksikon pisaca Jugoslavije, 1, Novi Sad, 1972; Vinko Nikolić, *Hrvatski književnik Marko Čović*. Hrvatske smrti u tuđini i domovini, *Hrvatska revija*, 33, München-Barcelona, 1983; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; A. Vidić, Sudbine: Marko Čović, bački Hrvat, "Lomljen ali nikada slomljen...", *Hrvatski glasnik* 51, Budimpešta, 1994; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; *Tko je tko u NDH*, ur. D. Stuparić, Zagreb, 1997; K. Bušić, Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti, *Društvena istraživanja*, 4-5, Zagreb, 2005; K. Bušić, Društveno kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. (Uloga bunjevačkih elita i procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj), magistarski rad, Zagreb, 2006.

K. Bušić

ČOVIĆ, Margita – Ica (udana Deži) (Subotica, 31. XII. 1920. – Palić, 10. XII. 2005.), stolnotenisačica. Kći Grge i Janje, rođ. Nađ. U mladosti je pjevala u *Nevenu*. Stolni tenis počela je igrati 1937. za STTC (*Subotica table tennis club*) te je ubrzo osvojila prvenstvo Dunavske banovine, a 1940. postala je i seniorskom prvakinja Jugoslavije u pojedinačnoj konkurenciji. Nakon rata igrala je za STK *Spartak* do 1955., kad je prešla u beogradski *Partizan*. Za taj je klub nastupala još deset godina, a u njemu je i završila sportsku karijeru. Devet je puta osvajala naslov prvaka Jugoslavije u pojedinačnoj konkurenciji, bila je višestruka državna prvakinja u igri mješovitih parova s braćom Tiborom i Vilmosom Harangozo te s Josipom Gabrićem, kao i u igri ženskih parova s Jelisavetom Pauk, Anom Harmat, Maricom Temunović i drugima. U svojoj je karijeri 37 puta osvojila prvo mjesto na državnim prvenstvima. Bila je pobjednica Među-

Margita
Čović

narodnog prvenstva Austrije i Jugoslavije 1949. u igri ženskih parova te mješovitih parova s V. Harangozom. Kao stalna članica državne reprezentacije, sudjelovala je na svjetskim stolnoteniskim prvenstvima u Stockholmu (dvaput), Beču, Londonu, Utrechtu i Dortmundu. Stil igre bio joj je izrazito ofenzivan, a zbog svoje sportske svestranosti dvije je godine bila nositeljica značke ZREN (*Za republiku naprijed*). Nakon završetka sportske karijere s obitelji se iselila u Brazil, gdje je vodila hotelsko-ugostiteljsko objekte. Pred smrt se vratila u rodni kraj, gdje je i umrla.

Lit.: *Subotički stoni tenis*, ur. M. Brustulov, Subotica, 1995.

N. Stantić i Lj. Vujković Lamić

ČOVIĆ, Nikola (Subotica, 1871. – Subotica, 12. III. 1946.), zemljoposjednik, društveni djelatnik. Katoličkoj čitaonici sv. Jurja u Subotici, osnovanoj 1905., osigurao je sav unutarnji inventar i ustupio joj oko 100 m² gornjeg dijela novoizgrađene vlastite kuće u Jurjevskoj ulici br. 18 (danas Ul. dr. Dragiše Mišovića), gdje je ta ustanova djelovala sve do kraja svojeg postojanja. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije dodijeljeno mu je odličje »za građanske zasluge«. God. 1924. obnovio je križ na Bikovačkoj cesti, koji se nalazio na njegovu zemljištu, a 1926. sudjelovao je u podizanju novoga tzv. Čovićeva križa ispred subotičke crkve sv. Jurja. Imao je u ono doba napredno poljoprivredno gazdin-

stvo te se bavio ratarstvom, proizvodnjom mlijeka i hmeljarstvom. Posjedovao je vršalicu na parni kazan, poslije na traktorski pogon, sušaru za hmelj te separator za proizvodnju maslaca. Kao zakupac velika zemljišnog kompleksa baruna Sándora Vojnića iz Budimpešte, nakon Prvoga svjetskog rata otkupio je od njega oko 200 lanaca zemlje na području Bikova. Odmah nakon Drugoga svjetskog rata, zajedno s djecom, darovao je 12 tona kukuruza »siromašnoj braći u Dalmaciji i Lici«. Da bi izbjegao oduzimanje zemljišta iznad propisanoga maksimuma, još za života je svoj posjed razdijelio djeci, ali je njima višak oduzet u narednoj agrarnoj reformi.

Lit.: Neven, br. 4, Subotica, 1905; Radio vijesti, br. 1, Subotica, 1945; Könyörgésünk színhelyei I., Szabadka, 2003; Könyörgésünk színhelyei III., Szabadka, 2005.

I. Čović

ČOVIĆ, Vince (Subotica, 1. VIII. 1938.), atletičar. U Subotici je završio srednju ekonomsku školu, a radni je vijek proveo na željeznici. Njegovu darovitost za atletiku otkrio je dugogodišnji natjecatelj i dužnosnik subotičkoga AK *Spartak* Jakov Kopilović, na čiji se nagovor počeo baviti brzim hodanjem. Vrhunac karijere dostigao je između 1969. i 1973. God. 1969. u Novom je Sadu postavio državni rekord na 5000 m s 23:32,5 minuta, a sljedeće je godine vlastit rekord popravio na 23:10,6 minuta. Državnim prvakom u disciplini na 20 km bio je 1970. i 1972., a drugo mjesto osvajao je 1969. i 1971. Triput je obarao državni rekord na 10 km, a prvak Srbije bio je četiri puta. U tri je navrata nastupio za reprezentaciju Jugoslavije u disciplini hodanje na 20 km. Osvojio je treće mjesto na Balkanskim igrama 1971. u Zagrebu. Kao umirovljenik živi u Subotici.

Lit.: *Subotički stoni tenis*, ur. M. Brustulov, Subotica, 1995.

Lj. Vujković Lamić

ČULIĆ, Fabijan (Gara, 21. XII. 1807. – Mohač, 19. XI. 1869.), franjevac, pisac. Franjevcima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u Baču pristupio je 1829., nakon čega se školovao u bogoslovnoj školi u

Vukovaru 1830.-32. Za svećenika je zaređen početkom 1832. Djelovao je kao vjeroučitelj i kapelan u Cerniku 1834.-47., kao gvardijan u Baču 1854.-58., kao hrvatski propovjednik u marijanskom svetištu u Radni, danas u Rumunjskoj, 1859.-63., kao kapelan i hrvatski propovjednik u budimskom predgrađu Tabanu 1863., kao gvardijan i župnik u Iloku 1867./68. te kao hrvatski propovjednik u Mohaču. Ispjevao je prigodnu pohvalnicu najuglednijem franjevcu iz Bačke Marcelinu Doriću, koja je objavljena u Zagrebu 1847. To je vjerojatno prvi spis jednoga bačkog Hrvata otisnut Gajevim pravopisom.

Djelo: *Mlogopošt. otcu Marceellinu Doriću, od strane Bačvanah*, Zagreb, 1847.

Lit.: E. Fermendžin, *Brevis catalogus... scriptorum Provinciae S. Ioannis a Capistrano*, Temesvarini, 1887; A. Sekulić, *Drevni Bač*, Split, 1978; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; F. E. Hoško, *Euzebijje Fermendžin crkveni upravnik i povjesnik*, Zagreb, 1997.

A. Sekulić

ČUNČANJE (čončanje), vrsta finog tkanja u bačkih Hrvata kojim se dobiva ukrasno otkano platno (začunčanica). Ime je dobilo po probušenoj igli za vezenje koja se zove čunak. Izrađuju se na veoma tankom platnu zvanome »tanki«, u koje se brojenjem žica čunkom utkivaju različiti motivi. Punijom »bijelom žicom« čunčaju se različite geometrijske figure, cvijeće, životinje i drugi motivi. Motivi čunčanja imali su i svoja karakteristična imena: »po tankima«, »kaloper«, »orlaš«, »šestoper«, »tičice«, »pivčići«, »jelenče«, »ljiljani«, »limuni«, »naranče«, »jabuke«, »vlače«, »vinčići«, »grozdići«, »perunike«, »paunovo pero«, »misec«, »zvizde«, »kolačići« i dr. Često se umjesto bijelog konca rabila i zlatna nit. Od začunčanice su se pak izrađivala »bila ruva divojačka«, rupci, prekrivači za krevete i zavjese, a od paučinaste začunčanice pokrov kojim se u lijesu pokrivale prerano preminule djevojke. Čunčanjem se danas više nitko ne bavi, a rijetke su i kuće u kojima je sačuvan predmet izrađen tom tehnikom tkanja.

Lit.: M. Cepelić, Bunjevke, bavite se konopljom, *Subotička Danica kalendar Bunjevaca i Šokaca za*

godinu 1919., Zagreb, 1919; M. Malagurski-Dorđević, Stara bunjevačka nošnja i vez, *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, 17, 11-12, Beograd, 1938; I. Prčić, Bunjevačka narodna nošnja (sa slikama), *Klasje naših ravni*, 2, Subotica, 1999; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Čota, M. Šeremešić, *Dukat ravnice*, Sombor, 2003.

A. Čota

ČURČIĆ, Lazar (Laza) (Titel, 24. X. 1926.), knjižničar, kulturni i književni povjesničar. Osnovnu i građansku školu završio je u Titelu, gdje je izučio trgovinu. Bio je sudionik u pokretu otpora od 1944., a demobiliziran je 1945. Nakon toga nastavio je školovanje u mješovitoj gimnaziji u Novom Sadu 1945.-48., a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1953. Radio je u knjižnici Maticе srpske u Novom Sadu 1953.-86. i u Narodnoj knjižnici Srbije 1986.-91, odakle je otišao u mirovinu. Osnivač je *Bibliotekarskoga godišnjaka Vojvodine* i *Godišnjaka Biblioteke Maticе srpske*, jedan je od pokretača časopisa *Polja*. Dobar je poznavatelj starih i rijetkih knjiga.

Stručne i znanstvene članke iz knjižničarstva te književne i kulturne povijesti objavljuje od 1959. u zbornicima Maticе srpske te u drugim časopisima. Među njegovim mnogobrojnim člancima nalaze se i prikazi dvaju djela od kapitalne važnosti za bačke Hrvate: *Bunjevačko-šokačke bibliografije* Ivana Kujundžića iz 1969. (Nova bunjevačko-šokačka bibliografija, *Zbornik Maticе srpske za književnost i jezik*, 19, 3, Novi Sad, 1971.) i *Narodnog života i običaja bačkih Bunjevaca* Ante Sekulića iz 1989. (Od proizvoljnosti i nagađanja – nauka daleko, *Pro memoria*, 7, Subotica, 1989.). U tim prikazima, kao i u još jednom članku (Tobožnja unijatska štamparija u Trnavi, *Zbornik Maticе srpske za književnost i jezik*, 19, 3, Novi Sad, 1971.) iznosi i podatak o nekoliko početnica s katekizmom koje su za Bunjevce i Šokce tiskane potkraj XVIII. st. u isusovačkoj tiskari u Trnavi kraj Požuna. Njegovo kritičko stajalište spram Kujundžićeva i Sekulićeva djela nije uvjetovano samo stručnim nedostacima koje je u njima uočio.

Lit.: *Susreti bibliografa '95*, Indija, 1996; *Knjiga o Zahariji Orfelinu*, Zagreb, 2002.

E. Bažant

ČUTKA (madž. csutka) **1. dijel.** unutarnji nejestivi dio ploda. Najčešće označava srčiku kukuruznog klipa koja preostane nakon krunjenja (kočanj, šepurina), ali naziv se rabi i za nejestivi ostatak jabuke i kruške, katkad i grozda. Kukuruzna se »čutka« upotrebljava kao ogrjev jer ima visoku kaloričnu vrijednost, no rijetko u krušnim pećima, zbog opasnosti da se zidovi raspadnu od topline. Seljaci su se vrhom »čutke« omotanim bijelim platnom koristili kao čepom u boci za mlijeko i petrolej, a omotana ljuskom služila je i kao čep za staklene balone s vinom ili rakijom. Odlomljena »čutka« bila je i držak na trokutastoj turpiji za oštrenje pile. Od »čutaka« se ujedno dobivao žar za ručno glačalo. Korištena je i u »reteratima« (poljskim zahodima); **2.** dio današnjeg Sombora s lijeve strane bezdanske ceste, u kojem su sve do kraja XIX. st. bili vinogradi. Na to se područje grad počeo širiti prije Prvoga svjetskog rata. Naziv mu je dao Julij Čvardić, kojega je početak izgradnje kuća na tome nepovoljnom području uz Mostongin rit podsjetio na »čutku«. Do 1914. ondje su od somborskih Bunjevaca kuće podigle porodice Pletikosić, Liščević, Čvardić, Zidarević, Gromilović, Gluvić i Benčić.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor, 1973; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad-Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

A. Stantić i M. Bara

ČUVARI BOŽJEGA GROBA, uskrсни običaj u bačkih Hrvata, kao i u još nekim područjima koje nastanjuje hrvatsko stanovništvo (Dalmacija itd.). To je skupina svečano obučениh mladih koja u smjenama, obično po 15 minuta do pola sata, u preduskrсно vrijeme čuva u crkva-ma izložen Isusov grob. U Bunjevaca su čuvari najčešće mladići, rjeđe djeca ili odrasli muškarci, koji grob čuvaju od Velikog petka pa do Vazmenog bdjenja, a

ČUVARI BOŽJEGA GROBA

važnu ulogu imaju u obredima Velikog petka. U Šokaca u Sonti grob od Velikog petka do samog Uskrsa čuvaju dječaci odjeveni u narodne nošnje sa šeširima na glavi. Na uskrsnoj misi raspoređeni su oko oltara, a šešire ne skidaju ni tijekom obre-

da. U Monoštoru na Veliki petak i Veliku subotu Isusov grob čuvaju djevojke u nošnjama.

Lit.: *Zvonik*, 5/1999, 5/2000, 7/2002, 5/2004, Subotica.

P. Skenderović

Čuvari Božjega groba u Subotici danas

Ć

ČAKIĆ, Andrija (Subotica, 27. III. 1897. – Subotica, 20. VI. 1979.), činovnik, društveni djelatnik. Sin Jakova i Klare, rođ. Marinović. U Subotici je završio gimnaziju i upisao se na studij prava u Budimpešti, gdje je pred Prvi svjetski rat završio tečaj za pričuvnog časnika. Tijekom rata prekinuo je studij i vratio se u Suboticu, gdje je bio mobiliziran te se borio na ruskoj bojišnici kod Kijeva, a poslije i na talijanskoj fronti, gdje je na rijeci Piavi ranjen u glavu. Politički se aktivirao u vrijeme raspada Austro-Ugarske: bio je član Bunjevačko-srpskog narodnog odbora u Subotici, potporučnik Bunjevačko-srpske narodne garde u ovome gradu i član skupine subotičkih mladića koji su 10. X. 1918. pronijeli hrvatsku zastavu od hotela *Hungaria* (današnji diskotek *Lifka*) do gradske kuće, na koju su je i istaknuli. Nakon rata završio je studij prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. U Kraljevini SHS isprva je bio zamjenik gradskog kapetana (šefa policije), no na tu

je funkciju ubrzo podnio ostavku. Poslije je radio kao bankarski činovnik. Blisko je surađivao s Blaškom Rajićem, bio je član Pučke kasine i neko vrijeme nogometaš NK *Bačke*. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je u zarobljeništvu u Leipzigu. Nakon rata u Subotici je nastavio raditi kao financijski činovnik. Pokopan je na subotičkome Bajskom groblju.

P. Skenderović

ČERČELIJA (*tur.* kereke, kerake: vrsta ogrtača), laka tkanina od lana. Tkala se na »stanu«, tj. ručnom razboju, a Bunjevske su od nje šivale suknje u kojima su obavljale svakodnevne poslove i žetvu. Tkanina je bila lagana, kratkotrajna i jeftina.

A. Stantić

ĆIRIL I METOD (Konstantin, redovničko ime Ćiril, Solun, 826./27. – Rim, 14. II. 869.; Mihael, redovničko ime Metod, Solun, oko 815. – ?, Moravska, 6. IV. 885.), slavenski apostoli, sveci. Dvojica od sedam sinova visokoga bizantskog časnika Leona. Uz materinski grčki jezik, u najranijoj mladosti naučili su i makedonski dijalekt slavenskog jezika, kojim su se u Solunu služili mnogobrojni makedonski Slaveni. Otac im je rano umro, a brigu za njih preuzeo je carski kancelar Teotiks. Metod, pravnik, postao je upraviteljem jedne arhontije (provincije) u istočnoj Makedoniji. Konstantin se školovao u Carigradu, a nakon završenih filozofskih i teoloških studija napustio je karijeru na dvoru te se zaredio i postao knjižničarom Aja Sofije i predavačem na carigradskoj

Andrija
Čakić

visokoj školi. Zbog učenosti stekao je počasni naslov »filozof«. U vrijeme prevrata na dvoru i ikonoklastičkih borbi Metod je napustio položaj arhonta 856. i povukao se u manastir na Olimpu u Maloj Aziji, a ubrzo mu se pridružio i Konstantin. Po nalogu bizantskog cara dvojica braće 860. odlaze kao misionari među Hazare na jugu današnje Rusije. Pod njihovim utjecajem mnogi su Hazari prihvatili kršćanstvo te je sklopljen savez između Hazara i Bizanta. Ubrzo nakon hazarske misije, na poziv moravskog kneza Rastislava, 863. odlaze kao misionari u Moravsku kneževinu kako bi pomogli u njezinu crkvenu osamostaljivanju. Put za to bilo je naviještanje Evanđelja Slavenima na njihovu jeziku, čime bi se ograničio politički utjecaj franačko-bavarskih biskupa, koji su ugrožavali političku samostalnost Moravske. U tu svrhu Konstantin je s grčkoga na staroslavenski preveo osnovne biblijske tekstove i liturgijske knjige, koje je napisao glagoljicom, pismom što ga je upravo za tu svrhu i sastavio. Propovijedanje i slavljenje bogoslužja na jeziku koji je narodu bio razumljiv urodilo je uspjehom, ali je u franačkog klera pobudilo neprijateljski stav. Pred papom Hadrijanom II. 867. solunska braća uspješno su se obranila od optužaba za herezu, papa je potvrdio uporabu staroslavenskog jezika u bogoslužju, a Metod je zaređen za svećenika. U Rimu su boravili među grčkim redovnicima, a Konstantin se zaređio i uzeo ime Ćiril. Ubrzo se međutim razbolio i umro te je pokopan u bazilici sv. Klementa, gdje mu se i danas nalazi grob. Nakon pregovora s knezovima Moravske i Panonije papa je 869. Metoda imenovao panonskim nadbiskupom, nakon čega je uspješno djelovao na području Slavonije, Srijema i Ugarske. Naslov panonskog nadbiskupa nosio je do 873., kad se, nakon preseljenja u Moravsku, nazvao moravskim nadbiskupom. Germanski biskupi ponovno su ga optužili za herezu, ali se pred papom Ivanom VIII. uspješno obranio te mu je 880. iznova odobrena liturgija na slavenskom jeziku. Potporu u

tome pružio mu je 882. i carigradski patrijarh Focije, nakon čega se slavenska liturgija stala širiti i među Slavenima u Bizantskom Carstvu. Ostatak života Metod je posvetio organizaciji svoje nadbiskupije, a na crkvenoslavenski jezik preveo je Stari zavjet i druge crkvene knjige. Nakon Metodove smrti 885. papa Stjepan V. podlegao je pritiscima te je zabranio slavensku liturgiju u Moravskoj pa su Metodovi učenici protjerani. Neki su se uspjeli skloniti u Bugarsku, Makedoniju, Rašku, Rusiju i Hrvatsku, gdje su nastavili svoj rad. Tako ćirilo-metodska tradicija nije uspjela opstati među Zapadnim Slavenima, ali se ukorijenila među pravoslavnim slavenskim kršćanima, a od katoličkih Slavena među Hrvatima.

Sv. Ćiril i Metod, dio ikonostasa, Zagreb, grkokatolička crkva

Tijekom stoljeća Rim, koji je težio unifikaciji i anacionalizmu, ukinuo je sve oblike narodne liturgije u katoličkim crkvama i uveo jedinstveni obred na latinskome. Samo su Hrvati, zahvaljujući svojim popovima glagoljašima, u nekim biskupijama uz Jadransko more uspjeli zadržati glagoljanje, odnosno liturgiju na staroslavenskome, a od XIV. st. i na hrvatskome narodnom jeziku. Glagoljaška liturgija bila je jedinstven slučaj narodne liturgije u Katoličkoj crkvi sve do II. vatikanskog koncila 1962.-65., koji je prvi

put službeno dopustio uporabu narodnih jezika u liturgiji. Prijevodom liturgijskih i biblijskih knjiga Ćiril i Metod postavili su temelje slavenskoj pismenosti. Papa Ivan Pavao II. 1980. proglasio ih je, skupa sa sv. Benediktom, zaštitnicima Europe, promičući tako svijest o tome da je Europa plod djelovanja dviju struja kršćanskih tradicija – zapadne, koju je posebice širio sv. Benedikt, i istočne, koju su promicali sv. Ćiril i sv. Metod. Prema katoličkom kalendaru, spomendan im je 5. srpnja.

Utjecaj Ćirila i Metoda u vjerskoj i kulturnoj povijest Hrvata u prvom se redu vezuje uz doprinos učvršćivanju kršćanstva među Hrvatima i širenju glagoljskog pisma, bogoslužja i književnosti, na kojima su izgrađeni temelji hrvatske nacionalne književnosti i književnog jezika. Dok većina povjesničara središtem Panonske nadbiskupije, u kojoj je Metod bio nadbiskupom, smatra Sirmium, u današnjoj Srijemskoj Mitrovici, Matija Zvekanović, prvi subotički biskup, zastupao je tezu da je starokršćansko sjedište Sirmium u to vrijeme bilo potpuno razrušeno, bez vjernika i bez crkve, te da je Metod za sjedište svoje nadbiskupije odabrao postojeće biskupsko sjedište u Baču. Prema njegovu shvaćanju dotad biskupsko sjedište Bač u vrijeme sv. Metoda postalo je nadbiskupskim sjedištem, iz kojega korijenje vuče i Subotička biskupija. S obzirom na prilike u kojima je Metod živio, Zvekanović drži da Metod nije imao stalnog sjedišta, ali ne isključuje da je barem privremeno boravio u Baču te da je ondje bilo središte nadbiskupije. Kao dodatnu potporu svojoj teoriji on iznosi i činjenicu da je Bačka biskupija za zaštitnika imala sv. Pavla, koji je bio iznimno štovan u Solunu, gradu iz kojega je Metod potjecao. Te se tvrdnje ne mogu sa sigurnošću potkrijepiti ni opovrgnuti, no uzimaju ih u obzir i neki ugledni katolički leksikoni.

Lit.: A. Alfirević, *Sveti Ćiril i Metod. Slavenski apostoli*, Zagreb, 1935; M. Zvekanović, *Povijesni osvrt od Bačke nadbiskupije do Subotičke biskupije*, *Subotička Danica: Kalendar za 1971. god.*, Subotica, b. g.; *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985; L. I. Krmpotić, *Suvremena poruka ćirilometodske baštine*, *Subotička Danica*:

Kalendar za 1986. god., Subotica, 1985; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatsko slovo*, br. 544, Zagreb, 2005.

J. Štefković

ĆIRILICA, pismo koje se rabi u šest suvremenih slavenskih jezika i u mnogim jezicima s područja bivšega Sovjetskog Saveza, a nekad se upotrebljavalo i u drugim jezicima, među ostalim i u hrvatskome. Prozvana je po sv. Ćirilu jer se dugo smatralo da ju je, kao najstarije slavensko pismo, sastavio mlađi od dvojice slavenskih apostola. To je shvaćanje odbačeno nakon što je utvrđeno da je sv. Ćiril ipak autor glagoljice i da je to pismo prethodilo ćirilici. Ćirilica se razvila pod snažnim utjecajem grčkog pisma na prijelazu iz IX. u X. st. u Bugarskoj, vjerojatno u okrilju preslavske škole, a već potkraj X. st. u sjeveroistočnoj je Bugarskoj posve istisnula glagoljicu. To se obično objašnjava njezinom sličnošću s grčkim pismom te težnjom utjecajne struje bugarskih redovnika da tamošnje slavenske kršćane što više približe Bizantu. Budući da je bila znatno jednostavnija od glagoljice, sa staroslavenskom se biblijskom i liturgijskom pismenošću iz Bugarske s vremenom proširila i u druge južno- i istočnoslavenske zemlje, pri čemu se u mnogima od njih razvila u lokalnu varijantu. Jedna je od njih bila i bosančica, bosansko-hrvatska inačica ćirilice, koja se od XII. st. rabila u Dalmaciji i Bosni, a od XVII. i u Slavoniji i Ugarskoj.

Od XVIII. st. ćirilica se u većini slavenskih zemalja »pozapadnjuje«, počevši od tipografskih preinaka koje je u ruski uveo car Petar Veliki do grafijskih intervencija što ih je u srpskome promicao Vuk Karadžić. Bez obzira na to, njezina se uporaba od tog vremena vezuje gotovo isključivo uz Slavene istočnog obreda te uz ruski imperijalizam. Od neslavenskih jezika na području ruskog imperija ćirilicu je potkraj XIX. st., pod utjecajem pravoslavnih misionara, najprije prihvatilo nekoliko ugro-finskih i turkijskih jezika s područja Urala, a ubrzo i pojedini sibirski i kavkaski jezici. Tijekom 1930-ih gotovo

svim jezicima kojima se govorilo u Sovjetskom Savezu (osim estonskoga, letonskoga, litavskoga i gruzijskoga) nametnuta je ćirilica, a nakon raspada te zemlje tijekom 1990-ih mnogi su od njih prešli na latinicu ili na koje tradicionalno pismo, bilo kao jedino bilo kao pismo koje se s ćirilicom rabi usporedno. U suvremenim slavenskim jezicima ćirilica se kao jedino pismo rabi u bugarskome, makedonskome, ukrajinskome i ruskome, a kao glavno pismo, usporedno s latinicom, u bjeloruskome i srpskome.

Uz podunavske Hrvate ćirilica se veže uz dva oblika. Prvi je od njih bosančica, koja se u hrvatskim franjevačkim samostanima u Ugarskoj koristila do kraja XVIII. st., a postoje i podaci o tome da su njome tiskane knjige. Od kraja XVIII. st. bosančica se međutim napušta i svi arhivski dokumenti iz Ugarske nastali na hrvatskome pisani su otad latinicom. Drugi je oblik moderna srpska ćirilica, s kojom su podunavski Hrvati došli u intenzivniji dodir nakon stvaranja južnoslavenske države 1918. Kao jedno od službenih pisama, ćirilica se počela širiti i u krajevima koje nastanjuju bački Hrvati, a uvođenje njezina obvezatnog učenja u škole, i to kao prvog pisma, povezano često s dovođenjem kadrova iz Srbije, izazivalo je proteste bačkih Hrvata. Uporaba ćirilice u državnim tijelima te na javnim pločama i natpisima postupno se ipak širila, ali je među bačkim Hrvatima to pismo prihvatio samo uzak krug pojedinaca.

Nakon Drugoga svjetskog rata komunističke su vlasti, sukladno politici proklamirane nacionalne ravnopravnosti, odustale od nametanja ćirilice bačkim Hrvatima pa se tako razvila neformalna praksa da se na sjeveru Bačke u srpskim selima i gradskim četvrtima u školama kao prvo pismo uči ćirilica, a u pretežito hrvatskima latinica, dok su u službenoj i javnoj uporabi ravnopravno korištena oba pisma. Takva je politika, skupa sa sve proširenijom uporabom latinice u srpskome, utjecala na to da bački Hrvati u poslijeratnom razdoblju kao jezik formalne komunikacije sve više prihvate srpski književni jezik.

S jačanjem režima Slobodana Miloševića početkom 1990-ih u škole, upravna tijela i druge državne ustanove ponovno se uvodi obvezna uporaba ćirilice. U školama se tako propisuje poučavanje ćirilice kao prvog pisma, vođenje službene evidencije ćirilicom, a čak su i maturske ploče morale imati ćirilčne natpise. To je među Hrvatima u Bačkoj ostavilo znatna traga u mlađim generacijama. Desetljetni proces nametanja ćirilice, u svim njegovim mijenama, među bačkim se Hrvatima zato često uspoređuje s nametanjem madžarskog jezika u austrougarskom razdoblju – kao sličan oblik jezično-kulturnoga asimilacijskog pritiska.

P. Vuković

ĆUĆ KOLO (ćućavo kolo), narodni bunjevački ples. Pleše se u kolu klasičnog tipa i mješovite je naravi. Muškarci se drže za ruke, dok su ruke plesačica na njihovim ramenima. Kolo se pri izvođenju giba u lijevu stranu. Plesni su obrasci četverodijelni jer se riječ o standardnome plesnom obrascu bez iskrcavanja. U jednoj plesnoj figuri izvode se čučnjevi s križanjem nogu, što Ivančan tumači stilskim utjecajem romskih plesova. Sličan je ples, pod nazivom ranče, poznat i u susjednoj Baranji.

Lit.: A. Ivančan, Narodni plesni običaji Hrvata Bunjevaca, u: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000.

Lj. Vuković

ĆULIBRK, Lidija, rođ. Čoban (Bač, 23. VIII. 1963.), psihologinja, publicistica. Rođena je u poljodjelskoj obitelji od oca Josipa i majke Lujze, rođ. Tot. U Baču je završila osnovnu školu, maturirala je u srednjoj kulturološkoj školi u Bačkoj Palanci, a 1986. diplomirala je psihologiju na novosadskome Filozofskom fakultetu. Radila je 12 godina na Medicinskom fakultetu, a specijalizirala je medicinsku psihologiju. U znanstveno-istraživačkom radu bavila se pitanjem suicida i mentalnog zdravlja, o čemu je u suautorstvu objavila desetak radova u časopisu *Psihologija* te u nekoliko zbornika. Od 1999. počinje se baviti izdavaštvom i novinarstvom. Kreativni je osnivač i urednik nekoliko ženskih

časopisa (*Lepota & zdravlje, Moja beba i Cool Girl*), od kojih je *Lepota & zdravlje* pet godina ima najveću nakladu među časopisima tog profila u Srbiji. Radila je i na licenciranim izdanjima (*Joy i Lea*), a danas je voditeljica odjela za ženska ilustrirana izdanja u medijskoj grupaciji *Color press* u Novom Sadu. God. 1998. objavila je roman *Zrno graška u postelji jedne princeze*.

Djelo: *Zrno graška u postelji jedne princeze*, Novi Sad, 1998.

T. Žigmanov

ĆUP (ćupica) (*tur.* küp), glineni sud kružnog oblika, glaziran i dekoriran raznim bojama. Čupovi s poklopcem u seoskim su gazdinstvima služili za kiseljenje mlijeka, a u ćupovima sužena grla i s uhom držao se pekmez.

A. Rudinski

ĆUPOVI (lončići), bunjevačka dječja igra. Djeca se poredaju u krug u razmaku do jednog metra, s tim da ispred svakog djeteta čuči drugo, koje ima ulogu čupa ili lončića. Jedno dijete nema svoj »ćup« pa, nakon što određenom verbalnom formulom od nekoga »zatraži« ćup, oboje potrče u krug u suprotnim smjerovima. Tko od njih do »ćupa« stigne prvi, osvaja ga. Natjecatelj koji je izgubio u utrci na jednak način o ćupu »pregovara« s drugim te se ponovno utrkuju za njega. Igra se dok netko dulje vrijeme ne uspije osvojiti »ćup«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

P. Skenderović

ĆUPRIJA (*tur.* köprü > *grč.* géphira), most, građevinska konstrukcija koja spaja dvije obale iznad vodotoka. U Subotici i okolici nekad ih je bilo mnogo, ali su nakon regulacija prirodnih vodotoka koncem XIX. st. uglavnom uklonjene. O njima danas svjedoče povijesni izvori (npr. jedna zapovijed subotičkog poglavarstva iz prve polovice XIX. st. nalaže popravak sedam dotrajalih gradskih ćuprija) i topnimimi poput subotičke Gabrić-ćuprije u Mlaku (danas Prozivka) ili Praške ulice (*madž.* Prágai híd utca) kod otoka u bivšoj

Jasibari. Pokraj mostova i vodotoka u sjevernoj je Bačkoj često postavljan kip sv. Ivana Nepomuka, što je bio običaj proširen po cijeloj srednjoj Europi. Prema predaji, taj je češki svetac iz XIV. st., nakon što je kralju Václavu IV. odbio odati što mu je kraljica povjerila na ispovijedi, mučen do smrti, a njegovo je tijelo bačeno s praškoga Karlova mosta u Vltavu. Štuje se kao zaštitnik ispovjedne tajne i mostova, a vjeruje se i da štiti od poplava, utapanja i bolesti usta i jezika. Na subotičkom je području očuvano još nekoliko njegovih kipova postavljenih uz prvotne prirodne vodotoke, koji su poslije kanalizirani u tzv.

Kip sv. Ivana Nepomuka u subotičkoj četvrti Ker

vokove (uređene vodotoke): jedan se kip nalazi u samome gradskom središtu ugrađen u fasadu zgrade Zadužbine Dušana Radica, a prije toga je stajao na mjestu gdje je nekad proticao Vrbov potok, drugi se nalazi u gradskoj četvrti Ker na Beogradskome putu stotinjak metara od crkve sv. Roka prema gradu, neposredno uz nekađasnji vodotok koji je tekao iz Vučidola u Mlaku, dok u gradskoj okolici postoji kip na obali rječice Kireš u okolici Hajdukova, te jedan teško oštećen kip na tzv. Starome tavankutskom putu kod rječice Čik.

A. Rudinski

ĆUPURDIJA, Branko (Bajmok, 7. IX. 1951.), sveučilišni profesor, etnolog. Sin

Dmitra i Ljubice, rođ. Ivošević. U rodnom je mjestu završio osnovnu školu, a gimnaziju u Subotici 1970. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu diplomirao je etnologiju 1975., magistrirao 1977., a doktorirao 1982. Od 1980. radi na Filozofskom fakultetu u Beogradu na Odjelu za etnologiju. Živi u Beogradu.

B. Ćupurdija, *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987.

Istraživačke radove objavljuje u fakultetskim izdanjima, zbornicima Matice srpske, stručnim etnološkim časopisima, u subotičkom časopisu *Rukovet* i listovima *Subotičke novine* i *Pro memoria* itd. Tijekom 1980-ih objavio je više radova u kojima se bavi dužijancom, salašima i Bunjevcima na području Subotice (Žetvene svečanosti »Dužijanca '79« održane u Bajmoku 14. jula 1979. godine, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 29, Beograd, 1980; Problem društvenog života na subotičkim salašima, *Rukovet*, 4, Subotica, 1980; Društveni život na salašima u okolini Subotice, *Zbornik radova Etnografskog instituta SANU*, 13, Beograd, 1981; Folklor i folklorizam dužijance, *Zbornik za društvene nauke*, 70, Novi Sad, 1981; Prilog poznavanju gostoprinstva i bunjevačkih nadimaka na subotičkim salašima, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 32, Beograd, 1983; Poreklo i značenje reči »salaš«, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 78, Novi Sad, 1985; Komentar i

bibliografija izvora subotičkih žetvenih svečanosti, *Sveske Matice srpske*, 11, Novi Sad, 1987, 17, 1990).

Djela: *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987 (1993); *Stambena arhitektura subotičkih salaša, majura i poljoprivrednih kombinata*, Beograd, 1990 (Novi Sad, 1993).

Lit.: *Bajmok*, ur. A. Mojzes, Szabadka, 2002.

E. Bažant

ĆURAK (*tur.* kürk: kožuh), kožnato-krzneni dio odjeće, ogrtač podstavljen i opšiven krznom. Bunjevci ga zovu još i »kòžu« i »kòžuv«, a nose ga i žene i muškarci. Obično se izrađuje od štafvljene janjeće kože. Krzno je okrenuto prema unutra i služi kao podstava, dok je vanjski smeđi dio išararan djelićima kože raznih boja i oblika, često s dodatkom »caklenih« uresa i s ogledalcima. Izrađivao se i »svečani ćurak«, čiji je gornji dio od čohe, krznena podstava obrubljena mu je lisičjim krznom, a kopčao se na »toke« i »punke«. Takav su kožuh, umjesto ćurdiye, odijevale siromašnije žene u svečanim prigodama.

Lit.: M. Đorđević Malagurski, *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica, 1940; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

ĆURČIĆ, Lazar (Laza) (? – Kragujevac, ?, X. 1944.), profesor, književnik. Kao profesor francuskoga i njemačkoga jezika, početkom 1920-ih premješten je iz Šumadije u Suboticu. U tom je gradu zasnovao obitelj te bio ravnatelj Ženske realne gimnazije 1926. /27. Nakon toga prešao je u Državnu mušku gimnaziju, u kojoj je isprva bio vršitelj dužnosti ravnatelja, a 1929.-32. i ravnatelj. God. 1922. /23. bio je utemeljitelj Đačkoga kola Saveza trezvenjačke mladeži *Straža*, a 1932. i jedan od inicijatora izdavanja Trezvenjačkog zbornika (Subotica, 1932.). Bio je povjerenik masonske velike lože u Subotici. Na mjesto ravnatelja Nepotpune realne gimnazije u Velikom Gradištu premješten je 1933. Poslije se vraća u Šumadiju, za vrijeme rata bio je ravnatelj kragujevačke gimnazije. Nestao je po ulasku partizana u Kragujevac.

Za službovanja u Subotici stručne radove i prijevode objavljivao je u školskim izvještajima, almanasima, novinama i časopisima. Autor je predgovora za nekoliko djela čiji su autori bili unitaristički orijentirani Bunjevci, a za provladin subotički časopis *Književni sever* napisao je nekoliko članaka o Bunjercima i prikaza knjiga koje su se bavile bunjevačkim temama

Lit.: *Jugoslovenski dnevnik*, br. 182, Novi Sad, 1933; Kakvi su Bunjevci? Čudnovato mišljenje g. Laze Čurčića, *Naše slovo*, br. 58, Subotica, 1935; *Gymnasium 1747-1997*, ur. A. Hegedűs i J. Szabó, Szabadka, 1997; E. Bažant, N. Bašić Palković, M. Cindori, *Književni sever (1925-1935) bibliografija*, Novi Sad – Beograd, 1999; *Subotička bibliografija*, sv. 3, (1918-1944), 1. dio, Subotica, 2003; Pogledi, br. 212, Kragujevac, 1. III. 1998; www.pogledi.co.yu/kragujevac/z1.php

E. Bažant

ĆURDIJA (*tur.* kürde), gornji dio zimske svečane nošnje u bačkih Bunjevaka. Najzanimljiviji, najkarakterističniji i najskuplji dio stare bunjevačke ženske nošnje. Krojila se i šivala »malo uz struk«, najčešće od modre ili crne čohe. Starije su ćurdije sezale do koljena i bile su podstavljene janjećim krznom. U širini »dobrog pedlja« bile su obrubljene krznom sive lisice ili sličnim krznom. Sprijeda, zdesna i slijeva na ćurdiji je bilo četiri do šest srebrnih »toka«, tj. metalnih ukrasa, a zakopčavale su se srebrnim »punkama«, tj. ukrasnim vrpčama od kože, vune, svile, srebra

Ćurdija

ili zlata. Punke su se poput rebara širile od sredine grudi desno i lijevo, a na sredini su se zakopčavale »klipcima«. Na leđima u struku bila su dva ili četiri srebrna puceta sa srebrnim resama dugima jedan pedalj.

Ćurdiju su nosile imućnije udane i starije žene. Često je svekar snahi kupovao ćurdiju za vjenčanje ili kao dar za prve Materice nakon vjenčanja. Ćurdija se izrađivala za cijeli život jer su je žene brižno čuvale i odijevale samo u rijetkim prilikama. Izrađene od dobre čohe i zdrava krzna, ćurdije su trajale po sto i više godina.

Lit.: M. Đorđević Malagurski, *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica 1940; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb 1991.

K. Suknović

TISKANJE OVOG SVESKA POMOGLI SU:

Skupština Općine Subotica
Vlada Republike Hrvatske
Ogranak Matice Hrvatske Vukovar

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
1000